

JÓKAI MÓR

A NAGYENYEDI KÉT FŰZFA

- VÁLOGATOTT ELBESZÉLÉSEK

PairDime

JÓKAI MÓR

A NAGYENYEDI KÉT FŰZFA

- válogatott elbeszélések -

Szerkesztő:
Lukács Krisztián Zoltán

Borító:
Árvai Annamária

Kiadó: PairDime Kft.

Felelős kiadó a Kft. ügyvezető igazgatója

Szeged, 2019

ISBN: 978-615-5950-83-4

PairDime Könyvek

www.pairdime.com

A nagyenyedi két fűzfa

Felvinc és Enyed között egy kis bérci patak vágja keresztül az utat, melyen most tartós kőhíd van építve. A híd mellett kétfelől a patak oldalában emelkedik két roppant fűzfa, és ezen két fűzfának történelmi emléke van. Hét emberivadék látta azokat felnőni, s ivadékról-ivadékra szállt a történet, s máig is úgy emlékeznek arra, mintha csak a mi életünkben történt volna...

...Éppen száz és ötven esztendeje annak¹, hogy a kuruc-labanc világ legszebb divatjában vala; ma a kuruc, holnap a labanc osztott törvényeket Enyednek; mikor az egyik kiment az egyik városvégén, a másik bejött a másikon.

A jó enyediek váltig jobb szerették volna, ha e derék emberek, ahelyett, hogy őket látogatják, inkább egymást keresnék fel; de ezek bölcs urak voltak, és hallottak valamit azon stratégiai fogásokról, miszerint az ellenséget azáltal is meg lehet verni, ha a környéket élelmiszereiből kipusztítják. Ők ezt vevék gyakorlatba.

Mert míg a fejedelem rendes hadai, a fényes, hatalmas nemesi bandériumok, a szép daliás, farkasbőr-kacagányos huszárok, a válogatott hajdúk, a veres és kék darabontok rendes csatákat harcoltak künn Magyarországon a birodalmi derékhadakkal, mik fényes, páncélos, tarajos lovasokból, hímzett bivalybőröket viselő dragonyosokból s célbalövő muskétásokból állottak; addig szanaszét az országban ögyelgő kalandornép csavargott alá s fel, szemre-főre egymáshoz annyira hasonlatos, hogy máig is fennmaradt róla az adoma, miszerint a jámbor felvidéki tót nem tudott köztük különbséget tenni: melyik a kuruc, melyik a labanc?

Nagyobbbrészt oly emberek, kiket magukat is elpusztított a háború, s kétségbeesés, nyomor és bosszúvágyból nem hagyott nekik más választást, mint kaszát, csákányt ragadni, s felcsapni kurucnak vagy labancnak, aszerint, amint egyik vagy másik fél katonái pusztították el.

Ezek azután falkánkint jártak városról-városra, zsarolva, harácsolva, ahol engedékeny népre akadtak; gyújtogatva, ahol megharagudtak, s szétszaladva, ahol megijedtek. Nem is igen nagy szenvedéllyel folytatták a harcot; a vesztes fél rendesen átállt a győzteshez, úgyhogy Cserei Mihály

bizonyítása szerint²—akadt ember, aki négyszer-ötször volt kuruc, ugyanannyiszor labanc.

Ezen sűrű változandósága a minéműségnek nagy akadályára lehetett a dicsőség után törekvésnek, mert ha valaki nagy hírt, nevet szerzett magának, mindig attól tarthatott, hogy ha holnap véletlenül egész serege áttér az ellenséghez, az valamennyinek megkegyelmez, csupán őtet akasztja fel, mint akire legjobban feni a fogát.

Úgy segítettek azonban magukon, hogy neveiket rendesen elváltakoztatták, ami legsűrűbben előfordult a labancoknál, kik iparkodtak maguknak olyan neveket adni, amit a bolond kuruc ki ne tudjon mondani, hacsak ki nem töri benne a nyelvét, többnyire elrontott német szavakat, amiket ők maguk sem értettek.

A kuruc basák ellenben iparkodtak maguknak oláh neveket adni.

Ez időben tehát legkegyetlenebb veszedelme volt Enyednek és a körülfekvő városoknak egyfelől Balika, a kurucvezér, aki lakott a Torda-hasadék egyik barlangjában, melyet máig is Balika-várnak neveznek és másfelől a Mezőségen tanyázó két labancfőnök, akik közül az egyiknek az a furcsa neve volt, hogy "Trajtzigfritzig!", a másik pedig ily regényesen hangzott: "Bórembukk!"

Amilyenek voltak választott neveik, olyanok voltak azoknak viselői is; majd ügyetlen, majd kegyetlen, félig tréfás, félig véres alakok, kikről éppen annyi nevetségest tudott regélni a közhír, mint amennyi irtózatost, s neveikkel egyfelől a dajkák ijesztgették síró gyermekeiket, másfelől az enyedi diákok csúfolták egymást pajkosságból.

Ezek a diákok, ó, ezek a nagyenyedi diákok sajátságos fiúk voltak.

Amint annyira vitte a kálvinista gyerek, hogy lúdtollból kalamust tudott faragni, telerakott az anyja pogácsával egy tarisznyát, az apja vett neki egypár fejelés csizmát, azzal elvitte Enyedre, letette a kollégium udvarán, pofonüté, megáldotta s otthagya, rábízván, hogy legyen belőle pap, professzor, királybíró, főkapitány vagy tanácsúr. Azontúl nem is volt rá gondja többet. A fiú megnőtt, megszakállasodott, megtömték, meghízalták étellel és tudománnyal, elzárták hermetice minden világi kísértetektől, gondot viseltek testére, lelkére, felnevelték hitben és egészségben, csináltak belőle papot, professzort, királybíró, főkapitányt vagy tanácsurat, amire

esze és szerencséje volt, anélkül, hogy apja-anyja törte volna rajta a fejét; a kollégium volt nekik édesanyjuk.

Öt-hatszáz fogadott fia volt a tisztos matrónának, s több százezer forintra menő jövedelme ennyi szép fiú felnevelésére; legtudósabb professzorai, kiket a külföld akadémiái műveltek, világhírű könyvtára s mindenféle beneficumai, mik egyfelől amíg szorgalomra ösztönözik az ifjúságot, másfelől jó eleve hozzászoktaták azon jótékony öntudathoz, miszerint bármi szűken, de saját érdemük után tanultak megélni.

Vala pedig ezen időszerint a nagyenyedi kollégium rektorprofesszora, nagytiszteletű tudós Tordai Szabó Gerzson uram, a tudományoknak nagy művelője, rendkívül békeszerető férfiú és a jó erkölcsök fáradhatlan oltalmazója.

Mert ha bevette magát iszonyú fóliánsai közé, azokba annyira el tudott veszni, hogy gyakorta kénytelen volt feleségétől megkérdezni, ha vajjon ebédelt-e ő ma már, vagy sem? tanítványai előtt pedig akként szólott, mint egy órakulom. Csak a csendes, békességes tudományokat kedvelé, mint a csillagászat és mechanika, nem szereté pedig a históriát, mint amely, az ő szavaiként, nem tanít egyebet, mint azoknak neveit, akik emberek agyonverésében tüntették ki magukat, s hősi tetteit éneklő bűnös, vérengző, kegyetlen embereknek, és hazudik véghetlen kiterjedésben, ahelyett, hogy a jámborok, jótékony és bölcs elmék példájával javítaná az utóvilágot.

Annyira vivé pedig az ellenszenvét a derék úr a neki nem tetsző históriai személyek ellen, hogy tanítványai lelki üdvére képes volt a történetet meghamisítani, ráparancsolván a história-professzorra, hogy Cleopatrát, Semiramist s más afféle szemtelen asszonyi személyeket úgy fesse tanítványai előtt, mint rút, útalatos szörnyetegeket, akikre gondolni is irtózat.

És soha női alakra azoknak szemeiket nem volt szabad vetni, tánc, hegedűszó s más hívságos dolgok örökre számúzve valának e körből; még a templomban is, nehogy a leányokra kacsintgathassanak, hátul valamennyi pad mögött volt a nagyobb diákok számára egy külön hely rekesztve, ahol ott faragott fenyőszálakon ültek, hogy így fel ne érhessék fejeikkel az előttük álló padok karzatát. Mert kősziklára épült elve volt a nagytiszteletű úrnak, hogy fiatalembernek addig, míg meg nem házasodhatik, tehát míg iskoláit nem végezte és amíg nincs mit aprítania a tejbe, nem szükséges

fehérszemélyeket ismerni, és minden, ami addig történik, csak hivatkozás és nem vezet jóra.

Persze, hogy ez a legnépszerűtlenebb világnézet, amit csak a közjó kedvéért kimondani lehet, s hogy e nézetnek legkevesebb pártolói akadtak maguk az érdekelt felek, a nagyenyedi diákok között, az magától értetődik. Az csak mégis lehetetlen, hogy az ember egyszer-másszor női alakot ne lásson, s tizenégyéves korától húszig az ember minden asszonyt szépnek talál.

Különösen nehezíté pedig Gerzson úrnak nevelési maximáját azon körülmény, miszerint őneki is volt egy leánya, az az egy pedig olyan szép volt, hogyha az ember félesztendeig válogatott volna a városban, megint csak ő hozzá tért volna vissza.

Valahány diák meglátta a leányt, az mind szerelmes lett bele; de hiába lett szerelmes, mert könnyebb egy elkárhozott léleknek a Styxen visszaszökni, mint volt egy diáknak húsz lépésnyire juthatni Klárikához - ahogy a szép leányt nevezték.

Gerzson úrnak emeletes háza lévén a kollégium tövében, ő maga a földszinten lakott, leánya pedig az emeleten, és a lépcső rácsosajtóval volt elzárva; tehát még csak az sem történhetett meg, hogy valami ifjú ember a professzor urat keresve tévedjen Klárika elé; aki elé különben is hiába tévedt volna, mert a jó leányka oly istenfélő és diákfélő elvekben nevelkedett, hogy bizonyosan elszaladt volna előle.

Nem is volt pedig minden bolond embernek bejárata a tudós professzor úrhoz, hanem kipróbált egyéniségeknek megnyitá háza ajtaját.

Ilyen két kipróbált egyéniség volt: humanissime Zetelaky József és humanissime Karassiay Áron.

Az első szép, ártatlan, leányarcú, tizenhétéves ifjú, Gerzson úr különös kegyence, akiről azt hívé, hogy lelkét sokkal inkább bezárta a tudományok könyvei közé, mintha tömlöcbe vagy spirituszba volna téve, örökké első eminens volt, mindenféle verseket írt akármely témáról, neki mindegy volt: hexameter, pentameter, sapphicus, alcaicus, alexandrinus vagy anacreoni; magától értetődik, hogy ezek között szerelmes vers nem találtaték, hanem a télről, tavaszcól, aratásról, villámlásról és tengeri zivatarról s más efféle erényes tárgyokról; emellett görögül, diákul, zsidóul és franciául folyvást

beszél, a csillagokat az égen s a virágokat a földön szemenkint ismerte, kémiai és fizikai experimentumoknál ő volt Gerzson úr segédje, s emellett oly jámbor érzelmű ifjú ember vala, hogy mikor a mitológiából azon istenasszonyt érdeklő paragrafust kellett felelnie, aki kevés öltözetet szokott magán hordani, elpirult és lesütötte a szemeit.

A másik humanissime, Karassiy egy kissé nehézfejű ember vala, hat esztendő tógás diák, igen hallgatólag és csendesvérű ifjú, akit azért kedvele Gerzson úr, mert soha semmi ivásnál, verekedésnél az ő neve elő nem fordult, amiből nagy baj lett volna, ha előfordul, mert a humanissime oly karokkal és vállakkal volt megáldva a természettől, hogy ha azokat mások vesztére mozgásba akarta volna hozni, azok sokat beszélhettek volna róla. Ő azonban rettentő erejét csupán a fűrés-faragás békés mesterségeiben fárasztotta, készítve mindenféle fizikai eszközöket a tanár úr számára s csupán olyankor adva tanújelét karjai egyéb mozgásának, midőn a nagy vakáció alatt az ifjúság a nagyteremben mitológiai drámai előadásokat tartott - természetesen férfiszemélyzettel, férfihallgatóság előtt, amidőn Karassiy játszá Herkulest, Zetelaky pedig Dejanirát, amidőn Józsefről senki sem mondta volna, hogy nem valósággal leány, Áront pedig csupa gyönyörűség volt nézni a Centaurusokkal való harcban, hogy vert egymaga harminc pogány félistent a földhöz.

Éppen a közvizsgálatok közelgének, nagytiszteletű Tordai Szabó Gerzson uram rettenetes készülékekkel volt természettani mutatványaihoz, mint lesz a vízből levegő? mint ragad össze a kiszivattyúzott két félgolyó a levegőnyomástól? hogy lehet a levegőt meggyújtani? s a villanygép alatt papirosembereket táncoltatni? amik akkor még mind csodaszamba mentek. Évéggett átadá a fizikum múzeum kulcsait kiválasztottjainak, hogy ott működjenek nagy szorgalommal, és tapasztalá is, hogy a két jeles ifjú már korán reggel ott van a múzeumban, s csak késő estve választja el őket onnan. Dicséretes, szorgalmas ifjak, mondá Gerzson úr, vegyetek rólok példát ti többiek, istentelen, hivalkodó, csizmakoptató korhelyek, hogy legyetek olyanok, mint ők.

Lássuk tehát, mit művelnek az ifjaink ott a fizikum múzeumban? Ennek a múzeumnak van egy elsötétíthető ablaka, optikai kísérletek előhozatalára, és ez az ablak éppen a nagytiszteletű úr udvarára nyílik; a mi két szorgalmas ifjúnk nagy figyelemmel áll az ablak előtt, s éppen egy roppant kerek látcsövet alkalmazva az ablak gömbölyű nyílásába, azon keresztül

látszik valamit nézni. Tán csillagot vizsgálnak? Igen, de akkor ne irányoznák lefelé a látcsövet... Most éppen József néz bele nagy áhítatosan... "Ó, Istenem, milyen gyönyörű", sóhajt, nem bírva magával... Talán mégis csillag?... "Most éppen egy rózsát szakít le, be szeretnék én az a rózsza lenni!" De ez már mégsem csillag!

A mi derék ifjaink azon ürügy alatt, hogy csillagokat vizsgálnak, naphosszat azzal foglalatoskodnak, hogy a szép Klárikát nézik távcsöveken keresztül; amíg Gerzson úr azt hiszi, hogy szemeket az ég csodáin fárasztják, ők azzal mulatják magukat, hogy a kedves leánykát mindenüvé távcsővel kísérik, kertbe, szobába, konyhába és benne gyönyörködnek.

A jó Áronra nézve csak tréfa volt ez a mulatság, de József egészen odalett belé; nem bírt megválni a látcsőtől, s ha sokáig nem láthatá a leányt, nem evett, nem aludt, nem volt kedve semmihez, csak sóhajtozott és mindent elfelejtett, amit olvasott, sőt Gerzson úr nagy megütközésére még az ő felolvasásaira sem figyelt, akkor is a kis rózsalugasos kerten járt az esze és a szép leánykán, aki a nyílt rózsaleveleket kicsi kötényébe szedi pici, fehér kezeivel.

Az experimentumoknál is egyik ügyetlenséget a másikkal tetézte; tört, zúzott, ami a kezébe akadt, a foszforral való kísérletekhez oxigén helyett hidrogént adott: majd meglőtte vele az egész klasszist.

Gerzson úr el nem tudta gondolni, mi lelhetett a fiút? Kutatott, fürkészt - nem talált semmit; mire ő a hosszú folyosón végigkopogott, akkorra a múzeumban minden ismét a maga helyén volt, a teleszkópiumok ég felé fordítva, s munkában a göredek és légszivattyúk.

József pedig folyvást növekedni érzé szíve fájdalmait; a csalóka távcső oly közel hozta olykor az imádott leánykát, hogy ámulatában kezeit nyújtá ki utána, s csak akkor ijedt meg, mikor körmeit az ablakba megüté, amin Áron kétakkorát nevetett.

E kínjai közepett annyira vivé a gonosz kísértő a jámbor ifjút, hogy egy délután leüle az asztalhoz s ijedség kimondani, szerelmes verset írt! A vers sapphicusokból állott és tele volt minden széppel, ami a nap alatt terem. Midőn felolvasta Áronnak, ez megesküvék, hogy soha életében szebb versnek még csak hírét sem hallotta.

Egy estve a holdvilágban elbámulva könyökölt a két ifjú a múzeum ablakában, s beszélgetett egymás között:

- Ha Klárka ezt a verset elolvashatná! - mondá Áron.

- Hm! - felele rá József. (Nem volt ez akkor olyan könnyű, mert nem volt még hét divatlap, ahol az ember kinyomathatta volna.)

- Már ha én neked volnék, csak a kezébe juttatnám.

- De hogyan?

- Ledobnám innen a kertbe.

- Le ám, de hátha a szél félreviszi s az udvarra esik, s a nagytiszteletű úr kapja meg?

Most Áronon volt a sor azt mondani, hogy "hm".

- Úgy kellene azt, szólt sóhajtvá József, szépen összehajtogatva elrejtteni a nyíló rózsák közé, hogy amint korán reggel kijő a rózsaleveleket megszedni, egyedül ő lelje meg és olvassa el.

- Hát hiszen az könnyű - felelt Áron. - Innen az ablakból le lehet ereszkedni egy kötélén a kert faláig, onnan könnyű beugrani az ásott földbe, visszafelé aztán fel lehet kapaszkodni a bodzafán s a kötélén megint feljönni.

- Mit gondolsz? - szörnyedt el József, - én bocsátkozzam le kötélén a kollégium ablakából? én másszam át idegen kerítésen éjszaka?...

Áron maga is megijedt e szóra.

- Hisz én nem mondtam, hogy te cselekedd azt, én csak azt mondtam, hogy könnyű volna megtenni...

József elhallgatott egy ideig.

Egyszer csak megszólalt.

- Nem tudsz itt valahol egy hosszú kötelet?

- Tudok biz én, a régi csengettyűkötél itt van a padláson.

- Hozd elő.

Áron elment a kötéért, egy gerundiumból nyeret csinált a végén, melybe Józsefet beleültette, s a kötelet az ablak keresztfája köré csavarítva, izmos

tenyereivel belekapaszkodva, szép csendesen lebocsátá Józsefet a kőfalig, ki egy percig sem látszott azon aggódni, hogy ha társa kezéből kicsúszik a kötél, ő rögtön nyakát szegheti; ha volt amitől rettegett, ez azon egy dolog lehet, hogy ha meg találja valaki látni.

Senki sem látta meg. Átmászhatott a falon, elrejtette a verset a rózsák közé, s Áron markában újra felemelkedék a kötélen a múzeum ablakáig szerencsésen; a két ifjú csak akkor bámult el egymáson, hogy milyen bolondot cselekvének?

Másnap nem is mertek egymásra nézni, annál kevésbé a látcsőbe. Mint aki valamely nagy gonosz, gyilkos dolgot követett el, még a bűnös helyet is félve kerülték, s dobogó szívvel hallák reggel a nagytiszteletű úr csizmáit a folyosón végigkopogni.

Belépett. Sem József, sem Áron nem mert rá felpillantani, azt hivé mindegyik, hogy az orrukról le fogja olvasni az éjszakai merényletet.

- Jöjjön egy szóra félre, humanissime.

Zetelaky inkább halott volt, mint élő. A világért rá nem nézett volna a tanárra, ki kegyetlen hallgatással tekintte rajta hosszasan végig.

- Csak azt akartam mondani, humanissime - szólt végre száraz hangon, -, hogyha máskor verset akar hozni, ne a kerítésen jöjjön be vele, hanem az ajtón, mert mind összegázolta a tulipán-ágyakat. Különben nem rossz vers, amit írt, csak hogy egy helyen az adonicus sántít.

S ezzel markába nyomta a kérdéses verset. József nem bánta volna, ha e percben a kollégium vele együtt elsüllyed.

Klárrika megtalálta ugyan a kérdéses helyen a verset, de mint afféle jól nevelt leány, első kötelességének tartá az apjának denunciálni, egyúttal az elgázolt tulipán-ágyakért is panaszt téve. Az öreg úr rögtön ráismert az írásra s vége volt előtte József turpisságának. Többé sem experimentumokat nem bízott rá, sem a fizikum múzeumba nem küldé dolgozni.

Ezenközben hol egyszer, hol másszor megtörtént, hogy a tanulóifjúság nem csupán azon dolgokról hallott, amik könyvekben vannak megírva, hanem hírt vett gyakorta az országban szerteszét történő eseményekről is, s éppen nem iparkodék elrejtegetni rokon- és ellenszenveit, miket a kuruc-labanc világban vagy egy, vagy más irányban érzett, sőt néha leckék kezdete előtt,

mikor két-háromszáz tanuló össze volt egy teremben gyülekezve, leheté olyforma hajlandóságokat is tapasztalni, mintha e tisztos testület, ha birokra kerülne a dolog, aligha lenne tétlen nézője a mulatságnak.

Erre ugyan nemsokára kívánt alkalom is kínálkozék; egy napon Trajzigfritzig és Bórembukk uraim ő kegyelmességeik beizenének a városba, hogy nekik száz darab vágómarhát, ötven mázsa szalonnát, ezer kenyeret és tizenkét bendő túrót azonnal helybe küldjenek, borról sem feledkeztvén meg, amely ne legyen több, mint kétszáz akó.

A jó nagyenyediek már ekkor annyira meg voltak fogyatkozva élelmiszerekben, hogy csak végső megszorítás mellett bírták összerakni a kívánt mennyiséget, s midőn mindazt szekerekre raknák, megtudja a dolgot Balika, előjön a maga lyukából, s elveszi tőlük az egész szállítmányt, és elviszi Torda hasadékába.

A jó enyediek mit csináljanak most? Mondhatták ők Trajzigfritzignek, hogy Balika elvitte az enni-innivalót, menjen utána és vegye el tőle, a labancvezér haragra gerjedetten felülteté a maga hadait és megesküvék, hogy porrá égeti Enyedet, s bor helyett a vérét issza meg az egész lakosságnak.

A szegény nép nagyon megijedt e kegyetlen fenyegetőzésre; eleget tenni a legjobb akarat mellett sem lehetett. Trajzigfritzig és csordája pedig már Marosújvár körül járt, s ahogy a közbeeső falukkal bánt, abból Enyed is elgondolhatta, mi vár rá.

Ilyen ínséges eset megszokott állapot vala már Enyeden, a lakosság a labancok jöttének hírére hirtelen elhagyá házait, ami féltője volt, azt elásta a pincékbe, asztagok alá a földbe, az asszonyokat, gyermekeket, öregeket felküldték a hegyekbe az erdők közé, a hajadon leányokat begyűjték a református templomba, maguk a fegyverfogható férfiak pedig helyet foglalának ugyanott a templom udvarán, mely, amint most is látszik, erős, magas kőfallal volt bekerítve, s többrendbeli bástyatoronnyal ellátva, mely tornyokat a helybeli céhek építették: egyet a becsületes csizmadia cég, mást a becsületes takács cég, külön egyet a szűrszabó cég, együtt a tímár és varga cég egy negyediket, ötödiket a gombkötők és aranyművesek, hatodik volt a kovácsok és lakatosoké. Itt tartattak a céhládák, s nagy veszedelem idején ide gyűltek a céhbéli mesterek legényeikkel együtt, s ők képezék az Isten várának őrségét.

Átellenben állt a kollégium, roppant háromemeletes négyszárnyú épület, melyben hétszáz diák tanyázott, egy egész hadsereg, ha arra került a sor.

Amint a városon szétfutó hír eljutott a kollégiumba is, lángot vetett a diákok szívében az ifjúi vér: "nem hagyjuk magunkat, nem hagyjuk a várost!" szóltak lelkesülten, s másnap reggel a kémiai leckén azt vette észre nagytiszteletű Szabó Gerzson uram, hogy tanítványai kardokkal és kopjákkal felfegyverkezve jelennek meg a hallgatóteremben, s hallani sem akarnak egyébről, mint hogy őket professzoraik a labancok ellen vezessék.

No, ez szép kívánság volt nagytiszteletű Szabó Gerzson úrtól, hogy ő valakit a háborúba vezessen!

- Megbódultatok-e, dilectissimi? - szolt elszörnyedve a jó úr - menjetek, igyatok "purgantes pectora succos".³—Hát Ajáx vagyok-e én, avagy a megveszett Achilles, hogy engem harcba akarjatok vinni? avagy myrmidonokat neveltem-e én bennetek, hogy ily vérengző gondolatokat tápláltok magatokban? Kiknek kezeiben könyv forgott, most kezeitekben dárda forog? Kik csak énekelni tanultatok, ím harci ordításra ferdítitek ajkaitokat? Azért ruháztam én reátok annyi bölcsességet és tudományt, hogy bitangul elhulljatok barbár ellenség csapásai alatt, mint bármely tudatlan katona, aki azért született, hogy meghaljon?

E beszéd közben észrevevé Gerzson úr, hogy még Zetelaky is valami fringiát takargat a tógája alá, s iszonyúan ráförmedt:

- Még kend is fegyvert visel, kend? (Mikor valakit per "kend" nevezett, már akkor nagyon haragudott.) Felbomlott a világ tisztos rende! Hát volt rá eset valaha, hogy poéták, a múzsák választottai, a szent berkek lakói, a Pieridák barátai fegyvert emelgettek volna kezeikben? - No, szóljon kend! Kend nagy historikus, mondjon nekem erre esetet, ha tud.

A faggatott diák végre megszólalt:

- Igenis, volt rá eset: mikor Pán tanítványai botra kaptak a Helikont pusztító gallusok ellen, s agyonverték őket.⁴

Gerzson úr hátrakapta a fejét e szóra, mert meg volt neki felelve. Ez még dühösebbé tévé.

- És ha én megtiltom tinektek, hogy fegyvert merjetez fogni, midőn a nemes város békés alkudozásokkal törekszik a veszedelmet elhárítani magáról! Kendnek pedig, humanissime Zetelaky, annyit mondok, hogy nem szükség minden kérdésre felelni. - Most pedig parancsolom tinektek, hogy e percben lerakjatok minden fegyvert kezeitekből, és aki ellenkezőleg cselekszik, az e pillanatban kitiltatik e kollégium küszöbéről, és soha annak ez életben tagja többé nem leend!... Clarissimi domini, jurátusok, húzassák meg a repedt harangot!

Ezt a repedt harangot olyankor volt szokás meghúzatni, midőn valaki a kollégiumból ünnepélyesen kitiltatott.

A rektor szavait mély csend követé, melyet csak a repedt harang recsegő kongása szaggatott félbe. Az ifjak, kik képesek lettek volna náluknál hatszorta nagyobb sereggel megküzdenni, professzoruk szavára megjuhászodva rakták le fegyvereiket mind; a repedt harang elhallgatott, a diákok helyeikre ültek, elővették könyveiket, a nagytiszteletű úr pedig vevé kézikönyvét és praelegált, mintha semmi sem történt volna, míg az órát nem csengették; akkor elbocsátá tanítványait, az elszedett kardokat és dárdákat pedig szekérre rakatá, s elzaratá a templom alatti boltozatba, hogy még csak hozzájuk se lehessen férni.

Éjszaka azonban a diákok magukhoz térve az ijedségből, melyet a rektor szavai okoztak bennük, újra összebeszélének, s miután fegyvereik elszedettek, másnap korán reggel, amint a kapuk megnyittattak, kimentek a Maros partjára, ott jó friss fűzfákat találván, azokról vágott magának ki-ki egy husángot, s azokat a tóga alá rejtve, észrevétlenül beszállíták a kollégiumba, és elrejték a faraktárba szépen. Gondolák, hogy ez is jó fegyver, ha jó ember fogja a végét.

Még aznap délben megjelent a város alatt Trajtzigfritzig háromezer főre menő labanc népével; a nemes város a főbíró, a kollégiumi testület a nagy tiszteletű rektor professzort választá ki, hogy deputációba menjenek eléje.

Trajtzigfritzig lóháton ülve fogadta a küldöttséget; a többi sereg mind gyalog járt, kivéve három faágyút, melyeket bivalyok vontak. Nagyon gyanús kérdés volt azonban, ha vajjon el lehet-e ezen ágyúkat sütni anélkül, hogy az ember a körülállók életét veszélyeztesse? Még egy negyedik ágyújuk is volt rézből, melyet valamely csata alkalmával valamelyik fél beszegezett és otthagyt, ők pedig kifúrták a szeget onnan, úgyhogy most,

ha elsütötték az ágyút, a gyújtólyukon jött ki mind a töltés, a golyó pedig benmaradt.

Maga a had gyönyörű népség volt; igazán ráillett a válogatott cím, mert az ország minden népeiből volt az összeválogatva; magyar, oláh, belga, marodeur, rác és oláh cigány egy csoportban, egyik mezítláb és sisak a fején, a másik a szűrin át kötötte a kardot, némelyik nagy puskát cipelt, melynek nem volt már sem kulcsa, sem kereke, s mind valamennyi nyírott bajusszal volt, hogy összekeveredés esetén mégis csak megkülönböztethessék egymást a hasonló elemekből szerkesztett kurucoktól, kik hosszú hajat s fülig kent bajuszt viseltek. A legnagyobb rész bocskorban járt, csupán azoknak jutott saru, akik valamely tisztségben voltak, azokra sarkantyú is volt ütve jobbra, de minthogy lovuk nem volt, az a sarkantyú nem szolgált egyébire, minthogy legyen nekik miben elesni, ha futni akarnak.

Ily armádiának volt vezére Trajtzigfritzig; de nagyon csalatkoznék, aki azt hinné, hogy ő is hasonló volt rongyos seregéhez; lova legszebb angol mén volt, ő maga ezüstcsillagos, láncszemből font páncélinget viselt aransujtásos, meggyszín bársonydolmány felett, homlokát kecsgehátú rézsisak borítá, s páncélpikkelyes kesztyűkbe dugott kezeit széles, egyenes kardja markolatán nyugtatá.

Széles, tunya képéből s nemtelen vonásaiból ugyan kirítt, hogy e pompához sem születése, sem érdemei nem juttatták; s ahány csajtár, ahány darab öltöny volt rajta, azon mind más név kezdőbetűi voltak hímezve; de ő azért elég méltóságot tulajdoníta magának, ha lovon ült, azokhoz, akik gyalog járnak, lenézőleg beszélhetni.

Alvezére, Bórembukk, egy nagy, trabális mészároslegény volt, szőretlen csontos pofával; ki egész ellenkezőleg különösen nagy gondot látszott arra fordítani, hogy mentül piszkosabb lehessen. Bőrködmöne csillogott a szennyből, s orcája bátran dicsekedhetett vele, hogy záporosón kívül más vizet sohasem érzett.

Minden fegyvere egy hatalmas taglóból állott, mellyel egy csapásra le bírta fél kézzel ütni a tulkot.

Ez érdekes férfiak elé járula a két tagból álló küldöttség nagy tisztelettel és kalaplevéve, s nagyobb megtiszteltetés okáért Gerzson úr egy igen szép diák perorációt tartott a két vezér előtt.

Trajtzigfritzig Bórembukkra nézett, ez viszont őreá; egyikök sem tudott egy szót is deákul, hanem azért mégis úgy tettek, mintha mindent értenének.

- Értettem jól, amit kend mondott - szólt a vezér, amint észrevette, hogy Gerzson nem fog már többet beszélni, s leereszkedőleg vállára veregetett. - Kinek híjják kendet?

- Én vagyok Tordai Szabó Gerzson, a nagytiszteletű kollégium rektor professzora, társam ő kegyelme pedig nemzeti Tóth János uram, a nemes város főbírája.

- Hát a csizmadia céhmester hol maradt?

- Az nem látta célirányosnak közénk elegyedni.

- No, pedig annak is itt kellene lenni, mert háromezer csizmára van szüksége a seregnek, aminek három nap alatt elő kell teremtni, különben esküszöm ősi kardomra (valahol lopta azt a kardot), hogy minden csizmadiát eltörlök a föld színéről!

Ennél merészebb fogadást, úgy hiszem, senki sem tett még.

Gerzson úr meghajta fejét, s most a főbíró szólalt meg magyarul:

- Majd tudtára adandjuk a becsületes céhmesternek akaratodat, méltóságos úr, és ő minden lehetségest el fog követni; kérünk azonban az egész város nevében, hogy érdemes hadaiddal légy kegyes a városon kívül maradni, mert mi ámbátor a legjobb véleménnyel vagyunk is felőled, a buta népség annyira fél a fegyveres néptől, hogy közeledésteknek hírére mind szétszaladának az erdőkbe, részint elzárkóztak a templomokba; úgyhogy ha bejőnnétek, sem találnátok egyebet üres házaknál, nekünk pedig lehetlenné tennétek, hogy kívánságaitoknak megfelelhessünk, nem lévén senki, akitől azokat behajtsuk.

Trajtzigfritzig Bórembuk fülébe súgott valamit, s azzal rosszul rejtve ravasz mosolygását, így szólt:

- Becsületes szolgák. Minthogy félvén és minthogy bolondok lévén, mink sem kívánván, hogy házaitokat üresen hagyván, abban senkit sem találván; tehát hazamenvén és megmondjátok a népnek, hogy mi eltakarodjunk, ha ők hazajöjjenek, és azután pediglen kiváltképpen csakhogy éppenséggel azonnal mindgyárt itt a város mellett ezer lépésnyire sátort üssünk; ti pedig

minden háznál gyertyát gyújtsatok, hogy lássuk, hogy mindnyájan otthon vagynak, különben pedig, ha egy vagy más, így vagy amúgy talál lenni, hát majd meglátjátok azt az egyet, hogy!

Ilyen ékesen szólással tudtára adván a vezér a maga ultimátumát a küldöttségnek, visszabocsátá őket a városba, ő pedig a maga seregével mintegy ezer lépésnyire letelepedett a mezőn, búzakévékből csinálván ki-ki magának sátorokat.

A visszatért küldöttség pedig tudtul adá a lakosságnak, hogy ki-ki menjen haza a maga lakásába, s éjszakára tegyen gyertyát az ablakába, s ami szegénységétől kitelik, hordja össze, hogy a labanc urakat kielégíthessék vele.

Úgyis történt, a céhek szépen hazaoszladoztak, az erdőre kimenekült asszonyok és vének visszahívtak, s késő estig nem szűnt meg az egész város sütni-főzni az érdemes labancok számára. Csupán a templomban elhelyezett ifjú hajadonok nevében könyörgött azon kegyért a szép Klárika, hogy őket hagyják meg azon éjjel az Isten házának oltalma alatt, s e kérelmet a többi szüzek is támogatván, a nemes tanács és a professzori kar végre beleegyezett.

Szép holdvilágos éjszaka következék, csendes volt az egész vidék, a város előljárói nyugodtan aludtak mennyezetes nyoszolyáikban, elgondolva, hogy mily bölcsen elháríták városuk felől a nagy veszélyt; háromszázötven szüz nyugodott Isten szent árnyéka alatt a templomban, amidőn Klárikának úgy tetszék álmában, mintha valami alak felköltené őt, hogy ne alugyék, hanem menjen fel a toronyba.

Ő azon félálmosan felment a lépcsőkön, hol a szent eklézsia ötvenkét mázsás harangja állott, s amint kitekinte a torony magas ablakán a holdvilágos éjbe, úgy tetszék neki, mintha valami nagy, sötét foltot látna lassan a város felé hömpölygeni; s nemsokára kivehetővé lőn előtte, hogy az egy nagy embercsoport, melynek sötét tömegéből kaszák és kopják vasai villognak elő a holdvilágban.

Egyszerre világos lőn előtte minden: a labancok csak azt várták, hogy a népség házaiban, szétoszolva lefeküdjék, hogy orozva rajta üssenek... Klárika egy percet sem akart veszteni, nem ment vissza a templomba, hogy társnéit felköltse, hanem hirtelen áthatva a mentőgondolattól,

belekapaszkodék az ötvenkét mázsás harang kötelébe, hogy azt meghúzva, jelt adjon az egész városnak.

Gyöngé volt a leány karja, de erőt adott neki a vész, fehér kezeivel a durva kötébe fogódzva, meglóbálta a nehéz harangot, melyet máskor alig bírt meghúzni két férfi, s mielőtt a csoport a várost elérhette volna, egyszerre megkondult a vészharang a város fölött, s azon pillanatban talpon volt minden ember, s mintegy összebeszélésre az asszonyok és öregek ismét futottak ki az erdőkre, a férfiak a templom bástyái közé, úgyhogy mire a labancok a városba értek, ismét üresen találtak minden házat.

Trajtzigfritzig nagy dühbe jött e kijátszásra, s parancsot adott, hogy rögtön tizenkét helyen fel kell gyújtani a várost.

De alig fogtak emberei e kárhozatos munkához, midőn olyan zápor kerekedett, hogy rögtön eloltott minden égést: a labancvezér káromolt Istent és ördögöt e bosszúságért.

Reggelre virradva, ismét kijöttek eléje a nagytiszteletű rektor és a városbíró. A vezér szólni sem engedte őket. Rájuk fogta, hogy mindnyájan csalárd hazug kutyák, akik rászedik a becsületes embereket, és erősen esküvék, hogy négy ágyújával porrá lövi az egész várost, a templomot és kollégiumot, kardélre hányatja a lakosokat, és a hajadonokat kiosztja katonái közt, hacsak ő neki azt az egyet ki nem adják, aki a harangot meghúzta.

- Azon egy éppen az én leányom, kegyelmes úr, - felelt leverten Gerzson úr -, de ha az ő élete árán megvásárolhatom városunk szabadulását, bizonyára átadom őt néked, csupán azon kegyelemért kérlek, hogy üttesd el az én fejemet elébb, mintsem szemeim az ő balsorsát meglátnák.

- Azt megkapod! - vigasztalá őt Trajtzigfritzig, s e biztatással egyszerre elrendelé, hogy a csapatok minden oldalról tóduljanak a városba. Ő maga nagybüszkén lován ülve, kötőfékjét a főbíró kezébe adá, s úgy vezetteté magát az utcán végig, míg Bórembukk a professzor nyakába ült fel, s nevetséges iszonyattal viteté magát a piacig, sarkantyúival illetve a tisztességes ősz férfiú oldalait.

A diákok mindezt látták a kollégiumból, mert a menet éppen előttük állapodott meg; de be voltak zárva, a kapukulcsot maga Gerzson úr tette be a zsebébe.

Később azt is látniok kellett, mint adják ki a templom ajtaján a félholt leányzót, a rektor leányát, Klárikát, s mint emeli azt nyergébe Trajtzigfritzig.

De már ez mégiscsak több volt, mint amennyit diákszívvvel el lehet viselni.

- Megölöm az egész világot! - ordítá Zetelaky magánkívül -, megölöm egymagam valamennyit, - s hanyatt-homlok rohant le a lépcsőkön; utána Áron és utána a többiek mind; egy perc alatt ki volt sarkából vetve a bezárt kapu, s a másik percben mint a bolygatott méhköpű raja, ömlött ki a diákság a templom körét elfoglalt labancokra.

Nem volt kezökben egyéb, mint fűzfadorongok, de amíg a labancok kanócos puskáit haszonvehetlenné tette a sűrű zápor, az ő kezeikben súlyossá tette a fustélyt a fellázadt harag. Egy perc alatt a falnak lett szorítva a labanc-sereg, s az első ordításra vérszemet kapott csizmadiák köveket kezdtek fejükre hajigálni.

A megszorult két vezér nem vette tréfára a dolgot; amint meglátták, hogy labancaik ugyancsak dülöngnek a diákok csapásai alatt, hátat fordítanak a csatatérnek, s iparkodtak a városból kifelé. Trajtzigfritzig átkarolta az ölébe tett leánykát, s vitte magával, szemeivel majd felfalva annak martalékul esett bájait. Bórembukk pedig galléron ragadá Gerzson urat, s úgy hurcolta őt magával, roppant lábait futásnak eresztve.

Az elmondott szónál rövidebb idő alatt szét volt verve a világ minden részei felé a labanc-sereg; alig harmincad magával futott Felvinc felé a két csapatvezér, nyomukban mindenütt egy csoport diák, felgyűrt ökleikben nyers fűzfadorongok, hosszú fekete tógáik öveikbe akasztva; nagy dorongjaikon akkorát szöktek, mint egy angol paripa.

Mindig fogyott, mindig kevesebb lett az üldöző és üldözött csapat, egy-egy párjára talált a futásban, s elmaradt magára tülekedni, végre ketten maradtak egymásnak, elől Trajtzigfritzig és Bórembukk, sarkukban József és Áron. Az elsőbkek egyike lovon járt, másik hosszú lábaiban bízott, de a kettős teher alatt kifáradt a ló, s amint az említett kis patakhöz értek, akkor látták, hogy ott nem lehet átmenni, mert a fellegszakadás árja elhordta a hidat, s a víz túlömlik a parton.

- No, labanc! - kiáltá Áron utolérve az egyiket - itt a világ vége.

Bórembukk látva, hogy itt csakugyan meg kell állni, elereszté Gerzson úr gallérját s tenyerébe kapva a taglót, úgy odavágott Áronhoz, hogy ha félre nem ugrik, derekában vágja ketté; de visszavágott a diák a doronggal, s úgy talált a labanc körmére ütni, hogy rögtön kiesett a kezéből a tagló; erre a labanc vadállati dühvel ugrott neki pusztá kézzel az ifjúnak, s bár az olyat vágott a husáanggal a fején keresztül, hogy meghajolt bele a bot, s a labanc feje egyszerre cipóvá dagadt: mintha nem is neki szólt volna az, megkapá Áron kezében a füttykőst, s ki akarta azt abból csavarni; de Áron is jól megfogá azt két kézzel, s ilyenformán nagyokat rántottak egymáson, elhuzakodtak egy ideig, míg mind a kettő kifáradt, s akkor farkasszemet kezdtek nézni.

- No, diák, - szólt fogcsikorgatva a labanc -, most akadtál emberedre: tudod-e, hogy most ki fogott meg? az én nevem Bó-rem-bukk!

- De annál még az én nevem is cifrább - felelt Áron -, az én nevem pedig Ka-ras-siay!

- Ka-ras-siay! - kiálta fel elszörnyűlködve a labanc; - no iszen hát akkor jaj neked is, nekem is: s azzal egyet rántott ellenfelén, mire mind a ketten úgy estek bele a magas partról a megáradt patakba, hogy mindkettőjük felett összecsapott a víz.

Ezalatt József is utolérte Klárika rablóját; a lovag átlátva, hogy nincs menekülés, leszálla lováról, s kihúzva kardját, nekifordult Józsefnek, ki szótlan dühvel közeledett feléje.

- Mégy haza anyádhoz szopni, te fattyú! - kiáltá a pelyhetlen állú ifjoncra - vagy kezed-lábad vagdaljam el?

Zetelaky nem felelt, csak megnyálazta tenyerét, s közepén fogva a botot, merészen odalépett a vasba öltözött, ijesztő arcú vezér elé.

- Ejnye! nem mégy el innen? - ordítá az magánkívül, s kardjával hozzávágott szörnyen. De József kezében megpördült a husáng, s az egyik végével úgy csapta félre a kardot, hogy csak úgy pendült, a másikkal pedig olyat ütött a sisakra, hogy csak úgy kondult!

Megbódult az agya Trajtzigfritzignek ez ütésre, csak úgy bámult szanaszét, mintha keresné, hogy honnan ütötték meg? Pedig nem kellett azt keresni, mert József most kétkézre fogta a botot, s úgy vágta derékon ellenfelét,

hogy az csak végignyúlt a földön, a kard kiesett kezéből; meredt szemmel iparkodott még lováig vánszorogni, mire Zetelaky azt gondolva, hogy tán aléltan a lóhoz kötözött kedvesét akarja meggyilkolni, reárohant s lábával reagázolva, egy végcsapással leüté.

Csak ekkor tekintte szét társai után. Azok mind szétmaradoztak, csak egy, a bokrokon fennakadt tóga szárnya mutatá, hogy oda alant is van valaki. Hirtelen odafutott, s a tógánál fogva kihúzá a vízbe esett Karassiayt. Még akkor is fogták egymást Bórembukkal, csakhogy a diák még élt, de a labanc meg volt halva.

Ekkor Gerzson úr segélyével felocsolván Klárikát, magához téríték szép szavakkal ájultából, s akkor mind a négyen térdenállva hálákat adának az Úrnak a megszabadulásért.

Azon két fűzfadorongot pedig, mellyel a két ellenséget leverték, az esetnek emlékére letűzték a patak medrébe, és Gerzson úr áldást monda azokra mint szintén József szerelmére is, kinek nem kellett többé perspektíván keresztül néznie Klárikát, ha látni akarta.

És ezen történetnek száz és ötven esztendeje immár, s a két fűzfa folyvást zöldül a víz medrében. Hajdan a kollégium kényelmes mulatólakot építtete e fűzfákhoz, hova kijártak szép nyári napokban a tanulóké, elmondva egymásnak a regét a két fűzfáról s elénekelve, hogy: "Erős várunk nekünk az Isten!"⁵

Mégsem lesz belőle tekintetes asszony

Kondor János uram tisztességes polgárember volt Debrecen városában; hivatására nézve hentesmester. Ott lakott a Nagy Péterfia utcán, saját házában; cifra címere nem volt ugyan, ami az embereket az utcáról behívogassa, hanem azért rátalált a házára minden ember, akinek valami igazán jó serpenyőbe való kellett; meg is lehetett azt ismerni arról a nagy bécsi szederfáról, ami kihajolt a kerítésen át az utcára.

De büszke is volt a maga mesterségére. Nem kellett az ő füstölt sonkáinak, pörkölt szalonnaoldalainak auszlágkasztani, nem kellett az ő kolbászait, gömböceit hírlapokban ajánlgatni, mégis híresek voltak azok messze földön.

Hiszen más országban is össze tudják aprítani a húst, s megint beletölteni valami bőrtokba, de csak nem debreceni kolbász az azért. Kondor János uram ismerte is mindazokat a mendemondákat, amik a külföldi hentesműveket gyanúsakká teszik, hogy saját nemzeti kedvenceinket annál kívánatosabbakká varázsolják. Hogyan készül az olasz szalámi kiválólag számarhúsból, azért is olyan átkozott kemény, s azért az olaszok olyan rossz katonák, akik azzal élnek. Hát a német frankfurti virslije? Nem egy embernek elmondta Kondor János uram azt a megtörtént esetet, mikor egy bécsi hentesné, kinek férje frankfurti virsliket készített, kihirdeté, hogy elveszett a kis kutyája, ilyen meg ilyen volt; aki megtalálja, öt forintot kap; hát délben csak beállít hozzá egy szabólegény, s kérdi tőle: - piros szalag volt a kis kutya nyakán, ugye? - Az ám. - No hát itt van! - szolt a szabólegény, egy kettéharapott virslire mutatva, melyből piros szalagdarab virított elé. Azt a virslit a hentesné férjénél készítették. De éppen rémséges eset volt az, amit a párizsi hentesművészetéről tudott előadni Kondor János uram, pedig könyvből olvasta, amelyikben a történet le is volt rajzolva fametszésben, hogy tudniillik ott egy házban egy fürdőmester meg egy hentes laktak együtt; a hentes híres volt kolbászairól és húspástétomairól, míg egyszer kiderült, hogy a fürdőmesterrel egyetértve, a fürdőbe vetődő idegeneket szokták lemészárolni, s így a jámbor párizsiak éveken át, tudtokon kívül emberevő kannibálok voltak, kik az idegenek húsból lakmároztak. Amit végre az angol kolbászokról hallani, az éppen

leírhatatlan borzalom; minthogy sertéseiket olyan dolgokkal táplálják, aminőkre mi undorodva gondolunk, annál fogva az azokból készült kolbászban kolbászméreg fejlődik ki, amitől világít sötétben a hurka, mint egy csomag krajcáros gyufa, s aki eszik belőle, soha semmi kirurgus meg nem menti életét. Hát még ha a trikhinek is fel lettek volna már fedezve, amiket csak a múlt években találtak fel a németek saját sertéssonkáikban, akkor lett volna csak Kondor János uram nemzeti büszkeségének nagy elégtétele, miután elismert adat, hogy magyar sertésekben sehol sem találtak e rettenetes, leírhatatlan, fonálvékony, németölő fenevadak. Mindezen vádakkal nem illette soha senki a jó debreceni kolbászt, mert azt mindenki láthatta, hogyan készül? elkezdve a kukoricának sertéshússá átalakításától, egész annak citrommal, fokhagymával vagy majoránnával összekevert állapotában bekövetkező behüvelyztetéséig.

Tehát Kondor János uram méltán becsülte azt a mesterséget, amit űzött. Meg is élt belőle tisztességesen, szerzett is utána, volt mellette jó egészsége, izmos, gömbölyű termete, illendő becsülete s házi megelégedése.

Csak egy fogyatkozást érzett; azt, hogy egyetlen gyermeke nem volt fiú. S minthogy nem volt fiú, természetesen leány volt.

Mert ha fiú lett volna, akkor lehetett volna őt fiatal korában mindjárt bevezetni az apja mesterségébe, s időjártával egészen a két kezére lehetne bízni az üzletet, ahogy tett övele is az apja, avval meg a nagyapja és így föl, ki tudja, hányadízigen? Hanem már őutána nem következvén más, csak leány, ennek még előbb jövendőbelit kell keresni, aki hozzávaló legyen, aztán majd időjártával a ház jó hírét a piacon fenntartsa, rámaradván a ház és a vágótőke.

Nem is messze kellett keressélni. Ott volt a szomszédban özvegy Daczosné asszonyomnak egyetlen fia, Lajoska, két évvel idősebb Sáríká nál; a gyerekek mindig együtt játszottak, nagyon össze voltak szokva, aztán Daczosné asszonyom szintén a hentesmesterséget gyakorolta, a férje halála után özvegy fővel is, de elég tüzesen; remélhető volt, hogy a fiából is életrevaló mesterember lesz időjártával, s a két ház, a két üzlet egy kézben még hatalmasabb hírre kap majd.

Daczosné asszonyomnak is tetszett ez az egyezés. Egymásnak teremtette biz ezeket az Isten.

Hanem azért, hogy Lajoskát hentesnek szánták, felküldték ám az iskolába. Azért, hogy keze után fog élni, a fejének is tanulja hasznát venni. Írni, olvasni, számolni minden tisztességes embernek múlhatatlan tudomány; azután azt sem felesleges tudni, hogy melyik város, melyik vármegyében fekszik? hogy ne legyen idegen a saját hazájában; tulajdon nemzete történetét is illő megismernie, hogy tudja meg, kik voltak és mit tettek őseink? Azután, ha még kedve tartja, egy kis deák szót bevenni sem árt, legalább a tanácsban nem adhatják el diákul; sőt ha egy kis logikára megtanítták, annak is hasznát veheti, no, még a fizika sem árt meg, de talán még a poézis sem? milyen szép lesz a "Tytire, tu patule recubans sub tegmine fagi"⁶ versére vágni a kolbásztölteléket, mint apósa szokta, ki szintén hét iskolát járt végig, csak azért, hogy tudjon valamit, nem, hogy azután éljen. Hát a Lajoska is csak hadd koptassa a kollégium padjait, hiszen nem muszáj neki éppen megrontani a természetét a tanulással; nem kívánja tőle senki, hogy eminenciát hozzon haza kalkulusában, elég, ha tisztességes "primát" szerez, csak hogy éppen "szekundába" ne essék. Így is végigjárhatja a classisokat, egész fel a fizikáig. Hanem ott aztán "megállj! jobbra át!", mert ott már a jus következik, a törvénytudomány, oda már be nem szabad lépned, mert eltörik a lábad.

Kondor János uram kimondhatatlanul gyűlölt minden törvénytudó embert, prókátort, bírót, szenátort. Úgy tudom, hogy egyszer valami baja volt a másik szomszédjával egy bodzafa miatt; a dolog prókátor kezébe került, bíró elé került, kétszáz forintjába került, amin vehetett volna egy egész bodzafaerdőt. Ettől fogva tüzet fújt a prókátorok ellen, pedig nem azok voltak okai a nagy költségnek, hanem az ő saját nyakassága; de már ő azért csak a prókátorokra haragudott.

Úgy történt azonban, hogy az iskolába járó Lajoska nemcsak meglehetősen tanult, hanem kitűnő eszű gyermeknek mutatkozott.

Eleinte tetszett az Kondor uramnak, amíg csak annyiba ment a tréfa, hogy Lajoska aranypapirosba kötött specimenjeit kellett hazahoznia az egzamenből, s hosszú névnap-i köszöntőit ünnepélyes alkalmakon végighallgatni könnybe lábadó szemekkel; hanem amint Lajos kezdett kinőni kabátjaiból, s belenőni a diák tudományokba, amint elkezdtek "humanissime"-nek híni, s a professzorai jövendőlgették, hogy ebből nagy

ember lesz, hovatovább elégedetlenebb volt az állapotjával jövőbeli ipa ura.

- De mi a gutának neki úgy erőltetni a derekát a nagy tudakossággal - zsörtölődött gyakran Daczosné asszonyommal -, minek az egy leendő hentesnek? elég volna neki az is, ami ráragad, ha mindennap feljár az iskolába. De éjjel-nappal a könyveket bújni! Ide áthallik korán reggel, még én föl se keltem, mikor már ő fújja odaát a szederfa alatt: "vocalem breviant alia subeunte Latini".⁷ Hát bánom én, bánja a szomszédasszony, bánja egész Debrecen városa, akár rövidítik, akár nyújtják a maguk magánhangzóit a latinok. Fogadom, hogy azt sem tudja nászasszonyom, hogy mi az a magánhangzó?

Erre azután azt felelte Daczosné asszonyom, hogy de bizony tudja: a "sertvés", mert az hangzik magában is.

- Jól van. Mássalhangzó meg aztán, ugyebár, a "harang", mert ahhoz kell még egy másik, aki a nyelvét hozzáüsse. De mi a tatárnak azt a gyerekeknek megtanulni? még korán reggel felkelni érte, mikor a gyerek legjobban nőne. A gyermekek legjobban nőnek a hajnali álom alatt. Majd meglássa nászasszonyom, a Lajos gyerekből nem lesz olyan derék szál ember, mint a megboldogult atyja volt. Még éjszaka is dolgozik; tudom, hogy akkor készíti a hosszú diáriumokat. Látom sokszor tizenegy óráig is a gyertyát az ablakában. Ezt nem engedném meg neki. A gyermeknek lótasfutás kell; a természet kell erősíteni, birkózni, labdázni, fára mászni; az esze magától is megjön, ha megöregszik.

Erre aztán Daczosné asszonyom azt vágta vissza, hogy hagyjon neki békét, hisz anélkül is annyi nadrágot elnyű az a gyerek, nem győzi foltozással; nincs a nagy erdön az a szálfa, amelyiknek a tetejéről le ne szedné a rigófészket, labdázni is olyan jól tud, hogy a "longá"-ban mindig ő a vezér, s kővel száz lépésnyiről leüti a verebet, sőt fogadásból a nagytemplom tornyát is keresztül hajította egy régi kétgarasossal, ami pedig a birkózást illeti, arra éppen nem szükség őt biztatni, mert vasárnaponként olyan ütközeteket játszanak a temetőben, hogy ritka orr, mely betöretlen marad; sőt a télen, mikor olyan sok hó volt, Lajoska egy hóvárat épített az udvar közepén, s azt harmadmagával a katonaság ellen úgy megvédelmezte, hogy be nem tudták venni, pedig egész bombázást követtek el ellene hógolyóbisokkal. Dejszen Lajoska erős legény lesz, most is elvisz a vállán

három magához hasonló fiút, s aztán mikor sertést ölnek, ő is részt vesz a mulatságban, s úgy megfogja a lábát az ártánynak, mint akármelyik legény.

Ezt már örömebb hallotta Kondor uram. Hanem azért csak amondó volt, hogy mégse kellene neki olyan sokat tanulnia, mert még beleszeret a tudományba, s prókátor lesz belőle.

Lajoska azonban évről évre jobban tanult; nem tűrt maga előtt a padban senkit, valamennyi iskolatársát mind a háta mögött hagyta. Tanárai folyvást is mondogatták az anyjának, hogy fiából bizony nagy ember lesz.

Daczosné asszonyom azzal természetesen odább dicsekedett Kondor uramnak, Kondor uram pedig morgott miatta nagyon.

- Nagy ember? nagy ember? Mi szükségem van nekem nagy emberre? Legyen magas ember, legyen széles ember, időjárával vastag ember; de minek legyen ő nagy ember? Hogy a mestergerendába megüsse a fejét? Nem a gyorsaké a futás. Kicsiny emberek között lakik a boldogság. Én is írtam diákkoromban chriát, engem is megdicsértek érte, egzamenkor én búcsúztattam el a classist a konrektortól; azt mondták, pap válik belőlem. Ha hallgattam volna rájuk, lett volna belőlem rossz pap, így pedig lett belőlem egy jó hentes, s nagyobb úr vagyok a püspöknél.

- Nono, ne mondjon szomszéd uram olyan nagyot - feddé őt szomszédasszonya kegyesen. - A püspök úrnál?

- No hát a püspök úrnál! Mert nekem van egy pihenőnapom, vasárnap; neki meg akkor kell izzadnia. Ha valami szép prédikációt mond, én gyönyörködöm benne, ő pedig törli az izzadságot a homlokáról; ha pedig valami régít vesz elő, én alszom el rajta édesdeden, s neki nem szabad engemet felkölteni.

Daczosné asszonyom jól megszidta Kondor uramat az ilyen istentelen beszédekért, s nagy okosan jegyzé meg végül, hogy más útja is van a nagyságnak, mint a papi pálya; lehet az ember például szenátor Debrecenben.

- Ahányat ismerek, mind az aranyér kínozza, a mája dagadt, a lába köszvényes. A hivatalban petrifikálódik az ember, olyannak való az, aki két keze munkája után el nem tud élni.

- No - vagy inzsellér.

- Mind időnap előtt megvakul a sok kukucskálásban, görbe hátat kap a mapparajzolástól, aztán ha kettő szorul egy vármegyébe, az egyiknek okvetetlen meg kell enni a másikat, hogy maga megélhessen.

- Vagy hát doktor...

- Az meg éppen mindig az életével játszik, minduntalan betegek közt jár, magára is ráragad, elpatkol vele; ha a városban skarlát üt ki, a kabátján hazahordja saját gyerekeire a ragályt, mind elpusztulnak tőle. De 'isz az én unokáim apja doktor nem lesz.

Márpedig nagyon valószínű volt, hogyha isten úgy rendelte, hogy Kondor uram valaha unokákat ringasson térdein, azoknak az apja aligha lesz más, mint Daczos Lajos.

A fiú szép férfias alak volt már tizenhat évvel, egész legény; a leány is hozzáillett, két évvel fiatalabb volt nála; a hirtelen növéstől még karcsú és vont arcú, de egészséges színű gyermek. S a gyermekek most is nagyon szerették egymást, elébb nyilvánosan, aztán titkolózva.

Egy szép vasárnap délután pedig, mikor elkövetkezett volna az új iskolai tanfolyam kezdete, mely már Lajosra nézve egy lépés volt a kenyéradó tanosztályba, Daczosné asszonyom valami nagy dologra szánta el magát: felöltötte duzmadt ujjú selyemrékljét, feltette fejére tornyos főkötőjét, amire harmincöt rőf csipkét varrott fel a debreceni masamód, s átrontott a szomszéd urához, éppen az ebéd utáni álmából rángatta fel azt nagy kegyetlenül, amiért az akként állt bosszút, hogy a szomszédasszony beszédének teketóriái alatt akkorákat ásított, hogy a szomszédasszony csak a tornyos főkötőjének köszönhető, hogy az elnyeletés veszedelmét hidegvérrel kiállotta.

Amíg tudniillik nagy feneket kerítve előadá, hogy így Ádámot, amúgy Évát minő célra alkotá a teremő? azokról hogy maradt ránk ez a szép világ? abban hányféle emberek laknak, egyik sem olyan, mint a másik, és az nagy szerencse, mert ha minden ember egyforma volna, hogy ismerné meg a feleség az urát a sokaság között? meg ha minden ember egyféle mesterember volna, teszem föl mind szabó volna, ki varrna akkor egymásnak csizmát? És így szükséges, hogy akinek az Isten egy talentumot adott, használja fel azt az egyet, akinek pedig tízet adott, használja mind a tízet...

- Au bau-bau! - ásított közbe egy cifrát Kondor uram - mind tudom én azt már a bibliából! - S törülte az álmod szemeiből az inge ujjával.

De hirtelen kiment az álom a szeméből amint Daczosné asszonyom egyszerre a rövidebb végét fogva, kirukkolt szándékával.

- Egy szó mint száz: én azért jöttem, hogy megmondjam kereken, hogy én bizony Lajoskát nem fogom el az iskolától a vágótőke mellé, hanem tovább taníttatom, hadd legyen végzett ember.

Már erre a szóra aztán egyszerre kiébredt az álomosságból Kondor uram. Fel is ugrott a lócáról, s elkezdett a szobában végigjárkálni, utoljára megállt Daczosné asszonyom előtt, s nagyot sóhajtván, ekként szólt:

- Hát aztán miféle szerzetnek akarja kigyelmed kitaníttatni?

Daczosné asszonyom eleinte nagyon szagolgatta a zsoltárjába szorított istenfát és boldogasszony tenyere mentájának jószagú leveleit, végre csak nagy kegyesen elrebegé, hogy tán legtisztességesebb lenne ránézve, ha pap lenne.

- Pap, ugye? - szólt Kondor uram, nagyot sodorva bajuszán. - Hát vegye a krétát szomszédasszonyom, és rója a zsoltár táblájára, ahogy mondom. Lajoska most tizenhat esztendő, és biennis diák; mikor sexennis diák lesz, akkor lesz húsz; akkor elmegy akadémika promócióra; mire visszajön, lesz huszonhárom; akkor kimegy káplánnak; attól hat esztendő alul meg nem szabadul. Akkor az én leányom már huszonhét esztendő lesz, vénleány lesz. Akkor az én Lajos öcsémnek vagy van esze, vagy nincs esze: ha nincs esze, akkor miért nem maradt hentes? ha pedig van esze, bizony nem veszi feleségül egy debreceni hentes koroskás hajadonát, hanem hogy jobban boldoguljon, körülnéz, hogy melyik esperesnek vannak hozzávaló fiatal csemetéi?

Erre a szóra meg aztán Daczosné asszonyomat fogta elő az érzékenység; sírva fakadt, s azt kívánta, hogy inkább süllyedjen el mind a két ház, ahogy van, minthogy azok a gyermekek egymáséi ne legyenek. De hát mondjon Kondor uram valami okosabbat.

Kondor uram pedig odavágta az asztalhoz bagó süvegét, s azt mondta, hogy:

- Inkább legyen belőle prókátor, mert azon leghamarább általesik.

Daczosné asszonyom csakhogy meg nem csókolta erre a szóra.

- Hiszen Lajoska maga is az akar lenni! - böffenté ki örömeben a titkot.

- Az akar lenni? - szólt elbámulva Kondor uram, s azzal fölvette ismét süvegét, belebámult, mintha nem hinné, hogy már az ezentúl az ő fejét körülérje, attól a nagy gondtól, mi azt most érte, azután feltette fejére, s odaállt az ablakhoz, és kinézett az utcára, és folyvást csóválta a fejét, mintha az egész utca tele volna pilinckét játszó gyerekekkel s ő azokra csóválná a fejét, nehogy beüssék az ablakot a bigefával.

- Hát csak prókátor akar lenni? - szólt visszafordulva szomszédasszonyához.

Annak a főkötoje pedig erősen bizonyítá, hogy - "az ám".

- No, hát legyen prókátor. Hanem egyet kikötök. Ne legyen debreceni prókátor.

- Miért ne?

- Mert nem szeretném, ha a vejemet meg a leányomat olyan címekekkel illetnék fülem hallatára, amiket nem szeretek.

- Micsoda címekekkel? - pattant fel Daczosné asszonyom, ki valami sértést vélt ebben felismerni. - Mit ért ezalatt?

- Hát csak azt értem, hogy nem szeretném, ha abban a városban, ahol én lakom, a leányomat "tekintetes asszonynak" hívnák.

Megegyezett tehát Kondor uram, s bele is nyugodott, hogy biz az ő jövődöbeli veje ügyvéd fog lenni, s bezárja a hentesboltot.

Lajos ki is tanulta a jogi folyamat szépen, mindig kitűnő volt; aztán felment Nagyváradra, az alispán mellé joggyakornoknak, onnan Pestre jurátusnak; húszéves korában letette az ügyvédi vizsgát, s azt is dicsőségesen, kezében volt már az oklevele; tekintetes úr volt már a neve.

Ez történt 48 közepe táján.

A fiút éppen hazavárták, midőn maga helyett a levele érkezett Kondor uramhoz.

Abban a levélben pedig az volt, hogy Lajos fölcsapott honvédnek.

Oda a prókátorság, oda a drága testimoniumok, oda a jus és filozófia: kard és puska a fiú kezébe! De még nem is kard és puska, hanem éppen ágyú: tüzérnek állt be a legény!

No iszen lett erre a szóra sírás-rívás odahaza!

Daczosné asszonyom pedig éppen nem úgy fogta föl a dolgot, ahogy a költők meg a honatyák szokták versben és ékes beszédekben földicsérni a haza védelmében való meghalásnak mesterségét, hanem azt vette, hogy Lajoska neki egyetlenegy fia: ha azt meglövik, aztán itt maradhat felőle az egész szép világ!

- Katonává lenni! az egyetlenegy fiamnak! Hiszen ha korhely lett volna, naplopó, csavargó, kártyás, részeges, verekedő, éjszakázó; ha mindig szekundában lett volna, ha kicsapták volna az iskolából, s így lett volna katonává; de mikor mindig első eminens volt, szelíd volt, jó volt, itthonülő, istenfélő, józan keresztyén életű ifjú! Tükre lehetett volna a többi fiatalságnak. És most fölcsap katonának! Hát azért tanítottam én ki őtet keserves özvegyi keresményemből? azért voltam rá oly büszke, hogy most, mikor már kezében van az ügyvédi oklevele, beálljon közbakancsosnak, aki maga söpri a kaszárnya udvarát s viszi a zöldségeskosarat a platzmajorné szakácsnéja után! Hát azért csináltattam én neki huszonnégy fain inget igazi rumburgi vászonból, hogy most a komisz kitlit öltse föl rá, s a szép, lakkos, újdonatúj topánkáját fölcserélje azzal a csúnya, fontos talpú bakancssal, amit nem is az ő lábára mérnek! Mennyit fog koplalni, mennyit fog télen fázni, nyáron izzadni, mikor silbakon áll, szegény, szegény egyetlenegy Lajoskám.

Ilyen nótára aztán egész napon el tudott keseregni Daczosné asszonyom, csak az lett légyen, aki hallgassa.

Kondor uram pedig, már mint afféle férfi, egészen más üvegen keresztül nézte ezt az esetet.

- Lássa kigyelmed, szomszédasszonyom; azt nem úgy kell venni, mint más időben, hogy katonának csak a kicsapott diák való. Most veszedelemben van a haza, minden jóvérű fiatalembernek kardot, puskát kell ragadni, hogy az országot védelmezze, mert ha nem védelmezik a fiatalok, majd idejön az ellenség, s a kigyelmed menyének szánt Sárlikánkat is elviszi, sohase látja többet. Azért kell éppen a tanult fiatalságnak jó példát mutatni, hogy a

közrendű ifjak lássák, hogy itt van ám a selyemposztós úrfi is, s együtt szenvedni a többiekkel a katonaélet sanyarúságait, s ha verekedni kell, ő sem tartja a bőrét drágábban, mint a másik. Aztán nem is olyan katonák lesznek ám ezek, mint a többi, gyönyörű kávészínű atilladolmányt kapnak a kormánytól, piros zsinórral, ezüst makkokra; a csákójuk piros lesz, azon is nemzetiszínű rózsza. Gyönyörűség lesz azokat nézni. Aztán ők csak a hazát fogják védelmezni. Nekünk csak egy hazánk van, ha ezt elveszítjük, hova a pokolba megyünk innen? Inkább vesszünk el valamennyien, ifjak, vének, minthogy nekünk itten rusnya, idegen nép parancsoljon; kigyelmetek aztán, asszonynépek, menjenek majd férjhez a túlökorrú ellenséghez.

- Könnyen beszél kegyelmed; de volna csak megfordítva: a Sárka az én leányom, Lajoska meg a kigyelmed fia, tudom, hogy másképp beszélne.

- No, hát cseréljünk: legyen a leányom a szomszédasszonyé, a fia meg az enyim.

Daczosné asszonyom kapott a szón, s belecsapott Kondor uram tenyerébe, aki csak akkor vette észre, hogy szaván fogták, de már vissza nem húzhatta.

- Nem bánom. Legyen úgy - mondá a szomszédasszony, letörölve könnyeit.

- Én hát viszem Sárkát magamhoz.

- No de én meg aztán ne halljak több sírást Lajoska miatt, mert ahhoz már most csak nekem van jogom.

A szomszédok tehát ilyenképpen kicserélték gyermekeiket.

Daczosné asszonyomnak természetesen jólesett, hogy özvegysége magányában egy kedves, gondos, szófogadó leány jutott a házához, ki a gazdasszonykodás terhét is levette róla, hanem azért csak nem vehette ő azt olyan könnyen, hogy az a másik gyermek már most a másik ház gondja; s Kondor uram naponként rajtakapta, hogy már megint ki vannak sírva a szemei.

- No, már megint minek rítta agyon magát kigyelmed?

- Hát mikor most láttam azokat az új honvédkatonákat, akiket itt keresztülvisznek, hozzám is beszállásoltak belőlük hatot. Uram, teremtöm, micsoda fiatal nép! mind most szakad el az anyjától. De 'iszen beszélhet énnekem szomszéd uram arról a cifra, kávészínű mundérról, amit az ország szabója varr számukra; egynek sincs annak egyéb testi ruhája, mint egy

vásznonlebernyeg. Mind a hatnak ki volt szakadva a könyöke. Ha az én Lajoskám is ilyen rongyosan jár-kei a világban! Egész nap rájuk foltoztunk Sárikával, s versenyt potyogtak könnyeink a rongyos ruhákra. Azok meg egész nap danoltak, mint akinek legjobb kedve van. De mikor azt a nótát énekelték, aminek az a vége, hogy a szegény katona "csillagot néz vacsorára", akkor igazán elfacsarodott a szívem, s valamennyi tepertős pogácsám volt a háznál, mind kiosztottam közöttük. Hát az én szegény Lajoskámnak ad-e valaki valamit, ha megéhezik?

- Már megmondtam, hogy Lajoska az én fiam. Ha fázik, az én fiam fázik, ha éhezik, az én fiam éhezik, ha rongyos, az én fiam rongyos. Most azonban se nem éhezik, se nem fázik, se nem rongyos.

- Tán bizony levelet kapott tőle kigyelmed?

- Azt kaptam. Odalenn van a fiú Bánátban, a római sáncoknál fekszik.

- Fekszik? - kiáltá ijedten Daczosné asszonyom.

- No, ez csak olyan katonaszó; mikor egész nap állanak is valahol, azt mondják, hogy ott feküdtünk. Itt van nálam a levele.

Merthogy abban történt a megegyezés, hogy Lajos ezentúl az új apjának írja leveleit, az pedig a neki írt leveleket Sárika által felolvastatja Daczosnénak, ki, mi túrés-tagadás, bizony az olyan férfi macskakarmolást, amit a tudós emberek egymás között írásnak neveznek, nemigen tudta szemüveg nélkül elolvasni, szemüveggel pedig éppen sehogy sem.

Ebben az egyezkedésben pedig az a kegyes ravaszság volt Kondor uram részéről, hogy ökigyelme Sárikával összebeszélvén, Lajos leveleivel akként szedték rá Daczosné asszonyomat, hogy mikor Sárika valami rosszat talált a levélben, ahelyett mindig valami jót olvasott, hogy a szegény anya szívét ne terhelje aggodalom.

Bizony pedig a ravaszság Sárikára nézve is nagy próba volt, mert amit a levél fájdalmas részleteiből örvendetesre kellett lefordítania, annak a mérge elébb az ő szívéen ment keresztül.

Hanem meg volt neki mondvá az apjától, hogy csak tartsa magát: egy hentes leányának nem szükség mindjárt elpityeredni.

Sárika tehát olvasott a levélből fennhangon.

"Sok vidám nap után, melyet vendégszerető atyafiak közt töltöttünk, egészen megkedveltem a tábori szolgálatot. Ellátásunkról gondoskodva vagyon. Itt kenyeret is csinálnak a kukoricából, ami igen jól ízlik a friss sertéspecsenyére, ami úton-útfélen kínálkozik; a jóféle ital folyik, mint a tócsa."

Ehelyett pedig körülbelül ez állt valóságban a levélben:

"A sok sanyarúság után, amit az ellenségtől elpusztított vidéken kiálltunk, végtére jutottunk egy olyan tanyára, ahol megélhet az ember. Egy nagy kukoricaföldön táborozunk, s mindennap sült kukoricával táplálkozunk, reggel, délben, este. Tegnap pecsenyénk is volt hozzá; egy árokban egy süldőt fedeztünk fel, melyről nem tudni, hogy mikor és minő halállal holt meg? Hanem jó volt; majd talán kenyeret is eszünk mellé holnapután, hogy meg ne ártson; mert a tócsából merített víz egészen hozzá való ital."

- Jól van! - dörmögé helyeslőleg Kondor uram, kinek különösen megtetszett az, ahogy Sárrika az árokban talált süldőt úton-útfélen kínálkozó pecsenyévé átváltoztatta. - Tovább! - Sárrika folytatta.

"Az időjárás itt igen jó, folyvást derült, szép napok járnak, úgyhogy a köpönyeget nem is tűrhetjük magunkon; éjjel jó puha vetett ágyban hálók, s addig el sem alszom, míg egyet nem imádkozom az otthon maradottakért."

- A kegyes jó fiú! - sóhajta elérzékenyülten Daczosné asszonyom. - Kondor uram pedig erősen kezdett hunyorgatni Sárrikára, s köszörülte a torkát, mintha azt akarná neki mondani, hogy "te! ne igen hajigáld olyan messze a sulykot, mert majd észreveszik!"

Az állt tudniillik a levélben, hogy "már egy hét óta úgy szakad az eső, mint az özönvíz napjaiban; köpönyegeinket pedig a társzekerekkel az a marha biztos elindította a világ másik vége felé, a nyári köntös lerohad már rólunk, s ugyan jó, hogy éjszakára az ágyú lafétájára fektethetem a fejemet, mert így csak nyakig vagyok a puszta sárban; hej, meg is tanultam káromkodni úgy, mint a legkülönb granatéros."

Sárrika a káromkodást imádkozássá változtatta, amikor Daczosnénak olvasott a fia leveléből. Hanem következett azután valami, ahol neki is elmaradt a mást megréfáló kedve; egyszerre csak összefutottak szemei előtt a betűk, amint tovább haladt, ajkai összekulcsolódtak a szívfájdalomtól, s akármilyen közel tartotta szemeihez a levelet, mégsem tudta élőszóvá

változtatni, amit abban látott; utoljára Kondor uram, látva, hogy Sárka most mindjárt sírva fakad, s elárulja a jámbor csalást, maga vágott közbe:

- Nohát nem látod, vagy nem tudod olvasni? "ma éjjel neve napja volt a generálisunknak, nagy muzsikát csináltunk a tiszteletére, gerjesztettünk nagy illuminációt, reggelig tartott a lagzi. Én fújtam a nagy trombitát, ami annyira megtetszett a generálisomnak, hogy azonnal kinevezett tüzmasternek." Nohát! Látod, én könyv nélkül tudom, mi van benne. Hát mi baja a szemednek? Tán egy szem porzó pattant bele a levélről?

Az ám! De az volt a levél végén, hogy az éjjel megtámadtuk Fehértemplomnál az ellenséget, elkeseredett csatánk volt, háromszor ostromoltuk meg a várost, végre elfoglaltuk azt. Az ágyúnál, hol én szolgálok, három ember esett el; én helyálltam emberül.

A tüzmasterre kineveztetés igaz volt.

Hanem azt szeretne volna Daczosné asszonyom megtudni, hogy mi az a tüzmaster?

- No, hát az, aki a tűzre vigyáz, mikor a bográcsban fő a menázs - magyarázza Kondor uram.

- Jaj, csak meg ne rontaná az a fiú a mellét azzal a nagy trombitával.

Merthogy ez ideig még nem tudta meg Daczosné asszonyom, hogy fia éppenséggel honvédtüzér lett; no mert ha még azt is megneszelte volna, hogy az ő fia ágyúk körül jár, azokkal trombitál, akkor lett volna még csak keserves világ!

Utoljára mindent megszokik az ember, még a háborút is.

Csodálatos idők voltak azok! Békés, munkához szokott jámbor polgárok fogták a puskát, a mangelét, odahagyták műhelyeiket, búcsút vettek családaiktól, s elmentek messze földre - embert ölni.

Lassanként még Daczosné asszonyom is hozzászokott a háborúhoz. Egészen rendén valónak találta, hogy még leendő nászurát is veres pántlikás kalappal lássa végiglovagolni az utcán, mint debreceni lovas nemzetőrt, s később nagy dolgokat halljon tőle elbeszélteni, miket az erdélyi hadjáratban megért, mikor Bem apóval körülkerülte a szomszéd testvérházát, s verekedett némettel, muszkával, móccal; koplalt szász

vendégszeretetet és magyar élelmezési biztosok gondoskodása alatt; segített városokat felgyújtani, s aludt aztán a leégett romok között; teleszedte kalapját golyóbissal, amit mind rálövöldöztek el, s eltemette két keresztkomáját, kik mellette estek el a csatán.

És ezeket a történeteket úgy hallgatta Daczosné asszonyom, mint amiknél semmi sem természetesebb a világon. Mellette tépést készített egész nap Sáríkával együtt; ez volt akkor a legáltalánosabb asszonyi multság.

Fiától azonban hónapokig nem kapott levelet, még csak hírt is ritkán hoztak róla. Nemigen volt postajárás. Debrecenben magyar kormány székelt, de a Tiszántúl cifra világ volt; mindenféle portyáztak, verekedtek. Hanem aztán ha egy-egy futár a felső táborból odavetődött, az nem kerülheté el Kondor uram figyelmét, ki mindig a városháza körül leste a napot, s azoktól sok minden új dolgot megtudott Lajoska felől, ki az alvidéki táborból felkerült a felvidékibe.

Lajoska kemény gyerek lett. Senki sem hitte volna róla, hogy prókátorból egyszerre olyan katona váljék, mégpedig tüzér. Több csatában kitüntette magát, már hadnagyi rangot is kapott, mégpedig érdeme után, nem barátságból. Kondor uram aztán hordta haza a városházánál elfogott híreket az aggódo anyának, hogyan vonult Lajoska Szélaknánál föld alatti úton keresztül az ellenség lába alatt, ágyútól, seregestől? hogyan vágatott fel torony irányában a branyiszkói hegyen? hogyan lőtte le - egy hajszál híján - Schlick tábornok fejről a tollas kalapot a tarcali kápolna mellett? hogyan szerezte vissza Kápolnánál az ágyúit, miket már majd elvettek tőle? hogyan lőtt bele Isaszegnél az ellenség löporos szekerebe.

Szegény fiú! ha prókátor marad, annyi pört nem nyert és veszett volna el egy év alatt, mint amennyi megnyert és elvesztett ütközetben részt vett mint katona.

És ezt mind a hárman olyan természetesnek találták: anyja, menyasszonya és leendő ipja.

Kondor uramnak különösen azt tetszett leginkább az egész állapotban, hogy a leánya ilyenformán csakugyan nem lesz tekintetes asszony. Most minden ember "polgártárs", "polgárnő", nincsenek többé címek. Nem is lesznek ezután. Minden ember azzá lesz, amivé maga tudta magát megtenni. Az ügyvédet fogják híni ügyvéd úrnak, semmi tekintetes hozzá; a kapitányt

kapitány úrnak, minden nagyságotól nélkül. Lajoska természetesen fel fogja vinni kapitányságig, s miért ne lehetne időjártával őrnagy? Az már aztán elég tisztességes állás. S ha egyszer valakit a kormány kapitánynak, őrnagynak kinevez, azt azután e hivatalától senki sem foszthatja meg többé.

Lehetett-e más hitben valaki?

Csakugyan megérték, hogy Lajoska főhadnagy is lett. Tüzér főhadnagy! Ezt már saját leveléből tudták meg hozzátartozói. Ugyanabból a levélből azt is megtudták, hogy írt ő már nekik vagy ötven levelet is a téli hadjárat alatt; de az egy sem került kézhez, ki tudja, ki csinált belőlök a puskába fojtást.

Csak már egyszer meg is láthatnák őt! Milyen szép lehet abban a délceg egyenruhában. Valami debreceni diák, ki rajzolni tudott, s most vele együtt szolgált, le is festette őt ily katonás viseletben; az is bele volt a levélbe téve. Rettenetes szép volt az, mert senki sem ismert rá; hanem azért Sárika mégis üveg alá tette, és koszorút kötött rá örökzöldből.

Végre aztán az a nap is elkövetkezett, melyen újra meglátták egymást.

Csak hogy az a nap már nem tartozott az örvendetes napok közé.

A felvidéki sereg vonult Arad felé; szép kis kerülőt tett: Komáromtól Debrecennek. Hanem hát ágyúval kellett maga előtt tisztogatni az utat, s nagyon sok útonállóval volt dolga.

Már napok óta vonultak keresztül hadcsapatok, ütegek, társzekérvonatok Debrecen főutcáin; aki mindenkit sorba kérdezett, az Kondor uram volt. Meg is tudta, hogy Lajoska az utóhadnál van; ő fedezi az egész hadsereg visszavonulását. Bezzeg melege lehet. Mindennap ő fűt a muszkának ágyúval; őneki meg a muszkák.

Pedig különben is olyan forró napok voltak, hogy forróbbat nem kívánhat magának az olyan ember, aki a hátán viszi a borjút meg a puskát meg hatvan ellenség kioltására szolgáló töltényeket. A szegény honvédek meg voltak főve ebben a pogány melegben, mégiscsak megálltak, szembefordultak, és harcoltak az ellenséggel.

A két szomszéd háznál tehát mindennap várták a hazaérkező fiút, s minden trombitaszóra, minden nehéz szekérszöregésre futott az ablakhoz asszony, leány: azt hitték, az ő ágyúi jönnek.

Egyszerre hazaérkezett, mikor éppen nem várták; korán hajnalban, trombitaszó nélkül. Szerencse, hogy Sárrika korán szokott kelni, már akkor meg is volt fészülködve, s kinn osztott a baromfiaknak holmit az udvaron, mikor az ajtón betoppant a régen várt kedves.

Pedig ezúttal nem volt valami nagyon csinos alakja.

Egy torzonborz katonát látott Sárrika maga felé közeledni, a barna-piros zsinóros honvédfőhadnagy öltözetben; hanem annak az atillának a színe alig látszott a portól, s a piros zsinór sok helyt le volt szakadozva róla, a hajtóka arany paszomántja fekete volt már inkább, mint veres, s a két könyöke a vitéz hadfinak eltitkolhatatlanul ki volt szakadva, lábaira hosszú, combig érő lovagcsizmák voltak húzva, azok is végig sárral befecskendve. Ki tudja, melyik gázlónál szedte fel még azt a sarat gazdájuk. A fején volt egy kicsiny sapka, melynek már az izzadságtól nem volt színe; s arca fekete volt a napsütéstől és a portól, mint a sátoros cigányé.

Hanem azért, ha olyan piszkos, szurtos volt is az arc és dolmány, ott ragyogott a dolmány mellére tűzve a vitézség érdemjele, mit a hadvezér maga tűzött az ifjú hős keblére, s ott ragyogott ez arcon a büszke öntudat és szeretet mosolygása.

E mosolygásról ráismert Sárrika. Hirtelen eldobta kezéből a szakajtót, s kedvese elé sietett, és nem szólt neki semmit, csak a nyakába borult, átölelte két karjával, megcsókolta poros arcát, és sírt, mint a zápor.

- Isten áldjon, Sárrikám lelkem - szólt a hadfi gyöngéden -, ne érj most hozzám, olyan szennyes, piszkos vagyok.

Bánta is az, csak azért is megölelte, megcsókolta még egyszer és még harmadszor. Mit neki az a kis por! Hátha hat láb mély föld földné kedvese arcát, nem csókolná-e meg azt a földet?

- Én ilyen szennyesen is rád ismerek; de édesanyánk ne lásson meg így, mert a szíve megszakadna érted. Jer, öltözzél át; ő még alszik, mire fölkel, akkorra átjöhetsz hozzá.

- Bizony, Sárrikám lelkem, tíz nap óta nem volt rajtam tiszta. Málhám ott veszett a vadkerti csatában.

- Boldogságos isten!

Azzal Sárika átvezette Lajost hajdani tanulószobájába; hozott neki friss mosdóvizet, tiszta fehérneműt, s aztán magára hagyva, sietett Daczosné asszonyomat fölkelteni, ki még akkor hajnali álmát aludta.

Bizony, bizony, azt a napot, ami akkor következett, talán jobb lett volna mindnyájunknak egészen el is aludni.

Mire Sárika felköltögette Daczosné asszonyomat, s átkiáltozta a kerítésen édesapját, akkorra már Lajos is elkészült a magát kicsípéssel odabenn, hajdani kis szobájában, s jött az öregek elé.

Volt aztán öröm és hálálkodás. Senki se vegye rossz néven Daczosné asszonyomnak, hogy a főkötője megfordítva volt a fejére feltéve, a tarajával hátrafelé, míg Sárika észre nem vette, és helyreigazította, de azután meg végképp leesett a fejről a nagy ölelkezés miatt.

- Bizony egy falatot sem hagy kigyelmed nekem a saját fiamból - dörmögé Kondor uram. - Mert ne felejtse el, hogy Lajos az én fiam.

- Hiszen majd lehet benne része! - nyögdécselé a jó asszony. - Majd estig, meg holnap meg holnapután. Ugye, sokáig maradsz most, kedves, egyetlenegy fiam?

- Egy egész óráig - volt rá az igen komoly felelet.

- Ó, bizony, te tréfálsz! Egy óráig? No. Ugyan ne bolondozzál velünk.

- Egy óráig maradhatok - ismétlé Lajos, s arcán nem látszott semmi tréfálási kedv. - Egy órára jöttem be a városba, hogy titeket lássalak, megöleljelek. Aztán mennem kell vissza ágyúimhoz; ott a helyem.

- De biz innen nem eresztünk! - szólt belecsimpajkózva fia karjába a hentesné. - Innen ugyan egy tappot sem mégy, amíg ki nem beszéltük magunkat. Majd bizony, egy órára jönni haza!

De már Kondor uram is beleavatkozott a dologba.

- Ne izéljen az ilyen izéssel, nászasszonyom! Azt maga nem érti. Katonának ott kell lenni, ahová parancsolják. Annak nem parancsol sem apja, sem anyja, csak a generális. Ha menni kell, hát menni kell.

Erre aztán Daczosné asszonyom kötényébe takarta könnyező arcát, s azt zokogta, hogy: látszik, hogy nem igazi apja kigyelmed.

- Azért sem látszik - tromfolt vissza Kondor uram. - Mert én ugyan nem hoztam számára egy tarisznya pityergést, hanem hoztam íme: - azzal kihúzott a ködmene alól egy jó csutorát, tele diószegivel. - Gondolván, hogy a katonaeMBER szOMJAS ember, s nem kívánja, hogy az egerekkel együtt itassák. Sáríka pedig azonnal lásson a konyhához; ha csak egy óránk van az együttlétre, azt használjuk fel okosan. Márpedig okosabb dolog nincsen annál, mintha az éhes embert tele tál mellé ültetik.

E nagyon gyakorlati felfogása a szülői szeretetnek általános tetszést nyert. Sáríka futott a konyhába, s pár pillanat múlva a kellemesen biztató sistergés hangja hirdeté, hogy a jó reggelihez jó kívánsággal készülnek.

Hanem Daczosné asszonyomnak egész kedvét elrontotta az az egyórai szabott idő; nem tudott többé kijönni a zokogásból. Akármit tett, vett, csak egyre zokogott mellette. Kondor uram restellte azt nagyon. Miért is széket tolt a terített asztalhoz Lajos számára, teletöltött neki egy poharat, s unszolta, hogy üljön le hát, és igyék.

Annyi pedig bizonyos, hogy Lajos nemigen mutatta szOMJAS voltát. Csak félig hagyta tölni poharát, a többit fölereszté vízzel.

- Józannak kell maradnom - tüzér vagyok.

S amint a nagy biztatásra a tele poharat szájához emelte, abban a pillanatban egy ágyúlövés hangzott a távolból.

A lövésre hirtelen felugrott a székről, letette a tele poharat.

- Isten áldjon meg benneteket. Ez lövés volt; nekem már ott kellene lennem.

Azzal hirtelen felcsatolta kardját, mit az imént leoldott derekáról.

- Csak nem akarsz rögtön elmenni? - sikolta Daczosné, elállva útját az ajtó előtt. - Hol van még az óra?!

Lajos nem felelt, csak átölelte gyöngéden édesanyját, s fülébe súgta: "nemsokára visszajövök."

Azzal kibontakozott az ölelő karok közül, a konyhán keresztül sietve megcsókolta Sáríka homlokát, annak is azt mondta, hogy nem messze megy, majd visszatér, csak készítse el a reggelit; hanem Kondor uramnak, ki őt az utcára kikísérte, azt súgá, hogy jöjjön vele, beszéde lesz hozzá, az úton ráér elmondani.

Kondor uram tehát visszaterelé az asszonyokat az utcaajtóból: "ejh mit! nem szabad katona után könnyes szemekkel nézni, mert elfogja az ellenség!", azután sietett Lajost utolérni.

Lajos leendő apósa karjába fogódzva, sietés közben így beszélt hozzá:

- Kedves apámuram, azt a reggelit, amit Sárika készít, aligha én fogom elkölteni; hanem hamarabb az ellenség. Mi utóhadát képezzük az előre ment tábornak, s hátunkon hozzuk az ellenséget. Ha ez az ágyúlövés nem csal, azt kell hinnem, hogy előőrseink már találkoztak. Meglehet, hogy nem lesz belőle valami komolyabb verekedés, meglehet, hogy azzá fejlődik. Azt most senki sem tudja. Meglehet, hogy ezek vonulnak vissza. Hanem annyi bizonyos, hogy mi az éjszakát már nem fogjuk itt tölteni. Ha győztünk is, vonulunk odább, s jönnek utánunk az oroszok. Azért viseljék magukat kigyelmetek okosan. Legyen helyén mindenkinek az esze. Aki katona, az verekedni fog tehetsége szerint, aki pedig nem az, az maradjon veszteg. Ásóval, kapával nem lehet nekirontani az ágyúnak. Ha az ellenség beront utánunk, adni kell neki enni és inni, s majd odábbmegy. A csatatéren van, aki megfeleljen neki. Csak nem kell az embernek eszét elveszteni. Legyen apámuram nyugodt.

Kondor uram pedig éppenséggel nem találta ezt megnyugtatónak.

- De hát lehetséges volna az, hogy a muszka bejöjjön Debrecenbe? Ide, Debrecennek a közepébe? Sohasem esett még hasonló szégyen ezen a városon. Hiszen cipóval agyondobáljuk őket.

- Az nem lehet, apámuram, mert nagyon sokan vannak. Mi is eleget dobáljuk őket, nem is cipóval, mégis sokan vannak. Csak amint mondtam. Kigyelmed okos ember. Már most csak térjen vissza, és maradjon a háznál, hogy valami baj ne essék.

- Jobb szeretnék veled menni. (Már ekkor látható volt a magyar tábor.)

- Az nem lehet; forduljon kigyelmed vissza.

- Csak Sárika ne volna a háznál. Ármányadta kozákjai! Inkább kimegyünk valamennyien a tanyára.

- Ott még nagyobb veszedelembe jutnának.

- Hátha szekérre pakolnánk, s mink is a táborral mennénk?

- Hiszen most is az a veszedelmünk, hogy a sok menekvő szekértől nem bírunk mozdulni.

- Hát inkább puskát ragadok én is, anyád is, Sárika is! Vesszünk el együtt!

Lajos most katonás állásba helyezte magát, s vezénylő hangon kiáltott az öregre:

- Semmi okoskodás. Amint mondtam, úgy kell tenni. "Jobbra át!", aztán "indulj!"

Az öreg megtanulta nemzetőr korában a szubordinációt. Erre a katonás parancsra ijedten szalutérozott, megfordult, és hazament. Hátra sem mert többet nézni leendő veje után.

Hanem az asszonyoknak egy szót sem szólt azokból a szép biztatásokból, amiket Lajostól hallott; inkább azt hazudta nekik, hogy Lajos majd nemsokára visszatér, s ha későn is, de itthon fog ebédelni.

Hanem mikor azt látta, hogy Sárika a konyhában hogy készíti délre a sok szép barátfülét, Lajoska hajdani kedvenc eledelét, a könny kicsordult szeméből.

"Szegény leány; kinek a számára sütsz-főzessz te mostan? Ki fogja a te süteményeidet elkölteni?" - sóhajtá magában, és iparkodott mosolygni.

Augusztus másodika volt, forró nyári nap; a mező tele munkásokkal; de nem olyan munkásokkal, kik az élet számára kötik a kévüket; hanem akik a halál számára aratnak. A magas kukoricaültetvények között szerteszét villogtak a lesbe helyezett honvédek szuronyai, kik az oroszokra vártak.

Az orosz sereg előhada, tizenötezer ember, Újvárosnál táborozott; a magyar sereg utóhadának azt kelle feltartóztatni felényi erővel. A két ellenséges had alig három mérföldnyi síkság által volt elválasztva egymástól. Az ilyen forró időben könnyen megérzi előre az ember, hogy vagy égi vagy földi dörgés, de valami lesz.

Lajosnak elég ideje volt ütegéhez kiballagni, mely egy domb alatt foglalt helyet a balszárnyon; a dombot sűrű kukoricaerdő lepte, mely még jobban elrejté az ágyúkat az ellenség szeme elől. Ez ütegnek feladata volt rejtekben maradni.

A tüzérek a földön szerteszét letelepedtek, a lovakat beállították egy magas szőlőgarád árkolatába; Lajost az ütegparancsnok rögtön megérkezte után azzal bízta meg, hogy kússzék fel a dombra, és távcsövével kémleljen szét a síkon; s ha valamit vesz észre, nesztelenül térjen vissza, és tudósítsa a látottak felől.

Lajosnak a tengerisorok között csúszva kellett előhaladnia a legutolsó kukoricasorig, s ott fekve maradnia. Távcsövéét odahelyezé egy kupac tetejére, s úgy feküdt ott mozdulatlanul, figyelve több óra hosszát. Neki egy örökkévalóságnak tetszett ez az idő. Tüzérnek lenni, ágyúdörgést hallani, és nem szólhatni közbe. A síkon folyvást látta a fel-feltünedező, majd előre-, majd hátrahaladó porfellegeket. Azok ott lovas csapatok, amik egymást üldözik vagy csalogatják.

A magyar hadsereg balszárnyáról négy század huszár vonult nagy csendesen a közlő porfellegek felé, nemsokára azokból sem látszott egyéb egy távozó poroszlopnál, melyet egy forgószél felkavargatott az égi.

Távol, Fegyvernek felé látszott egy ágyú füstje, s hangzott utána a tompa dobbanás, melyet a földön fekve még jobban lehetett hallani.

Beletelt fél óra, míg a két egymáshoz közeledő poroszlop összetalálkozott, s a két porfelleg akkor egymásba kavardott.

Ez nem tartott sokáig; néhány perc múlva a porfelleg ismét kétfelé vált, s aztán egyenesen közeledett a magyar tábor felé.

Lajos visszatért az ütegparancsnokhoz, s elmondá neki, mit látott.

- A huszárok nagyszámú ellenséges lovasságra bukkantak az újvárosi úton, rövid összeütközés után vonulnak visszafelé, az ellenséges lovasság üldözi őket.

- Jól van - mondá az ütegparancsnok. - Most adja ön ide a távcsövet, s fogja ezt a másik perspektívát addig, míg én visszatérek.

Az a másik perspektiva egy nagy darab szalámi volt, melyből addig a parancsnok falatozott, most pedig Lajos látott hozzá. Jólesett neki, ebéd ideje volt, délután két óra felé, s mint tudjuk, még ma nem evett. Biz ennél jobb ebédre várták otthon, hanem hát ez is jó ilyenkor. A közlő lovasság dübörgése pedig már hallatszott a távolból.

Ó! nincs valami ilyen vérizgató látvány több, mint ez a dübörgés! Ezernyi paripának patkódobogása a rezgő földön. Az ujonc katonának erre a hangra kapja meg a szívét a láz, kezeit a görcs, szemei előtt elborul a világ, vagy vérbe, vagy homályba; ha gyáva, hátrafut, ha bátor, előrerohan; ez a moraj elveszi józan esztét.

Hanem a vén katona már mindezt föl sem veszi. Az a fiatal fickó, ki ott az ágyútalpra ülve, rakja szájába a szalonnát, falatonként metélve kenyere hátán, bizony elmondhatja magáról, hogy ő vén katona, mert tizenhat csatában hallotta már azt a paripadübüörgést.

Egyszer aztán az ütegparancsnok is visszajött. Csendesen kiosztá a parancsokat, kartácsra töltetett, a tüzérek ágyúikhoz álltak égő kanóccokkal, s mindenki várta nyugodtan a közelgő robajt.

Nemsokára láthatók lettek a huszárok. Rendben közeledtek; nem voltak soraik megbontva. Mind a négy század szakaszonként vonult vissza.

Hanem mögöttük egy egész ezred orosz lovasság zúdult előre. A Konstantin dzsidásezred volt az.

A dzsidások egy szakasza sebesen vágatva közeledett a domb felé, mely a rejtett üteget eltakará; ezeknek az a világos szándékuk volt, hogy a négy század huszárt a várostól elvágják.

- Kár, hogy homloksorban közelednek - szólt Lajos a tüzemesterhez -, milyen derék volna, ha oldalt kaphatnók őket.

Ezen a kívánságán is segítve lett, mert mire a dzsidások sebesebben közeledtek feléjük, egyszer csak a szőlők közül egy másik rejtett üteg megszólal, s négy ágyúval a lovasok közé tüzel.

Erre az üldöző szakasz visszahátrál az ezred zöméhez, folyvást veretve a szőlőkerti ütegtől, onnan hatfontosokkal lőttek rájuk, s minden lövésre felbukott hol egy ló, hol egy lovas.

- Mi ez az idvességre? - dörmögé magában Lajos, irigyen nézve, hogy kergeti el a másik üteg keze ügyéből az ellenséget.

Az orosz lovasság azonban erre nemhogy visszavonult volna, hanem kétfelé vált, s egy részével a huszárokat üldöze tovább, másikkal pedig a szőlőkerti üteg ellen fordult.

Most láthatta Lajos őket oldalt fordultan, egészen kapóra.

Az ágyúk hirtelen az előttök elvonuló ellenségre irányoztattak; mint sortűz, úgy hangzott egyszerre valamennyinek a lövése, s amint a lövés után elkapta a szél a füstöt, a síkon csak egy összezavart futó lovas tömeget lehetne látni, s az elhagyott téren vergődő lovakat, halállal küzdő lovasokat. Olyan szomorú hang a csatatéren meglőtt lovak nyerítése, a kínlódó hadfiak halálkiáltása. Ki ér rá ezt ilyenkor meghallani?

E csapás után a dzsidásezred másik fele is megfordult, s összetört szakaszait fedezni indult, mire a huszárok ismét arccal fordultak elleneik felé, s üldözőkké váltak.

Most kezdett fejlődni az ütközet.

Az orosz lovas osztály mögött lassanként felvonult két gyalog hadosztály, és egy újabb lovas osztály, a lovasok mozgó ütegei megnyiták a tüzelést a magyar harcvonal ellen, s a magyar ágyútelepek bátran fogadták el a kínált vitézi próbatételt.

Mert valóban vitézi próbatétel volt ez a magyar tüzérségnek, s ha a győzelem a túlnyomó erőé lett is, de a dicsőség osztályrésze a harcban nekünk maradt.

- Fel a dombra! - hangzott a parancsszó. - Most nem rejtekből, hanem szemtől szembe kezdődjék a viadal. Ágyúcső ágyúcső ellen; ember ember ellen. Senki a fejét se kapja félre, mikor a golyó elcsap füle mellett!

S minő elszánt küzdelem! Az ágyúcsövek keresztültüzesednek a sűrű lövés miatt, a föld körös-körül fel van már szántva az ellenség golyóitól; egy-egy tüzér összeroncsolva fekszik már ágyúja mellett, s öltönyébe harap fogaival, hogy nyögéssel ne zavarja társai nyugalma.

A tüzértisztek mind lovaikon ültek, legjobb céltábla az ellenségnek.

Lajos szivarra gyújtott, úgy osztá parancsait. Remekül lőttek a fiúk; ők már négy ágyút összetörték az ellenség szemközti ütegeből, s az még egyet sem sértett meg az övéik közül. A muszka tekék vagy fejeik fölött süvöltöztek el, vagy messze előttük csaptak le a földre. Néha két ember közt úgy vágtak le, hogy mind a kettőt érte a szele.

Ekkor újabb haderő kezdett kibontakozni az orosz hadvonalon. A megrongcsolt ágyúkat visszavontatták, s a megtizedelt dzsidásokat felváltotta négy szakasz testőr kozák, s két szakasz muzulmán lovas.

A kozákok vezetője fehér arabfaj lovon ült, melynek sörénye és farka pirosba játszott; az egész működő hadosztályt pedig egy tábornok vezényelte, kinek almásszürke lova volt, legrosszabb szín a rácélozónak.

Az új orosz ágyútelep közt volt egy vet-üteg (Haubitz-Batterie), mely eleinte minden siker nélkül kezdett el játszani a magyar üteg ellen.

Igazán csak játék volt. A tüzérek nevetve nézték, hogy pattant el minden gránátja a levegőben, mielőtt a földre leesett volna. Ők csak egy kis gömbölyű fehér felleget láttak belőle, meg a durranást hallották, egyéb kárt nem tett.

Hanem egyszer, mintha a pokol repesztett volna lyukat az égen, hogy minden villámot kiontson rajta, oly csattanással pukkant szét éppen Lajos ágyúja fölött az orosz gránát, s a kábító zuhanatban Lajos azt hitte, az egész világ szakad rá, s mikor felocsúdott, azt látta, hogy a földön fekszik.

Azt nem is kereste, hogy maga meg van-e sebesítve, csak azt, hogy az ágyúja megvan-e még? Az ágyúban nem történt baj, hanem azátkozott gránát elég sok kárt tett az emberekben; két tüzér sebet kapott, a tűzmester karját elszakítja egy golyóforgács, másik darab Lajos jó hóka lovának a koponyáját zúzta össze, s neki magának a mellét zsuroolta végig egy vasszilánk, letépve posztóstul az érdemrendet róla, s egy hosszú karcolással hasítva végig a bőrét.

Csak bőr! Ki venné ezt észre? Csakhogy csont nem törött!

- De'jsz, ezt nem adom oda ingyen - mondá Lajos, s odarohant az ágyúhoz, megtöltötte golyóra.

Ez a golyó az ellenséges gránátvetőnek volt szánva. Lajos célba vette az ellenfélt, s nyugodtan irányzott felé.

Az orosz hadsorban nagy örömríadal hanzott fel e sikerült lövésre. Maga a tábornok a hadsor elé lovagolt, egész kíséretével, s kalapot emelt a győztes ágyú tüzérei előtt. Azt hívé, az ellenágyú el van hallgattatva.

Amint az orosz tábornok az ágyú elé lovagolt, Lajos azt mondá: "annál jobb, ha te is jössz!", s most már nem az ágyút, de az almásszürkét vette célba.

- Tüzet! - vezényelt abban a pillanatban, melyben a tábornok kalapját megemelte tüzérei előtt, s a dördülés után ott hevert az almásszürke a földön, s alatta az orosz tábornok, ki nem állt lábára többet, mert mind a két lábát elhordta a golyó.

Amint az orosz tábornok elesett, túl az ellen táborában, az elszörnyedés zavargó riadala, a magyar csapatok közt pedig a lelkesedés örömkialtása hangzott fel: "előre! előre!", harsogott végig, mint az erdő sudarain végigzúgó szél az egész balszárnyon; a gyalogság tömegekben indult meg az ellenséges had arcvonalának megostromlására; a huszárok lópatkói alatt ismét remegni kezdett a föld; az ágyúkat előre vontatták. Előre! előre!

Lajos ismét lóra kapott; egy tartalék vezetőék lovat adtak alá, abban a percben az ütegvezetési parancsnok sebet kapott, s az egész üteg Lajosra maradt.

Csak előre!

Az ágyúkat hirtelen felcsatolták talyigájokra, a fogatok egy állóhelyökben megfordulva, rövid kanyarodással előre vágattak az ellenség felé. Eddig nyolcszáz lépésnyiről lövöldöztek egymásra, most Lajos háromszáz lépésnyi távolban állítá fel ágyúit, s onnan nyitá meg a tüzelést. Két ágyú kartáccsal lőtt a tömegek közé, kettő pedig tele golyókkal rombolta az ellenség ütegét.

Hatalmas ágyúzás volt! az ellenség ágyúi egymás után elhallgattak a mieinktől találva; ha a huszárok rohamra indultak, akkor tömegbe állott az oroszok hada, s ilyenkor utcákat seprett közöttük a jól irányzott kartács. Az ágyúdörgés, a rohamra hívó dobszó, a buzdító trombitaharsogás, az ádáz ordítás közepett, lőporfüsttől és felvert portól környezve, nem látott az ifjú hős egyebet, mint a szemei előtt bomladozó ellenséget; nem hallott egyebet, mint annak tehetetlen ordítását; nem vehette észre, hogy más kiáltás is hangzik már a csatatér másik oldalán, s egy szomorú porfelleg kezdi körülölelni a csatatért. E porfelleg a győztes ellenség rohamának hírnöke volt. Lajos nem láthatta azt saját harcai között.

Midőn leghevesebben osztja parancsait, vágatva jön elő egy futár a vezértől, s messziről kiált, kardjával intve.

- Hagyjatok fel a tüzeléssel, bajtárs! vissza kell vonulnunk. A jobbszárnyat tönkretették. Maga Paskievics negyvennyolc ágyúval nyomult Korponay ellen. Az ütközetnek vége. Siess az ágyúkat megmenteni.

- Megértettem - szólt rá Lajos, s azzal az utolsó kartácsot kilövetve ágyújából, parancsot adott valamennyi ágyúszekerésznek, hogy a lovakat hirtelen fogják a lövegek elé, s aztán utasítást adott az altisztnek, hogy merre vonuljanak a városon keresztül, nehogy a visszavonulás zavarában megrekedjenek. Ő maga csak aztán kérdezősködött a futártól az ütközet eseményeiről, mikor már ágyúi teljes robajjal gördültek a síkon tova, a város felé.

- Az egész derék had a nyakunkon van. A jobbszárnyon fut, aki merre lát. Tielőttetek még nyitva az út, hanem sietni kell, mert Paskievics két ezred lovast indított üldözésünkre. De vigyázz magadra, pajtás, mert te magad is meg vagy sebesítve.

A futár figyelmezteté Lajost összetépett atillájára, mely alól az ing véres rongyai látszottak elő. Lajos csak akkor vette észre, hogy megsebesült.

- Nem tesz semmit! csak karcolás.

- Nohát, Isten veled! én megyek a tábornok után.

A futár elvágatott a visszavonuló csapatok után, s a porfellegben nemsokára eltűnt.

Hanem Lajos, amint szétépett öltönyére tekintett, akkor vevé észre, hogy a leszakított darabbal együtt érdemjele is letépett melléről.

- De'jisz ezt nem hagyom itt nektek! - kiálta dacosan; s visszavágatott arra a helyre, ahol lelőtt lova hevert; ott hirtelen leszökött nyergéből, s vezetéjét kantárszáron fogva, hogy a harci riadalomban el ne szaladjon, elkezdé letépett érdemrendét keresni a feldúlt homokban.

Vakmerő kísérlet volt az; az orosz lovasság egész tömegben indult már előre a visszavonulók üldözésére; Lajos annyira közel volt hozzájuk, hogy jól hallható, amint a kozákok diadalmámorukban az orosz himnusz

énekelték, egy-egy "hurráh" kiáltással a trombitaszót is túlharsogták. És Lajos ráért ily pillanatban letépett érdemrendét keresgélni a porondban.

A föld úgy dübörgött már a közeledő paripák lábai alatt.

Lajos már arcaikat is kiveheté az üldözőknek, midőn egy-egy pillanatra feléjük fordult. A testőr kozákok voltak azok; elöl lovagolt őrnagyuk, egy széles képű férfi, nagy veres oldalszakállal, azon a szép piros sörényű fehér paripán, ami Lajosnak olyan nagyon megtetszett az ütközet alatt, hogy szerette volna - lelőni.

Végre megtalálta az elveszett érdemjelet; hirtelen keblébe dugta azt, s egy pattanással nyergében termett.

A kozákok alig voltak már ötvenlépésnyire mögötte.

Most aztán sarkantyúba kapta lovát, s igyekezett előreküldött ágyúit utolérni.

Csak akkor vette észre nagy bánatára, hogy nem a jó hóka lova van most alatta; arról fittyet hányt volna minden üldözőnek. Ez a másik csak egy közönséges vezeték ló volt, az is a hosszú útban kifáradva, elcsigázva. No de szerencsére a kozákok lovai még fáradtabbak voltak a mai erőltetett nyargalástól, s azok elöl még elmenekülhetett; hanem az a szép piros sörényű arab ló nagyon verte az ő szegény remondáját ebben az erős akadályversenyben. A kozák őrnagy egyre közelebb kezdte érni ellenfelét, pedig még nem is igen sarkantyúzta paripáját.

Mikor húszlépésnyire beérte az orosz tiszt Lajost, rákiáltott tört németiséggel:

- Add meg magad!

Lajos visszanézett rá, és gondolta magában: "cserélhetnék csak veled lovat, majd én fognalak el!"

Az orosz még közelebb nyomult hozzá, s kardját suhogtatva feje fölött, újra rákiáltott keményen:

- Add meg magad!

- Majd mindjárt - felelt neki vissza Lajos, s azzal kivonva nyeregkápájából egyik pisztolyát, visszafordult, célzott, s nyargalva, nyeregből rálőtt üldözőjére.

A lövés után a szép arab mén hirtelen két hátulsó lábára ágaskodott, azután elkezdett fejével jobbra-balra csapkodni, míg a kantárszárát elszakítja lovagja kezében; piros sörénye csak úgy repkedett körül; majd előrebukott, lovagját fején keresztülhajítva; még egyszer csülökre próbált kapni, míg végre erejeszakadtan rogyott le a földre. A szép lóhoz illő szép lövés volt, mely így leterítette.

Lajosnak még arra is ideje volt, hogy a sipkájával köszöntse a földről feltápáskodó őrnagyot, s "szerencsés utat" kívánjon neki.

A kozák lovak elől könnyű volt már elmenekülnie.

Többet vissza se nézett feléjük, míg a város alá nem ért, ott meg már annyira elmaradtak mögötte, hogy porukat sem látta.

A város főutcái már ekkor meg voltak torlasztva minden fegyvernemű menekvők összezavart tömegétől. E tömegeken keresztül nem volt reménye Lajosnak ágyúhoz juthatni, miknek már azóta jó előre kellett járniok; azért egy mellékutcát választott, hogy mint aki igen jártas szülötte városában, majd eléjük kerül, mire a főtérre fognak érkezni.

Amint Lajos egy mellékutcán végigmegy, egyszerre csak egy szöglet kanyarulatnál egy csapat kozákkal találkozik szembe.

Azok a Paskievics főhadához tartozó lovasok voltak, kik legelől bemerészkedtek a városba a menekvő honvédeket üldözni, aztán maguk is eltévedtek az utcák tömkelegében, s nem kevésbé voltak a szemközt rohanó magyar lovas láttán megdöbbenve, mint az maga, amint csak egyszerre szemközt toppantak egymásnak.

Lajos sem ért rá azt számlálgatni, hogy hányan vannak, akik ellene jönnek? hanem amint a multság közepébe jutott, elkezdett jobbra-balra vágni, nem nézve, orrot talál-e vagy fület? A kozákok szerencséjére csak dárdáikat használták ellene, s minthogy egészen közējök keveredett, nem szúrhatták, csak úgy ütögették a nyelével, mint szegény megboldogult Mészáros Lázárt, ki tréfásan mondá el, hogy a fényszarui ütközetből úgy jött haza, mintha kocsmában verekedett volna. Kék foltokkal tele, a sok dárdanyélütéstől.

Egyszer aztán eltört a kardja. No, most szépen leszünk, gondolta magában. Azzal megragadta a közelebb álló kozáknak a dárdáját, hogy majd azt

kicsavarja kezéből. A dulakodás közepette mind a ketten úgy nekivetemedtek lovaikkal az udvar oldalának, hogy lévén az gyarló deszkából, beszakadt alattuk, mind a ketten lovastól hanyatt-homlok lezuhantak a mélyen fekvő kertbe. A kozák azt hitte: a pokolba jutott, de Lajos mindjárt észrevette, hogy az Bíró László uramnak a dinnyése, melynek szilvásában éppen szárogatni teregetett fehérruhák lengtek köteleken. Lajos tehát nagy hirtelen kiszabadítva lábát a kengyelből, futásra vette a dolgot; a többi kozák ugyan a kerten keresztül üldözőbe vette, de mire azok a ruhaszárító kötelekkel elbántak, amik útjokat állották, akkor már Lajos a harmadik kert palánkján is túl volt.

Így is tudta az utat Debrecenen keresztül. Mikor kisbotos volt a kollégiumban, sokszor csinált ő kerteken, kerítéseken át utat a tűzi fecskendőnek, mikor nagy tűzi veszedelem volt. Jó tájékozó tehetsége volt, eltalálta az irányt, mely a szülői házhoz vezet. Azt már látta, hogy ágyúítól el volt vágva, bár nem értette, hogyan? Vagy azok is ellenség kezében vannak már, vagy oly igen előresiettek. Az volt a terve, hogy anyja házánál majd addig el fog rejtőzni, amíg az orosz sereg továbbvonul, s akkor majd fölkeresi a magyar tábort ismét.

Eközben Debrecen minden utcája megtelt már a riasztó rémséggel. A magyar sereg össze van törve! Jönnek a kozákok! Asszonyok, leányok kezeiket tördelve, rémülten futottak a menekvő csapatokkal együtt, a férjek, az öregek otthon maradtak, az ellenség dühét kipróbálni.

Daczosék házánál is nagy volt az asszonysírás. Daczosné szegény, azt sem tudta, hová legyen? Egyszer a pincébe, máskor a padlásra akart bújni, s szörnyen rejtegetett a köténye alatt egy öreg kést, hogy ha valami kozák Sáríkára találja vetni a szemét, inkább megöli vele elébb.

Csak Kondor uramnak volt helyén az esze. Hiszen megmondta azt előre Lajos. Az orosz sereg nagyon erős volt. Ennek nem lehetett másképp lenni. Már most csakugyan el kell őket fogadni; eljök kell adni mindent, ami ennivaló, hadd egyenek meg első nap mindent; másnap aztán, ha nem lesz mit enni, majd odábbmennek.

- Hát a Lajos? A lelkem Lajosom! Hol ontották ki szép piros vérét? Hol gázolták össze a pogány kozákok? Alig ölelhettem meg, alig csókolhattam meg; alig egypár órája, és már soh'sem látom többet.

- Nászasszonyom! - csitítá az ekként jajveszékelő Daczosnét Kondor uram - nem illik így felverni a házat nagy sopánkodással; mikor még nem tudjuk, hogy érte-e Lajos fiunkat valami veszedelem? Várjuk el csendesesen azt a veszedelmet, ami most mindjárt a nyakunkba szakad. Adja ide a pincekulcsot, a kamarakulcsot: hadd hordok fel az asztalra enni-innivalót; mindent készen találjon az ellenség. Az ólból kifogok egy mangalicát, sebtiben leölöm; meg kell traktálnunk az átkozottakat magyarosan, ha már agyon nem vertük őket magyarosan. Kegyelmed pedig, mint jó keresztyén asszonyhoz illik, vegye elő a Szikszayt, s imádkozzék szép kegyesen; majd talán az Úristen, ha mást nem is, de kegyelmedet megsegíti.

Daczosné asszonyom úgy meg volt rémülve, hogy szót fogadott, s leült a belső szobába Szikszayt olvasni, Kondor uram pedig kiment a hidasba, s lefülelvén egyet a hízők közül, azon vevé észre magát, hogy sehogy sem tudja megölni; nem lévén hozzá férfisegítség. Persze, a henteslegények mind elszaladtak világgá. Ő maga maradt az ártánnyal küszködni, s az mindig ledobta a hátáról, mikor már megfogta volna a fülét.

- Ó, uramistenem! - sóhajtja fel e kínlódás közepett Kondor uram - csak most toppanna ide az a Lajos gyerek.

E rövid fohászkodásnak nagyobb sikere lett, mint az egész körmönfont hiszekegynek, mert abban a nyomban úgy zuhant valami élő alak a kerítésen keresztül Kondor uram nyaka közé, hogy csak a földön ismertek egymásra.

- Te vagy, Lajos fiam?

- Ide menekültem, apám.

- Ugyan jól tetted. Gyere csak, segíts lefogni ezt az ártányt, mert különben a kozák nem kap ma hurkát. Hanem vesd le az atillád, mert összetéped.

Pedig nem volt azon már mit jobban összetépni, mint ahogy a gránát meg a kozák meg a sok nádkerítés összetépte.

Lajos se mondatta magának a dolgot kétszer, hirtelen megértette, miről van szó, egy ingre vetkőzött, s Kondor urammal együtt lefogta az ártányt, melynek aztán vérét is vették.

E műtét alatt Kondor uramnak egy jó ötlete támadt.

- Te, Lajos. Itt meg ne kapjanak a kozákok mint honvédet. Vedd csak fel frissen a zöld pitykés mellényemet, tedd fel a sipkát, s állj be hirtelen henteslegénynek, hogy senki se gyanakodjék felőled.

Lajos helyesnek találta a jó tanácsot, s elfogadta Kondor uram mellényét, melynek zsíros külseje nagyon tanúskodott gazdájának hivatala felől.

- Nini, véres a te inged. Tán megsebesítettek?

- Nem a. Csak a disznótól van.

Lajos mint kész henteslegény állított be anyja elé; a szegény jó asszony majd elájult örömeiben, ijedtében, mikor őt meglátta. Sáríkáknak kellett bizonyítania, hogy nem álmodik.

A fehérnép persze hogy majd megette aztán a hazatért fiút. Csakhogy ez megvan! A többi veszteség kitelik még a maga foltjából.

- No, hanem most már, Lajos fiam, te henteslegény vagy, s most én kommandírozok. Azért csak lássunk a sertés bontásához, s aztán mindent akképpen cselekedjél, ahogy én fogom parancsolni, mert most én vagyok a kommandánsod!

Kondor uram tehát így kommandírozott:

- Te, fiam, odaállsz a vágótőkéhez, és elkészíted annak rendi szerint a süldőt, ahogy már láttad elégszer idehaza. Ha valamit elfelejtettél volna egyet-mást a mesterségből a nagy tudományban, az anyád meg Sáríka majd eszedbe juttatják. A két fehérnép segít a hentesnek, s ügyel a konyhában. Én meg magam majd kiállok az utcaajtóba, s fogok magamnak az ellenségből egy tisztet vendégnek. Mert tudjátok, ha tiszt lesz a háznál, akkor a közlegénység nem mer garázdálkodni.

A pater familias intézkedése minden oldalról helyesnek találtatott: ő maga kiállt az utcaajtóba, Lajos a vágótőkéhez. Az eléje kötött henteskötény eltakarta véres ingét, nem engedte anyjának és kedvesének észrevenni, hogy meg van sebesítve. "Csigavér!", mondta Kondor uramnak, mikor az figyelmeztette rá, hogy valami flastrom kéne oda, vagy mi. Majd beheged.

Lajos már javában vagdalta két kis baltával a kolbásztölteléket, mire a harci áradat az ő utcájokat is eltölté. Kondor uram fogott is magának mindjárt muszkatisztet.

Jött biz azzal még vagy tizenkét kozák is; de azoknak amint a tiszt megtölmácsolá Kondor uram szavait, hogy lesz mindjárt "vutki", amennyi kell, szépen felültek sorba a folyosó mellvédfalára, mint a varjúk a háztetőre, s várták a további parancsolatot.

Kondor uram aztán bevezette a belső szobába úri vendégét. A famíliáját ugyan kénytelen volt a konyhában mutogatni be előtte: ez a leányom, ez az asszonyom.

Németül történt az értekezés. A muszka tiszt is törte, Kondor uram is törte benne a közös ügyet.

- Hát az ott kicsoda? - kérde a muszka tiszt, Lajosra mutatva.

- Az a henteslegény - felelt Kondor uram, s nagy nyájasan betuszkolta a nagy mérges kozák tisztet, le is ültette a pamlagra; melléje ültette nászasszonyát, ki úgy reszketett, mint a kocsonya, s alig talált meg valamit abból a kevés német szóból, amit a pesti vásárokon egyszer-másszor elsajátított, hogy kedves vendégét mulattassa vele. Annyit mégis megértetett önmagával, hogy leánya nem jöhet be a konyhából, mert jó ebédet akar főzni.

Kondor uram pedig elébb az uraságot megkínálván szilvóriummal, aztán egy egész hordócska törkölypálinkát fogott nyalábra, s kivivé a kozák uraknak, kik odakinn vártak sorban ülve.

Mikor azokat megitatta, és visszajött, Lajos oda dörmögött hozzá:

- No, édes öregem: ugyan kedves vendéget hozott hevenyében a házhoz. Ezelőtt másfél órával ez alól lőttem ki a lovat húsz lépésnyiről. Úgy néztünk akkor egymás szemé közé, mint most mi ketten.

- Tyhü! lánchordtát! - fohászkodék paprikás szóval Kondor uram. - Ezzel hát ugyan megjártam. Szerencsére nem ismert rád a hentesi ruhában. Majd úgy intézem hát a dolgot, hogy beléd ne botoljék többet. Estére pedig áteszlek a másik házhoz. Addig pedig úgy leitatom a jámbort, hogy azt se fogja tudni, hogy hát ő maga ki katonája.

Ezzel a dicséretes szándékkal lépe be kedves vendégéhez Kondor uram; de nagy hamar vette észre csalódását. A kozák tiszt nem akar inni. Ott áll előtte a kis kupicába kitöltött szilvapálinka most is azon módon, még csak hozzá sem nyúlt. Tán azt hiszi, méreg van benne?

A' biz egyenesen azt hiszi. Mert amint előjön a szolgáló, hogy a vendégséghez fölterítsen, s fölrak négy tányért és ugyanannyi evőeszközt az asztalra, a kozák tiszt azt kérdi nagy mogorván:

- Hát az ötödikre miért nem terítenek?

Kondor uram olyan képet akart e kérdésre csinálni, mint aki nem értette, hogy miről volt szó.

- Ki legyen amaz ötödik?

- No, hát ki legyen? A legény, ki odakinn dolgozik. Tán csak nincs Magyarországon más szokás, mint az egész világon, hogy a mester asztalánál az öreg legény együtt eszik a család tagjaival.

- Azt hittük: nem lenne illendő, mikor ilyen előkelő vendég van a háznál.

- Köszönöm a megtiszteltetést; de én azt akarom, hogy minden ember együtt egyék velem annál az asztalnál, ahol nekem tálalnak.

- Talán csak nem tetszik azt hinni, hogy valami mérget kevernek nálunk az étel közé? - szólt méltatlankodó hangon Kondor uram.

- Én azt hihetem, amit akarok - pattogott vissza nagy nyersen a főtiszt. - Én még le sem mostam kezemről az ellenség véré, akinek az asztalához leülök. Tapasztaltam már sokat. Az emberek mindenre képesek.

- De nem a magyar emberek! Aztán itt egy tálból mártunk mi a tiszt úrral, az asszony, én magam és a leányzó; aki az urat meg akarná mérgezni, az minket is meggyilkolna vele együtt.

- Az arra nézve mindegy lehet, aki el van rá szánva; két-három emberrel több vagy kevesebb, az nem vet a latban semmit. Az a fickó odakinn azt keverhet a hús közé, amit akar; ki veszi észre? Én semmi jót sem nézek ki a szeméből. Csak tessék neki ide teríteni az asztalhoz, és kikötöm, hogy minden ételből ő vegyen legelőször. Aki valamiből nem eszik, azt rögtön agyonlövöm! Ez az utolsó szavam.

Erre aztán Kondor uram kikotródott a szobából.

- Na fiam, Lajos - monda odakinn a fiatal honvédnek -, benne vagyunk a hínárban nyakig. Ez a vadmacska odabenn attól fél, hogy megéteti valaki, s nem nyugszik, míg te is oda nem ülsz az asztalhoz, s minden ételből neked

kell előbb bevágnod a magad porcióját, hogy lássa őkegyelme, miként nincs benne nadragulya.

- Jól van. Tehát bemegyek, s majd a szemébe nézek.

- De nem azt teszed most, fiam, amit magad mondasz, hanem amit én mondok. Tehát bejössz, és leülsz az asztalhoz; az már bizonyos. Hanem ott azután semminek se látója, se hallója te ne légy. Azt fogjuk mondani a muszkának, hogy nem tudsz németül. Tudod, csinálj olyan jó ostoba képet, mintha prókátor volnál, aztán a saját írásodra kellene mondanod, hogy nem ismered. No, egyszóval, te ne érts meg semmit abból, amit az beszélni fog akár hozzád, akár másához. Mert meglehet, hogy gyanút fogott ellened, s most azt akarja belőled kivenni, hogy ki vagy? mi vagy? No, hát, fiam, csak tedd magadat együgyű embernek. Mikor az asztalhoz leülünk, velünk együtt mondd fel az asztali áldást, ha még emlékezel rá gyerekkorodból. Ott Pesten tudom, hogy nem szoktál imádkozni, mikor a speiscedlit eléd nyomja a kellner. Hát csak viseld magadat parasztosan, mint mi, hogy a muszka ki ne olvassa belőled a tekintetes urat, se pedig a vitéz honvédkapitányt.

Lajos megígérte, hogy vigyázni fog magára, s amint Sáríka feltálalta a levest, ő is leveté kötényt, abbahagyta a munkát, felvette a zöld zsírral fényesített mellényt, s úgy állított be az ebédlőbe, hol mindenkit becsülettudóan üdvözölve, elfoglalta a Kondor uram intésére neki szánt helyet az asztal végén.

A kozáktiszt Lajost majd átszúrta szemeivel, az meg csak jámborul belenézett a tányérjába, s fújta erősen a kanálba vett levest, mintha semmi a világon nem érdekelné más, mint az, hogy meg ne égesse a száját.

Kondor uram vevé észre, hogy milyen vasvilla szemeket vet a vendég úr az ő legényére, s odasúgott Sáríkáknak, mikor az ételt felhozta, hogy üljön le a vendég mellé, hol üresen állt a helye, és beszéljen vele németül, ő legjobban tud, az majd félrevonja a figyelmét Lajosról. Azt már a konyhában tudatta Sáríkával, hogy Kondor uram saját maga megfogta az ördögöt, s ide hozta a házhoz azt, aki Lajossal csak az imént verekedett odakinn a gyepen. Annak nem szabad Lajosra ráismerni.

Sáríka szót fogadott, s szerényen elfoglalta helyét a tiszt mellett, s mit tehetett volna okosabbat a beszélgetés megkezdésére, mint hogy megkínálta

a párolgó gulyáshúsos tállal: "tessék!"

- Hát az mind az enyim, amivel kínálnak? - kérde a tiszt, mosolygásra fordítva mérges ábrázatját.

Sáríka biztatta, hogy "igenis, csak tessék".

- Akkor az a kéz is az enyim, ami a tálat tartja.

Sáríka azt válaszolta rá, hogy az nem megennivaló.

Mire a tiszt esküvel állítá, hogy a szép kínálkozó maga is egészen megennivaló. Lajosban forrt a düh e beszéd alatt, több mérget evett, mint paprikát a gulyáslében.

Kondor uram pedig mellette ülvén, csak nyomogatta a lábát az asztal alatt, nehogy valami bolondot cselekedjék a fiú; s aztán, hogy maga is segítségére jöjjön a leányának, beleszólt a párbeszédbe.

- Van már annak a kéznek gazdája, óbester uram!

- Megveszem tőle! hogy adja? - szólt a tiszt tréfás hetykeséggel.

- Azt nem adják nálunk pénzért - viszonzá Sáríka büszke elpirulással.

- Nálunk sem veszik azt pénzért; kezet kézért, szívet szívért. Jöjjön hozzám, lelkemadta galambom, én elveszem magát feleségül.

- Nem megyek én Muszkaországba, mert ott hideg van.

- Hidegebb a víz, mint itten, de melegebb a vér, galambom. Csak a muszka tud szeretni.

- Ha tud szeretni, szeresse egymást; - magyarnak magyar a párja.

Kondor uram újra megnyomta Lajosnak a lábát - megfelel ám ez a leány magáért, nem kell féltetni.

Lajos csakugyan szerencsésen kiállotta az első próbát: hogy szeme láttára, füle hallatára egy idegen férfi, egy ellenség hízelkedjék eljegyzett menyasszonyának, azt feleségül kérje az ő jelenlétében. Nehéz kísérlet volt, de csak legyőzte nyugodt hallgatással. Sértett szerelmét nem hagyta kitörni.

Következett a második kísérlet.

A kozáktiszt az első pohár bor után a szerelmezt játszotta; a második fogás, a második pohár bor után elkezdte játszani a hőst. Úgy tett, mintha folytatná az előbbi tárgyat; egyre Sárikához beszélt.

- Pedig ugyan van is miért hűségesnek lenni ezekhez a debreceni suhancokhoz, szép galambom; akik itthon ülnek a kályhasutban, mikor ott kinn a magyar sereg harcol, s az ágy alá bújnak, míg az ágyúzás tart. Mikor az ilyen tenyeres-talpas fickó, mint az ott az asztal végén! puska helyett csak a hurkatöltőt meri elsütni hazája ellenségei ellen, s mikor kardot hall csörömpölni, az asszonyok háta mögé bújik. Konty való az ilyen embernek, nem feleség.

Kondor uramnak ezalatt ugyancsak kellett ám rángatni Lajos dolmányát, nehogy dühében valamit kitálaljon a muszkának, ami nem megennivaló.

Hanem Lajos úgy viselte magát, mint igazi tüzér. Látta, hogy az ellenség csak demonstrál, s nem hagyta magát fedett állásából kicsalogatni.

A muszka tisztet ez még nagyobb dühöngésbe hozta. Már most egyenesen Lajosnak kezdett beszélni.

- Szégyen, gyalázat! hogy ilyen nagy kamasz, ilyen izmos karokkal, vállakkal, itthon süti a makkot anyámasszony köténye mellett, míg odakinn a csatatéren olyan fiatal gyerekek pazarolják életüket, hogy az ember sajnál rájuk löni. Ez meg a zsebbe dugja a két kezét, nem törődik se hazájával, se nemzetével; nem kell neki se szabadság, se dicsőség, csak ő sokat zabálhasson, s csak ő jól meghízlalhassa magát.

Most már mindenki előtt világos volt, hogy a muszka tiszt nagyon gyanakszik Lajosra, s csak azért beszél így, hogy kiugrassa rejtekéből.

Kondor uram fogta is erősen a dolmánya szélét; de még jobban fogta őt Sárika könyörgő tekintete, ki két kezét imára kulcsolva tekintte kedvesére, oly ékesen beszélő szemekkel, amik a szónál is jobban elmondják neki: "ó, ne halld meg ezeket, hiszen nem igaz, amit mondanak, de jobb neked, ha azt hiszik rólad, hogy gyáva vagy!"

Daczosné asszonyom pedig annyira oda volt félelmében, hogy egy német szó nem jutott eszébe Lajos védelmére. Az mind verítékké vált homlokán szörnyű szorongattatásában.

Lajos azonban nagyon jól viselte magát; amíg a kozák tiszt szidta, mint a bokrot, ő szép nyugodtan a fogát piszkálta, s egy vonás nem változott el az arcán.

- Nem tud ám ez a legény egy kukkot sem németül, óbester uram - szolt Kondor uram a tiszthez, mikor már látta, hogy Lajos a második nehéz kísértést is kiállotta.

- Elég hiba, ha nem tud - veté ellene az orosz. - A magyar nem akar tanulni semmit, azért nem tud semmit. Azt hiszi, hogy majd elvégzi azt, amit ő nem tud, helyette más. Miért is minduntalan másra szorul. Ebben a háborúban is, ha francia tüzérek nem lettek volna, egy csatán sem bírtak volna helytállni.

- Ah, uram, azok nem voltak francia tüzérek! - vágott közbe hirtelen Kondor uram.

- No, bizony, magyar tüzérek nem voltak, mert azok oly gyakorlottan, oly pontosan, oly hidegvérrel lőttek, ahogy magyar nem fog tudni soha. Ó, uram, tudjuk mi azt jól, hogy titokban a francia kormány küldött ide tüzéreket.

- De uram, az nem valóság! - bizonyozott Kondor gazda. - Én jobban tudom, én ismerek akárhány, azazhogy (itt vette észre Kondor uram, hogy most mindjárt ő fog valamit kitalálni, ami nem megennivaló), azazhogy én olvastam a neveiket a 'Közlöny'-ben, mikor kineveződtek.

- Ah, az nem bizonyít semmit. A magyar kormánynak volt annyi esze, hogy magyar neveket adott nekik, de franciák voltak. Franciák, ha mondom. Az a fickó, aki velem szemközt az üteget vezényelte, olyan biztosan a Szen-Klú-i iskolából való, mint ahogy én itt ülök. Egy lövést sem tettek az ágyúhiába. Mellén a becsületrend keresztjét láttam távcsövemen keresztül. Egyszer egy gránát pattant el a feje fölött, ő lovával együtt lebukott, akkor elvesztette az érdemrendét. Akkor maga állt az ágyúhoz, és célzott. Mondhatom, hogy az remek lövés volt. Kuprianoff tábornoknak két lábába került; legderekabb vitéze volt seregünknek, mondhatom.

Lajos arca e szavakra sem mutatott semmi változást. Midőn magát hallotta dicsértetni, s az elejtett ellenfél nevét kimondani, még akkor sem szökött a vér az arcába; tudott parancsolni magának.

Az orosz folytató a kísértést.

- S még ezután az én franciám ismét lóra ült, s csaknem a szájunkba jött az ágyúival, olyan közélről lövöldözött belénk. Ah, azt csak egy francia tehette. Végre midőn vissza kellett vonulni, mert a túlsó szárnyon elveszett az ütközet, az én franciám észrevette, hogy elveszté az érdemrendét. Mi üldöztük, s ő időt vett magának, hogy leszálljon a lováról, s ott, ahol a földre bukott, szemünk láttára fölkeresse a lehullott becsületrendet. Ah, uram! azt csak francia tehette. Hogy mutogatta fennen azt a megtalált kis piros szalagot. Egy magyar bizony nem szállt volna le egy kis darabka veres szalagért olyan veszedelemben, hanem vágott volna le egy darab szalagot a szeretője hajából.

De már kezdett a Lajos arca lángvörösre válni.

- Én mindenáron el akartam fogni ezt a tisztet folytatá az orosz. - Szükségem volt élő tanúbizonyságra, hogy a magyar hadseregben francia tiszték vezérelnek. Üldözőbe vettem jó arab lovamon. A tüzértiszt alatt rossz, fáradt tüzérlő volt. Két ló hosszára beértem már, akkor hidegvérrel visszafordult rám, s egész csapatom szeme láttára úgy lőtte keresztül jó ezerrubeles arab lovamat, hogy én lovastul együtt bukfencet vettem. Ily vakmerőségre csak francia képes. Ha magyar lett volna, szaladt volna előlem, mint a nyúl.

- Elég volt! - ordítá az ifjú honvéd, s kirúgta maga alól a széket, és olyat ütött öklével az asztalra, hogy ahány tányér, ahány pohár volt azon, mind táncra kerekedett.

Nem ügyelt már sem Kondor uram rángatására, sem kedvese összekulcsolt két kezére, sem anyja remegő alakjára, sem saját józan eszére.

Elég volt!

- Elhallgattam, kozák, hogy jegyesemet nyájas szavaiddal beszennyezted; elhallgattam, hogy gyávának neveztél; de nemzetemet ne gyalázd, mert azt nem tűröm el! Én voltam az, magyar volt az, ki tábornoktokat tönkrelőtte, magyar volt az, ki rendet kaszált hadsoraitok közt! (Ezzel felszakítja a keblén mellényét és véres ingét.) Itt a seb, amit kaptam, még be sincsen kötve, még nem is tudom, hogy fáj-e, mert van, ami jobban fáj, s itt az a kis veres szalag, amit a halál lábai alól szedtem fel, és ez a magyar érdemszalag. Én lőttem ki alólad szép fehér arab lovadat, piros serénye volt,

ugye? És most kiáltsd be kozákjaidat, hogy vágjanak össze, mert élve e szobából engem ki nem visz senki!

A fiatal honvéd e kitörő szavainál a muszka főtiszt haragos arcán valami szomorú mosolygás kezdett elderengeni; csendesen lecsatolta kardját oldaláról, s székéhez támasztotta.

Mikor aztán fegyvertelen volt, felállt székéről, odament Lajoshoz, vállára tette kezét, s halk hangon Így szólt hozzá:

- Ne félj semmit, bajtárs! sem össze nem vágatlak én téged, sem rabságra nem vitetlek. Lengyel vagyok én: szerencsétlen nemzet fia, mint te. Jól rád ismertem én, csak azért beszéltem így, hogy igazi alakodban megjelenni kényszerítselek. Ne utáld kezemet elfogadni, borulj keblemre, és sírd ki magadat velem együtt. Te siratod azt, hogy vesztettél, én siratom azt, hogy győztünk...

A lengyel híven szavát tartá; amíg az oroszok Debrecenben tanyáztak, nem bántotta senki Lajost, sem szülői háza táját. Mikor eltávoztak onnan, ezt a jó tanácsot adta Lajosnak:

- Maradj itt, míg a magyar tábor visszajön helyedbe; ha nem jó vissza, akkor nem is találsz rá többé soha. Itt, e ruhában, jó helyen vagy. Tartsd magadat, míg elmúlik a vész.

A vész, tudjuk, hogy nem múlt el.

Lajos nem látott visszatérő magyar táborot többet, ott maradt az anyai házban, a hentesi ruhában. Később nehezebb idők jöttek, mindig több terhet rakott az újév a magyar ember vállaira; ritka, aki le nem roskadt a türelem keresztje alatt.

E ritka emberek közé tartozott Lajos. Egy szép napon beletörülte a henteskést az ügyvédi diplomába.

"Akit a két keze el bír még tartani, az nem térdepel le a hatalmasok lábaihoz kegyelmi morzsáért. Idegen törvények, bélyeg, alázatos könyörgés, gyűlölt bírákkal való komázás nem egészséges gyomornak való. Leszek iparos, ami apám volt."

S az ügyvédből, a vitéz honvédből lett hentes.

Még most is abban van, s igen jól érzi magát benne. Van szép háza, gazdasága, van jó felesége, egészséges gyermekei, van becsülete és megelégedése.

És így Kondor uram csakugyan elérte, hogy leánya mégsem lett tekintetes asszony! amitől úgy borzadt teljes életében.

És erre a történetre nagyon sokan emlékeznek Debrecen városában, s ismeri mindenki azt a férfit, aki, ha a világ fel nem fordul, most talán városbírája lehetne, s ha még egyet nem fordul a világ, talán tábornok lehetne; de aki most mégis több mindazoknál: - mert most boldog ember.

Hol leszünk két év múlva?

vagy

Három excollega Szibériában

Nagy fehér hómezőnek kellő közepében, ott lakik Vahot Imre hideg fakunyhóban.

Fejében nagy prémes süveg, szakála földig ér, tarkótól talpig nyusztbőr fedi testét.

A hófuvatagból házának csak kéménye látszik ki, minden reggel kapával ássa ki magát háza ajtajából, mint a murmutér.

Most is ott ül nagy bundába takarva, puskával lesi a farkasokat, kik éjjelenként bekiabálnak a kéménye nyílásán s nem hagyják aludni.

Amennyiben éjjelnek szabad nevezni az olyan időjárást, mikor hat hónapig egymásután nem jó fel a nap. Szibériában ez a divat.

A hó fehérlik, az égen az északfény ragyog muszka nemzeti színekben, délfelé fekete az ég, mint a pinczeablak.

Vahot Imre pedig torkig farkasbundában lesi a farkasokat, kik háza kéményén beordítanak.

S íme, a mint ekkép ül a lesben s a távolban károgó hollókat szemléli, egyszer a láthatáron egy magas alak tűnik fel, mintha fenyőszál vagy kútgém nőtt volna ki a fehér hó közül. Iszonytató szál ember, és karcsú, mint a gyertyatartó.

Lábán csónak alakú korcsolyák vannak, nadrágja iramszarvasbőrből, fejében bagósipka, öltözete vidrabőr-bekecs, rókatorok prémmel. Kezében hosszú dárdát, hátán nagy ménkű jegesmedvét czipel, mely keze lába lógatva veri a nagy termet inát.

A termet hármat lép a láthatárról, s a negyedik lépéssel Imre előtt terem.

- Ki vagy? megállj! - kiált, puskáját nekifogva Imre.

- Polgártárs, Pálfi Albert! - felel, kinyújtva fejét a rókaprémből készült fatermörderből a termet, s leveti hátáról a medvét.

- Ah, hozott Isten! jó sikerrel jártál, a mint látom.

- Bizony jóval, de el is fáradtam ám. Három nap ötvenhat mérföldet jártam ezután a medve után, míg lebökhettem. De hiába, huszonkét medvebőrt kell adóba fizetnem, s ez még csak a tizenötödik.

- De már úgy én jobban gazdálkodtam, - szólt Imre - nekem kilencven farkast, nyolcz rókát és harmincz nyusztot kell adóznom, s már ezt mind összeszereztem; tudni kell a módját, csapatókat kell állítani.

- Könnyű neked beszélni, de én a medvéket csak nem foghatom vidravassal.

- Még azonfölül három hermelint is fogtam, jó lesz a feleségemnek főkötnök, meg egy kék rókát, abból meg nekem lesz nyakravaló.

- Hanem szegény G....i járta meg; annak három zsák tengeri kutyafogát kell összeteremteni; egész nap a jégen jár, s ha megúnja magát, verseket ír a jégsziclákra.

- Egyébiránt minek köszönhetem e ritka szerencsét?

- Hát csak annak, hogy azon három napig, míg távol voltam, a szél eltemette a kunyhómat hóval, most nem talállok haza, be kell várnom, míg ismét lefújja róla, addig hozzád kvártélyozom be magamat.

- Szívesen látlak. Egy iramtehenem tegnap múlt ki a világból, annak a helyén el lehetsz.

- Van sok iramszarvasod?

- No, nem sok, hanem elég. Tavaly még nem volt több tíznél, most már van harminczöt; esztendőre, ha isten segít, felviszem kétszázra. Barátom, az iramszarvas megbecsülhetetlen kincs ilyen helyen. Maga keres magának enni és igen jó teje van. Már sajtot is tudok belőle csinálni és pálinkát, - fölségeset!

- Jó, hogy eszembe juttatod, szörnyen ehetném és ihatnám.

- Lesz minden, ne búsulj; a feleségem áldott jó lélek, sohasem zúgolódik, pedig ugyan sok dolga van, most éppen kozáklevest főz, pompás comedentia, Kamcsatkában tanulta; iramtej, halzsír, rákikra, földi moha,

aszalt kökény és érett túró összefőzve. Nem is képzeled, milyen angyali eledel; rá egy pohár savó, s azzal készen vagyunk.

- Pompás! Hisz így még vendégeskedünk is.

A mint ők ekképen készülének a vendégeskedéshez, íme a távolban ostorpattogás, kutyaugatás s nagy csöngés-böngés hallik s rövid idő alatt sebesen futó szán érkezik Imre háza elé, tizenkét kutyától röpítve, melyek a megállapodás után menten lefeküdtek a hóba s el kezdtek hentergőzni.

A szánból ezalatt egy kis apró ember pattan elő, a sipkája épen a csípejéig volt nyomva, míg a csizmája szára tökéletesen a hónaljáig ért. Az egész emberből csak a kucsmát és a csizmaszörnyeteget lehet látni.

De ő azért mégis kipattant a szánból, egy magához hasonló női alakot kíségetett a kocsizsebből, ki szinte el volt nyelve egy szürke tuszli által.

- Isten jó nap, polgártársak, - szólt a kisdud férfiú, erősen törekedvén kiküzdeni magát medvebőr-kucsmája alól, melynek miatta nem látott sem eget, sem földet.

Vahot és Pálfi látva a törekedést, odamentek hozzá s nyájasan kirázva őt a felemelt süvegből, bámulva kiáltának föl:

- Ah! ön itt, Nádaskay!

- Itt biz én, testestül, lelkestül és feleségestül.

- Hozta isten, hozta isten!

- De bizony csak ez a tizenkét kutya hozott, aztán meg kergettek is.

- Mindegy, csak hogy itt van, legalább a feleségeink nem unják magukat, szálljon egyenesen mi hozzánk és mondja: honnét jön?

- Oroszország tiszai tartományaiból, azaz sajátlag Belgrád vármegyéből, hol ez ideig fogva voltam.

- Hát él-e még magyar ember? mit csinál Kecskemét, Pest, Debreczen, az erdélyiek?

- Jaj, minderről sokat kell beszélnem, de előbb vigyetek melegre, mert megfagyok, a feleségem e hosszú úton, ha a tuszlit magára nem veszi s azt a kétújjú keztyűt, mit egy nagytenyerű kozákhelmán Pétervárott ajándékozott neki, ködmenül fel nem ölti, azóta gfroneszül hoztam volna ide.

- Nem bánom, menjünk be tehát a házba, csakhoggy ott pipázni nem lehet, mert a tűzhely s a 35 szarvas miatt úgy is nagy füst van.

Ez a ház fenyőfa-tuskókból volt fölépítve, a hasadékok kitömve erdei mohával, a belseje csapó földdel és medvefaggyúval szépen kitapasztva.

Egy szögletben tűzhely állott, hol kedves szőke nő süttött, főzött bő újjas kaftánban, haja most is szépen felfonva à la cosaque, mi neki csaknem oly jól illett, mint hajdan a magyar csipkefőkötők a pesti színházban.

A másik szögletben egy széles nyugágy: diván, asztal, fekhely és sodródeszka egy személyben, számtalan farkas- és rókabőrökből építve, melyek ott száradtak és várták az asztrakáni vásárt.

A háttérben 35 iramszarvastehén kérődzött, kiket is nagy cseberbe sorba fejt Imre hajdani lapkihordója, kin még akkor is megérzett a tudományos illat, daczára a sok más mindenféle illatnak, mit a kedves szarvastehenek terjesztenek magok körül.

A falakról sok mindenféle túrósacska lógott alá, köztük egy boldog emlékü operngucker.

A három collegának meglehetősen pirosra volt fagyva az orra, de ez nem gátlá őket abban, hogy a róka-pamlagra le ne heveredjenek s egy jó darab szarvastúrót ott in effigie loci rögtön kés, villa nélkül be ne vágjanak.

Ezalatt Vahotné és Nádaskayné Samojed divat szerint egymást fülöncsókolás által üdvözölve, ültek az ablak alá, mely vékony halhártyával volt üveg helyett beragasztva, s mindig mélyebben merülének azon fontos thema feletti értekezésbe, vajjon a lapponiai asszonyok kopfputtza szebb-e, mely tömérdek marhafaggyúból készül, vagy a finn dámáké, kik fésű helyett egy egész jávorszarvas ágabogát hordják?

Egyik kuczkóban pedig két kis gömbölyű fejű angyalka guggolt, kik egy ábéczeből egymást muszkaábéczére taníták.

Ass. Buki. Wjedi. Glagol. Dobró. Giehst. Sivere. Szemlja. Ise. Kako. Ljudi. Müszléte. Nass. On. Pokoj. Rzü. Szlovo. Tverdo. Uhuj. Fert. Chrics. Züh. Tserv.

Ezek az orosz alphabet betűi.

Nehezen ment szegény magyar nyelvecskéiknek az istentagadó prononciációkon keresztül botorkálni, s úgy megsírtak az ártatlanok bánatukban, mintha kavicsos kellett volna mezítláb sétálniuk.

Hát még mikor a szamojéd ábéczésre került a sor!

Olaf. Behehe. Gomhal. Doladha. He. Vahlu. Sain. Cheth. Theth. Jujud. Kopp. Lomad. Mum. Num. Szemcath. Eec. Pkle. Zodje. Kufu. Risty. Sinme. Thauj.

Írásjegyek: Petocho. Revoco. Chevozo. Selofo. Eczoczo. Gyiczoczo!

Hogy a kakas csípje meg, de szép!

De hát mit csináljon az ember? ha már egyszer muszkák és tatárok között lakik, muszkául és tatáruul kell tanulnia.

- Hát édes collega uram, mondja el csak, mik történtek az elmúlt időkben a szép Magyarországon? Hanem kérem: hogy ha magyarul szól, igen lassan beszéljen, mert ilyen hideg levegőben messze elhallik a hang, s ha meghallja valaki, hogy magyarul discurálunk, még beljebb küldenek bennünket a jeges tengerbe.

- Hol kezdjem azonban? Mikor hallották önök az utolsó hírt Illyriából?

- Honnét?

- Önök oly szemeket csinálnak, mintha még azt sem tudnák, hogy Hungariát jelenleg Illyriának híjják.

- Most halljuk először, semmit sem tudunk mi azóta, mióta Kufsteinből ide kutyaszánkáztattak bennünket egy szép zivataros éjszakán.

- Heves vármegyében mai nap kozákok eszik a dinnyét hámozatlanul, Nyitra vármegye határa egész a solti járásig kiterjesztetett, maga a jászkunság is "nyitránszke stoliczi" név alatt ismeretes, s Jászberényben a Lehel kürtjére erőszakkal ráfogták, hogy az a Zvatopluk puskaportartója volt.

A cigányoknak megtiltatott hegedűvesztés büntetése alatt a Rákóczy-marsot húzni, helyette a "nyeksze hrusti saka mala"-t kell fűjniük; egy böggöst a minap, ki részeg korában a "Nyitra, ti vizzoka Nyitra!" helyett a "hej huj nem bánom"-ot találta rákezdeni, kétszáz kancsukára ítélte el a

kormány, a századik alatt meghalt a szegény dada, s a többi százat a bőgőjén verték el.

- De hát mint juthatott ennyire a magyar nemzet? Hol veszítettük el az eldöntő csatát? hol van a magyar nemzet utolsó sírja?

- Sehol sincs. Nem került itt csatára a dolog. Míg az ellenség az országon kívül volt, a magyar ember boldog nyugalomban kifeküdt a napra, ott pirította a fogát, nem gondolt semmivel, ha mondták neki: hogy ég a ház, azt felelte, hogy jó az isten, majd eloltja, ha akarja; ha mondták neki, hogy jó a muszka, dehogy hitte, hetvenkedett, fenyegetőzött, azt mondta, hogy megeszi ő azt, de arról nem gondolkozott, hogy kanala is legyen, a mivel megegye. Azt az egypár fiatalembert, ki szüntelen a fülébe kiabált, hogy keljen föl és készüljön hadakozni, egy szép reggel fülön csípte s elküldte Kufsteinba hallgatni. Ti is köztök voltatok. S hogy nyugalma semmi által ne háboríttassék, minden szerkesztőt börtönbe csukatott. Mikor aztán ekkép minden elhallgatott, egy szép tavaszi reggel nagy váratlanul egy csapat vendég érkezett a jó Magyarhonba, iszonyú bundákban, iszonyú szakállakkal, iszonyú medvebőrcsákókkal és iszonyú dárdákkal; utána másik csapat, meg harmadik csapat. Kik is sem kértek, sem halltak, hanem egyenesen bekvártélyozták magukat a jó magyar hazafi tanyájába, odaültek az asztala mellé, elettek előle a jó túrós haluskát, kiitták poharából a jó magyarádit, összeolelték feleségét, napát, hugát, menyét, leányait és szolgálóit, felfeküdtek csizmástul, bundástul a szép vetett tornyos nyoszolyába s iszonyúan hortyogtak, mikor aludtak, s ha fölébredtek, iszonyúan káromkodtak és pálinkát kértek, s veszekedett nagy bőrkorbácsokkal suhogtattak az ember füle körül. A gazda csak nézte, hogy mi lesz már ebből? Azok pedig naponként mindig szélesebb tért kezdnek elfoglalni a házban, utóbb a gazdát kiszoríták az udvarra, végre kicsukták az ajtón. S ezzel konyecz a magyar dicsőségnek.

- De hát senki sem gondolkozott ellentállásról?

- Mikor már késő volt, igen. Akkor nagy hirtelenséggel elkezdtek a nemzetőrséget organisálni. Két hét került bele, míg a nemzetőrségi qualificatitót kidolgozták, s mire a muszka Pest alá ért, épen azon czivakodtak: hogy fekete legyen-e a nemzetőrség csákója, vagy piros. Utójára is sem pénz nem volt, sem fegyver, sem puskapor, sem ágyú. Néhány lelkesült fiú felkapta a véres kardot, hogy meghordozza az

országban: a legelső faluban elcsípte őket a szolgabíró, mint lázítókat, s sine mora felakasztatta. A nemesség azt mondta: hogy menjen a paraszt védeni a hazát, hiszen övé a haza; a táblabíroság azt mondta: hogy no most tűzlelkű fiatalság, állj elő, hadd lássuk, mit tudsz? majd mi nézünk. A spiszburgeráj azt mondta: hogy ő csak István-napkor köteles kirukkolni, akkor sem töltött puskával, meg ha valakit temetnek; utóljára is senki sem ment a muszka ellen, egy pár crucifixus verset kivéve, melyet ismeretlen szerzők írtak; s néhány hét múlva muszka ministerium tanyázott Pest városában, kinek is két nap alatt 18.000 aláírással terhelt árkus papiroson szavaztak Budapest békés honfiai teljes bizalmat, kiknek tökéletes mindegy volt: hogy magyarok alatt legyenek-e németek, vagy muszkák alatt, de nagyon pórul jártak, mert a muszka bezzeg nyakon tudta fogni a dolog boldog végét. Rögtön minden frakkot és attiladolmányt s egyéb civilizált öltönyt eltörült, prémes kaftánban kell járni ifjúnak, öregnek. Nyár, nem nyár, azoknak déczbundában kell járni; mert odahaza Pétervárott ez a nemzeti viselet. Minden utczában lovas kozákok portyáznak, kik minden embert, ki magyarul vagy németül gondolkozni, kombinálni, vagy plane beszélni mer, rögtön agybafoébe kancsukáznak. A vendéglőbe azt a divatot hozták be: hogy a muszka nem fizet; a német címerek helyébe muszka betűket kelle festeni egy nap alatt; ki ezt nem tette, kifordították a bőrit. A polgárság izmosabbjait elvitték katonának Ucraniába, feleségeiket pedig megtartották muszkánéknak, a melyik ti. szép volt: a többit kiküldték Lapponiába, a hol a legnagyobb férfi is négy láb magas, ott ezek is elkelnek.

- Hát a földművelők mivé lettek?

- Azok is szépen jártak, most minden héten csak négy napot kell robotolniok, a magyarokat felszorították a hegyekbe, most azok esznek ott zabkenyeret s készítenek főzőkanalakat, a zsíros alföldet pedig beültették gyönyörű szép muszkanemzetségekkel. Poszlovenszki járja mindenfelé a Hortobágyon is.

- Megvan még Kecskemét?

- Meg, csak az egész városnak ráccá kellett kikeresztelkedni. Szegények, szörnyen megsínlik azóta az olajos babot, s nehezen megy nekik a görög nyelv.

- Hát Debreczen mit csinál?

- A város csak megvan a régi helyén. De lakosait átcserélték Árva vármegyébe, ott fűrészelnek jelenleg deszkákat s meszet hordanak a szomszéd városokba, meg majoranna polyvát, télen pokrócot árulnak és fenyőmadarakat. Azokat a jó debreceni cipókat, fonott kalácsokat, fánkokat, lepényeket, lángosokat, béleseket, csörögéket, katakönyököket, borsoskákat, boszorkánypogácsákat, pereceket, kulcsosokat, kakastejjel, varjuvajjal sütött kenyereket csak hírből ismeri a világ. Ez a helyökbe költözött muszkaivadék a legszebb búzalisztből sem tud egyebet sütni, mint puffancsot, pitét meg málét. Minden étele oda megy ki, hogy kása. Debreczen neve most Sziberszkograd, Budapesté pedig Czarograd.

- Ejnye be hamis nevek.

- Jól járt Csongrád vármegye, azt nem kellett újra keresztelni, annak a nevében már benne van a "grad."

- Hát a tekintetes táblabírákból mi lett?

- Utója felé csakugyan kezdték elhinni: hogy a 1-ae 9-us nem szentírás, s hogy a muszka a repraesentatiótól meg nem ijed. Denique nem akartak oly országban élni, hol a nemesi szűz hátaikat is kancsukázzák, s egy szép reggel táblabíró B..... Ágoston vezérlete alatt felkerekedtek vagy harminczezren, mind megannyi szolgabíró, táblabíró és legale testimonium, hónuk alá csapták a Corpus jurist, meg a pragmatica sanctiót, s mentek új hazát keresni Mesopotamiába. A mesopotamiai mufti azonban sehogy sem akarta nekik az ott lakhatást megengedni, mert ily kutyabőrpusztító népnek ott élni nem szabad, hol a kutyák szentek. Fogták tehát: odább mentek s addig jártak, míg találtak egy határt, hol senki sem lakott. Azt gondolták, hogy Kis-Kun-Halás városa határába jutottak. Pedig ez volt a Sahara. Itt azután leütötték a sátort, felállították a municipiumokat, ültettek dohányt, s választottak magoknak magok közül három parasztot, hogy a többi nemes embernek legyen ki fölött regnálni; kihirdették az 1848-i törvényeket a beduinoknak, s gyakran feljárnak Marokkóba a dey mulattatására, kinek udvarában országgyűlési dikciókat tartanak; nem érti ugyan senki, de a deyt mégis nagyon látszik mulattatni a dolog, szinte elsőbbséget ad nekik a kigyótáncoltatók felett, s sehogy sem tudja elképzelni, hogy mint lehet oly hatalmasan kigyakorolt nyelvű nemzet a világon, mely fél napig el tud beszélni, anélkül, hogy valakit vagy megütne, vagy ellopna valamit. Mint tudva van, a muzulman napjában sem szól három ígét.

- Hát a radicalok élnek-e még?

- Élnek valahol Amerikában. Ott czirkalmaznak most az Orinoco vizén Icaria határát, hol a communismust fogják megalapítani, ha t.i. a vizet lecsapolhatják róla.

- Hát * úr, a hajdani népszerű kormányférfiú, mi véget ért?

- Meghalt. Egy reggel az inasa rosszul kefélt ki a kabátját, melyen a jó úr úgy felindult, hogy az inasát agyonpofozta, maga pedig epehidegletésbe esett és Stáhly segítségével harmadnapra a paradicsomba jutott.

- Mondj valamit Petőfiről is.

- Nem tudni róla valami bizonyosat. Némelyek szerint a hajdúböszörményiek megégették, mások azt mondják, hogy keresztrefeszítették, s ily situációban sokáig mutogatta Borsod vármegyében a motyó fiának: látod, kis fiam, ez volt az az ember, a ki királyokhoz verset mert írni, amiért aztán keresztrefeszítettük. Csókolj szépen kezét a hetmannak, s vigyázz magadra, hogy verset ne írj a királyokhoz, kis fiam.

- Hát Lauka Guszti?

- De isz az jól járt. Mintha sejtelve lett volna a jövendőről, a mult tavasszal egy orosz lányt vett feleségül. Most az ipa esztergomi érsek lett s Guszti legalább is superintendens fog lenni. Már is togában jár és szörnyen megspanyoltalanodott.

- Lehetetlen!

- Semmi sem lehetetlen, ha az ember megházasodik. Mióta felesége van, hallani sem akar a communismusról.

- Hát Horváth Laci él-e még?

- Elfutott Konstantinápolyba. Lett belőle kajmakán basa a portánál.

- Hát vajjon Bernát Gazsi tót diákja hova avandzsirozott a muszka alatt?

- Nagy ember lett ő, a Sáros vármegyei spanyol. Mikolás czár nevenapjára írt egyszer egy köszöntő verset diákul, melytől a cár úgy megszeppent, hogy tüstént maga eleibe hozatta s félórai conversatio után annyira beleszerelmesedett, hogy rögtön kinevezte udvari költőjének harmincezer rubel és tíz kopek évi fizetéssel. Most talpig vörös posztóban jár, s

mindennap dictiókat tart a Pilvaxban a muszka jurátusoknak. Némelyek azt rebesgetik, hogy valami titkos viszony aligha nem létezik közöttük és a cár felesége között, mert nagy befolyása van az udvarnál. Mikor a cárral kontraktust kötött az udvari poétai állomás iránt, ezeket kötötte ki magának. 1. Mindennap reggeli 9-től 10-ig szabad idő: hogy Bernát Gazsi csizmáit kifényesíthesse, s szobáját kitakaríthassa. 2. A Festetics ház vallattassék be örökös és elidegeníthetetlen tulajdonul Gazsinak, hol élte boldogabb napjait leélte. 3. Azon mezítlábos kontesz, kit ő számozni tanított, az ország költségén holta napjáig csizmában járjon. 4. A Festetics házból mindenféle hatlábú állatok örök időre száműzessenek. 5. Azon kéményben, hol ő télen át lakik, rajta kívül, semmi másnak disznólábat füstölteni ne legyen szabad. A czár mindezen kívánalmait haladék nélkül aláírta. Sőt egyszer arra is rávette a czárt borozás közben, hogy Gazsi adósságait elvállalta a státusadósságok közé. Ez fogja megbuktatni Oroszországot. Miklós cár csak akkor hűlt el, mikor liquidációra került a dolog. Zálogba kellett adni egész Ukrianiát. Kétheti prolongatio és kamat maga felemésztette az uralhegyi platinabányákat.

- Már azt elhiszem, különben hogy éli világát a mi kedves Gáspárunk?

- Hát fölségesen. Reggel elmegy az orosz premierministerrel, Paskeviccsel a "grober Sepl"-hez gabelfrüstükre, a kinek akkora szakállja van, hogy szalmát sem tart az ajtaja előtt, hanem, ha sáros a csizmája, csak abba törüli bele. Déli tizenegy órakor egy muszka generálisnének ad rendesen serenádót egy simpla tamburán, délután két órakor elmegy vacsorálni a "vitéz kozákhhoz", hová az orosz hautevoléci elite szokott összeseregleni, ott egy portió aszalt jeget vagy egy tányér pirított északfényt kancsukamártással bevág, s onnan megy azután négy órakor a színházba, hol déczbundában adják Romeó és Juliát s hol Idali Laura talpig asztrakánba varrva táncolja a kakukát. Rendesen a czár páholyába szokott járni, kinek mind a kilencz leánya fülig szerelmes bele, s színház végével, tizenegy órakor megy velök át Budára, a rácvárosba csájára és ráczürmösre.

- Színházat emlegettél. Miféle színház az?

- Természetesen, hogy a nemzeti, a Kerepesi úton. Színészeink megmaradtak a hajdaniak, mert a medvékkel született nép sem táncolni, sem énekelni nem tud, röhögni pedig szeret. Drámai színészeink közül egy kettő van még meg, a többinek igen drámai lett a kimenetele. A legelső

alkalommal, midőn muszkául játszani kényszerítették, egy oly darabot adtak elő, melyben utoljára mind mérget vesznek be. A darab veszettül tragicus. Az egész előadás alatt a baromállás majd megőrült röhögtében, a muszka asszonyok szemei kidüörödtek, vagy aethetikaiban mondva: kidiósodva megüvegesedtek a kaczagás miatt, kivált, mikor az ötödik felvonás végén mind valamennyi meghal s ki jobbra, ki balra dűledez s rakásra hull a sűgőlyuk előtt. Taps, tombolás volt akármennyi "Udri!!! udri!!! Zabije!!! Pogyszem! Secki pogyszem!!! Zatráceni!" (Mi magyarul tán annyit tesz: hogy "bravó!") hangzék minden föl. A hölgyek egész turbánokat és krumplivirág koszorúkat hajigáltak a színpadra. Azonban a szereplők nem keltek föl többet. Az utolsó jelenetben mindnyájan igazi mérget vettek be, s úgy haltak meg egytűl-egytűl szépen kifestve a szép festett erdők árnyékában. Az énekesek okosabbak voltak, ők elfogadták a szerződések. Fejenként egy hordó kaviár, egy hordó ráczürmös, egy hordó szárazhal, két bunda, egy ködmen, három szánkó a hozzá tartozandó kutyaekvipázsszal, meg harmincz kopek rendes havifizetésűk, egyiknek úgy mint a másiknak, személyválogatás nélkül. Ezért tartoznak énekelni mindennap három operát; a ki megbetegszik, vagy gyöngélkedik, kancsukát kap, a ki el van rekedve, kancsukát kap, a ki ghixert ad, kancsukát kap, a ki ismételni nem akar, kancsukát kap. Ez egy oly saját universalremedium minden előfordulható bajok ellen, s úgy látszik, hogy van sikere.

- Biz ezek szomorú dolgok, édes excollega és csaknem hihetetlen, hogy mint volt képes hatvanezer orosz hatmillió magyart semmivé tenni.

- A dolog nagyon egyszerű: hogy az elkeseredés véres forradalmat ne idézhessen elő, le kelle fegyverezni a nemzetet. Az intelligencia meg volt hasonolva, ez ellen küzdeni sem kellett, kötve tartotta maga magát, a népnek csak azt kelle hirdetni: hogy azért akarnak fegyvert adni a kezébe, hogy az országból kivigyék katonának; mikor benn volt az ellen, ily okoskodást kellett terjeszteni közte: ez az ellenség nem bántja a szegény embert, ez csak arra tör, a ki ellentáll neki; szaladjunk a kukoriczába, ha leégeti a falut, otthagyja a földet, azt sem el nem viszi, sem meg nem eszi, esztendőre megint felszánthatjuk. A gyáváknak ez volt az argumentuma, akik vitézebbek voltak, azokat felhecczeltek a kaputosok ellen, ígértek nekik adóelengedést, sóárleszállítást, földek felosztását, tíz huszast minden nyírott főért, s kis idő múlva várat lehetett építeni az úri koponyákból. A nép ízenként szedte szét legnépszerűbb embereit, kik szájuk falatját, szívük

vérit adták egykor neki, de lelkük felvilágosodását nem. Ők estek legelőször áldozatul. Mikor aztán a gondolkodó fők ki voltak irtva, a fejevett nemzettel azt csinálhatták, a mit akartak. Elvégre nyelvétől is megfosztották. A jövő században a széperős magyar nyelvet nem fogja beszélni senki. Tudjátok, hogy a tót ragad, mint a kulláncs!

- Hát a tudós társaság milyen szemekkel nézi mindezeket?

- Mi gondja a tudományoknak a politikára? Tudjátok, hogy a magyar academiánál politikai osztály nincsen, miből bátran következik: hogy az academia hatáskörébe az ilyen statutári kérdések nem vágnak. Jövő évre ismét jutalmakat tűzött ki. A jogtani kérdés ez: "van-e hajadoni joga annak, kinek haja nincsen?" A nyelvészeti ez: "micsoda nyelvtani hasonlatosság van e cseremis szó között: chrisme, és e tatárszó között: dzsinmu? és továbbá honnét vette eredetét a régi rómaiaknál e felkiáltás: biafor!" Az orvostani ez: "miért van az embernek a szája az orra alatt és nem a háta közepén?" (Valóban szép figura volna egy tudós, a kinek szája a háta közepén volna.) A természettani ez: "fejtessék meg, hogy a cserebogár miért nem szereti az eczetes salátát?" A történelmi ez: "vajjon Tamerlan piszkálta-e a fogát ebéd után, vagy sem?" A filozófiai elvégre ez: "mutattassék be okszerű argumentumokkal a posteriori annak lehetősége, hogy ha az ember egész életében semmit sem tanul, mégis úgy halhat meg, mint tudós?" A pesti vagyis a czarogradi kozák hetmánt kinevezték academiái tagnak, ki is megengedte magán történni a tréfát, s hagyja őket továbbra is fáradni és pihenni a tudományok mellett, látja, hogy senkinek sem ártanak vele.

- Persze: a sajtószabadságnak vége van?

- Épen nem, olyan alakban, mint ezt az 1848-ki országgyűlés elkészíté, továbbra is meghagyta a muszka a magyar irodalomnak. Semmit nem kellett változtatnia azon sajtótörvényeken, miket a magyar nemzet, miután litteratúrájával kilencszáz esztendeig semmit sem gondolt, annak gyökeres kiirtására föltalált. Ennél rosszabbakat a muszka sem tudott csinálni; sőt annyiban lágyította azokat, hogy a fizetendő büntetési összegek helyett ő fizet az elitéltnek ugyanannyi kancsukát. Nincs szebb, mint ezen törvények szerint a rágalmozási per-alapok. Írni csak azt szabad, ami igaz, következőleg poetizálni semmit, mert például: ha írja valaki, hogy Szatmár vármegyének Tyukod falujában van egy szélmalom, s nem tudja

bebizonyítani, kancsukát kap, mert egy testületet rágalmazott; ha szerelmes verset ír, be kell bizonyítania, hogy az a hölgy, a kihez írt, sem férjnél, sem eljegyezve nincs, különben kancsukát kap, mert az erkölcsiség ellen vétett. Zsidónak nem szabad keresztyén hölgyhöz szerelmes verset írni. Feleséges embernek pedig csak a feleségéhez szabad. Ha egy novellában ilyesmi áll: "Don Hernando Hernandez, i Bachamonde i pena fulgida, ön semmirekellő!" rögtön lekapják érte az embert, s még be sem szabad bizonyítania, hogy az a novellai személy csakugyan rosszéletű ember. Ily módon aztán a magyar litteraturának nem mesterség kipusztulni az orosz és tót mellett, melynek gyarapítására a czár évenként százezreket ad ki. Most azonban önök feleljenek nekem egyet. Mi az ördögöt vétettek önök, hogy idejutottak Szibériába?

- Hát Pálfi collegát azért küldte ki az országból a kormány, mert gáncsolta a kormányt.

- Vahot collegát pedig azért, mert elkezdte dicsérni.

- Szinte elfeledtük megkérdezni: hát Jókaiból mi lett, mi történt vele?...

...Itt azonban a harminczöt iramszarvas elkezdte irtózatosan bőgni, ordítani és toporzékolni, egy szót sem lehet hallani tőlük, mindig jobban ordítottak, mindig jobban - erre fölédtem.

...Ablakomon besütött a nap, arczomon az izzadság folyott végig. Künn ujjongató nép vonult végig az utcákon. Az önkéntesek csapatja toborzott dalolva, tánczolva s éltette az uniót, melynek friss híre egy perc alatt felvillanyozta a várost.

Hála istennek, tehát nem vagyunk Szibériában!

Nem járunk medvebőrben, nem szánkázunk kutyákon, nem iszunk szarvastejet.

Nem lövünk adóba farkasokat és jegesmedvéket, nem szedünk tengeri kutyafogakat.

Nem tanulunk muszka és samojed ábéczt, nem köszönünk egymásnak dobre zdrowit.

Hungariát nem hívják Illyriának, Debreczen még mindig Debreczen és nem Szlovenszkograd, s a Nyitranszke Sztolici még mindig ott fenn van a

hegyek között.

A Rákóczi-induló helyett nem húzzák a Nyekszehruszi saka malat, s a boltfelírások - hála Istennek - még mind németül vannak.

Kecskemét nem tanul görögül, Heves vármegyében nem esznek a kozákok dinnyét s a táblabírák nem hordják Mesopotamiából, Afghanistanból a municipiumokat és a pragmatica sanctiót, hanem Bécsből Innsbruckba, a hónuk alatt.

Petőfit még mindig nem égették meg, sőt a "két ország egyesülése" verse óta - a Pesti Hirlapban - a legharagosabb ellenségei is kiengesztelődtek iránta. De még Horváth Lázárból sem lett kajmakán basa, valamiképen Lauka Gusztiból szuperintendens.

A nemzeti színházban az egész opera bátran be van rekedve, a nélkül, hogy kancsukát kapna, s a magyar academia nemcsak hogy ott nincs, ahol ezután két esztendővel fog lenni, sőt inkább ott van, ahol ezelőtt tizenkét esztendővel volt.

Csupán egy maradt meg élő valóságul ijesztő álmaimból, s ez a sajtótörvény. Valahányszor ez ötlik eszembe, mindig magam körül látom a végtelen havas síkot üvöltő farkasaival, rémséges északfényével, s szájamban van az íze a halzsírban főtt medvefűlnek.

Na de Pálfi még mindig szabadon critizálja a ministeriumot, s Vahot még mindig szabadon védelmezi. A ministerium egyiken sem állt érte bosszút, s ez arra mutat, hogy csakugyan nem vagyunk Szibériában, s ha Isten úgy akarja, nem is leszünk.

Amen...

A két szász

Apafi Mihály uram idejében sokat járt a szász választófejedelem Erdélyországban; úgy látszott, hogy nagyon megszerette azt az eredeti, őssajátságú fajt, míg az erdélyi urak is megkedvelve a vidám és bátor, a mulatságra mindig kész s legmerészebb kalandokra vállalkozó ifjút, kézről kézre adták a fejedelmi vendéget; egész Erdélyben létele egy folytonos lakodalom volt, ma itt, holnap amott, mindenütt vendégszerető kiskirályok, mindenütt deli hölgyek, mindenütt új kaland. E szilaj mulatozás közben udvari cselédsége úgy szertemaradozott tőle, hogy utoljára az ország minden részeiben lehete belőlük találni, csak nála senkit. A magyar urak cselédei elmarasztották a szász cimborákat, s ha a fejedelem valaha egy fullajtárt Kolozsvárról elküldött Felvincre, az előbb bejárta Vásárhelyt és Dévát, míg oda eljutott, ahova küldve volt.

Így történt egy ízben, hogy egy fullajtárja a szász fejedelemnek el lévén küldve Fejérvárra valami sürgetős levéllel, Enyeden összetalálkozott Toldalágiék lovászaival, azok leitatták, félkótyagosan nekiindult az útnak, az útban összejött Apor hajdúival, kik éppen menyasszonyt vittek Solymosra; a lakodalmas nép elfogta a legényt, elvitte magával; Solymosról odább ment a násznép kárlátóba a vőlegény apjához Balázsfalvára; a fullajtárt oda is elvitték magukkal, s miután ott egy kicsinyt kijózanodván, kérdezősködék: hogy merre menjen Fejérvárra, olyan szépen útbaigazították, hogy estefelé csakugyan eljutott Szebenbe. Nem tévesztett el egyebet, csak azt, hogy nyugot helyett délnek tartott.

Itt aztán megértve a városházán, hogy tíz mérfölddel van messzebb Fejérvártól, mint reggel volt, elkezde hathatósan káromkodni minden nyelven, szidta a szebenieket, mintha azok tévedtek volna el, nem ő; mire nézve jónak láttatott minél hamarábbi bekvártélyozása valami jó emberhez, ki a szászok közt legvendégszeretőbb volt.

Az egy becsületes vargamester volt a bástyasoron, ki is megértvén, hogy a szász választófejedelem fullajtárja jön hozzá szállásra, igen megörüle, gondolván, milyen jól fog ő mulatni e messze földről jött rokonnal, ki vele azonegy nyelvet beszél; és kiállta előre a kapuban, s föltevé zöld bársonysipkáját, hogy legyen mivel köszönnie az érdeemes vendégnek.

A fullajtár nem soká váratta magát, s miután a hellebárdos, aki odáig vezette, rábízta őt a gazdájára, összeölelkezett, összecsókolózott vele; a varga bevitte őt tisztaszobájába, leültette a lócára, az inas lehúzta csizmáit és menten kifényesíté; a két szász ezalatt diskurzushoz látott.

Előbb a fullajtár beszélt a vargának, azután a varga beszélt a fullajtárnak, s miután mind a ketten eleget beszéltek egymásnak, akkor jutottak arra a tudomásra: hogy egyik sem érti, amit a másik beszél.

- Der Duivel! - kiálta fel János varga, lecsapva zöld bársonysüvegét az asztalra; - tud kend magyarul?

- Hogyne tudnék? Esztendeje, hogy itt ögyelgek.

- No hát beszéljünk magyarul, mert amit németül szóltál, azt nem értem.

Tehát beszéltek mindketten magyarul.

És mivel tudvalévő dolog, hogy a bor minden nyelvre megtanít, tehát hogy annál jobban megértsék egymást, előhozott János mester egy nagy veder jóféle bort, azt két kupával az asztalra tette, s nekifeküdtek mind a ketten.

Mindkettő gyakorlott bajnok volt ilyenemű harcokban; folyt a beszélgetés oly fennhangon, mintha veszekedtek volna.

- Hiszen kend is csak győzi, János mester, én is győzöm, - szólott a fullajtár
- de úgy mégsem győzi senki, mint az én uram, az maga megiszik egy ülő helyében egy vederrel.

- Megiszik Apafi Mihály uram kettővel - viszonzá a varga.

- De nem megy ám ennek a fejibe.

- Biz Apafi Mihály uram sem tölti azt oda.

A fullajtár megdúzta az orrát, s elhallgatott. Jónak látta egy pohár borral növelni haragját, úgy kezdett megint a szóhoz.

- Hallja kend, az én uramnak van egy akkora karbunkulusa a gyűrűjében, mint egy dió.

- Van Apafi Mihály uramnak hat, akkora, mint a fejem! - kiálta villogó szemekkel a varga.

A fullajtár fújni kezdte dühében, odakönyökölt a varga elébe, s félvállról intézve hozzá a szót, monda:

- Hallja kend, - az én uram olyan erős ember, hogy egy malomkövet felvesz a vállára.

- Elevenen? - kérde flegmatica a varga, két könyökkel tehenkedve az asztalra.

- Megveszett kend? Mit elevenen? A malomkövet?

- No, mert Apafi Mihály uram felveszi ám a vállára az eleven bivalyt!

A fullajtár lecsapta az asztalra a kupát s ordított, ahogy kifért a torkán.

- De azt mondom kendnek, hogy mikor az én uram megfogja így a kezében a nehéz ezüstkupát, úgy meg tudja azt szorítani, hogy összevissza horpad, s kiömlik belőle a bor!

- Azt Apafi Mihály uram is megcselekszi, csakhogy ő előbb kiissza belőle a bort.

A fullajtár tökéletesen le volt gázolva, mérgében mit tehetett egyebet? kiitta a kupáját, s megint teletöltötte. -

- Szállok kendnek, varga gazda - szólt, a vargára köszöntve a poharat.

- Állok elébe.

- Az én uram, a választó herceg egészségéért! - kiálta, odanyújtva kupáját.

A varga elvette, kiitta és mondá:

- Isten éltesse sokáig.

Ekkor a varga merítette meg a maga kupáját, s a fullajtárra köszönté.

- Ez meg az én uramért, Apafi Mihály fejedelemért!

A fullajtár zsebbe dugta a kezeit, s elfordult az asztaltól.

- Köszönöm, varga gazda, nekem már sok volt a bor.

- Sok é? De több lesz, ha a nyakad közé öntöm az egész vederrel! - szólt a varga dühbe jövén.

A fullajtár elkezdett nevetni, s csúfondárosan faragta ujját a varga orra alatt.

- Azt mondom, öcsém - szólt a varga - hogy nyúlj ehhez a kupához, s ne várd, hogy az nyúljon tehozzád, mert azt nem köszönöd meg.

A fullajtár látva, hogy a varga haragszik, még erősebben hahotázott, s minden módon inzultálta a dühöngőt. A varga mindig alantabb kezdé beszélni társához, mint szokása az embernek, mikor már közel van hozzá, hogy valakit főbe üssön.

- Még egyszer kérдем tőled, édes öcsém, - szólt a varga moderate, oly szelíden, mintha könyörögne, - iszol-e vagy sem? - s amint erre a fullajtár még nagyobbat röhögött, úgy vágta hozzá a kupát, hogy az székestül hanyatt dült.

Erre a fullajtár is dühbe jött, s kirántva széles vadászkését, nekirohant a vargának, vérben villogó szemekkel. De János mester sem volt rest, hanem előkapott egy fokosbaltát a szegletből, s miután a vadászkést kiütötte ellene kezéből, nekiesett a fokossal, s úgy elverte, úgy elpáholta azt, mint a kétfenekű dobot, míg csak a fullajtár, bornak és ütlegeknek sokasága miatt le nem esett a lábáról, akkor aztán szépen lefektette az ágyba, s reggelig ott hagyta nyugodni a műhelyben.

Reggelre kelvén az idő, a fullajtár is fölveté szemeit, s hát imé, amint kezeit, lábait kezdené mozgatni, el nem tudja képzelni magában: hogy mi lelhete őt? Semmi csontja sem volt helyén, ahova csak tapintott, mindenütt fájtt valami részecskéje.

- Ugyan mi bajom lehet nekem? - kérdezősködék az ott levő inasoktól - úgy érzem magamat, mintha valaki az éjjel álmomban szörnyen megdöngetett volna.

- Azt ugyan jól álmodta kend, - felelt neki az egyik inas - mert az éjjel bor mellett összekaptak kendtek a gazdámmal, mestram aztán kimángorlotta kegyelmedet, mint a szapult vásznat.

A fullajtárnak ekkor jutott eszébe a múlt éji multság. Rögtön egész méltatlankodással felvászorgott fekhelyéről, s ment panaszra Veterani tábornokhoz, aki akkor legnagyobb úr volt Szebenben, igen derék vitéz úriember, a magyarságnak nagy védelmezője vala, és a jó tréfát sem utálta.

Ehhez járult nagy sántikálva a fullajtár, elbeszélte, hogy őt a gazdája megveré, de elhallgatta, hogy miért? megmutogatta kék foltjait, és nagy

elégtételt ohajtott.

A tábornok odahivatta a vargát, s szembesítve a peres feleket, elmondta magának a dolgot, melyet is elejétől végig jól megértvén, nyúlta a zsebébe, s kivőn belőle egy tízes aranyat; azt adá a vargának, mondván:

- Imhol kendnek, amért ide fáradt. Kend pedig, fullajtár uram, már megkapta a magáét, az a kendé marad. Egyébiránt jövendőre tanulja meg kend: hogy ha inni akar, igyék a többi fullajtárokért, vagy akár a Hofmesterért, de az azon fellyül való személyeknek egészségeért ivást bízza kend külön emberre. - Kend is pedig, varga mester, ha máskor szomjazik, igyék a varga komákért, igyék a varga céhmesterért, a fejedelem egészségeért való itálnak pedig hagyjon kend békét - mert kend nélkül is eleget isznak azért!

Sonkolyi Gergely

Denique - mi tűrés-tagadás benne? biz az én kedves Sonkolyi Gergely urambátyám mokány egy ember volt.

Maig is emlékezem rá, mikor a harasztosban megkergetett, isten nyugossa meg szegényt; - amint árkon-völgyön keresztül zaklatott, azt hittem, hogy addig meg sem állok, míg a világ kerítésébe nem ütöm orromat.

Mintha most is látnám azt a somfanyelű csákányt a kezében, meg azt a meggyfa-csutorájú makrapipát a szájában, melyet akkor sem vett ki onnét, midőn káromkodandó volt, tehát akkor sem, midőn a harasztosban, hol én elől, hol ő hátul kergettük egymást.

De minő elokvenciával tudta az emberfiának az apja teremtését eláldani! a jégfergeteges égi háború azokhoz képest klarinéthang. - Én sem voltam az a legény, ki a bátorságot valami különös erénynek tartottam volna, s midőn a dörgésekből gyaníthatám, hogy majd le is üt: nem vettem tréfára a dolgot, hanem körültekinték, hogy hol hagyott a kőműves rést a falon, s azzal "il'a berek, nád a kert", próbáljuk meg, hát énbőlőlem milyen insurgens lett volna; vitézül elvasaltam...

De hát hogy nyilvánvalóvá tegyem, miért is kergetett meg engem tulajdonképp az én kedves Sonkolyi Gergely urambátyám, egy jókora vargabetűt kell kikanyarítanom emlékezetem tarlóján, s ott kezdenem a dolgot, ahol minden emberséges ember szokta kezdeni, tudniillik: az elején.

Tehát - mikor, mikor nem, bizonyosan nem emlékszem rá, hanem annyit praecise és accurate mondhatok, hogy a francia háború után és a kolera előtt volt, - midőn tudniillik engemet az iskolából kicsaptak. - Hja, rosszul viseltem magamat, vétettem az emberiség ellen: nem akartam vágott orrú csizmát hordani! E nagyszerű bűnöm miatt szépen kitanácsoltak a padfaragók sorából, - de mégsem viseltem vágott orrú csizmát...

Hazamentem meghosszabbodott képpel, otthon az apám jól megdögönyözött s azzal fenyegetett, hogy mézárosinasnak ad; de szerencsétlenségemre a helybeli húsvágómester azt mondta, hogy ész kell ahhoz - különben most emeletes házam volna Pesten.

- Ugyan, János gazda, oda vág-e kee, ahová néz? - kérdém egy ízben az érdeemes ökörhóhértól, midőn taglóját éppen nekimérte a marhafőnek, s rettentően bandzsított szokása szerint a jobbik szemével az ökörré, a rosszabbikkal meg énrám nézve.

- Oda bizony, hallja! - felelte a nagyra termett férfiú.

- De el is megyek én hát kee mellől.

- Ne féljen, hallja; - szólt, s egy csapással megdicsőíté az ökröt.

- Hát mondja meg énnekem, János gazda: mi ész kellett ide?

- Hja, maga ahhoz nem ért. Látja, hallja, minálunk egészen másforma a kétszer kettő, mint a diákoknál.

- Dejszen, panaszkodik is a keetek kétszerkettője ellen anyámasszony!

Most ez az ember földesúr.

Én pedig földetlen úr vagyok.

Otthon - mit volt mit tennem? Az ember déltől estig csak nem piszkálhatja a fogát, - kezdtem szétekinteni a faluban. Ez nem volt nagy mesterség, mert dombon laktunk, honnét az egész compossessoratus valamennyi boglyáját meg lehetett számlálni, s ha a szérűskertünkben a nagy kazalra felkuporodtam, onnan éppen valamennyi szomszédunk udvarába beláttam. Itt tapasztalám testi szemeimmel, miképp egynémelyike azon hölgyeknek, kik ünnepnapon majd elrepülnek, oly cifrák és rátartiak - otthon könyökig szurtosak, térdig csatakosak, s frizurájok vetekedik azon gazdátlan szénaboglyával, melyet minden azon menő csikó megkokál, s míg odakünn oly kényesen ráncba szedik ajkacskáikat, hogy az ember azt hinné, az r-et sem tudják határozottan kimondani: bezzeg tudnak odahaza jégesőzni, hogy szintúgy porzik bele az út... S egy bizonyos háznál, melynek két ajtaja volt, napirenden szokott lenni, hogy a gazda az első ajtón kiment, valaki más olyankor a hátulsó ajtón bejött; s mikor a gazda ismét az első ajtón zörgetett: olyankor az a másvalaki a hátulsó ajtón ismét eltávozott. Mit keresett ott, mit nem? azt nem tudom. Talán atyafia volt a gazdának, vagy a feleségének.

Egynémely urambátyámmal pedig megtörtént, hogy mikor későn vetődött haza ebédelni, jól kimocskolták s odakünn tálaltak neki a cselédekkel a

malomköves asztalnál, s az volt legszebb a dologban, hogy kivált az ilyenek szoktak nagyra lenni a gazdai tekintéllyel.

Mindezt igen szép és tanulságos volt messziről szemlélni, hanem úgy került, hogy a sok szemlélet közben valamire, azaz sajátlag valakire találtam bukkanni, kinek közelebbbróli láthatása sem volna ínyem ellenére.

Éppen házunk szomszédságában lakott az én kedves urambátyám, Sonkolyi Gergely. - Isten nyugossa meg szegényt! - meglehetősen ócska volt már a háza fedele, - gyermekkoromban sokszor meghúzgáltam a nádlása alját, nádmezet keresvén benne. Háza falát hol kékre, hol sárgára meszelték, utoljára pedig kövecsekkel verette ki azt irombán az öregúr s nem kelle azt többé meszelni.

Kertek alatt lakott s háza két ablakával fordult az utcára, mely ablakok szüntelen virító sárgarépa-, muskátlibokrokkal voltak elszőnyegezve, s a házhéj elején egy négyfülű lyukból két füzér paprika piroslott elő, szelíd szomszédságában egy kinyúló kaszának. Az udvaron nagy szederfák álltak, ülőhelyei az udvar baromfiainak, s a konyhaajtóval szemközt a pincebejárás bolthajtása díszlett, erősen befutva az úritök erős indáival; valamivel odább egy nagy galambdúc éktelenkedett, még odább egy rakás ölfá, meg egy sertéshidas, meg egy nyikorgó kankalikos kút, meg még patvar tudja, mi mindenféle illatos alkotmány, közbe-közbe terpeszkedő társzekerekkel, ekékkel és boronákkal egyben, s ha még ezekhez hozzáképelem azt a kilenc ordas agarat, meg a tarka tinót és a fehér lúdfalkát, - mintha most is előttem látnám szomszéd urambátyám udvarát.

A kilenc agár szüntelen ott strázsált a pitvarajtóban, ha urambátyám vadászni nem volt, s gazdagítá képzeletét a konyha rácsajtáján kiszivárgó gulyáshús-szaggal. - A tűzhelyen pedig rendesen nagy láng égett, a nagy láng mellett nagy fazekak, s mindezek mellett egy svadron pirosnál pirosabb vászoncseléd. A körül felaggatott tarka tálakat, vendelyeket, réz- és bádogkanalakat, mintákat, sodrófákat, szitákat és serpenyőket képzelje magában mindenki, mint szintén a két első szoba bútorzatát is, melyeket én elő nem számlálhatok, minthogy bennök sohasem voltam; hanem ha valaki kíváncsi rá, utasítom a megye levéltárába letett inventáriumhoz, ahol ott minden ingóságok a legkisebb famacskától a legnagyobb festett almáriomig együtt fel vannak jegyezve.

Magam csak a hátulsó szobára emlékszem, arra a kis sötét szobára, a nagy fehér kemencével; szögletben állt a ketyegő falióra, oldalt egymásnak vetve két tornyos nyoszolya, a falon József históriájának képei, középett széthúzható tölgyfaasztal s egy benyíló nyitott ajtaján át szemlélhető falra akasztott vadásztarisznya, puska, karikás ostor, rézcsákány, tarsolyos kard és nyeregszerszám - egyik sem rozsdásabb, mint a másik.

Hanem ami legemlékezetesebb ezek között, egy viselt fekete bőrpamlag; - hej, ez a fekete bőrpamlag volt az...

No de ne rohanjunk az ajtóval együtt a házba...

Tehát itt lakott az én kedves szomszéd urambátyám, nemzetes és vitézlett Sonkolyi Gergely, Isten nyugosztalja meg szegényt...

Miattam azonban lakhatott volna az öregúr akár felső, akár alsó szomszédunkban, én bele nem botlottam volna, hogyha... hej, hogyha olyan szép kisleánya nem lett volna!...

Tehát szép kisleánya volt az öregúrnak.

Esztikének hítták az eszemadtát...

Bizony, csak gyönyörű kis teremtés volt... Beh sokszor nem aludtam miatta! De még többször álmodtam felőle. Azokról a piciny kis kezekről, s azokról a nagy karika-szemekről, miknek egyetlenegy tekintetét nem adtam volna a kínai császár legszebb sipkájáért... nem rösteltem naphosszant őrt állani a kazal tetején, hogy olykor megláthassam a szentemet, amint az udvarra kijött, vagy a virágait megöntözni, vagy galambkáit étetni, miközben oly kedvesen, oly módosan illett neki minden mozdulata, minden lépése és lejtése és hajlongása, és minden, de minden csupa ennivaló volt rajta. Bizony sokszor elfelejtettem miatta: hogy délelőtt van-e az idő, vagy délután?

Hanem mindez nem volt elég az üdvösségre. Ha az ember üvegen keresztül nyalja a mézet, nem igen érzi édességét, pedig az én képzeletem sok rendbeli édességekről álmodozott.

Odaadtam volna minden másvilági virtualitásomat annak, aki okos tanáccsal tudott volna megsegíteni ez egyszer; azonban az okos tanács nem gomba, hogy ott is teremjen, ahol nem vetették.

Kellett volna pedig ez egyszer a jó tanács, mert tudva volt faluszerte, hogy az én szomszéd urambátyám kuruc ember, aki bizonyos dolgokban nem érti a tréfát, s az a rebellis elve van, hogy leányához kilenc lépésnyire nem enged férfiembert közelíteni; így okoskodván: "aki el akarja venni, kérje meg; aki el nem akarja venni, ne bolondítsa!" Később beláttam, hogy igaza volt, de akkor, mondhatom, hogy nagyon bosszantott. Tudtam egyébiránt azt is, mivel szokta a leánykérőket kifizetni: "ma adjak-e kenden ki, öcsémuram, vagy holnap?" Prosit! - Azt mondta, hogy a leánya még nagyon fiatal, nem arra való, hogy a háztartást reábízza az ember. - Ezt nevezem aztán a prózai életnézetek egyikének.

De még azt csak elszívte volna nála az ember, hogy leányát úgy féltette; tudtuk volna mi azért, hogy micsoda nyelven beszéltek a paradicsomban Éva kisasszony meg a kígyó egymással, olyankor, amikor az öregúr napestig vadászni járt; - csak az a fatális - óh! nem tudok nevet találni számára: az a Belzebub kályhatevője, az a vén Debora ne lett volna a háznál! Ki minthogy egy ülőhelyéből mozdulni nem tudott, mindig otthon kötött, s jaj volt neked, szegény fiatalember, aki Esztikéhez mertél ellátogatni! Lekorpázta azt úgy, hogy vőlegénykorában is szájában lehetett az íze.

Némelyek azt mondták, hogy testvére az öregúrnak; mások azt vitatták, hogy felesége; - tudja Isten, mi je volt, biz az nagyanya is bizvást lehetett, hisz vénebb volt szegény a visegrádi várnál! Annyi bizonyos, hogy még akkor matrikulának eszméje sem volt a világon, amikor ez született - uram bocsá', még Mátyás királyra is vissza tudott emlékezni!

Meg sem gondoltam, hogy azon hat esztendő óta, míg én iskolaport szagoltam, be ne csukták volna háta mögött a szentek paradicsomának ajtaját. Akkor is sokat imádkoztunk már érte a gyülekezetben, hogy könnyebbítse meg a jó Isten az ő ágyának szalmáját; de tapasztaltam nagy hirtelen tévelygésemet.

Amint egyszer megsejtve, hogy az öregúr hátat fordított a háznak, szívemnek mondhatlan fájdalmában odasompolyogtam a ház háta mögé, ahonnét ama szoba ablakára lehete látni, hol Esztike időzött, s nagy áhítattal álltam meg ott, amúgy diáktempóra, szomjasan tekingetve be az elzárt paradicsom ablakán. - Egy kezet láttam ott fel- s alájárni tüvel s cérnával. Esztike varr ott, gondolám magamban, s majd felfaltam szemeimmel azt a

kezet. Hát egyszer az a kéz megzörgeti erősen az ablakot! Lehetetlen volt észre nem vennem, hogy a figyelmeztetés nekem szól, s nem tudtam, hogy elszaladjak-e most, vagy odaszaladjak.

E határozatlanságomat megszünteté azon eset, hogy az ablak felszakított s kiüté rajta fejkötős fejét - Debora asszony; azt gondoltam: az egyiptomi hét sovány esztendő ütötte ki fejét.

- Hát maga, nagy hórihorgas léhűtő, mit ácsorog már ott egy óra óta, he? Mit bámul, mint a borjú az új kapura, he? Eltakarodik innét mindjárt, vagy ráuszítam a kutyákat? Menjen a maga dolgára pokolfélegyházába, s ne tátsa a száját más ember ablakára; ha pedig nincsen dolga, menjen ki a mezőre, keresse meg azt a füvet, amitől az ilyen sihedereknek kinő a bölcsességfoguk! - - s úgy.

Ezzel becsapta az ablakot.

...Hej, de elkotródtam én is onnét, akárha lelúgoztak volna. Mintha nem is én lettem volna az, aki ott volt. Lehúztam a kalapomat szememre, fejemet leütöttem s hazamenvén, akkorát aludtam bánatomban, hogy este lett, mire felsejtetem belőle.

Egész éjszakán át majd megettem a csillagos eget; nem jött az álomnak gondolatja sem szemeimre; hogyisne! mikor az egész délutánt végighúztam, mint az ürge, és éjjel aztán az én kis Esztikémet iparkodtam magam elibe állítani, de tudja patvar, még az emlékezetem is fűgét mutatott; valahányszor vonásról vonásra szépen összeillesztettem gyönyörűséges arcát, mindannyiszor azon vettem észre magamat, hogy ismét a vén Deborát látom magam előtt!

Éjfél tájban a környék valamennyi macskája odajött zsinagógát tartani az ablakom alá. Ki vékonyan, ki vastagon, fűjták, trillázták és cifrázták, hogy az embernek még a lelke is bukfencet hányt bele. Egy darab ideig csak áldogattam őket magamban s tartottam türelemmel; de mikor aztán vettem észre, hogy már nem lesz ám vége, mert ezek itt most operát tanulnak be; kilopózkodtam szépen, fogtam a sodrófát a konyhában s a pitvarajtóban megállva, nekimerém a tisztelkedőknek, s mikor éppen a "fisz-dúr" kardalt énekelték, közibük hajítám, s képzelhetni, hogy volt színpadi hatás!

E perc óta megkímélték magukat az efféle tisztelkedésektől.

Hanem bezzeg, reggel, mikor felocsúdtam, várt reám a feketeleves.

Belépett hozzám uramatyám, rókatorkos mentéje panyókán volt vetve nyakába, s fejébe volt nyomva a báránybőr-süveg.

- No fiú, - szólt - most már bujdossál ám a világból!... agyondobtad az éjjel a Debora asszony cirmos macskáját.

- Phú, teringette, e bizony baj! - kiálték felugorv; - nincs benne semmi élet?

- Bizony kimúlt ez ab intestato, - szólt atyám, előmutatva a nagy, kövér vadat, mely kezével, lábával alálógva, fehér fogait rámvicsorítá.

Végzetlenül vakartam a fejemet. - Mit tegyek? Ha megtudja, hogy én dobtam agyon, még macskává változtat, vagy kipöröl a világból, vagy úgy megátkoz, hogy sohasem kapok feleséget... Ejnye, ejnye, csak én soha macskával ne jöttem volna össze az életben!

- Azonban csak hagyja itt uramatyám azt a néhai kandúrt, - mondom, s egy víg ötlet ment a fejemben keresztül, - megpróbálom kiengesztelni azt a jó Sybilla asszonyt, ha hátul nem köti a sarkamat.

Uramatyám megcsóválta fejével együtt a báránybőrsüveget s vállvonítva letevé egy székre a corpus delictit s otthagyt.

Én pedig vevém az élni megszűntet s szépen belefektettem a keszkenőmbé s annak négy csücsét összefogva, ballagtam nagy szívdobogással a szomszédba.

Amint a kapu eleibe értem, éppen akkor disputáltak urambátyám agarai egy házaló zsidóval, kinek manchester bugyogóján csak vagy hat szelelő lyukat szakítottak eddig; az ember jajgatott, hadarászott és kapálózott, hogy csupa multság volt.

És ez volt szerencsém, különben tőlem kértek volna passzust, s urambátyám kutyáját megütni főbenjáró dolog. Így észrevétlenül jutottam a konyhába, körülnéztem a keszkenőt, hogy nem lóg-e ki valamerre a macska farka, azzal odautasítottam magamat Debora asszony szobájához, s alázattal bekocogtattam.

- Ki az? - hangzék belől (akár egy repedt fazekat kongattak volna).

Benyitottam.

Az emlékezetes ablaknál ült volt Debora asszony, s orrát felém fordítva sandított rám a pápaszem felett; haja (azaz: tudja Isten, kinek a haja) hurkákra volt szedve a fején, hátul pedig táritoppos zsiráf-fésűre szedve. Ránc volt az arcán, amennyi csak ráfért, s maga az arc nagyon cipószerű volt.

A másik ablaknál ült az én rubintom, Esztikém, s szintén varrt; szép kilátása volt szegénynek az ablakból. Éppen egy boglya bükköny volt elibe rakva. Amint beléptem, vállig elpirult a szentem, vagy csak én hittem el magammal, de igen lesütötte szemeit, s nem nézett rám.

- No - mit hozott? - Ekképp kívána jó reggelt Debora asszony.

Én odairamodtam hozzá, s miután csonttá vált kezét nagy ellenkezései dacára elhajhászhatám, azt erősen odakoccintottam a fogaimhoz. Brrh! Azóta nem ehetem a kocsonyát.

- Sohase bántsá.

- Óh édes, kedves, drágalátos asszonynéném, talán már nem is ismer? - Ugye, hogy megnőttem? Én vagyok ám az a kis szöszke Csallóközi Péter, aki annyiszor hordott át asszonynéninek fiókgalambokat, nem tudja?

- Úgy? Aki annyiszor beverte pilinckkel az ablakomat? no ugyan nagy lett. Egészen nyakára vénül szegény apjának.

- Hanem asszonynéni még ugyan jó színben van. Egészen megfiatalodott. Hisz olyan, mint egy húsz esztendő kisasszony. (Ha egyébért nem, ezért a hazugságomért bizonyosan kikergetnek a mennyországból.)

- Bizony, hallja öcsémuram, szép is voltam én a magam idejében. Meleg tejben mosdottam én minden este, attól lett oly szép fehér a bőröm. Most is látszik az énrajtam (no ugyan!). Hej, nem termett azóta olyan szép leány a vármegyében sem, mint én voltam az én fiatal időmben. Hisz emlékezhetik rá édesatyja, majd csak kérdezze meg tőle.

(Tyűj! Mikor kegyelmed fiatal volt, még akkor talán az a pap sem született, aki az apámat megkeresztelte; gondolám, de nem mondtam el.)

- Hanem bizony egynéhány esztendő óta sokat vesztettem szépségemből (uram bocsá', ennek félszázad is csak néhány esztendő!); hja, csak így van

az, semmiben sincs állandóság, tele van a világ mulandósággal. Hanem hát mi jóért jött öcsémuram, hadd hallom?

Én eközben közelebb-közelebb kezdtem húzódni Esztikéhez, mit észrevevén ama kincsőrző sárkány, nagy pillongatások és orrtörlések közt rá kezdte parancsolni.

- Eszterka! Eredj ki, kérdezd meg, a béresek megjöttek-e már?

Esztika fölkel, és ment.

(Törjék ki valamennyi fogad! - mormogám magamba; - ártatlanabbul nem átkozhattam meg.)

- Hát mi baj, öcsémuram? csak mondja el szaporán, mert látja, hogy nem érünk rá; nálunk sok a dolog, nem úgy, mint maguknál.

- Hát - - kedves, édes asszonynéném, csak annyiban vagyunk, hogy az ember nem győzi magát őrizni eléggé, hogy valami szerencsétlenség ne történjék rajta; minden lépten-nyomon szabad az Úr keze velünk.

- Azért maradjon az ember odahaza, üljön le a... (megmondta, hogy hova) - odahaza csak nem történik az emberen semmi baj.

- Nem emberen, hanem például a családján, például, hogy felhozzam, méltóztatik tudni, kedves asszonynéném, hogy kegyelmeteknek is vannak macskáik, minékünk is.

- Csakhogy a mieink szebbek.

- Tökéletesen igaz. Tehát ezen macskák át szoktak látogatni egymáshoz; a mieink kegyelmetekhez, és a kegyelmetekéi mihozzánk.

- Bölcsen tudom; sokszor megrágnak a padláson a hurkák végít, meg az oldalast; hanem a mieink nem mennek kegyelmetekhez, van azoknak idehaza is mit enni.

- No, csak amúgy látogatásképpen.

E percben nyílt az ajtó s Esztike bejött.

- Eredj csak, Eszterka, - sürgeté a sárkány - nézd meg, esznek-e a kis pávák?

(Várj, lesz idő, midőn diót török a csontoddal! - gondolám, de nem mondtam el.)

- Hát gondolja, kedves asszonynéném, a múlt éjjel ezen ártatlan állatocskák, amint ismét szépen összegyülekeztek és énekelgettek, hogy szinte gyönyörűség volt hallani, valami istentelen, vérengző, kegyetlen ember egyet közülök, a legszebbiket, orozva és álnokul agyonhajított.

- Úgy kellett neki, mit jár szomszédolni! Jól tette, becsületes ember volt.

- De nem a mienket dobta ám agyon, hanem a kegyelmedét, nénémasszony, - mondtam, kibontva a keszkenőt, s kihúzva a korán elhunyt testi maradványait, azt eléje tartottam...

...Jaj! Azt a dühből, kétségbeesésből és rémületből vegyült tekintetet, melyet e percben kelle látnom, még álmomban sem felejttem el. Végigtapogattam magamat, hogy nem váltam-e tőle kövé.

- Az én macskám! - rikácsolá, s kiragadta azt kezeimből. - az én macskám! - ordíta, hogy az ablak reszketett bele, miközben szemei forogtak és ajkai tajtékot vertek, s háromszor fölugrott volna, ha tudott volna. Azután ölébe szorítá, s gyermekesen döncölte és csókolgatta azt.

"Cicuskám, cicuskám!" - szólt neki, szemeit fel-felnyitogatta. - "nézz reám, cicuskám, ébredj fel egy kicsinyt", végre lehelyezé azt az asztalra, s fölé borulva, a legsiralmasabb énekhangon dúdolá: - "oda vagyok, oda vagyoo-oók!" - és zokogott megkérlelhetlenképpen.

Erre Eszti újra bejött, s leült asztalkájához.

Én, használva Debora asszony keserves megilletődését, hozzásimultam (t.i. Esztikéhez, nem Debora asszonyhoz), megfogva gyönyörűséges kis forró kacsóját, odahajoltam hozzá, s reszkető hangon kérdezém:

- Ugye, kedves Esztikém, maga nem haragszik énreám?

- Miért haragudnám? - felelé a kis ártatlan, s lesütötte szemeit, s kezét húzta kifelé az enyimből.

Ostoba egy kis kérdés is volt az tőlem, megvallom, de az embernek nem oly könnyen jönnek ám az okos kérdések, mikor szerelmes.

Hanem az a vércseszemű tátos - azt gondoltam, a macskáját siratja; pedig gutát! oda vigyázott, s alig nézhettem a violám szemébe, már újra rárivallt:

- Eszterka, eredj, nézz ki uradatyád elé, jön-e már?

S ismét egyedül maradtam.

Debora asszony pedig újra leborult és sírt.

Eleget beszéltem hozzá, akartam volna mulattatni; mondtam neki, hogy ugyan szép idő van odakint, meg hogy a kukorica már a selymét hányja; mindhiába! oda sem hallgatott.

Végre felpattant:

- Hanem megállj te semmirevaló, ilyen meg amolyan, aki ez ártatlan állatot meggyilkoltad, - kitudom - szóla -, hogy ki voltál, s megbosszulom még az unokáid unokáin is.

(Boldog Isten! Ez még három nemzedéket túl akar élni!)

- A vármegye elé adom a dolgot, violentialis pert kezdek ellene, repositionalis pert, infamisationalis pert. Bosszút állok érted, ártatlanul kivégzett tarka macskám, példás rettentésül a késő nemzedéknek.

- Helyesen, kedves asszonynéném - biztatám őt - helyesen. Megérdemli a pokolra candidált! Én magam legjobban rajta leszek, hogy ez iszonyú tett szerzője kitudódjék, ezt fogadom, ígérem.

- Ígéri? - kiálta, s úgy nekem esett, hogy attól féltem, megcsókol. - drágalátos, édes uramöcsém, becsületes ember volt maga teljes életében; az apja is az volt; minden nemzetségeit szerettem. Tudja ki, keresse ki, az Isten áldja meg, azt a semmirevalót. Bizony még holta után is áldani fogom.

(De majd csak jobb lesz az, ha én áldom kegyelmedet holta után, nénémasszony; gondolám magamban, de nem mondtam el.)

S ezennel tehát ünnepélyesen felfogadtam, hogy amennyire tőlem kitelik, utána leszek a criminalis inquisitionnak.

Ekkor következett a kimúlt érdemeinek előszámlálása.

Mint tudott dörömbölni! mily okos volt! hogy fel tudott ugrani az asztalra! Mint tudta már, ha a tányér zörgött, hogy ebéd ideje van! Mily szépen tudta megenni a kávé a csésze aljából! S aztán oly tiszta állat volt, hogy soha olyan piszkos állatot, mint az egér, még a szájába sem fogott sat. sat.

Miután ekképp elbúcsúztatta magát kedvencétől Debora asszony, nagy szívfájdalommal megvála tőle, s jajgatásnak jajgatásával adta oda kezembe, hogy azt az ő ablaka elé eltemessem, s neki a gyilkos kiléte felől minél előbb hírt hozzak.

- - Megvolt tehát az ürügy, mely alatt Esztikét ismét megláthatom.

Eltemetém azonban a meghalálozottat az ablak alá, s sírt emeltem fölötte, s tűzködék fölébe zöld ágakat, miket ugyan a tarka borjú menten lelegelt, de mik által erősen befészkeltem magamat Debora asszony kegyébe.

Ki is azonban erősen elfeledé, hogy Esztikét kiküldte az uramatyámat várni. Ott találkoztam a szívem bálványával a kapuban.

- Kire vár itt? - kérdezém tőle.

- Édesatyámra, - felelé, s köténykéje bojtját csipegeté.

- Szegény kis Esztikém, mennyit kell kegyednek ettől a vén Deborától szenvedni!

Erre nem felelt szegényke semmit, hanem szemei megteltek könnyel, noha nem akarta.

Ekkor láttam, hogy milyen szépek a fekete szemek, mikor sírnak. A kéknek nem illik a sírás. Azt örömebb látom, mikor nevet.

- Hej! - mondám, nagyot sóhajtván, - beh másképp tudnék én bánni kegyeddel! - De nem hagynám én bántani senkitől, ha tehetném.

Erre nem felelt semmit. Megvallom, nem is szerettem volna, ha minden szavamra tudott volna felelni.

- Engem sem szeret senki a világon, - folytatám - olyan vagyok, mint az árva madár, kit a zápor mosdat meg, a zivatar megfésül. Keserűség, árvaság az életem; hanem hiszen felderül még nekünk is a csillagos ég!

Látszott a galambomon, hogy menni is akart, nem is, de minthogy igen illendően viseltem magamat, ott maradt. - Igen hideg szél kezdte fújni, s az ő nyakán csak vékony kis selyemkendő volt tűzve.

- Miért nem tesz melegebb kendőt? - feddém, - majd meghűti magát, és meghal.

- Nem nagy kár lesz értem - szólt szegényke szomorúan -, úgysem törődik énvelem senki; legalább jól járok; senki sem bánt.

- Óh, ne mondja azt, az isten áldja meg, ha nem akarja szívemet megrepeszteni (itt magamnak is igazán szorulni kezdett a hangom). Kegyednek még sokáig kell élni, kedves Esztikém, mert ha kegyed meghal, akkor - akkor majd én is tudom, hogy merre van a Duna.

Ezt mondva, lódultam haza s mire hazaértem, azon vettem észre magamat, hogy sírok, mint a gyermek. - - Csak furcsa állatja is az embernek az a szív!... Hej, ha az embernek szíve nem `volna`!

Ez idő óta nem félttem a szomszéd urambátyám agaraitól, tudva azt, hogy Debora asszony nem fogja azokat reámuszítani.

Csak azt lestem ki ablakunkon, hogy mikor megy Gergely úr a nyúlháborúba, - azonnal vándoroltam a szomszédba, első egypárszor azon nessel, hogy nyomában vagyok már a macskagyilkosnak, - látta ez is, meg amaz is, s akkor leírtam sipkától bagariáig egy soha nem látott személyt, akinek kilétén aztán törhette a fejét, aki akarta.

Később, hogy erre ráuntam, s Debora asszony is kezdte felejtetni halottját, urambátyámat keresni mentem által.

- Nincs itthon, éppen ebben a pillanatban ment el.

- Ejnye beh sajnálom - s ekkor aztán a nagy sajnálkozásban ki találtam szalasztani a számon, hogy - ki hallotta, mi történt a faluban?

Azt persze senki sem hallotta, mert semmi sem történt, hanem Debora asszony annál kíváncsiabb volt meghallani az eseteket, s ott marasztott. - Én aztán ami pletykát tudtam Philemonról és Baucisról, azt mind szélesen és hosszasan elhistorizáltam előtte, s Isten vétkemül ne vegye, biz én hevenyében akkorát füllenték neki könyv nélkül, hogy majd eldőlt bele.

Hanem ez sikeres volt; - addig egy szóval sem küldött haza, míg ki nem fogytam, s ekként számtalanszor volt alkalmam Esztikém sóhajtásait elfogni s a magaméit megküldeni neki, s ha élőszóval ki nem beszélhettük is egymásnak magunkat, szemeinkkel gyakran egész érzékeny párbeszédet folytattunk.

Másnap megint átmentem urambátyámat keresni, s ismét nem találtam honn. Természetesen, minthogy éppen rálestem, mikor elment hazulról.

- Ejnye, maga mindig oly szerencsétlen, hogy éppen olyankor jő, mikor nincsen idehaza.

Tudta volna csak, hogy mennyire verem a fejem a falba e szerencsétlenség miatt!

Hanem jól tudtam eleve, hogy e füst alatt nem fogom sokáig csalhatni a világot s turpisságom elébb-utóbb napfényre fog jőni.

Úgy is lett.

Egy időre már tisztességesen odakaptam a házhoz, elannyira, hogy Esztikének könyveket is szabad volt vinnem, miket én városon lakó tiszteletes sógoromtól kölcsönöztem.

Biz ezek német könyvek voltak, szegények! - de én nem tehettem róla; ha magyar nyelven írt ilyszerű istentelenségeket hordtam volna a házhoz, bizony kirudaltak volna. - Ha jól emlékszem rá, regények voltak és holmi szerelmes históriák, miket én Debora asszony előtt imádságos könyveknek kereszteltem (az áldott teremtés csak magyarul tudott), s az volt aztán a legvígabb történet, ha olykor előfogott a drága lélek, hogy fordítsak neki a bent megírt szent fohászok közül. Fordítottam én aztán oly poenitentialis létániákat és katechismusokat ama jóra való könyvekből a hívő léleknek, hogy valamennyiünk szeme könnybe lábadt tőle.

Kiváltképpen a férjhez menendő hajadon leányok könyörgését, no azt sokszor elmondatta velem, melyet is én szorgalmasan ki tudtam olvasni Wielandból úgy, mint Kotzebueból.

Ha aztán ezen dicséretes könyvekből valami emlékezésre méltót akartam Esztikém figyelmébe ajánlani, azt szépen körömmel aláhúztam, s ha ő látott benne figyelembe veendő, szintén aláhúzta, - a tiszteletes bácsi pedig, mikor hazavittem a könyveit, nem győzött eléggé dőzsölődni, hogy ki a tatár karmolja össze ezeket az ő könyveit?

Így ment ez, míg meg nem állt; megállt pedig egyszer azon egyszerű eset által, hogy midőn én egyszer éppen látogatásom végezem (éreztem tudniillik azt az időt, mikor urambátyám meg szokott jőni), s kifelé

ballagtam, amint az ajtót éppen nyitnám s húznám magam felé: valaki éppen akkor szintén nyitá kívülről s tolta énfelem.

No, szép meglepetés volt reám nézve, midőn az ajtó megnyílt s bejövő és kimenő egymásnak szemközt állottunk. Ha a nyakam elvágták volna, sem ijedtem volna úgy meg, mint most... Nemzetes és vitézlő Sonkolyi Gergely urambátyám állt előttem, testestül-lelkestül és rézcsákányostul. Merre fussak? Ez jutott legelőször is eszembe, s mikor már láttam, hogy nem futhatok, akkor jöttem csak azon gondolatra, hogy bátornak kellene lennem. - Szerettem volna azonban akárki más lenni, csak saját magam nem.

- Hát öcsém, - kérdé urambátyám, nagyot pödörve kacskaringós bajuszán, - láncos-lobogós, forgós-suhogós és ropogós! hol jársz itten?

(Tán bolond vagyok, hogy megmondom, gondolám magamban; de hát mit is mondjak? azt mondjam: hogy Debora asszonyt látogattam? Hátha felesége? - Még agyonlő. - Égből pottyantam ide? Uramatyám küldött? vagy a pulykáinkat kerestem? - Mit tudjak hazudni?)

- Nem én, kedves urambátyám, - felelém - nem járok én itten... Csak azt jöttem kérdezni, hogy mikor tetszik bemenni a városba?

- De öcsém, - szólt urambátyám, elmozdítván karomnál fogva az ajtótól, - hordom én a te mivoltodat, gonosz a te zúzád, haragos forgattát! Hanem nekem többet át ne kastankodjál, mikor itthon nem vagyok, a hatszázezermilliomáldotta szedtevette táncoltatta! - Mert ha még egyszer - három kila mennydörgős égiháború! át mered ütni az orrodát, fogadom a kilencvenkilenc apostolra s valamennyi Poncius Pilátus volt a világon, hogy Dóka Pista legyen a nevem, ha szíjat nem hasítok a hátadból, ropogós rángattát!!!...

- Köszönöm ássan, - mondám, örvendezve, hogy ily könnyen megszabadulok.

Urambátyám pedig, még egyszer rábízva az ördögre, hogy vigyen haza, belódult s még aztán sokáig hallottam pattogó, kikanyargatott allegórikus frázisait, miket a rossz világ káromkodásoknak nevez, s ismét ott láttam magamat, ahol voltam a macskahalál előtt.

Már tartottam tőle, hogy idestova a kutyákon lesz a sor.

Ez napságtól fogva csak igen gyéren tehettem szert Esztikém láthatására, akkor is csak a kerítésünkön át, amidőn mindannyiszor azon veszedelemnek tevém ki magamat, hogyha az öregúr meglát, belém lő. Egyszer Esztike is észrevett, - nem mert közelebb jőni hozzám; mutatta pantomimikával, hogy fél, miképp meglátja valaki, - én szintén szemkifejezéssel felmutattam - nem ugyan az égre, hanem a padlásablakra, mit elérve a lelkem, ezentúl aztán csak úgy konverzáltunk egymással, hogy egyikünk az egyik padlásablakból, másikunk a másik ablakból játszottuk a némajátékok legfurcsábbikát, kezeinkkel egymásnak integetve és fejeinket hajtogatva, s fel-felpillantva a magas égre.

...Lőn azonban, hogy urambátyám egyszer hosszabb időre elutazék, mit onnan tudtam meg, hogy a honn maradt agarakat ez idő óta szüntelen ütötték-verték, mit nem mertek volna tenni, ha az öregurat a határon belől érezték volna.

Ezt megsejtve, kilódulék az erdőre, teleszedtem a kalapomat szarvasgombával, s mentem vele a szomszédba.

A legutóbbi expedícióm alkalmával igen ráncba szedhette az öregúr az illető őrsereget, mert az egész cselédség, az első kuktától az utolsó agárig, kitelhetőképpen görbén néze reám.

Amint belépek a szobaajtón, - még csak az egyik lábam tettem belől, - odaugrik Debora asszony, s odacsuk az ajtóhoz, hogy másik kezem és lábam még kívül maradt, s leírhatatlan vendégszerető nyájassággal rivalla rám:

- Csak maradjon odakívül, öcsémuram, maradjon odakint.

- De bizony csak egy kis szarvasgombával kívántam kedveskedni kedves asszonynéninek, - szabódám - tudtam, hogy igen szereti.

- Vagy úgy! - szólt, kibocsátva a kalodából. - Szarvasgombát hozott? Már az más, úgy jöjjön be, hozza be, hozza be.

Bementem. Bevittem.

- Ejnye, beh derék fiú maga; hát hogy aludt, mit álmodott? Tessék leülni. Ejnye, ejnye. - Hát jár-e még iskolába?

- Nem biz én; már végeztem.

- Végezett! Milyen korán. Hát micsoda?

- Szemorvos vagyok - felelém.

- Már mint borbély - értelmezé a néne.

- Az ám - mondám.

Eszlike odasimult hozzám.

- Most ugye bizony tréfált, Péter bácsi? - súgá halkkal.

- Füllentettem, tisztesség nem esik mondván.

- De hát minek?

- Hát majd csak annak, hogy estére szíveskedjék kedves Esztikém a kerítésen átnyújtani Debora néni pápaszemét, javítok rajta valamit.

- Ejnye no - vága közbe Debora, - hogy szemorvos, no, - ej-ej.

- Azonban megyek is - mondám, kalapomat vevém.

- Maradjon még egy kicsit, - biztatott a jószívű lélek, mialatt hatályosan tolt kifelé, s kicsukott.

Estére megkaptam a szemüveget. - A nagyítóüvegeket gyöngyen kiszedtem belőle, s szép sima ablaküvegből vágtam éppen akkora karikákat tűzkövel, azokat a nagyítóüvegek helyeire alkalmaztam, s reggelre kelve újra helyére escamotíroztuk a pápaszememet.

Én pedig újólág egy kosárka spanyolmeggyel iparkodtam a beléphetési engedélyt kihízelegni.

- Köszönjük, köszönjük, - szólt a néne, többes számban beszélve, pedig senkinek sem adott belőle, - bizony meg sem tudjuk majd szolgálni.

- Óh, szót sem érdemel.

- Hanem elébb megnézem, nincsenek-e zsellérek benne? Szoktak ám az ilyenekben lenni, hamar megterem benne a Jánoska - okoskodék s vevé pápaszemét, s feltevé orrára s nézett rajta...

De mintha nyakszirten csapták volna, úgy meghökkent. Persze, hogy a sima üvegen keresztül semmivel sem látott jobban, mint anélkül. - Tartotta messze és közel hozzá a nézendő tárgyat: semmit sem használt, - elővette a

Szikszait, felütötte, de nem tudott olvasni belőle, - törülgette hol a maga szemeit, hol a pápaszemeit: hasztalan - a dolog nem változott.

- Nem látok, - - így szóla végre elrémülten.

- Hogy-hogy?

- Ugyan édes öcsémuram, nézzen ezen a pápaszemen, nagyít-e még?

Néztem rajta.

- Tyűh, asszonynéném, rettenetesen nagyít! Akkorának mutatja az ember pórusait, mint egy ürgelyuk.

- Jaj nekem, úgy én oda vagyok! Nem látok rajta.

- Asszonynéném! - szólék aggodalmas arccal, a világosság felé fordítva képes felét, s erősen szemeibe nézve. - mi leli a maga szemeit? - Szent Gergely apostol! Hisz maga szürkehályogot kap. Miért nem gondol magával?

- Szürkehályogot! - sikolta s szemeihez kapott. - Oda vagyok, oda vagyok! - Uramöcsém, kedves uramöcsém, segítsen rajtam, ha testünknek megbocsáttatását és bűneinknek föltámadását hiszi, - segítsen rajtam, ha még lehet.

- Hm - szólék fontos műértő képpel, s valóban orvosi szemöldök-grimászokat vágtam -, nem érzett kegyed holmi szélhűdések a tunica choroidaeán?

Tudta is ez, hogy mi az a tunica choroidaea! S azt felelte, hogy de biz érzett.

- Hát különben éjjelenként nem szokott-e fel-felébredni?

- De bizony minden éjjel.

- Üm, ez rossz jel - mutassa a nyelvét...

Mutatta. - Sohasem láttam háromélű nyelvet, csak ekkor.

- Ez világosan mutatja a szemek veszélyes állapotját. A dolog fenyegetővé kezd válni, s ha még ezekhez azon nem várt frázis talál hozzájárulni, hogy a könyöke meg talál fájdulni az embernek: valóságos amaurosis fog következni.

Tudtam, hogy fáj a könyöke.

- Jaj nekem, pedig fáj a könyököm: de hát mi az a marmaurosis?...
- Ez azon eset, mikor a retina apoplexiát kap s végképpeni ablepsia marad az emberen.

Nem értette szegény, hogy mit mondtam, de megnyugodott benne.

- Az Istenért, édes öcsémuram, ne hagyjon megvakulni - rimánkodék - segítsen rajtam! Mit tegyek? Mit igyam? Kihez folyamodjam?...
- Itt nincs veszteni való perc, le kell feküdni rögtön, és pedig hanyatt, én addig rohanok az orvosságaimért.

Mentem haza. Készíték egy üvegbe szappanos vizet, másikba medvecukros vizet; egyiket rózsavízzel, a másikat levendulával beszagosítottam, s mire visszaértem, már ágyban feküdt az agyonrémült páciens.

Féltette szemeit, mint akárki más, s biz azok már nem is a legjobbak lehettek. Én pedig bekentem azokat a vizek csípősebbikéből, s azután bekötöttem a szemeit, hogy csak az álla látszott ki az asztalkendő alól, s ráparancsolék, hogy azokat ki ne merje bontani, míg én nem mondom, különben rögtön vakon születik.

Tehát nem látott...

Csak ennyit akartam. Átöleltem ekkor az én galambom Esztikémet kedvem szerint, s néztem a szemeibe kedvem szerint, s miután sokáig néztem szemeibe és ő az enyimbe, Isten bocsássa meg, megcsókoltam őt kedvem szerint, hogy a szívem majd kiugrott örömeiben.

- Eszterka!! - sivalkodék a tátos a bekötött szemmel.
- Csitt. Lassabban! - kiálték - nincs idebenn az Esztike.
- Hát mi cuppant az elébb olyan nagyot?
- Az orvosságos üvegből húztam ki a dugaszt.
- Úgy, az orvosságos...
- Hanem ne beszéljen asszonyénémm annyit, mert még lilaszínű hályogot is kap.

Hanem ez így mégsem jól lesz - gondolám - az ember nem beszélhet miatta, mert fülei vannak, de jók. Ezen fordítani kell.

Odaültem az ágyához, s kezdék neki mesélni.

- Tudva van az anatómiából, hogy az embernek arra való a füle és az orra, hogy mintegy padlásablakok, szüntelen friss levegőt szolgáltatassanak a szemek idegeire. Hanem, midőn ezen szemidegek gyulladásba jőnek, azon veszedelem áll elő, hogy kétféle ablakokon átmenő szél légvonatot támaszt, s a gyulladást éleszti, e végre orvostudor Smilax tanácsára ilyenkor e két ablakok közül vagy a fület, vagy az orrt be kell szépen tömni gyapottal, hogy légvonat ne támadjon. Már most tehát méltóztassék választani: melyiket tartaná kényelmesebbnek bezárva érezni, kedves asszonynéném, az orrát vagy a fülét?

Akárki is elébb likvidálta volna e célra a fülét, mint az orrát, s így lőn, hogy furfangosságának általa az örökké élő házi statáriumot nemcsak megnémítók, de meg is vakítók és süketítők, szemeit és füleit bekötözve emberül.

Így folytanak le napok, századai reám nézve az örömnök és üdvösségnek. Debora asszony megvolt a kúra alatt; életében ekkor volt először másnak békéthagyó; de féltette a szemevilágát, s én ijesztgettem nagyon. Esztike szívem jó volt, mint a falat kenyér. Magamat nem akarom dicsérni, hanem annyi igaz, hogy boldogok és emellett önfeledtek voltunk, mintha ennek a boldogságnak örökké kellene tartani!

Gondolkodik is a szerelmes ember a jövődőről!

Egyszer azonban késő este volt, s én még szüntelen odaáltal. Künn esett az eső, a páciens szuszogott, a falióra ketyegett, s mi Esztikémmel semmiről igen sok szépet beszélgettünk. Ismétlem: este volt.

Hallottam ugyan, hogy valaki zörgetett egy ideig a kapun, aztán mintha beesett volna rajta; de nem ügyeltem rá; mit bántam én, ha a világ stukaturjáról hullott volna is a vakolat, mikor egyszer a szívem bálványa mellett ültem, ugyanazon széken pedig, melyen ő, tehát egymástól nem valami nagyon messze!

Egyszer tehát csak zörögni kezd valami a konyhában.

- Jaj, talán tolvaj... - rebegé Esztike, s reszketve simult a keblemre.

Ki ne volna bátor olyankor, mikor a kedvesét látja félni? Én is fölkerekedtem és nekitürkőzve, hallatlan vitézséggel mondtam, hogy ne

féljen, míg engem lát, hisz azért vagyok én mellette, hogy ne hagyjam bántani; meg aztán oly ember is vagyok én, aki három zsvánnal még akármikor megbirkózik!

Hősi elszántságom nemcsak megnyugtató a kisleánykát, de rá is ragadt, s ő a gyertyát, én egy falra akasztott kovátlan pisztolyt véve kézbe, mentünk az ajtónak.

Kinyitók azt: ő nagyot sikolta, s elejté a gyertyát. És sötétben maradánk; valami fekete alak jött felénk. És a pitvarajtó fel volt nyitva.

- Szent Borbála, segíts! - mondtam magamban - ez megesz. "Ki vagy ember?" - ordíték rá, nekifogva a pisztolyt, amekkora hangon csak tudtam.

- De te ki vagy? ilyen-amolyan gézengúz pernahajder, a pocsétakerülő herkópatérednek a kifordított bundában járó dicsőséges hajnalát! veszedelem boronálta!

- Ujjú! ez az én tekintetes urambátyám! - ordíték, mint akinek taplót dugtak a fülébe. Vesd el magad! rohantam a kapunak, s egy perc alatt túltettem rajta magamat.

De ott is megjártam, mert a kaputom szárnyánál fogva fennakadtam a kapun, s lógék szárnyamnál fogva, mint a cserebogár.

Lógáltam, rángattam magamat, imádkozva, hogy bárcsak leszakadna egyetlen gála-öltönyömmnek a szárnya; de nem tudtam szabadulni.

Eközben rémülten hallám, hogy urambátyám mint nyitja kulcsnál fogva az utcaajtót.

- Kolbásznak aprít, ha megkap - gondoltam s végerőködéssel egyet vetve magamon, kaputom szárnya csakugyan szerencsésen leszakadt, s én leestem a földre.

Ez éppen azon percben történt, midőn urambátyám kilépett az ajtón.

- Szaladj! - mondtam magamban, s amint isten tudnom engedé, lábam közé kaptam a széles földet, s neki a harasztosnak!

- Megállj, semmire sem való! - ordítá a persecutor -, mert agyonütlek.

Kettőt ugrottam egy helyett.

- Megállj! - ordítá - mert eltöröm a lábadat.

De már megkövetem, ha az agyonütés kedvéért meg nem álltam, a láb-eltörésért csak meg nem állok.

Így futottunk egymásután huzamos ideig, de egyikünk sem kapitulált, hanem én kezdtem észrevenni, hogy a távolság aligha nem fogy közöttünk (az öregúr 1809-ben nagyon betanult a futásba); igen közel éreztem a rézcsákány szagát magamhoz.

Már az én kedves urambátyám éppen nekihuzakodott, hogy mint vág végig a hátamon a jó somfanyelű csákánnyal, midőn éppen, amint nekem célzott - köd előttem, köd utánam, - egyszerre csak szőrin-szálán elvesztem előle.

Nem ért azonban rá a jó úr efölött elbámulni, mert rögtön maga is, mintha kikapták volna a földet a lába alól, elkezdte buk fenceket vetni és esni mélységes mélységbe, hova midőn lejut, nem tudá, hogy melyik részében legyen a másvilág pincéjének?

Sűrű sötétség vala körülötte, oly sötétség, hogy zsebre lehetett volna rakni.

- Jaj! uram s én Istenem - sóhajtja a jó úr -, elkárhoztam! Meghaltam és elkárhoztam! Jaj nekem én bűnös fejemnek. Mindig mondta a tiszteletes, hogy ne káromkodjam annyit, mert elvisz az ördög, és íme elvitt. És éppen gyilkolási szándékomban kapott el. Seregeknek ura, légy irgalommal irántam, csak most az egyszer bocsáss meg, és soha többet nem vétkezem ellened, nem káromkodom többé, nem megyek a tilosba vadászni, megfizetem a papbért, amivel hátramaradtam, hozzáadom a leányomat a szeretőjéhez, csak ne engedj elkárhoznom uram én teremtőm.

A jó úr reszketett, mint a kocsonya, s imádkozott volna, de nem tudott egyebet, mint a hiszekegy utóját, azt dörmögte aztán, erősen hívén, hogy legalábbis a purgatórium előcsarnokában kuksol.

Nagy módomból volt pedig nekem mindezeket hallani, és pedig nagyon is jól hallani, valánk tudniillik mind a ketten egy és ugyanazon farkasveremben, mely alattunk a nagy futásban és sötétben leszakadt, és két öl mély lévén, meglehetősen házi árestomul szolgált mindkettőnknek.

Tehát az én kedves urambátyám imádkozott.

Tőle eszerint nem lett volna mit félni, hanem az ötlött nekem meg eszembe, hogy hátha igazi farkas talál közénk vetődni; mikben a szomszéd nádas nem szűkölködik!

Hanem erre meg így okoskodtam: ha jó a farkas, akár félek, akár nem félek, megesz; ha nem jó: akár félek, akár nem félek, nem esz meg, s e szillogizmus által teljesen megnyugtatva magamat, elővettem hátulsó zsebemből pipámat és dohányzacskómat, s mert vala a veremben nagy sokasága a szúnyogoknak, rágyújtottam és füstöltem magam körül jobbra-balra.

- De szabadíts meg a gonosztól! - ordítá felszökve urambátyám, midőn a sötétben elkezdte világítani pipám: azt gondolta, hogy már ő alája gyújtják a szalmát.

Persze, én hallgattam, mint a nyúl, a pipa sem szólt egy szót is, s urambátyámat környékezé a kétségbeesés.

Hadd reszkesse ki egy kicsit magát, gondolám, s fújtam a tüzet, hogy szintúgy sziporkázott.

Nagy nyavalygásai közben azonban egyszer úgy oldalba talált rúgni a sarkantyús lábával, hogy a szemem is szikrát hányt bele (a verem nem volt oly tág, hogy az ember kalamajkát járhasson benne). Erre már csak kénytelen voltam őt megszólítani.

- Ne nyughatatlankodjék már urambátyám - mondám neki -, hiszen biz az megtörtént, de azért csak ne rugdalja ki az emberfiának a fogait.

- Öcsém! - kiáltá örömrivalló hangon. - Öcsém Peti, hát élsz? hát te is itt vagy? vagy hol is vagyunk mind a ketten? hogy jöttünk ide mind a ketten?

- Csak úgy, mint az eső az égből: létra nélkül; mármost csak azon örülünk, hogy épkézláb leértünk.

- De hát hol vagyunk?

- Farkasveremben.

- Farkasveremben? Ejnye haragos milliommivalta!

- Urambátyám! lassabban! csak az elébb tett fogadást.

- Mit, az elébb? az elébb nem tudtam, hogy farkasveremben vagyok; azt gondoltam, sokkal tiszteletreméltóbb helyre jutottam. Ejnye harminchárom mázsá ördögmáj! kilenc akó sárkányköröm-teringette! hogy jutunk ki innét? Forgós szélvész-ráncigálta dolga! Hogy a skorpió vágja le a bolond

filozófiáját, aki ide vermet ásott! Hogy a lidérc szántson rajta, aki kigondolta is, vitte volna el a gölya az óperenciákra! ... korpacibereadta!

Ezzel sokáig ógott-mógott, míg végre hozzám fordulva így szólt:

- Öcsém, állj csak ide, hadd állok fel a válladra, majd én valahogy kikapaszodom, téged meg aztán kihúzlak.

- Tessék.

Rám lépett. Akkor emlegette még csak aztán istenigazában a haragos mennyköveket, látva, hogy füttyel sem éri el az én vállamról is a nyílást.

- De pedig urambátyám, ne kiabáljon annyit - csillapítám - éjszaka az idő; még majd farkasokat talál a nyakunkra csődíteni, s akkor aztán különös alakban látjuk meg a feltámadást; jobb bíz üljön le szép csendesen, majd én mesélek.

Leszállt, döngött, morgott még magában egyet-mást, s leült.

- De hát mit csináljak itt reggelig? a szúnyogok esznek meg: akkorákat haraptak rajtam, azt gondoltam, az ördögök tépnek tüzes harapófogókkal.

- Tegyen úgy, mint én: gyújtson rá, és fumigálja a világot és a szúnyogokat.

- Ember vagy a talpadon, öcsém, hordom a lelkedet, úgy teszek - szólt s készült kiütni. - Hát ez micsoda itt? - kérdezé, valami fehér tömeget húzva ki lábai alól.

Hát ez éppen azon holt lúd volt, mely csalétkül szokott kitéve lenni a farkasvermek fölé, s mely velünk együtt szálla alá poklokra.

- Kidobom az ilyenadtát, ne háljon velünk - dörmögé, s fölhajítá az állatot.

Vala azonban a verem nyílása igen szűk: a hajított lúd visszaesett, s üté az én kedves urambátyámat úgy nyakon, hogy jobban se kellett.

- Ejnye láncadta! - kiálta, s újra felhajítá azt, s újra nyaka közé esett.

- Kárpáti rengeteg erdő! - ekként káromkodék újra, s újra felhajítá, megint visszajött és megint oldalba ütötte őkegyelmét.

- Már öcsém, te dobd ki - szólt nekijuhászkozva, - mert nekem ellenem esküdtött ma minden élő és nem élő állat.

S én szerencsésen kihajítottam azt.

Azzal nekiültünk s dohányoztunk, mintha diurnumot kaptunk volna érte.

- Hanem hát, öcsém - kezdé egyszer eközben urambátyám, kisujjával letömködve a pipa tüzét, - mi dolgod neked az én házamnál, hallod?

- Már urambátyám, akár inde, akár unde, hova tagadjam? Én szerelmes vagyok Esztikébe.

- De öcsém, csak az annak a rendi és módja: nekem kellene először szólanod.

- Urambátyámba nem vagyok ám szerelmes.

- De még én sem tebeléd. Hanem tréfán kívül: hát mi közöd neked ahhoz a leányhoz? Hiszen ha szereted, hát csak szeresd; de ne járj hozzá. Szeretheted, ha kilenc mérföldnyire vagy is tőle.

- De urambátyám, nem úgy verik a cigányt: nem akarom én annyiról szeretni Esztikét, a két padlás köze is elég nagy távolság volt már; hanem tehát ha nem bánja és nincs ellenem valami különös kifogása, ezennel itt a farkasveremben egész ünnepélyességgel megkérem kegyelmedtől drágalátos kis kacsóját és vele együtt szép magát, - még ha Debora asszony vele jár, ráadásul azt is elveszem.

- Veszed az ördögöt, hiszen mostohaanyám; ipam is, vöm is csak nem akarsz lenni egyszerre? - Hanem öcsém még gyerek vagy, nincs mit aprítnod a tejbe.

- Nagyobb igazság kedvéért: még tejem sincs, amibe valamit aprítsak; hanem iszen majd megjön az időjártával, az Isten elég gazdag, majd megsegít.

- De fiam - szólt az öregúr, pipáját tenyerében tartva - nem készített a jó Isten banknótákat senki számára, hanem egyiktől elveszi, másiknak odaadja; de az ilyen magadforma semmihez látó falufüle fráternek bizony nem repül ám a sült veréb a szájába.

- No de ami nincs még, majd lehet még; kezdetben sem vala semmi, mint a biblia mondja; - majd felmegyek Pestre jurátusnak, törvényt végeztem, s lesz belőlem tekintetes úr és prókátor.

- Kandidátus koplaló - fejezé be urambátyám -; jobb lett volna öcsém, ha pap lettél volna, uradatyád is eleget akarta, hanem te agyafúrt fickó voltál

teljes életedben. Most káplán volnál valahol, s nem hozott volna ide a tatár miközénk izgágának. Hanem már túlestél rajta, - átugrottad, mint a tinnyei leány a férjhezmenést. De megállj, egyet mondok, kettő lesz belőle; küszöbön van a restoráció, mihelyt leszüreteltünk, hozzáfogunk a nemes atyafiság kapacitálásához; ne búsulj, megnyomunk esküdtnek.

- S akkor Esztike az enyim lesz?

- Ijh, hogy te egyébről sem tudsz gondolkodni, mint Esztikéről.

- Nem bánom én, urambátyám, ha alispánnak megtesznek is, csak Esztikét nekem adják.

- No, patvar vigye, ha már ennyire vagytok, üsse meg a káposztás kő! nem bánom; hanem restoráció előtt egy kukkot sem szólsz senkinek, és hozzánk be nem ütöd az orrodát, különben láncon forgó-kereplő! semmi sem lesz a dologból.

Mit tehettem? Magam jóvoltáért megígértem, hogy hallgatok és nem megyek Esztikéhez, s azzal egymás nyakába borultunk az öregúrral, összecsókolóztunk, s "adj fiam tüzet", mondá az öreg, pipája ki levén szunnyadva. Különös grácia, mert különben mindig maga szokott kiütni.

Így töltöttük nagy mulatsággal az éjszakát. Én szépen ölembe fektettem urambátyám fejét, s ő csakugyan boldogan elszunnyadott az Úrban, s harsogott álmában, mintha orrának mindegyik nyílásával egy-egy fagót fújt volna. Aközben meg álmában is rágta a pipát. Nem alhattam miatta. Szintúgy reszketett a verem tőle. Ha fütyültem neki, akkor elhallgatott; hanem akkor meg a magam fütyülése miatt nem alhattam, s ha én elhagytam, ő kezdte rá.

Így virradtunk meg szép pipaszóval.

Azalatt volt lótás-futás miattunk a faluban; kerestek égen, földön és padláson mindkettőnket, tűvé tettek értünk mindent, s természetes, hogy mégsem találtak.

Reggel felé, hogy az éhség elővett, magunk is elkezdénk gondolkozni a szabadulásról, teljes tehetségünkkel hozzáfogva a rikoitozáshoz és kurjongatáshoz.

Végre rákakat. A veremből felkanyargó pipafüst vezette őket messziről a nyomunkra.

Urambátyám két béresének jutott a szerencse, bennünket kihúzni a siralomnak völgyéből, kiknek urambátyám rögtön meg is ígérte, hogy kifordítja a bőrüket, ha meg merik mondani valakinek holvontunkat.

S jó hogy hazamentünk, különben már éppen kurrentáltatni akartak mindkettőnket.

*

Két álló hónapig nem beszéltem Esztikével; sokszor láttam szegénykét, kisírt szemekkel és halványan, majd a szívem repedt meg olyankor érte; de megígértem, hogy nem szólok hozzá, s meg akartam szavamat tartani.

Ekkor ment végbe a tisztújítás. - Szép volt, mondhatom, igen szép, csak hogy már egyébre nem emlékszem, mint, hogy egyszer egy vaskos legény megemelt, másik kettő meg lerántott, ismét másik három nyakon fogott s újra felemelt, az atillámat összehasogatták, a hajamat megtépték s egy zápfogamat kiütötték s megtettek esküdtnek. A szolgabírószágért a fejét verték be ilyenkor az embernek, alispánságért pedig az ablakon dobták ki; már ez rendes accidentia volt.

Tisztújítás utáni nap urambátyám nagy ozsonnát rendezett házi kertjében. Az egész falubeli asszonynépség és urambátyámság hivatalos volt rá, többek között én is (noha senkinek sem asszonynéje, sem urabátyja nem voltam).

Mi volt legyen belső tartalma amaz ozsonnának, azt nem tudom, mert - fontos okaim voltak rá nem tudni. A szakácskönyv hamarabb megmondaná.

A lugosban volt felterítve negyvennyolc személyre, s mire odaértem, már folyt a dáridó.

Esztike lelkem ott sürgött-forgott a vendégek körül, kínálgatva mindenkit, nyájas piros arccal (tűz mellől jött, attól volt piros), s szelíden vonta ki magát egynémely hamis urabátyja ölelendő karjai közül; azonban minden nyájassága és pirossága mellett is igen szomorú volt szegényke.

Amint beléptem, nagyot köszöntem neki, sarkantyúmat összeütve, mire a lelkem úgy megdöbbsent, s úgy fülön öntött egy bizonyos urambátyámat a

kezében volt lengyellével, hogy ez maig is nagyot hall arra a fülére.

- Hozott Isten, öcsém! - kiálta Gergely bátya - hát ilyen későn kell jöni? - no
- nemhiába vőlegény vagy.

Esztike szívem e mondásra halavány is lett, szomorú is lett: valami esett a szemébe, mondá, s könnyezett.

- Bizony csak növekedik ez a fiatalság, - szóla közbe egy tetemes assessor, ki mindig két széken szokott egyszerre ülni, - idestova Esztike húgom is eladó leány lesz.

- Semmi idestova, - szólt Gergely bátyám; és egy vágással úgy kettévágta a lúd hátába szúrt villát, mintha porcogó lett volna -, menyasszony az is.

Esztikének sem kellett több. Ment kifelé. Igen tarka lehetett előtte a világ, mert alig találta meg a lugos ajtaját. - Nem jött az áldott azon gondolatra, hogy ő is lehet menyasszony, én is vőlegény, mégis egy pár válhatik belőlünk.

- Eszterka! hozd ki a cukortartót! - rivalla utána Debora asszony, ki is erősen örült magában, mint hitte, lefőzetésünkön, s reménylé, hogy ezúttal keresztyéni módon ki tudott túrni bennünket a boldogságból. Szüntelen lovalta amaz idő óta Gergely bácsit ellenem és Esztike ellen.

No de volt rá oka szegénynek. Másfél hétig tartottuk ágyban fekvé, bekötött szemekkel és bedugott fülekkel. Én kivált még a macskáját is agyoncsaptam.

Tehát örült rajta, hogy Esztike búsul.

- Öcsém, - szólt, odaintve magához Gergely bácsi, - eredj csak utána, - sűgá
- vigasztald meg szegényt; még kisírja a lelkét.

Nekem sem kellett ezt kétszer mondani. Nyargaltam utána, - a konyhaajtóban elértem, megragadtam a kezét, s azt szívemhez szorítva mondám: - Esztikém galambom, egy szóra.

- Bocsásson, - mondá fájdalmasan, halavány arccal - igen rosszul vagyok.

- Esztikém, ismeri-e kegyed vőlegényét?

- Bárcsak meghalnék, mielőtt ismerném.

- Már pedig ne haljon meg, mert az most oly közel áll kegyedhez, hogy senki sincsen nálánál közelebb.

Ekkor kezdte előtte világosulni a dolog: vére mind arcába futott, s azt rögtön piros rózsává festette; ha át nem kapom, elájul szegényke; mily sebesen dobogott a szíve! óh! az a sóhajtás, melytől ekkor megszabadult a szíve! még én is éreztem annak alpesi súlyát. Még egyszer magamhoz szorítám: "Hanem az egész még titok", sугám neki, s azzal elválva tőle, siettem a kertbe vissza.

Gergely bátyámnak már ekkorra szinte kifúrta az oldalát a titok, s elmondá azt nagy teketóriával, az összes vendégeknek szintoly szíve öröme, amilyen bosszúságára Debora asszonynak, s mire újólág közējök léptem, oly harsány gratulációval fogadtak, hogy szinte magam is elijedtem.

- Hanem 'szen én is fogadok ám akármibe, - mondá Gergely bácsi, - hogy az a leány akármit egyebet kihoz, csak a cukortartót nem, amiért beküldték.

Fogadhatott volna, mert Esztike, midőn visszajött, kedve fordulatát ügyetlenül titkoló arccal, de a cukortartó nélkül jött vissza.

Minden szem reá nézett.

Piros lett a lányka, mint az esthajnal.

- Hát hol a cukortartó? - rivalla rá félbosszúsan Debora.

Erre még pirosabb, még zavaradottabb lett, s végre, midőn látta, hogy mindenki mosolyogni kezd rajta, odafutott apjához és égő arcát annak keblére rejté. A jó öregúr kacagva csókolta összevissza a kis menyasszonyt, s borotvált szakállával még pirosabbra dörzsölé arcát.

- Már majd csak magam megyek hát be azért a nádméztartóért, - mondám (nekem is tüske volt a talpam alatt).

- De bizony, menjetek érte mind a ketten - mondá Gergely bácsi, kezembe adva Esztike kezét.

- De már úgy jótállok róla, hogy ma sem látjuk a nádméztartót, - tevé megjegyzését - és nem alaptalanul - a két széken ülő úr.

Mi pedig bementünk a házba.

...Ki volna oly vakmerő, boldogságát a mienkhez hasonlítani? Ki volna oly vakmerő, e boldogság leírására szavakat keresni?... Hallgatok s újra érzem azt: azt a gyöngéd kezét a kezemben, azt a mosolygva repeső tekintetet - azokat az ártatlan, szótlan ajkakat, mik ezentúl mind, mind az enyimek voltak, s miknek bírása gazdagabbá tett, mintha egy országot adtak volna... Uram Isten, milyen szép gondolat volt tőled az a szerelem!

Urambátyáimék régen el is felejtették, hogy kávéét ittak, mire mi kivetődünk a nádméztartóval; azzal mentegettük magunkat, hogy nem volt benne vágott cukor.

Szerencsénk, hogy nem investigáltak tovább a dologban; mert igaz ugyan, hogy mikor bementünk, nem volt a kérdéses szelencében cukor, de mikor kihoztuk, sem volt ám benne.

*

Mához két hónapra szívesen látom kegyelmeteket mindnyájukat a mennyegzőre! - Ezzel fejezé be urambátyám a kézfogót.

*

Azonban szegény ember akaratját boldog Isten bírja!

Mielőtt ez megtörténhetett volna, urambátyámnak hosszú útra kelle menni, mégpedig olyan útra, hová az ember a pipát sem viheti magával. - Megáldott bennünket szegény, azután még egyszer elkerítette ennek az orvosságnak a keserű kínját! és megdicsőült és eltemetteték, várván ama boldog föltámadást.

Esztendeig gyászoltuk őt Esztikével - ruhában; szívben maig is csak oly kegyelettel emlékezünk reája, mintha tegnap halt volna meg.

(Ez volt oka, hogy őt soha uramatyámnak nem nevezhettem. Ki minő kvalitásban meghal, olyanban marad holtá után; holtak között nincs előreléptetés.)

Eszkendő után következett el azon boldog perc, melyben megnyílt mennyországomat keblemhez szorítva, mondhatnám neki: "édes, édes Esztikém!"

És csakugyan nem is érte ajkaimat soha oly édesség, mint mikor ő először és maga jószántából forrón megcsókolt.

...Még maig is emlékszem mindezekre.

Pedig bizony már régen volt.

Az a gyönyörű szilfid termet, melyet egykor arasszal átértem, elhízott azóta, hogy most karral is dolgot ad átölelnem, hanem azért most is úgy szeretem az eszemadtát, mint a lelkem közepét.

*

Debora asszony mind e mai napig él és uralkodik, testének semmi része nem mozog már, a nyelvét kivéve. Az még ép és egészséges. Előre praenumerált rá, hogy az unokáinkat ő tanítja majd beszélni. Adja Isten! De én nem kívánom.

Székely asszony

Elhallgattak az ágyúk, elhalt a csatazaj, elhullottak a hősök. Csak a távol égen villogott még valami láng, hallatszott a távol égdörgés, szélsóhajtás. Tán az elhullottak szellemei kezdtek odafenn új, kérlelhetetlen csatát, az ég kapuit védve most azok ellen, kik ellen egy óra előtt a hon határait védték.

Sepsiszentgyörgy kapuja előtt a domboldalban, a temetőben, ott ültek a székely asszonyok, várva-várva nem a csatából megtérő kedveseiket, hanem a győzelem hírét.

Leültek a sírkövekre, a kizöldült sírhalmokra, s hogyha dördülést hallottak, maguk között találgatták: ez a mieink ágyúja,... ez volt mostan Gábor Áron,... emez volt az ellenségé,... s ez rá az ég mennydörgése...

S mikor már nem hallatszott semmi, dobogó szívvel várták, melyik győzött, melyik vesztett.

Székely anyák, székely leányok, menyasszonyok, feleségek egy óhajtást mondtak magukban: hogyha visszajő a kedves, győzelemmel térjen vissza, de ha elveszett a nemzet az eldöntő ütközetben, hírmondó se jöjjön belőle.

A kápolna küszöbén, a szellős kriptá ajtajában ősz, hallgatag férfi ül. Vén ember már, nyolcvanéves, szemei világtalanok, két naptalan hold az égen, régóta már csak a lelkével lát.

Ide hozatta ki magát, nem nyugatva szobájában. Ide hozatta ki magát a temetőkertbe. Miért nem ásatott sírt is magának!

Mellette egy nyomorék ül. Egyik keze, egyik lába összezsugorodva. Pedig a szív minden gondolatja ott jár a véres csatatéren. Keserűen mondja magában: »miért nem lehetek én ottan!«

Az alkonyat kétes világánál térdére fektetett bibliából olvas a nyomorék az öreg embernek. Ők az utolsó két férfi a városban, az egyik vak, a másik sánta, a többi elment a harcba.

A nyomorék olvas az Izrael harcairól, nagy, nehéz csatáiról az Isten választott népének, a szép háborúról, hol az Isten ládája mellett, védve,

viaskodva, harmincezer férfi vesztette el életét.

- Miért nem lehetek én ottan? - nyöszörg felsóhajtva a nyomorék és tovább olvas:

»És elnyerék az Isten ládáját és Éli két fia is meghala.«

»Elszaladott pedig egy ember a harcból és ruháját megszaggatá és port hinte fejére.«

»És íme Éli ül az útfélen, várakozván, mert az ő szíve nagy rettegésben vala.«

»Mihelyt bejutott a hírmondó a városba, megzendüle az nagy jajkiáltással.«

»Micsoda kiáltás az? kérdi Éli, hallván a kiáltást.«

»Vala pedig Éli kilencvennyolc esztendő és az ő szemei meghomályosodtak.«

A nyomorék nem bírta tovább olvasni, föl talált tekinteni az ősz emberre és szíve elfacsarodott, szemei megteltek könnyel.

- Miért nem olvasod tovább? - kérdé az aggastyán.

- Sötét van, nem látom az írást.

- Nem mondtál igazat. A lemenő nap melegét még érzem arcomon. Miért nem olvasod tovább?

A nyomorék kitörülte szemének felhőit, a könnyeket és olvasott:

»Monda az ember Élinek: a harcból jövök, a harcból szaladtam el.«

»Mégfutamodék az Izrael, - a te két fiad is megholt, az Isten ládáját is elnyerték.«

A nyomorék nem bírta tovább tartani magát. Hangos zokogásra fakadt s fejét az aggastyán térdeire hajtva, elrejté arcát kezeibe.

Az ősz nem sürgette, hogy olvasson tovább, hanem behúnyt szemmel folytatá halk hangon a bibliai vers jól ismert végsorait:

»És mikor Éli az Isten ládáját hallá említeni, hátraesék székéből a kapufélen és meghala.«

A temető árka mellett egy ákácnak támaszkodva egy magas néber áll.

Harminchat éves lehet. Vonásai kemények, szigorúak, de még most is szépek.

Az ég egyik oldalán a lemenő nap lángol, a másik oldalán a fergeteg villog. A székely asszony arcát egyfelől a nap búcsúfénye festi tartós aranyszínre, másfelől a villám vet rá elmúló kézöld világot.

S mentül jobban hanyatlik alá a nap, a villám fénye annál kékebb, annál sápasztóbb a nő arcán.

Kezét szeme elé tartva, a távolba bámul, alakja nem mozdul, mintha kőből volna faragva.

Ez Judit, a székely asszonyok ős példányképe. Egyike azon soha el nem virágzó alakoknak, kik arcuk kifejezését, nagy fekete szemeik ragyogását, sűrű hajfürtjeik hollószínűt, szavaik átható csengését s termetök életerős karcsúságát megtartják a késő vénség idejéig, kikben a lélek sem vénül meg, hanem az évekkel megerősödik.

Karcsú, büszke termete körül szép, fiatal, tizenhat éves leányka fűzi karjait, odasimulva hozzá, mint hízelgő folyondár a sugár jegenyéhez.

E leánykát Arankának híják. Szép, kékszemű gyerek, sima szőke hajjal. Arca oly fehér, hogy szinte világít az éjben s alakja oly lenge, hogy tán a fuvallat is elvihetné, mint a repülő virágmagvat.

Azon nőnek fia, kinek kebléhez simult, a szőke leánykának jegyese. Most elment a csatába. Az anya és a menyasszony szemei tán őt keresik az alaktalan távol ködeiben.

- Nem látsz ott egy alakot közelíteni? - kérdi Judit a leánytól, kezével a távolba mutatva.

Aranka még közelebb simul hozzá, hogy a mutatott irányt megláthassa. Feje egészen a nő vállán nyugszik. Még nem lát semmit. A kék szem csillagsugára nem bír magának utat törni odáig a homályban, hová a fekete szem tűzsugára elhat.

Pillanatok múlva láthatóbbá lesz az alak. A leányka arcán szerelmes hajnalpír ömlik el, az anyáén haragos lángvörösség.

- Ez ő, kedvesem - rebegi Aranka, kis kezeit szívére nyomva, mintha csitítani akarná a kis nyugtalan.

- Nincs fegyvere! - kiált eliszonyodva Judit, s elfordítja arcát és szemeit kezével eltakarja.

Oly távolból megismeré a szerelmes vőlegényét, oly távolból meglátja az anya fia gyalázatát.

Tántorogva, tétovázva jött a látott alak az úttalan síkon. Feje búsan csüggött alá, lépései alatt inogni látszott a föld.

Térdei olykor megtörtek alatta. Elesett. Meg-meg fölkel s végerőlkődéssel látszott sietni a város felé.

Majd, hogy észrevette a temető dombjára gyűlt nőket, arra vette útját. Sáros és véres volt, haja lecsüggött arcába.

Ruhája meg volt szaggatva. Kezével egy nagy szakadást mellén nagyon iparkodott elrejtetni, hogy senki meg ne lássa.

Mindenki ráismert benne Judit fiára, s a nők körülállták az anyát, amint a fiút arra látták tartani.

A temetőárok az anya és fiú között volt. Ez nem bírta rajta átmenni. Ott lerogyott az árok előtt.

- Hol hagytad fegyveredet? - kiálta rá, előlépve a tömeg közül, kemény, elítélő hangon Judit.

A fiú felelni akart. Akarta mondani, hogy fegyverét ott hagyta ellensége szívében, benne törve, de nem volt ereje szólani, a hang megfagyott ajkán.

- Szólj, elveszett-e a csata?

A fiú némán inte, és fejét lehajtá.

- Vesztél volna te is ottan, ne maradtál volna meg a gyalázat napjaira. Miért jöttél el?

A fiú hallgatott.

- Miért akarsz túlélni hazádat? Temetkezni jöttél haza? Kerestél volna sírt magadnak ottan, hol meghalni dicsőség, a csatamezőn. Eredj innen! Ez a temető neked helyet nem ad. A mi halálunkban nem osztazol. Eredj tőlünk. Eltagadd, hogy itt születted. Élj, vagy halj, de elfelejts bennünket.

A fiú esdő tekintettel nézett szét a nők arcain. Sehol részvét, sehol egy szánakozó vonás. Kereste szemeivel menyasszonyát, lelkének legszebbik reményét, a kis szőke leánykát.

Ott térdelt az anyja lábai előtt, kedves kis fejét elrejté Judit ruhái közt és el akarta titkolni, hogy zokog.

Az ifjú még tétovázott, még várta, hogy valaki tán marasztani fogja. S mikor látta, hogy senki sem szól hozzá, még menyasszonya sem, még az sem marasztja, az sem vigasztalja, felvászorgott a földről szótlánul, kezével keblén szétszakadt ruháját összetartva, tántorogva, ingó léptekkel neki indult az úttalan avarnak, nem nézett egyszer sem vissza, elvadultan a puszta erdőkbe eltévedt, ott levette kezét elszakadt öltönyéről. Irtózatossá vált látvány alatt. Valahol a harasztos völgyben eldőlt, vére kifolyott, ott meghalt. Sohasem tudta meg senki.

Jöttek aztán a vesztett csatákból még többen a székely ifjak közül. Elkiűzték őket a székely nők egytől-egyig.

- Keressetek más hont magatoknak, ha ezt meg nem védelmeztétek.

Elátkozták, elhajtották őket a széles világba. Menjenek, amerre látnak.

Székely ifjak elbujdostak. Kimentek idegen hazákba, most is odavannak, nem is jönnek vissza.

Nagy sírása hallatszott a székely asszonyoknak a temető kertben. Egetverő sírás.

Az ősz ember a kriptaajtóban hallván a sírást, kérdé, mily sírás az?

- Elveszett Székelyország, a te fiaid, a te unokáid mind elhullottak. Gábor Áron is elesett, ágyúí is ott veszték mind. A vezér is sebben elhullt.

Az ősz ember ezt hallva, kezeit és világtalan szemeit fölemelé az égre: »én Uram, én Istenem!« kiálta s megszűnt világtalan lenni, a mennyei napfény

megnyilt lelke előtt. Meghalt.

A székely nők felvevék karjaikba az elhunyt aggot, kinek a veszteség híre élte lángját kioltotta, s bevitték őt karjaikon árván maradt városukba, Sepsiszentgyörgybe.

Mankóval ment közöttük elmélázva a nyomorék, s keserűen mondogatta magában:

- Miért nem lehettem én ott? Miért nem veszhettem ott el?

Nem volt már férfi Sepsiszentgyörgyön. A bátrai elhulltak, a gyáváit elhajtották, az utolsót most teszik koporsóba. Az is nyolcvanéves világtalan vak volt.

Csak nők és gyermekek maradtak még a városban.

Özvegy nők és árva gyermekek.

A nyolcvanéves agg koporsója körül ott sírnak az elhagyottak. Isten látja, nem azt a halottat siratják.

Lábtól, a koporsó mellett ül kis zsámolyon a nyomorék. Arcát tenyerébe rejté. Oly rosszul esett neki hallani, hogy a legutolsó férfi meghalt, őt nem tartja senki annak.

Az asszonyok a koporsó körül álltak, tele van az udvar is, mindenki elmegy nézni a halottat. Az utolsó férfi a koporsóban. Akit a legvénebbek sem ismertek fiatalnak. Aki meghalt szívszakadásban.

Rokona volt igen sok, tisztelői mind, akik ismerték, unokái és unokafiai száma egész népet tett már és mindazok, akikkel életében jót tett, kiknek bajában támasza, tanácsadója volt, oly sokan valának... Ezeknek nagy része nincsen mostan itten. Kinn fekszenek a csatamezőn, kinn futnak az elátkozott világban. Annyi unokafiú közül csak az egy nyomorék van jelen és azt senki sem tartja férfinak.

Mindenkinek szerette volt, mindenki halottja most, mindenkinek van benne mit siratni. De senkinek annyi, mint Juditnak, a büszke lelkű nőnek és Dávidnak, a nyomoréknak. És csak ők ketten nem sírnak.

Mindkettő feje ég, lángokkal háborog. A tűzhányó hegy oldalából nem fakad patak. Szemeikből könnyek helyett tán inkább szikrák hullának.

Judit félrehíja a nyomorékot a nősírás közül egy mellékszobába.

Összevont karokkal megáll előtte és beszél.

- Dávid! Szépapád kiterítve fekszik, te ott ülsz a ravatal mellett s egy könnyet sem ejtesz, miről gondolkozol?... Egész éjjel nem aludtál, hallottalak ágyadban forgolódni, nyöszörgni, miről gondolkozol?...

A nyomorék lesütötte fejét és hallgatott.

- Dávid, ha te ép, erős férfi volnál, ha neked e mankók helyett kardhoz, szuronyhoz szoktak volna kezeid, Dávid, lesütnéd-e fejedet némán, mint most?

A nyomorék felemelte lángoló arcát az asszony tekintetéhez s nagy, fekete szemei oly bátran, oly hősiezen világoltak elő, mintha az erős lélek egy pillanatra elfeledte volna lakháza silányságát.

- És te soha sem leszel boldog, - folytató az asszony. - Terád semmi öröm nem vár az életben. Pedig ki tudja, még meddig élhetsz?... De szólj, ha megjelenne a halál előtted legdicsőbb arcával, ragyogóbban, mint a csatamezőn, s azt mondaná: »vesd el mankóidat, vedd a rombolás szereit kezédbe, im én kezédbe adom a világból mindazt, amit szerettél, csinálj magadnak koporsót, csinálj magadnak máglyát belőle, hogy mikor meghalsz, ne maradjon itt utánad semmi, amiért visszagondolj a más világról a földre...«

- Nem értelek.

- Nem akarsz talán... Csak mégis szép az élet ugye? Még a rongyok között, a gyalázat szennyében, a nyomorék testében is szép az élet... Még a mankóért sem kellene cserébe a szárnyak...

- Ó, ne mondd. Hányszor adtam volna oda a megutált életet az irigylett halálért, - szólt a nyomorék s halkán tevé utána: a dicső halálért.

- S kinek volna dicsőbb halála, mint neked! Egy csatatér felett, hol az elemek maguk is csatáznak, magasan a harckiáltás közepében ott állnál, vérontó angyalául a halálnak, érchangon hirdetve halálos ellenállást mindennek, aki él, s mikor már mindenki elhanyatlott, mikor nincs, aki segítsen többé, kiragadnád az ellen kezéből a biztos győzedelmet, s magaddal vinnéd azt hősiezen meghalni nem a sírba, hanem föl az égbe.

- Ó, tehetném bár! - sóhajta fel a nyomorék. - De mi az én hangom? Mik az én karjaim? Szavam nem hallatszik a harcban. Kezem a győzelmet el nem veszi senkitől.

- Figyelj reám. A győztesek ma vagy holnap városunkba jönnek. De nem leszen itt megpihenésük, nem vár reájuk öröm, nem nyugalom. A házak belesznek előttük zárva. A fegyverre fegyver lesz a válasz, s ha Sepsiszentgyörgy férfiai el tudtak esni városuk védelmében, asszonyaik nem lesznek hozzájuk méltatlanok. Mi elveszünk, a nőkar gyenge, bár a szív erősebb. Sem fegyverünk, sem erőnk ellenállani, csak akaratunk. A cél úgysem a győzelem, hanem a becsületes halál. Te fel fogsz menni a toronyba. Midőn messziről meglátod jönni az ellenséget, a harangot meghúzod, mi akkor a halottat elvisszük temetni. Sírjánál bevárjuk a nem szeretett vendégeket, s ha erővel akarnak bejönni, akkor jaj nekünk. Minden házat külön fogunk védeni. A kétségbeesés megtanít bennünket harcolni, s ha erőt akarna venni a győnge szíveken a félelem, a csüggettség, hallani fogjuk a toronyból a te harangod ércszavait, s új erő fog szállni kebleinkbe. Verni fogod a harangot, míg a csata erőt nem vesz. Akkor találsz ott egy fülkében előre elkészített szurokkoszorúkat, azokat meggyújtod, s ha látod, hogy az ellenség elfoglalta a várost, lehányod azokat a házak tetejére, s visszafoglalod a várost tőle s szikrák özönében, füstnek fellegében fölviszed magaddal a magas mennyországba.

A nyomorék mindig lázasabb reszketéssel hallgatta a rettenetes némbor szavait, az utolsó szavaknál kiejté kezéből mankóit, s odarogyott a nő lábaihoz és annak térdeit átölelte és rebegett valami érthetetlen szókat, de ragyogó szeméből olvasni lehet, hogy lelke már repülni készül a halál képe felé.

- Lesz-e bátorságod?

- Ó, örülni, vigadni fogok! Nem leszek béna, nem leszek nyomorék, hős fogok lenni. Rám gyújtom a toronytetőt, úgy fogom húzni a harangot, s mikor már lángolni fog körüle a város, még akkor is verni fogom a tüzes, izzó harangot és énekelni, míg a láng meg nem emészt: »szolgáidnak testek, akik megölettek, adattak a hollóknak!« - Ordíts kapu! kiálts város! Eljött az Úrnak rettenetes napja!...

És a nyomorék alakja, mintegy szent konvulzióban elkezdte erőszakosan reszketni, száraz, elfonnyadt karjai kiterjesztett kezeikkel az égre voltak

emelve. Térden állt, mert mankóit elejté. Úgy nézett ki, mintha buzgó megdicsőülésben ihletten imádkoznék.

- Jer velem, - szólt az asszony, felemelve őt a földről. Dávid felvette mankóit, s oly sietve, oly élénken haladott az asszony mellett, mintha nem is a földön járna. Mintha a mankók helyett máris szárnyakat viselne.

Hogy átmentek a halottastermen, odalépett szépapjához, megcsókolá annak hideg arcát, hideg kezeit, s magasztos, túlvilági arccal rebegé: »látjuk egymást nemsokára«.

Judit meghagyta a nőknek, hogy ott maradjanak, míg ő visszajő, maga elment a nyomorékkal, felvezette őt a toronyba. Eddig nem mutatott erővel ment az fel a meredek lépcsőkön, a lélek látszott őt vinni.

Judit megcsókolta a szegény béna homlokát, s azzal otthagya őt a toronyban.

Dávid kiült a torony ablakába, honnan messzire el lehetne látni, s mikor meglátta Juditot, onnan fölülről utána kiáltott.

A nő feltekintett, a béna kihajlott az ablakból s mankóját leveté.

- Nem lesz rá többé szükségem! Bizonyos akarok róla lenni, hogy a kísértet órájában bátran viselem magamat. Azért magamra zártam a torony ajtaját, a kulcsot íme lehajítom.

S levetette a kulcsot a toronyablakból.

És azután a távolba nézett.

Judit a halottasházhoz visszatért.

Ott gyűltek össze Sepsiszentgyörgy asszonyai magukat kisírni. Pedig sírhatott volna mindenki otthon is, halottja volt minden háznak.

Judit megállt közöttük az udvar közepén. Magas, uralkodó termete, átható szemei, hideg, erőteljes arca mutatá, hogy mikor a fiág kihalt, neki kell a fenmaradottak vezérének lenni.

Inte, hogy ne sírjanak. Mindenki elhallgatott.

S azután szólt hozzájuk, erős, csengő, reszketéstelen hangon.

- Testvéreim! Sepsiszentgyörgy özvegyi, árvái, halljátok szómat! Isten nehéz kísértetekkel látogatta meg napjainkat. Túl kellett élnünk a nálunknál jobbakat, túl mindent, akit szerettünk. Városunkban nincsen egy ház, mely valakire ne várna, valakire, aki vissza nem jó. Akármeddig éljünk, számunkra öröm nem terem többé. Megagghatunk, megöszülhetünk szomorú lakházainkban, élünk jobb fele a föld alá van téve. De még ez nem legsúlyosabbika a csapásoknak, mik fejünkre mérvék. Azok helyett, akiket szerettünk, el fognak jönni azok, kik őket megölték. Látni fogjuk őket utcáinkon diadalmas zenével végigvonulni, látni fogjuk őket szobáinkban azon helyen ülve, mely kedveseink után üresen maradt. Az ismert hangok helyett hallani fogjuk az idegen szókat, s arcaitok özvegy bájait érni fogja az idegen kívánó tekintete. De én azon időt nem fogom gyáván megérni. A halál mindent visszaad, amit az élet elvett, s a halált nem veheti el senki, mint az életet. Ha nem tudnám, hogy székely nők közt vagyok, búcsút vennék tőletek, s azt mondanám, egyedül megyek, egyedül cselekszem, egyedül halok meg. De ismerlek benneteket. Ott kell lennetek, ahol én leszek, tennetek azt, amit én, halottjaitokhoz méltóknak lennetek. Most haza fogtok menni, mindenki hordja fel vagyonai legbecsesebbjét háza padlására, kapuit torlaszolja el szekerekkel, csak az ajtók maradjanak nyitva, rakjon tüzet a kandallóban, a gyermekek forraljanak vizet és olajat az üstben. Az első harangszóra mind ide fogtok jönni. A halottat kivisszük a város kapujába, ott az utca végén, a kapu előtt keresztben egy sírt ásunk neki, s ezzel a sírral be lesz zárva a város. Innen élve ki nem megy azontúl senki. Most menjete, házaitokat elrendezni. Az első harangszóra sietve gyűljetek ide.

Az asszonyok szétoszlottak, egy sem sírt többé. Elfásultan, a kétségbeesés némaságával hazament mind. Tette azt, ami mondva volt, kapuit eltorlaszolta, vizet és olajat forralt, kést köszörült, fejszét élesített. A kis gyermekek sírtak, rítottak a pitvarokban, maguk sem tudták, hogy miért.

Predialó felől a hegyiút kanyarulatában a távolban magas porfelleg oszlopai kezdtek támadozni a Sepsiszentgyörgyre vezető úton közelegve.

A harang megkondult.

Egyetlen harangja volt ez Sepsiszentgyörgynek, a többit mind ágyúnak önték.

Most e harang kondulása jelenté, hogy nem szeretett vendégek jönnek.

- A készülőt húzzák!... A temetésre készülő verset... Kinek temetésére?... Az utolsó férfinak.

- A lélekharangot húzzák!... A halálra készítő csengettyűt... Kinek a halálára?... Az egész városnak.

Sepsiszentgyörgy kapujához két csapat közelget. Egyik kívülről, a másik a városból.

Amazok mind férfiak, fegyveres, kemény vitézek. Emezek mind nők, leányok, gyöngé, fegyvertelen népség.

Amazokkal nehéz ágyúk, a halál diadalszekerei jönnek, hat-hat harcméntől vonatva. Ezekkel is egy szekér jó, az is a halál szekere, hat fekete paripától vonatva, a halottas kocsi, rajta a koporsó gyászfátyollal beterítve.

Amazok riadó harczenével közelítnek, bús, méla énekkel ezek, amazok lobogó zászlókkal, emezek lobogó fáklyákkal.

Mindkét csapat a kapu felé tart. Sír van jelölve az úton keresztbe.

- Azelőtt fognak találkozni mind a ketten.

Egy csapat cserkesz lovag közelg a városhoz. Ruházatjuk, arcvonásaik, nyelvök, mind valami eltévedt emlék a rég-rég múlt időkből, - mikor a magyar nép elindult az ismeretlen világba hazát keresni, - üldözte már akkor is a sors, - nem maradhatott régi honában, - millióként elhagyta szülőföldjét, - itt-amott letelepedett, - a sors viharjai onnan is kizaklatták, - egy rész odább ment, - a másik elmaradt, - messze Volgán túli földön, - a Kaukázus vad bércei mögött, - az elvált testvérek sohasem hallottak egymásról többet, - összekeveredtek a szomszéd fajokkal, - mindenki nagyot változott - s mikor ezredév múlva a világszellem szeszélye ismét összehozza őket, mint ellenség állanak egymással szemben, nem ismernek egymásra többé; de valami fájdalmas sejtés, valami keserű vonzalom lepi

meg a találkozókat, s mindkettő elszorulni érzi szívét, ellankadni karját és nem tudja miért?

A csapat vezére egy szép ifjú herceg a Kaukázus vidékéről, napbarnította szép ovál arcához oly jól illik az a kis, sötét bajusz. Ha dolmányt venne magára, senki sem mondaná, hogy nem magyar.

De az öltözet is, melyet visel, oly különös hatású; az a piros, körül prémes süveg, a kurta virágos szövetű mellény rövid ujjával, mely alól hosszabb, más színű kaftán látszik elő hosszú ujjakkal, az a görbe kard, maga a kard felkötésének módja, mind oly emlékeztető valami ismerős tárgyra, valakire, kit tán egykor képen lefestve láttunk s nevét elfeledtük, valami álmoképre, mely többször megjelenik, valami regére a távol gyermekkorból. Az ember felsóhajt s úgy fáj, hogy nem tud vele beszélni, hogy nem tudja megkérdeni tőle, mit csinálnak az otthon maradt rokonok? Boldogok-e? Imádják-e még a régi Istent? Szabadok-e még ők pusztáikban, ők bérceik között? Lám, mi nem vagyunk boldogok az új földön. Minket el-elhagyogat a választott Isten. Sokat sírunk, sokat vérzünk, bár ne jöttünk volna ide soha.

Ha meg tudnák érteni szavainkat, s mikor haza mennek, elmondanák otthon, hogy az eltávozott testvérek sorsát nincs mit irigyelni s egy-egy könny, egy sóhaj jutna számunkra, s az unokagyermek megtanulná neveinket kimondani. S aztán alkonyatkor kiülnének a magas sziklákra, kunyhóik küszöbére, melyeket még nemrég oly hősiesen védtek és oly hiába, mint távol rokonaik, kiknek feje fölött a nap leáldozik, s mondanák olyankor: így áldoztak le ők is! - - -

A csapat a város kapujához ér, a nők már akkorra megásták a nagy sírt, keresztben az útban, elzárva vele a kijárást, bezárva a várost.

Mivel lehetne jobban bezárni a várost, mely nem akar magába több lakost fogadni, mint egy sírral, éppen a bejövők útjában?

A lovagok csapatja megáll a temetkezők előtt. A nők énekelnek, bús halotti dalt a halálról, a halál után megboldogultakról, vigasztalásait a sírnak, a túlvilág reményét, az élet semmi voltát; - a nőhang különben is szomorú, a halotti dal reszketve, mint az éjféli óraütés, hangzik el rajta, a zokogás kitölti a hangok időközeit, s belülről a városból a gazdátlan, egyedül maradt házörzőebek sejtő vonítása hallik.

A lovagcsapat vezetője leszáll harcménjéről, társai is mind leszállnak. Kezeiket összeteszik, fejökről leveszik a csalmát s a sír oldalára állva, áhitattal imádkoznak, buzgón égre emelt szemmel. Ki hinné, hogy az ellenség?

A vezető a végzett ima után közelíteni akar a nőkhöz, kik a sír tulsó oldalán állnak, ekkor egy közülök előlép; Judit az, bátor, hideg tekintetével, s tiltó mozdulattal visszautasítja a közeledőt.

- Ne közelíts! E sír határ köztünk és köztetek. Nincs mit keresnetek e városban. Csak nők és gyermekek lakják ezt, kiknek gyámolait már megöltétek. Ime e sírba most fektetjük az utolsó székely férfit, aki Sepsiszentgyörgyöt lakta. Itten vénült ő meg, szent volt. Nyolcvan évig hagyta élni Isten, hogy vezére, tanácslója legyen az egész városnak, most elhívta őt magához, mert e városnak nincs szüksége életre többé. Csodálatos volt halála, nem kínlódott, mint más ember; a vesztett csata hírére kirepült a lélek belőle. Vak volt tíz esztendő óta, mert, ha nem lett volna az, akkor nem a csata híre ölte volna őt meg, hanem a csaták acélai, mint megölték a többit mind. Sepsiszentgyörgy hölgyei ide fogják őt elásni, a városnak kapujába, éppen a bejárás elé, hogy aki be akar jönni, elborzadva visszatérjen. Lassankint begyöpösödik majd az út s az utasok nem fognak ide találni többé, a város mellett köröskörül megnő az erdő és a fű. Mi pedig egyenkint elhalunk és nem akarjuk, hogy bennünket valaki megsirasson. Élünk gyászban, meghalunk emléktelenül, mint illik özvegyekhez, kiknek férjeik a csatamezőn maradtak. Azért áldott legyen e sír, mely e várost a világból kizárja, és átkozott legyen, aki azt átlépi, élteben és halála után - Amen!

A cserkesz engesztelő arccal szólt ismeretlen szókat a székely hölgyhöz, s a kebléből kivont fehér kendő, mit feltűzött dárdája hegyére, azt látszék mutatni, hogy békét, engesztelést hozott a városnak. Az asszony elérté a jelt, s megtagadva intett.

- Hiába hozod a békét. Amíg itt egy élő lehellet lesz, háború van köztünk és köztetek. Béke nekünk csak a halál. Szomorúság lakik itten. De a szomorúság csak halottainkért él a szívben, rátok nézve gyűlöletnek fészke van ott. Menjetek innen. Nagy a világ, elfértek benne. Nincs tőlünk mit elvennetek. Pihenni sem jöhettek ide. A nyugalom elköltözött e városból örökre. Fényes nappal sírok kísértetei járnak végig az utcán. Kisírt szemű

nők, kik kedveseik sírját s a magukét keresik. Boldogtalanok, kiket az örültség kerget s az öngyilkosság vezet. Menjetek innen.

A cserkesz szívében oly különös visszhangot gerjesztettek az ismeretlen ismerős hangok; elmélázva megállt a sír előtt, dárdája nyelére támaszkodott, szétnézett a gyászos asszonyokon, mintha mind ismerősei volnának, nem tudott nekik mit szólni.

Kötelességgyakorlásban növekedett fel, megszokta a parancsszót latolgatás nélkül teljesíteni, és most nem érzett magában erőt arra, hogy a városba bemenjen, mint ez meg volt neki hagyva.

- Vedd le kopjádnek hegyéről, vedd le azt a fehér kendőt! - kiálta rá az asszony. - Döfd e szívbe fegyveredet, mártsd vérébe azt a fehér kendőt, akkor tűzd fel lobogónak: úgy jöhetsz be városunkba.

- Szíveinken, holttesteinken keresztül! - kiáltának mind egy hanggal az elkeseredett asszonyok s odaveték magukat a cserkesz főnök lova elé; a paripa tombolt és ágaskodott.

És a cserkesz arra gondolt, hogy neki is van otthon édesanyja, akinek szavai oly hasonlóak ez asszonyéhoz és szép hűgai s ifjú jegyese, kik szintoly szépek, mint ez ifjú nők lovának lábai előtt, szemeik éppen úgy ragyognak, arcaik oly halaványak, hosszúkásak, vonásaik oly szenvedők, termeteik oly délcegek és hajuk olyan fekete, - a szépséges cserkesz nőké, mint e székely nőké itten.

És szíve erőt vett rajta. Félre fordította fejét, hogy az asszonyok ne lássák a szeméből hulló könnyüt, és azután lovát sarkantyúba kapta, egyet inte fehér kendőjével a hátrahagyott gyászos asszonyoknak, azután leborult lova nyakára. Társai utána siettek nyargalva, a dárdák süvöltöttek a légben. A porfelleg elnyelte alakjaikat. Sem a székely hölgyek, sem a cserkesz hölgyek nem látták őt többet.

A sereghez visszatérve, haditörvény elé állíták, amiért a parancsot nem teljesíté, s kit a csaták golyója elkerült, megölte a szigorú haditörvény, amiért ellene vétett.

Küldtek ezután keményebb szívű embert az asszonyoktól lakott város ellen. Az letapodtatá lovai patkójával az utca közepére ásott sír dombját, s a zárva talált házajtókat kopjakkal ütteté be erőszakosan.

Fáradtságos harca lett ott, a harc dicsősége nélkül, asszonyokkal, gyermekekkel és gazdájukat védő ebekkel. Egyenkint kellett elfoglalnia minden házat. Ujra kezdeni a harcot minden utcán, ablakokból, házhéjáról, kövekkel és forró vízzel küzdött ellene a fanatikus nép.

És a harang egyre kongott. Sikoltás és fegyverzaj közt hallatszott a rémes kongás, kétségbeesésre készítő hangok, mikkel a magas torony - mint egy tömör óriás, aki maga nem mozdulhat - fölülelkezve az egész városon, népét buzdítani tetszék, s ha olykor szűnt a nagy zaj, hallatszék a vad, rikácsoló ének onnan fölül:

Szolgáidnak testek,
Akik megölettek,
Adattak a hollóknak

Éjszakának idejére küzdött le az ellenállás. A város kezében volt a hódítóknak, már erősen hallatszott a diadalének, alig-alig az elhalók kiáltása, midőn hirtelen, mintha az égből szállnának alá, ártó tüzek repültek le az alanti házak tetőire, az égő szurokkanócok egy perc alatt felgyújtják a várost, a viharos forgószél segélyül jő a lángoknak, a tüzes zsarátnokot végigfűjja a város egyik szélétől a másikig. A láng emelkedik, az ég fedele izzadni látszik tőle, s a fekete füstben a szélkavarta repkedő üszköket mintha láthatlan démonok vinnék eget ostromló csatába.

Az emberkiáltást túlharsogja a vihar tombolása.

De legmagasabban minden lángok között lobog fennen égve a torony teteje, mint egy óriási fáklya és az égő lángtető alatt még mindig hallik a szomorú harangkongás, csatának, tűznek, viharnek és temetésnek hangja. Most egyet hirtelen fordul a szél, a lángokat ismét megfordítja, egy iszonyú roppanás hallik, azután a harang elnémul, talán éppen az esett le.

A két elem ura lett a csatatérnek, a szél és a láng.

Az emberek elfutottak onnan. Csak két ellenséges harckiáltás hallatszik még - a vihar üvöltése és a lángok ropogása.

Mintha léggé olvadt nők szellemei hánynák alá égő szikrák alakjában égnek törekvő lelkeit a harcos férfiaknak, s mentől többet levernek onnan, annál több rohanna utánok a vitatott csillagos hazába.

Miért nem vagyunk mi is ottan!

A Nepean-sziget

Megáldva a délövi ég minden gyönyöreivel - közepén egy láthatártalan óceánnak, melynek színén a "fata morgana" képe lebeg, - partjain kókuszligetek, hegyei tövében virul a királyi ceiba, melynek virágából méz, gyümölcséből tej, tövéből bor folyik, örökzöld szavannáin édes patakok bolyonganak, őserdeit madársereg lakja, szivárványtollakkal és csalogányhanggal; s mikor leszáll az éj, csillagai gyémántok, holdja nap, a tejút, mint az európai holdfény világít le reá, míg az esthajnalcsillag fényében árnyékot vetnek a fák. Megáldva az istenkéz minden áldásaival, neveztetik a Nepean-sziget - *pokolszigetnek*.

Százhusz mérföldnyire Botany-Baytól a napfordítókon felül fekszik három sziget: egyik a Norfolk-, másik a Fülöp-, harmadik a Nepean-sziget. Ez utóbbit sűrű korallzátonyok övedzik, melyek miatt csak az esőzési időszakok előtti napokban közelíthetni felé. Ilyenkor egy-egy kisdud pilóta jelenik meg, és halálveszéllyel közelít partjaihoz, benne rendszeren öt ember ül. Midőn a révhez érnek, ott egyet az öt közül a partra kivetnek, s a másik négy siet távozni, és szeméit behunyja, hogy ne lásson.

Mi történik tovább az ott maradttal, minő élet, minő halál vár reá a sötétzöld mangava-erdőkön belől, mikből senki vissza nem lép? Kik laknak ez átkos hírű helyen? Oszt-e jutalmat és büntetést itt is ama hatalmas kéz, melynek neve gondviselés?

A Nepean-sziget ki van zárva a világból. - -

Néhány nappal az esőszakok előtt, egy naplemenet után, pompás tünemény mutatkozott a Nepean és Norfolk közötti tengeren: - az egész vízgyetem lánghabokká lenni látszék, átvilágítva, mint egy híg chrysopras-özön villanyos foszforfényvel; mely tünemény nem szokatlan a déli tengerben, s rendszeren közelfő vízforgók előjele. A keresztülsugárzott óceán habjai között a mélyben úszó tengerlakók ezrei látszottak elő, mintha egy alulról világító tűzforrás ragyogna pikkelyeiken; - minden színű korallerdők, a gorgoniák, alcyonok, flabellák számtalanjai, az óriás anserina, mely háromszáz lábnyi mélységből emeli föl koronáját a víz színére, s a százkarú állatnövényi csodák, mind egymással összetenyészve, tűntek fel a

tengerszín alatt, ismeretlen, megfoghatatlan pompában, rengetegek, mezők, virányok a vizek fenekén!

Az ég emellett feketekék volt, de tiszta, s csillagai annál ragyogóbbak.

A pokolsziget pedig sötéten-hallgatag és félködökbe zárt; egész területén idegenszerű félcsend honol, olykor kísérteties ijesztő hangoktól felzavarva; őserdei mélyén az apiaster visszhangzó kiáltásai jajdulnak néha fel, mint haldokló segélykiáltása; az onkák nyávognak, oly hangon, mint mikor eltévedt gyermek szülői után sír, s a sötétben olykor a jaguár szemei villannak elő a bokrok közül, s a százlábú scolopender foszforfényével, mint kísértő lélek mászkál az acajouleveleken...

A világló tengeren egy fekete pont kezd közelíteni, lassanként csónak alakját veszi magára s végre öt alakot látni benne, kiknek arcaikat tenger és ég világítja.

Elöl két evező legény ül, arcaik felötlően hasonlóak egymáshoz, talán testvérek.

A kormánykeréknél köpcös férfi áll, és rekedt, durva hangon kiabál és szitkozódik, majd a szelekre, majd az evezőkre; ez a kormányos.

Közepett az árbochoz támaszkodik egy férfi, vállán zöld köpeny van keresztülvetve, szemöldtelen szürke szemei vannak s veres, rövidre nyírott szakáll körüli bizalmatlan kifejezésű májfoltos arcát.

Az ötödik egy hölgy, fejére durva, fekete kámzsa borul, - ott ül, és nem látszik élni.

A csónak révbe ér, a férfi, a rövid veres szakállal int a két evezősnek, azok szolgálai készséggel karolják fel a hölgyet, kiszöknek vele a partra s ott leteszik. A hölgy fejről lehull a köpeny felső része s arcát és vállait leleplezi.

Az ős liget, virágos banánjaival, a gyémánttal hintett ég, a lángoló foszfortenger, mind oly szépek voltak e percben, de szebb volt nálok a hölgy; ifjú halavány arcán valami mondhatlan báj malasztja ragyogott, amint jobb kezével felmutatott az égre, mely millió szemeivel néz egy pontra, s egy szemmel mindenüvé, - baljával pedig rámutatott a parancsoló férfira a hajóban.

A férfi elérte az intést s arcát eltakarta, hogy ne lássa azt.

- Csónakba legények! - morga a kormánytartó.

Az egyik hajós beugrott a naszádba, hanem a másik irtózatos jajordítással vágta magát hanyatt, s képtelenül eltorzított arccal harapott karjába; minden izmai vonaglottak.

- Bátyám! az Istenért, mi lelt? - kiálta a fiatalabb, s a mondhatatlan kínokat szenvedőt a csónakba emelte, ott mellé térdelt, átölelte, és sírt.

Amaz pedig nem bírt szólni, arca elkékült, melle a megszakadásig felfuvódott, szemei kimeredtek, s tikkadó arca rémségesen mosolygott; igazán pokoli kínjának kelle lenni, - senki sem tudta, mi baja.

A délszigeteken lakik egy féreg, a bennszülöttek maringoingnak, az utazók pokolbeli fúriának nevezik. Hosszú, sárga, szőrös, mely az emberek és állatok tagjaiba fúrva magát, azokat a megdühödésig kínozza.

Az ember ajkai tajtékot kezdtek verni, halála közel volt és bizonyos.

E percben a parti sűrűségből egy kő repült ki, s egyet zúgva a levegőben, a kormányost úgy találta oldalba, hogy a kerékhez tántorodott.

- Evezőre gyorsan! - kiálta ez, szörnyen megrettenve - mondtam, hogy ne jöjjünk a parthoz ily közel!

De a hajósnak csak testvére iránt volt figyelme.

Egy újabb kő füttyült ki a bokrokból, s a kormányos orrát laposra ütötte.

- Veszedelem-áldottát! - ordítá ez - fogd az evezőt s hagyd meghalni azt a dühödtet! - s ezzel a legényt a padok közé lökte, testvérét pedig lerúgta a hajófenékbe; a haldokló megfogta reszketeg kezével a kormányos ruháját, s egy görcsös vonaglással magához rántotta őt, s hályogos szemeit rámereszté... A kormányos, egy viharok közt megkövült tengerész, lefejté lábairól a haldokló kezeit, azután fölemelé őt gallérjánál fogva, s egyet lódítva rajta, a tengerbe kivetette. - Két tengeri angyal (cápa) rohant utána, s perc múlva néhány véres vízhólyag buborékolt fel a víz színére.

- Szegény bátyám! - sóhajta az egyedül maradt legény, mindkét evezőt kezébe véve. Néhány könny gördült durva mellényére.

A kormányos pedig, amint ismét helyére lépett, újabb parittyakővel találkozott, mely karját bénítá meg, - még egy hajítás, s véres homlokkal zuhant végig a csónakban, fuldokolva: Óh, el vagyunk veszve!

A fenyegető veszély felriasztá a parancsnokot merengéseiből, hirtelen leveté köpenyét, a kormányküllőt kezébe kapta. "Evezz" parancsolt; a csónak megfordult, a szél vitorláiba feszült, még néhány kő repült utánok, s percek múlva csak egy fehér sirály alakja lebegett a sötét világú tengeren.

A halavány hölgy a gyermekded arccal egyedül maradt az ismeretlen partokon.

Leült a mohos sziklapartra, gyönyörű fejét könyökére hajtá, s tekintetével a messze láthatáron, hol ég és tenger összeolvadnak, merengett; olyan volt e vadon puszta helyen, mint fehér habléány a mesék világából, ki kétes csillagfénynél a lábai alatt zúgó tengerben gyönyörködik, s hallgatja a doradok aeoli zengzetét.

Hirtelen durva kéz érinté vállát, hátratekintett, - egy férfi állt előtte, széles atlétai termet, ősz, kuszált hajakkal és szénfekete szakállal; feje körül pikkelyes armadillabőr volt tekerve, vállain fekete foltos agutibőr átkötve, egyik kezében tartotta nehéz parittyáját, másikban fekete piros színű almabogyót, hosszú zöld szárral.

- Ez az upasfa gyümölcse! - így szólt komoly merev hangon a hölgyhöz - aki ezt megízleli, annak nem fáj többé az élet. - De mégis, nem! - ez igen erős kín, noha rövid - szólt, mintegy magában tusakodva az ember, s a hölgynek nyújtott halálmérget annak kezéből kiragadta s a tengerbe dobta. - Van könnyebb módja is a halálnak - folytatá egész jószívűséggel -, amott egy völgyben buzog egy meleg forrás, fölötte szüntelen nehéz, kék gőzök lebegnek, az ember ide lehajtja fejét, egyet lélegzik, s a másvilágon fog felébredni, ez legkönnyebb neme a halálnak.

A hölgy rettegve nézett a szörnyű tanácsok adójára, s kezei önkénytelen fonódtak imádkozásra össze.

A férfi szomorúan mosolygott.

- Itt nincs kihez imádkozni - monda -, itt nincs oltár, nincs törvényszék, nincsen gondviselés; itt az élet egy hosszú halál; mentül hosszabb, annál

keserűbb; s húsz év alatt te vagy az első nő, akinek szemei a pokolszigetet meglátták.

A hölgy mondhatatlan iszonnal kérde a rejtélyes embertől:

- Kik laknak itt?

A kérdezett borzasztó nyugodtan felelt:

- A botany-bay-i elítéltek!

A hölgy folyvást növekedő aggodalommal függeszté rá kérdő tekintetét, mintha iszonyú sejtelve volna, melynek eszméje még nincs tökélyre ébredve gondolataiban.

- Mindjárt gondoltam - folytatá búskomoly nyájassággal a férfi, minővel egy sírból visszatérő szellem álomképe beszél rokonához, -, mindjárt láttam ártatlan arcodon, hogy nem a törvény keze volt az, mely téged ide küldött; s volna kezemben úgy a halál, mint egy időben - szólt, megcsóválta parittyájára nézve -, négy lény közül, kik téged idehoztak, egy nem tért volna vissza, de lehet, hogy egy sem; te iszonyú helyre jöttél; ez helye mindazon gonosztevőknek, kik vétkeket követtek el, miket titkolni kell az álladalomnak, nehogy a nép megismerje, hogy oly bűn is létezik; ott ama berekben egy méregkeverő lakik; közelebb ama barlangban egy apagyilkos; túl amott a kék köveken azon ember, ki hét feleségét halálra csiklándozta; ezen gobea-fonadékok között tanyáz a szívevő, ki hat szűzet megölt, hogy szíveiket kitépje, s azt hiszi, hogy ha a hetediket megölné, repülni fogna, mint a madár; s fenn ama dombon van tuskóhajléka a nepeani hóhérnak, kinek kedvenc mulatsága, akit elől-utól talál, agyonlövöldözni... s benn a szavannákon nem egy vérgyalázó, stellionatus, fanatikus gyilkoló, lélekkalmár lakik: bűnök nevei, miket érteni irtózat! Vad férfiak mind, kik mindnyájan külön laknak és félve kerülnek egymást, kinek számára a föld mérget terem, az ég üldöző mosquitokat... és te ilyen helyre jutottál!

- És te?

- Azt kérded, hogy hát én ki vagyok? kit húsz évi halálra büntetett a törvény keze: az én nevem "a jó ördög". Hah! Ismerik e nevet Angolhon évkönyvei. Húsz évvel ezelőtt élt a yorki grófságban egy üstfoltozó; neve volt akkor Bark Williám; rossz volt akkor is a világ, mint mindig, hamis bírák pajzsa volt a törvény, orgazda volt a bíró, és az ítélet káromkodás; ekkor kezdték

Bark Williámot a jó ördögnek nevezni; együgyű ördög volt ő, törvényeket nem tanult, csak azt látta, hogy míg a nagy tolvaj karonfogva jár a törvénykezelővel, addig a kis tolvajt felakasztják; míg a dobzódó ajtajánál éhező árvák és özvegyek sírnak s hiában kérnek a juryház kapuja fölött kifaragott igazság szobrától védelmet és pártfogást: addig az háborítatlan költi el ezeknek utolsó falatját; a jó ördög látta azt, s vette lőszerét, golyót tett belé, ítéletet hozott a vádlottak fölött s azt végrehajtá; - így estek el ítéletei következtében számra tizenegyen, kik mind nagy urak voltak szegény emberek filléreiből, s kik miatt húsz év óta lakja a pokolszigetet a jó ördög. Óh, ha meggondolom, hogy ezt az életet, melyet hosszúra nyújt az ostoba remény, itt kell e nagy sírban végignyomorognom, melyből sem halál, sem feltámadás ki nem szabadít! - Oh jer, ismerd meg azon helyet, hol a halál forrása fakad, tenéked paradicsomot adhat még egy más világ, nekem - ki tudja mit?

A hölgy erélyes mosollyal tette gyöngéd kezét a vad férfi ideges karjára s szólt:

- Nekem ott fenn van egy védelmezőm: meghalt atyám; álmaimban sokszor megjelenik, fejemet megsimogatja és az örök üdvek honából hoz le vigasztalást; ezen szellem hangja susogja nekem, hogy még nincs ideje a meghalásnak, majd ha lesz, azt is meg fogja mondani; ezen ég, ezen csillagok mind azt mondják nekem, hogy még napok vannak hátra, mikben vérnek és könnynek kell folyni az igazság sujtoló kezétől; a világból poklot csinálnak az emberek, mi pedig, ördög barátom, csináljunk világot a pokolból - és legyen bizalmunk.

A fanatikus gyilkoló bámulva nyújtá vastag feltört kezét a hölgynek, másik kezével végigfutott a homlokán; látszott, hogy eddig alvó eszmék ébrednek agyában.

- Igen! - kiálta indulatosan - dac nekik! legyen boldogság ott, hova ők iszonyokat ültettek, reményleni fogunk és - egymást biztatni a csüggedésben.

A rossz világból száműzött angyal és a pokolszigeti jó ördög kezét fogtak, hogy egymást védni fogják!

- Atyám segíts! - sóhajtá a hölgy, égre tekintve.

S elindultak mindketten Williám laka felé.

Tövises sűrűségek között csavargott egyenetlen útjuk, néhol egy redves fától vagy a lámpásbogár fényétől bevilágítva; a bozótból vámpírok repkedtek elő s lábaik alatt jéghideg kígyók mozdultak meg sziszegve.

Mentül beljebb haladtak, a rengeteg annál sűrűbb, a fák annál magasabbak, s mindennemű kúszó növényekkel és cserjékkel összebonyolódottak kezdtek lenni; a keskeny út, mely nem volt egyéb, mint az embermagas harasztos keresztütiport nyomás, mély völgyön vezetett keresztül, melynek egyik oldalát mohos sziklafal, másikat sűrű gobe- és liánfonadékok képezték. Az ég nem látszott itt a felül összenőtt batatak ágaitól: sötét volt. Amint itt hallgatva nyomultak előre, amint Williám, a hölgyet kezénél vezetve, előretörtetett, hirtelen a sötétben egy az útban keresztülfekvő tömegbe botlott, mely erre bivalyi horkanással felébredt. - Két izzó szem világított a sötétben.

- Vissza! csitt! - szólt suttogva a jó ördög, a hölgyet szorgosan rejtve háta mögé - ez a szívevő! ennek világítanak a szemei, úgy, mint a tigrisé.

A hölgy zsibbadtan a félelemtől szorult vezetőjéhez közelebb.

A két fénylő szem újra elhunyt, s egy alvó hortyogása kezde hallatszani.

- Megint elaludt a barom - szólt Williám -, meg találtam őt rúgni... De hogy éppen ide az útba kellett feküdnie; bárcsak valami állat a torkába mászna. Jer, lépünk rajta keresztül. - S már most óvatosan lépte át a szívevőt, azután hölgyének nyújtá kezét. - Alszik, nem vett észre; vigyázz, rá ne lépj!

De a szívevő nem aludt, hanem azon percben, melyben a jó ördög a hölgyet át akarta rajta emelni, rivalgó vad ordítással felszökött fektéből s a hölgyre rohant.

- Ohó, fattyú, ne oly hamar! - dörgé Williám, s megkapta hátul az óriás szörny nyakába kötött bőrpalástot, azon egy hatalmas kanyarítást tett hátrafelé s a nem-ember hörögve bukott a sűrű cserje közé, azután egy állatias üvöltéssel újra fellökte magát, dühösen ragadva meg favastagságú karjaival a jó ördögöt. Összeölelkeztek. Lépéseik alatt dübörgött a föld, amint mindketten roppant erővel dulakodtak szótlanul, lélegzetüket visszafojtva. Végre zuhanás hallatszott. Mindketten elestek. Williám könyöke egy tuskóba ütődött s jobb karja zsibbadtan csúszott le ellenfele oldaláról; az óriás felülkerült, hanem palástja Williám bal kezében maradt, ki azt ellene nyakára fojtani törekedett, s annál fogva, mint láncos ebet

rántotta vissza mindannyiszor, midőn az veszett vérszomjjal lódult a futni nem bíró hölgy felé.

Még egy erőfeszített rándulást tőn - a kötéllel facsart bőr elszakadt.

- Megállj! - ordítá kétségbeesve Williám, nem bírva zsibbadt keze miatt felkelni.

- Atyám, segíts! - sikoltá a hölgy. S a szikla felett egy lövés dördült el; az óriás mindkét kezével agyához kapott, azután fejtetőre a sűrű bokrok közé zuhant; kis ideig tartó nehéz vergődés hallatszott még a cserje között, később nyögő vonaglás, azután semmi.

A sziklapárkányzaton pedig csillagfénynél távozó férfi látszott, mogorva, egykedvű léptekkel ballagva; ruhája szürke katonakabát, s vállára hosszú puská volt vetve. Anélkül, hogy feljök nézett volna, ismét csendes, apatheticus mozdulatokkal továbbment.

Williám hallgatva nézett rá, míg eltűnt szemei elől, azután sürgetve ragadta meg a hölgy kezét.

- Siessünk - mondá -, ez sem barátunk; vak szerencse, hogy ez eszelős helyett minket nem lőtt le. Ez Grundler, *a nepeani hóhér*.

2.

Közepén a Nepean-szigetnek van a jó ördög laka, meredek szikla oldalában, melynek nyílásához hosszú gyékényhágcsón juthatni; a szikla tetejét három terebélyes theobroma-fa árnyékozza illatos lombjaival.

Ide vezette védettjét Williám. - Különös, jellemző gyöngédség volt e túlságos emberen, hogy a hölgynek semmiféle múlt körülményeiről nem tudakozódott, sőt nevét sem kérdezé, hanem nevezé őt egyszerűen: "Fájvirág"-nak.

Az egyik theobroma-fa alá szellős wigwámot készíte számára, friss vizet, gyümölcsöket és vadakat hordott ide neki, miket a szép hölgy kezei oly ízletes étkekké tudtak elkészíteni.

Így folytak el napok napok után. Fájvirág beleszokni kezdett helyzetébe: már nem rettegett az éjjeli kiáltozásoktól s az erdőkben bujkáló gonosztevők tekintetétől.

Lakása hozzáférhetetlen volt, ha Williám távozta után a gyékénylajtorját felvoná, s magassága által biztosítva a mérges bogarak, s a mocsárok éjjeli gőze ellen.

Egy napon magánosan ült Fájvirág wigwamja előtt, kezéből egy szelíd pávafaj psophia csipegetett mais-magokat, lábaihoz a völgyből felkúszó növények indái vonultak, miknek virágharangjain lazúr- és aranyszárnyú lepkék függtek; az esti szellő, felszedve a balzsamnövények aromáját, lengett a magas kakaófák körül, melyeknek ágain tarka paradicsommadarak himbálták magukat; a távoli pagonyok felett veres gőz lebegett. - Az e napot megelőző éjt iszonyú orkán dühöngte át, minőt csak a déli tartományok ismernek; egész erdők irtattak ki töveikből, a tenger kicsapott a sziget legmagasabb partjaira, letarolt fák között szétzúzott madarak heverték fészkeikben. A szél ordításai közben olykor ágyúlövéses is hallatszottak s összes kétségbeesett jajkiáltás, minő egy süllyedő hajó népségeé. A vész csillapodtával mindjárt sietett a parthoz Williám, s azóta vissza nem tért. - Most mintegy kipihenni látszék magát a természet, valami szokatlan ez a fényes nappali csönd.

- Fájvirág! - szólt a szikla alatt Williám ismeretes hangja - bocsásd le a gyékényt.

A hölgy lebontotta a fa derekához kötött hágcst s kezét nyújtá az érkező elébe. De a hágcson nem az ősz bajtárs jött fel, hanem egy szőkefürtű ifjú, szép, mint Apolló.

- Álom-e ez? - kiáltának mindketten, s hogy meggyőződhesse nek a valóságról, egymás karjaiba hullottak. - Isten, istenem, - liheg é az ifjú, s kereste az eget kedvese szemeiben és az üdvet annak ajkain.

Nagy gyönyörúsége lehetett benne az örök jónak, midő n ily boldog emberekre lenézhetett. - Még Williám is sírt, mint egy asszony, maga sem tudta, miért.

Most néhány száraz szót a krónikából:

Nem mondok évszámot - hanem volt idő, midő n bizonyos nemzet, mely elég keserű poharat megivott, hirtelen azon jó gondolatra jött, hogy mindazon fiait, kik neki szeretetet és szívük vérét fizették, kebléből kitagadta, s mert csak határain belől kívántak élni, halni: kitiltá csontjaikat is az országból!

Ily kitüntetésben osztozott Viktor, vagy, minthogy magyarul írunk, legyen neve: Géza.

Családi neve nem akar eszembe jutni, majd talán valakinek eszébe jő, - addig is nevezzük őt röviden Gézának.

Száműzve hordta a nagy honáldást keblében egyik tengertől a másikig.

Az elzárt paradicsom ajtaján kerubok vagy mik örködének.

Ily kéjutazásai egyikében, midőn Valparaisoban egy éjjel a város utcáin holdvilágnál bolyongana, egy palota erkélyén nősikoltásokat hallott; felrohant az erkélyre: - két rabló egy leányt fojtogatott; két perc múlva az ifjú kardja átjárta testöket. A második rabló haldokolva csúszott lábaihoz s nyögve vont elő kebléből egy erszényt fuldokolva: "a kormányzó ötven guinea-t adott", azután kifújta lelkét.

A kormányzót *Quarrelsonnak* hitták, ki a hölgynek nagybátyja volt, s annak az élet színpadáról lelépése esetére örököse, mire nézve neki rokoni kötelessége volt arról a legbiztosabban gondoskodni.

Ez a hölgy volt Fájvirág, igaz nevén Quarrelson Mária.

A kormányzó nagy darab földön legelső ember volt, s így minden törvényen felül állott; nagyon természetes tehát, hogy senki sem vonhatta őt kérdőre e gyöngéd gondoskodásért, valamint Máriát sem biztosíthatta senki, hogy a jövő reggel Valparaisoban fog-e felébredni vagy a mennyországban?

S az ifjú, kit a föld túlsó oldaláról űzött ide engesztelen sors, szenvedélyt érzett a hölgy iránt; elmondá neki, hogy szerencsétlensége nagy, s a hölgy azt felelte, hogy kétfelé osztott teher kevesebb; két szív könnyebben visel egy fájdalmat, - ők megérték egymást.

Mária levelet írt Quarrelsonnak, melyben kinyilatkoztatá, hogy a száműzött idegen sorsához fűzendi a magáét s elbúcsúzóik tőle, messze elutazandó.

Hanem Quarrelson lelke fekete volt, mint azon rabszolgák, kiket naponként korbácsoltat; azt hitte, miszerint Mária azért akar tőle megmenekülni, hogy majd a sydneyi főkormányzószéknél ellene vádat indítson s a kedveséhez szökő leányt, midőn az éjjel a reá váró csónakhoz sietne, elfogta, s sajkán elvitte a Nepean-szigetre; ott kitette, tudva, hogy onnét még vissza nem jött

senki, s midőn kérdezték tőle, hol van a leány, előmutatta annak levelét, s azt mondá, hogy kedvesével megszökött.

Géza pedig kereste az elveszettet az egész világon.

De jó az isten. Küldött egy vihart, mely Gézát a pokolszigetre kiveté, melynek partján őt a jó ördög megtalálta, ő pedig megtalálta az elveszettet.

Sokáig éltek itt mindhárman boldogan, Géza, Mária és vén barátjok, a jó ördög; egészen elfeledték, hogy a Nepean-sziget neve: pokolsziget.

Hanem midőn az első örömek mámore eloszlott, kezdenek jönni a jövődöröli gondok, a honvágy, vágy a szabad világ után... Sokszor látták őket szabadon repülő felhők ott ülni néma ábrándban a theobromák susogó ágai alatt s keserű reménytelenségben merengeni a néptelen tenger pusztá látkörén.

Sokszor megkísérték Géza és Williám, alattomban egy kis csónakot faragni kőfejszékkel, s midőn félig készen voltak vele, valami gazember felégette vagy széthasogatta fáradságos művöket; irigység vagy a nepeani hóhér tehette.

Le kelle mondani minden szabadulási reményről.

Egy éjjel azonban szokatlan nyögések verték fel a barlang lakóit álmaikból; úgy hallatszottak, mintha a föld mélyéből egy haldokló sóhajta fel.

- Ez bizonyosan a vakondok - szolt Williám -; itt lakik egy odúban a szikla alatt, nyolc éve, hogy nem látott napvilágot. Ez a vakondok nyolc év előtt híres legény volt a northumberlandi grófságban, nevét nem tudom, volt neki vagy húsz: minden városban más, ma hosszú szakállú koldus volt, holnap parfümírozott dandy; délelőtt bérszolga, délben tőzsér, délután rendőrtiszt, este alakos, éjjel zsebelő; ma vőlegény volt s holnap mint hajóslegény jelent meg saját felesége előtt, tudtára adandó, hogy férjét a menyasszonyajándékkal egyetemben elnyelte a tenger; vagy tizenkétszer házasodott, feleségei mind élnek; - ugyanannyiszor tömlőcéből megszökött, hatszor bukást hirdetett, most pedig itt lakik a föld alatt; azon nyolc év alatt, hogy idehozták, ki nem mozdult odvából; én szoktam neki mahinotgyökeret lehajigálni, abból élösködik, különben igen csendesen szokta magát viselni, s még úgy sem sóhajtozott mint most, valami baja lehet.

Másnap reggel lementek a vakondok odvába. A nyögések egészen megszűntek. Az ember halva volt. Ott feküdt összezsugorodtan szűk odújában, különös alkotmányt szorítva karjai közé. A sötétben nem lehet megismerni, micsoda; hanem a világosságra felcipelve, kitűnt, hogy az gyékényből mesterileg font naszád, kaucsukkal erősen bevonva s leghosszabb út vészeire készítve, sajátzerű kormányval és hársvitorlával. Csak percben múlt, hogy az ember tizenharmadszor meg nem szökött börtönéből; az a perc halálának perce volt, mely e nyolc évi munkát kigúnyolá.

Mint szikráztak mindháromok szemei e csónak látására!

Hanem a csónak csak egy ember számára készült.

Csak egy szabadulhatott meg!

S ki legyen azon egy?

Hosszas tanakodás után abban egyezének meg, hogy az Willliám legyen, ki elvitorlázva Botany-Baybe, ott a kormányzót tudósítsa, hogy a Nepean-szigeten méltatlanul szenvedők vannak, és őket szabadítsa meg.

Még azon éjjel kedvező széllel tengerre vitte naszádját a jó ördög, elbúcsúzva bajtársaitól, kis ideig északnak irányozta futását, azután feszült vitorlával indult meg nyugatnak, s kevés idő múlva eltűnt szemeik elől.

El fog-e jutni kiseded csónakával a sydneyi öbölbe? Nem temetik-e el az úton a habok? Nem vesz-e el éhen?

Vagy ha megmenekült, fogja-e ő a törvényszéket felkeresni, hogy ott barátjaiért panaszkodjék, s magát újra elfogassa?

Nem fogják-e őt, mint szökevényt, azonnal fenyítésül letartóztatni, mielőtt panaszát elmondhatná?

S nem hiába fognak-e akkor várni szabadulásra a pokolszigeten hagyott baráti?

3.

Hetek, havak múltak el; naponként várták az elhagyottak a szabadulást s amint nőtt az idő, reményök úgy fogyott. Felszámították, mennyi idő alatt érhetett Willliám Botany-Baybe, mennyi idő kellett arra, hogy

visszaérkezzék. Az idő végtelenül hosszabbra ütött ki; szinte fél esztendő telt el így kínos várakozásban, midőn egy esős alkonyon vitorlát látott Géza feltűnni a tengeren, mely egyenesen a szigetnek tartott.

Ki írhatja le az örömet, melyet e látvány a szabadságvágyók szívében gerjesztett. Sokáig imádkoztak hálaimát, szemeiket az égre függesztve s midőn azokkal újólág a hajót keresték, az már akkor a révbe érkezett, benne három férfi ült: egy evezőlegény, egy kormányos és *egy veresszakállú, májfoltos arcú férfiú!*

Az örvendőek egyszerre égből hullottak alá a pokolba.

- Quarrelson! - ordítá dühösen Géza, kőbaltáját ragadva; szemei vadul forogtak.

- Az istenért, mit akarsz? - kiáltá Mária, az ifjú térdeit átkarolva.

- Meg fogom őt ölni, vagy meghalok magam, de így nem szabad a sorsnak csúfot üzni velünk.

- És én? - esenge a hölgy.

Az ifjú habozott.

E percben két mozsárlövés történt, a csónak kikötött, ezúttal közel mert jönni a parthoz, mert ormán két mozsár volt felállítva, golyókkal töltve.

Quarrelson kiszállt, s sebes léptekkel egyenesen Grundler, a hóhér lakának tartott, s annak ajtaján bement.

A csónakban az evezőlegény maradt, kezében égő, vasnyelű kanóccal, az ágyuk előtt ülve; hátul a keréknél a kormányos állt.

- Meg kell téged szabadítaniok, ha emberek, bárha Quarrelson emberei is! - kiáltá Géza s eszméletlenül ragadta magával Máriát; pár perc múlva a parton termett.

Alighogy észrevette a kormányos, inte a legénynek, hogy lőjön rájuk; ez fölemelte kanócat.

- Az Isten szerelmeért! - sikoltá a hölgy, térdre hullva.

E sikoltásra felrezzent a hajóslegény, merőn rátekinte a hölgyre, leereszté kanócat, s hátra fordulva, a kormányosnak fejrázva inte, hogy nem fog löni.

Géza közeledett.

- Lőj! - ordítá a kormányos.

A hajóslegény vonakodott.

- Fogsz löni, gazember? - dühöngve amaz - vagy téged is a tengerbe vesselek, mint bátyádat oda vetettem? - s ezzel dühösen a legénynek ugrott.

Ez pedig, mintha kígyó csípte volna meg, szökött fel helyéből: "vedd ezt bátyám emlékeért!" rikoltá, s a kanóccal úgy vágott a kormányos szeme közé, hogy visszatántorodott az árbocig; itt azonban indulatosan rántotta elő kését, képe elvörösült s vad bosszúval rohant a fegyvertelen hajóslegényre.

- Ne félj! - kiálta Géza, egy ugrással a hajóban teremve, míg kőfejszéje a kormányos ölésre emelt kezét lezúzta.

- Hurrah! - ordítá a hajós, mellénél ragadva a hanyatló kormányost s azt egy lökessel a tengerbe taszítva. *Két tengeri angyal rohant utána, s perc múlva néhány véres vízhólyag buborékolt fel a víz színére...*

Amint Quarrelson belépett Grundler ajtaján, mogorván kelt az fel moh-
ágyáról, fegyverét a belépőre szegezve.

"Rule Britannia" jelszó hangzék Quarrelson szájából.

Grundler vállat vonva ereszté le fegyverét s röviden kérdé:

- Mit akarsz?

Quarrelson szétnéze, ülőhelyet keresve a gunyhóban.

Nem volt abban egyéb egy nyaláb mohnál s egy kőasztalnál.

Grundler furcsa ember volt; hajdan sydneyi hóhér, elélemülve azon kegyet kérte magának, hogy Nepeanra eresszék, adván vele elegendő lőport és golyót; különös kedve telt benne embereket vadászni s tudta, hogy a nepeani lelkekről senki számot nem kér. Különben mogorva vadállat-kinézése volt; előregömbült nyakkal, sörtehajjal s vastag tompa orral, hasonlított egy ábrándos vén hiénához; hosszas magányságban annyira elszokott a beszéd-től, hogy ritkaság volt tőle egyhuzamban három szót hallani.

- Emlékezni fogsz rá - kezdé Quarrelson -, itt e szigeten bizonyos némben tartózkodik s egy férfiú, kik a jó ördöggel laktak egy tanyán; ez utóbbi

ezelőtt félévvel innét valahogy megszökvén, a kormányshékhéz ezeknek kiszabadításáért folyamodott, s a kormányshék törvényes vizsgálatot szándékozik tenni a Nepean-szigeten, mely két hét múlva fog véghezmeni. Akkorra nem szabad nekik azon két személyt megtalálni, megteheded-e ezt?

Grundler fegyverére mutatott.

- S mit kívánsz érte, ha megteszed?

- Puskaapor, rum - volt rövid felelete Grundlernek.

- Tehát áll az alku? Két hét alatt?

- Jó! - mondá Grundler.

E percben lövés durrant el, s a gunyhó teteje forgácsokban hullott az alkudók fejére.

- Mi volt ez? - kiáltának kirohanva.

A csónak, melyen Quarrelson jött, kétszáz lépésnyire volt a parttól, s duzzadó vitorlákkal távozték attól; benne egy evezőlegény ült, az árbocnál Mária, a kormánykeréknél Géza.

- Adjon az ég hosszú életet neki! - kiáltá a távolból Géza Quarrelsonnak, s egy másik köszöntő lövés halomba dönté a tuskó-hajlékot.

- Utánok!! - ordítá örülten Quarrelson, s hanyatthomlok a vizeknek rohant. - Fogjátok el őket! fogjátok el! ide Grundler, lödd agyon őket, lőj.

Grundler képéhez illeszté fegyverét, célzott; azután újra leereszté azt, vállat vonva mondván: - Már messze vannak.

- Mindegy, lőj! - rikácsolá kétségbeesve Quarrelson s térden csúszott a hóhér után.

- A lőpor drága - felelé az hidegen.

Quarrelson pedig tébolyodottan futkosott a parton, sírt, átkozódott s magát kétségbeesve verte a földhöz, haját tépte, kövekkel hajigált az égre; - bosszút állt magamagán.

A vitorlás pedig nemsokára Botany-Baybe érkezett, hol a keresettek megjelenvén, a törvényes vizsgálat elmaradt, s így Quarrelson sohasem szabadult meg a pokolszigetről; emlékeznek ugyan még sok év után is azon

hajósok, kik újabb lakókat szállítottak ide, s kiknek nem szabad a hóhéron kívül egyébbel beszélniök, az pedig már jó ideje, hogy több szót nem tud, mint "rum és lőpor"; ezek emlékeznek egy őrjöngőre, ki démoni tekintettel dühöngve, jajgatva közelge feléjük, iszonyú átkokban kifogyhatatlan, midőn őket távozni látja; de annyi bizonyos, hogy azóta senki vissza a pokolszigetről nem került. Williám letette ördögi melléknevét s becsületes lakatosmester lett belőle: Quarrelson bűnhődése után végképp lemondott az improvizált bíraskodásról, s miután felsőbb helyekről kegyelmet eszközöltek ki számára, mint istenfélő ember végezte életét.

Géza és Mária mint éltek tovább?

Nem akarom a költői igazságtételt ezáltal zavarba hozni, hogy további életök folyamát ideírjam; elég azt tudnunk, hogy elvégre csakugyan boldogok lettek, ha nem is ezen, de legalább a másvilágon.

Az volt Géza minden viszontagságainak alapja, hogy honát jobban szerette, mint magát, jobban, mint nejét, s hogy az ily szeretetért mi szokott lenni a fizetés? Beszélnek róla a krónikák.

A remete hagyománya

Mintegy két éve lehet, midőn megtanultam, hogy az életben több a fájdalom, mint az öröm.

Megtanított rá a világ. - Óh, a világ igen keserű iskola.

Akkor még fiatal voltam, most már nem vagyok az. Hála Istennek, megvénültem; úgy hiszem, hogy annak, ki többé semmit nem fél, semmit nem remél, nem hisz és nem szeret, kinek semmi nem fáj, kit semmi nem gyötör, joga van elmondani, hogy megvénült.

Nem az a legvénebb, ki legtávolabb van a bölcsőtől, hanem az, ki legközelebb van a sírhoz.

Mennyi elveszteni való reményem volt még akkor! A reménység szép természettünemény, szép, mint a szivárvány, és el nem érhető, mint az. Napsugár teremti a szivárványt, meleg szív a reményt. Ragyogó semmi mind a kettő. Gyermeköröm.

Különös lélekállapot az, hogy mikor az ember boldog, úgy keresi, kutatja a fájdalmat, mintha büszkeséget akarna belőle magának szerezní, mintha szégyenlené azt, hogy boldog, s büszkélkedni akarna azon sivatag érzésben, melynek neve világfájdalom. S ez nem érdekessé lenni vágyás, ez természetes túlömlése minden érzőbb ifjúi kebelnek. - Még ekkor nincsen semmi joga azon sötét archoz, melyet visel, semmi joga az embert gyűlölni, s lelke borújában keresni a magányt, mely oly sivár legyen, mint gondolatai; semmi oka kitagadni magát a világból; óh, mikorra a keresett fájdalom napjai megjönnek, mikor a keserű ital, mit a szenvedések pohara nyújt, a lelket átjárja, nem mutatja többé az arc a szív fellegeit, nem ad hangot szenvedéseinek, hanem megtanul örömet hazudni, mert tudja, hogy bánataért még ki is nevetik.

Most a legvígabb fiú vagyok azok közt, kik kalapjaikat valaha félreviselték; ott vagyok, hol legtöbb zajjal jár a világ. Csókot, ölelést, szép szót és ütleget kapok és osztok. Számtalan emberrel jövök naponként össze, egyik barátomnak, másik ellenségemnek nevezi magát; ami nekem mindegy.

Ezelőtt két évvel a beszkidí fenyveserdőben laktam.

Egy rokonomnak, kit ott szép birtokkal áldott meg az Isten, volt a hegyek közt csinos majorsága, nem messze tőle kallómalom, melyben rezet zúztak, s benn az erdők között néhány mézskemence. Ezeknek lakóiból állott környezetem; nem mondhatnám, mintha valami nagy konverzációm lett volna az emberekkel, beszélni nem tudtam velök, mert nem szóltak emberi hangon; tetőtől talpig idegen az egész vidék. Most ha két napig ott kellene tanyáznom, megenne az unalom, akkor két hónapig laktam ott, s e két hónap volt legszebb része életemnek.

Akkor bennem volt a világ, magammal hordtam azt, most kívülem van, és ő ragad magával.

Csalatkoztunk: én is, a világ is. Én benne. Ő bennem. Hanem azért egyikünk sem akasztotta fel magát, s most igen szépen megférünk egymással.

Minő gondolataim voltak akkor! Ha hosszú fáradsággal szirtről szirtre kapaszkodva végre a legmagasb bérctetőre jutottam, honnét megjelenő arcom a kőszáli sast ijeszté zúgó repülésre, s végigtekinték az alattam terülő, embert nem mutató vidékre, a hűs hegyi szellő izzadt homlokomat verte... Lenn a völgyben már alkonyat volt, távol harangszó hította estimára az elsötétült vidékek lakóit, míg fenn a bérctetőről még látható volt a leáldozó nap süllyedő fényképe, amint bíborszín fellegei közül utósugárait az ég aranytengeréből szétlövellé. Úgy tetszék ilyenkor, mintha nekem előbb jőne fel a nap, s utóbb áldoznék le, mint másnak. Optikai csalódás volt az egész. Gyakran ott talált a feljövő éj csillagképeivel, méltán, merengve, amint végigdültem a gyopár földte bérceken, s az éj egyhangú sötétéből jövendőt olvastam. Gyakran ott lepött a bércei mögül feljövő holdvilág, szomorú, halott fényt vetve a világra. Óh, ily távol emberi szívektől, az éghez ily közel, mily magas sejtek születtek lángoló fejekben. Meg tudtam volna az egész világot javítani! De, szerencsémre, e műtét nem volt rám bízva. Legalább is lábbal állítottam volna az ég felé a szép mindenséget, hogy a nap ne süsse fejét.

Terv tervet űzött zaklatott agyamban. Ezzémim egymásra nőttek: oly buján, mint tán a föld virágai sarjazhattak, midőn a lefutott özönvíz után legelőször sütött az Isten napja a földtámadt természetre. E virágok közül egy sem hozott gyümölcsöt. A telek, mely őket megtermé, most fonnyadt

kórómaradványaikkal van tele, s bánja, hogy helyettök nem csicsókát termett, vagy más hasznos konyhanövényt.

Hála Istennek, ez eszmék nem bántanak többé, még emlékeiktől is megszabadultam.

Ha most visszamennék azon tájra, tán újra eszembe jutnának. Ha látnám azon havasokat, mikről alánéztem, látnám a vén fenyőt, mely alatt a vadmadár kiáltásait hallgattam, és a havasi rózsabokrot, mely indás ágaival a bérchasadékból fejem fölé hajolt, halavány virágszirmait egyenkint hullatva el; - ha újra hallanám a titokszerű hangot, mely a csendes rengetegben olykor megszólal: panaszos kiáltás, madárszó, vagy kóbor lélek hangja; - ha érzem a vad erdők lélekemelő illatát, vegyülve a virágos pázsit friss demutszagával; - ha fekünném a halkán zúgó bérci csermely mellett, bámulva a beléhajló ágat, mely lombjait a hűs kristályvízben fürösztí, s hallanám a közel madárzenét, s az érc török távol zuhogását, s a pásztorkürt tévedő hangjait; tán mindazon eszme föltámadna bennem, mi ez emlékekhez híven csatolva van: mindazon ragyogó ifjú gondolat, miknek szívárványegysége, mint egy nyári délután képekben gazdag álma, le nem írható, de el sem felejthető.

De nem, az emberéletben nincsen kétszer tavasz. Amely virága ennek elnyílik, nincs napsugár, mely azt újra virágzásba hozza.

Ily lélekállapotban olykor naphosszant elbolyongtam az úttalan fenyves rengetegben. Életmódom egyszerűsége mellett könnyen tehettem ezt. Órákig el bírtam nézni a pókot, amint mesterséges hálóját megszövé, melynek egyes szálai szívárványszínt játszottak a verőfényben. Néztem a pókot, melynek alakja oly utálatos, s gondolkozám az emberről, kinek alakja oly dicső. Elkísértem a patakot, mely hűs bérc alól eredt, tisztán, mint a kristály, partjain virágokkal csókolózott, ahol csöndesen folyt, az ég látszott benne. Akartam tudni, hogy hol végződik, mentem vele vad szirtmosásokon, lapályos mezőkön keresztül, míg egy posványhoz vezetett, hol szétterülve, a bürkök töveit áztatni megállt, fekete, poshadt vizében tekergve úszott a barna vízikígyó.

Egy ily bolyongásom alkalmával a zivatar véletlen utolért. A hirtelen támadt szélvész tördelte a fákat a zúgó erdőben, a záporosó egyhangúan vágott alá a vidékre, olykor a villám nyilallt át az elsötétült égen.

Emberi hajléknak híre sem volt, sem távol, sem közel, s megázni mégiscsak prózai dolog.

Siettem egy közel talált völgyet jókor elérhetni, hol egy aláhajló sziklahomlok alatt száraz bőrrel hittem végignézhetni a természetmulatságot.

A völgy sötét volt, mint az éjszaka. Egymásra boruló bórfenyők fogták el róla az eget, s a sűrűre fajzott gyalogfenyőbokrok túlevelű gallyaikkal szinte hozzáférhetlenné tévék az asyllumot; ha a fergeteg nyakamon nincs, nem hiszem, hogy rávettem volna magamat az áthatolásra. Azonban a zápor nagy cseppekben kezdett átszivárogni a lombokon, s ez siettetett. Kezdék lefelé bocsátkozni. Olykor egy kő gördült meg lábaim alatt, s ugrálva futott le a meneteles úton, s ezt okosan tevék; hogy előttem futott és nem utánam. A völgy igen mély volt. Mire a kiálló szikla alá juték, oly sötét lett, hogy saját orromat sem láttam, amit ugyan fényes nappal is csak imígy-amúgy látok. Itt vevém csak észre, hogy jó helyre jöttem; fejemről ugyan elfogta a sziklaerkély az esőszakadást, de az alárohanó záporzuhatagnak tökéletesen útjába álltam, s ez rosszul biztatott.

Szerettem ugyan mindig a zivatart, örömet hallgattam a hegyektől visszavert mennydörgést s a szakadó zápor süvöltését, de a belőle származó sárral sehogy sem tudtam kibékülni, s ezúttal úgy vevém észre, hogy módom lesz benne nyakig fürödhetni. Mentül előbbre mentem, annál mélyebbre jutottam, végre csak kezeimmel tapogatva a nyirkos sziklát, haladhattam bátortalan léptekkel, az ázott, mohos föld csúszott lábaim alatt, s már hallám a mögöttem zuhogni kezdő vízomlást.

E vigasztalan percben úgy tetszék, mintha világosulni látnám környezetemet, s néhány pillanat múlva kétesen vöröslő félderű kezde elterülni a völgyben, a villám hihetőleg fenyőbe ütött le, ennek lobogó vérvilága terjeszte idáig némi reszketeg fényt.

Széttekinték nála. Körülem sűrűn összenőtt fák, - oldalt meredek sziklafal, csüggő borostyánindákkal, mögöttem - megdőbbenve rázkódtam össze, mögöttem, a sziklához ragasztva, a legsűrűbb csalit közt rejtetten, egy magányos emberi lak.

Nem akartam szemeimnek hinni; e helyen, - ily elhagyatva; ki lakhatik itt? Egyetlen ajtó volt a házon, az ajtón kis ablak; az alacsony kunyhó küszöbe

előtt nagyot nőtt a tövis, a küszöb és ajtó között felmagzott a perje, s az ajtóragasztó hasadákaiban sárgultak a gombák. Ösvény nem vezetett hozzá sehonnét.

Ki választhatta magának tanyául e helyet? A ház, mintha csak holtteteme, kísértete lett volna egy igazi háznak, melyből a lélek elszállt, anélkül, hogy valami ijesztő lett volna rajta, oly különös, oly titkos, bántó hatással volt reám, hogy szinte remegtem tőle; e zárt ajtó, e tövises küszöb, a fűvel benőtt földel, s körül sehol ösvény, sehol emberi láb nyoma.

Tekintetem nem bírtam levenni róla, szemeim rá voltak bővölve. Félttem, és mégis vonzódtam bemenni e házba, s míg keblem vitt, lábaim a földbe érzem gyökerezni.

A zápor határozott, az omló zuhatag egy lesodort sziklával úgy térdem ütött, hogy szinte vele mentem. Az ütés fölrazott. Nem láttam többé a rejtélyes kunyhóban egyebet száraz menhelynél, s térdem az ajtónak feszítve, azt benyomtam, és beléptem. Az ajtót készakarva nyitva hagytam, azért-e, hogy szükség úgy hozván magával, szabadon futhassak, vagy hogy a növekedő lángfényt be hagyva sütni, láthassak nála? Nem bírom meghatározni.

Beléptemmel úgy vevém észre, hogy a kunyhó csak előszobája egy mélyen a sziklába vájt tágas teremnek, melyben több egyszerű bútoron kívül egy fonott karosszék is volt látható, a szék előtt a földbe vert asztal, s magában a székben egy férfi, ki, mint a félhomályban kivehetém, kezeit keblére rakva, fejét félrehajtá, és nem mozdult.

Egész tisztelettel kívántam neki jó napot, de nem fogadta el. Elmondám neki, hogy minek tulajdonítsa e szerencsét, hogy házánál tisztelhet; hagyott beszélni, de látszott, hogy fel sem vesz, meg sem mozdult.

Én szépen meghúzáam magam egy lóca végén, fél szemmel az ajtót, másikkal a hallgató embert kémelve, kinek nesztelen némasága százszorta félelmesebben hatott rám, mint a fejem fölött mennydörgő vihar. Örömet szöktem volna, de félttem, hogy les, s ha észreveszi, hogy félek, utánamesik és megragad.

Félóráig ültem ott, s maig is csodálom, hogy e félóra alatt meg nem őszültem. A zápor kioltá a besütő tűzvilágot, s amint fogyott a fény, úgy nőtt iszonyatom. Minden percben azt hittem, hogy fel fog kelni az ember, s mellém ül, megszólít vagy megcsókol. Szerencsémre nagy okai voltak

ilyesmit nem tenni, s félóra múlva a fellegek eloszoltak, s én könnyebbült lélekkel láttam a fák tetején ragyogni az alkonyati napsugárt, mely e lak belsejét is tűrhetőleg megvilágítja.

Ki ne érzette volna azt a vigaszt, mit félelmes éj után a virradó nap fénye nyújt? Egészen megújulva érzem magamat tőle. Künn a madarak elkezdtek énekelni, a friss esőszag becsapott az ajtón, s elverte a dohos penészszagot, mely idebenn úgy fojtá a lélegzetet. Érzém, hogy még nappal van, s e gondolat visszaadta könnyelműségem minden bátorságát.

Házigazdám még mindig ott ült, és hallgatott. Gondolám: aluszik, s mégsem akartam minden szó nélkül búcsút venni tőle, s odaléptem hozzá, s miután a menedéket szépen megköszöntem neki, megfogtam keblére tett kezét, s meg akartam azt rázni.

Az alak azon percben, melyben hozzáértem, összeomlott, - hamuvá lett.

Évtizedek óta kellett ez ismeretlen rejtektanyán meghaláloznia, azóta a szabad légen semmitől nem érintve lassankint elhamvadt, egykori alakját azon percig megtartva, míg porrá omló teteme nem érinteték.

E kombinációt csak később értem rá tenni. Ijedten rohantam el onnét ez eset után, s midőn lélekvesztve a majorba értem, a forróház rögtön kitört, s csak tíz nap múlva jöttem ismét eszméletemhez. Ez egy körülmény nem tartozik ama két hónapi boldogság tényezői közé.

Alighogy fellábadoztam, első gondom volt a rejtett erdei tanyát felkeresni. Higgadtabb ésszel igen természetesnek találtam minden körülményt, s félelmem nem vala tőle.

Kérdősködtem a környékben az ember felől, de egyebet sem bírtam kikutatni, mint hogy valaha itt egy vad ember élt, ki senkitől nem kért semmit, senkinek nem adott semmit, ki senkihez nem szólt, senkinek nem felelt, s kiről senki sem tudja, hol vette magát, és hová lett.

Hogy ráakadtam e helyre, tapasztalám, hogy azok, kiknek az esetet elmondtam, megelőztek. A kunyhót szépen kitakarították, ami elvihető volt, elvitték belőle, csupán egy csomag megsárgult, megfoltosult írott papírt hagytak ott egy szegletbe vetve, mit én gondosan felszedtem, s mohón elolvasék. Ez iratok minden szavát szívembe oltottam akkor. Mint pokoli balzsam, úgy esett keserv-éhes lelkemnek. Ez lett embergyűlöletem

katekizmus. Később eszem megtérvén, az egészet a tűzbe dobtam. Most sajnálom. Sok ábrándos bohóság volt benne. Amennyire emlékemben maradt, megpróbálok néhányat közülök kuriózum gyanánt ide feljegyezni.

I.

Fehér arc, sötét szív.

Milyen fehér az ember arca, milyen fekete az ember szíve.

Az ember a természet mostoha gyermeke.

Minden állatnak megadja a föld, mire szüksége van; az embert mezetlenül szüli a világra, mintha mondaná: menj, rabolj, ölj, hazudj, ha élni akarsz, mi gondom rád.

Te féregóriás! Ki lelked minden jobb érzésinek börtöne vagy, s mindennek, ami szennyes indulat, rabszolgája.

Kellettél ide, hogy a náladnál kisebb férgeket eltaposd, s a föld virágait letépd.

Mit adtál te a természetnek, hogy mindent elvégy tőle?

Királya vagy te a világnak? Az volnál, ha annak, ki mindeneket üldöz, király volna a neve!

Fehér arc, sötét szív.

S te lész-e az, ki, ha a csillagok lehullanak, még élni fogsz?

Kevélység démona! Hiszed, hogy e csillagos mindenség csupán a te gyönyörödre világol, s hogy e ragyogó világegyetem, melyen csupán te vagy a sötét folt, csak azért van megalkotva, hogy téged, kinek élete egy buborék élete, mulattasson?...

Minek hordod oly fennen arcodat?

Végy egy marok port, és gondolj rá: hogy e por, melyet most lábaddal tapodsz, s mely most olyan sötét, ember volt egykor, olyan, mint te vagy, s ember lesz egykor, olyan, mint te vagy, s gázolni fog rajtad, mint most te gázolsz rajta, büszkén fogja arcát az égnek emelni; királyok lesznek majdan belőle, költők, hadvezérek, kiket a nép félistenekül fog bámulni, s kiket a forduló év nem találанд többé...

Minek hordod oly fennen arcodat?

II.

Úr és szolga. - Az egész világ egymásnak ura és szolgája. S nincs úr, kinek ura, nincs szolga, kinek szolgája ne volna.

A koldus ebet tart, hogy legyen kinek parancsolnia, a fejedelmek hízelgőket tartanak; a jobbágyok fölött uralkodik a föld ura, és minden földesúr meghajtja fejét a király előtt, - és minden király meghajtja fejét a halál előtt...

Ez a beteg, halvány fényű égitest, a hold, rabszolgája a földnek, éjeit világítja, megláncolva forog körüle, és túri, hogy ez idomtalan tömeg elfogja előle a napvilágot. - A föld rabja a napnak. A nap az Altairnak, ez a Siriusnak, s így a világ végtelen közepéig kereng és engedelmeskedik egyik hatalom a másiknak.

III.

Ha tudhatná az ember: mikor fog meghalni?

Ha tudhatná azt a sötét időt, midőn szemét lehunyja és föl nem nyitja többet, hanem lefekszik örökké tartó álmokat alunni, lelke pedig elbujdosik, mezítelen, vezértelen a hűvös éjszakába, a véghetetlen égbe... Miért nem tudja: hol s mikor? Mint kerülné azt a helyet, hová mégis mennie s hol meghalnia kell! Mint számlálná az éveket, később a napokat, amik még hátravannak, s mint esnék kétségbe, mikor már csak perceket kellene számlálnia...

Több jót, kevesebb rosszat tenne-e akkor? Használná-e jobban a rövidre mért időt? Vagy még tán kevésbé félné a hosszúra mért istenítéletét?...

IV.

Mennyi keserű van az ember éltében.

Ha mindazt föl akarná jegyezni, gyermekkorában kezdhetne hozzá, s megöszülne, mégsem érné végét.

Pedig édessége csak négy van a létnek.

Az anya teje, a szerető csókja, a bor lángja és az ellenség vére.

Jut-e még eszedbe az a virágoskert, melynek kóróit is rég szétfűtta a szél? Az a nyájas, bús, könnyező nőarc, mely betegágyadnál éjeket virrasztott át, a megnyugtató kebel, az érzékeny ölelés, a hízelt hangok? Óh minő messze, minő messze vitte e képeket az idő! Ha jutnak eszedbe, tartogasd meg őket féltett ereklyeként, mert vissza nem jönnek sem ez életben, sem a másvilágon. Még egyszer fogsz anyai kebleden pihenni, - a föld kebelében, mikor sírba tesznek. Ki fog akkor édes hízeltéssel reggelenként felköltetni?

Anyacsók, anyaölelés...

Hová lesz a szivárvány, ha a nap eltűnik, hová lesz a virág, ha a tavasz elfogy, hová lesz a csillag, ha egéről lefut? Hát a szerelem hová lesz, ha a szív kiégett?... Mit adhatsz nekem, mindenható sors, a kínokért, miket fejemre mértél? Egy percet adj vissza, egy pillanatot azon időkből, midőn megtudtam, hogy a paradicsom a szívben van, nem a mennyországban. Kiűztél e paradicsomból, ajtajára állítottad hideg angyalodat. Adj vissza egy érzést azon szenvedélyből, mely egykor kéj miatt örültté bírt tenni, adj vissza egy csókot azon reszkető ajkáról, miknek érintése velőmet gyújt meg, ha csak álmomban is.

Első szerelem, első és utolsó szerelem.

Mi édesebb a szerelemnél? A bornak pohara. Kábult gyönyörei a mámor hőseinek. Hosszú önfeledség álma. Szabad járás a tündérorszámban. Gyönyör, melyhez nem férhet fájdalom. Örültséggel határos örömök. Kergető láz. Bűvkorona, mely minden vágyadat azon percben, melyben megkívántad, betölti. Akarsz felejteni? elfelejtesz mindent; akarsz gazdag lenni? tied lesz a világ kereksege; akarsz király lenni? király leszel. Óh az én lelkemen a bor démonának nincs többé ereje; nincs többé ereje, mióta a vért megkóstoltam, s megrészegültem tőle...

Óh a vérszomj irtóztatós érzet, de a vérmámor gyönyöre még irtóztatósabb.

Mi édesebb a bor kelyhénél? A bosszú pohara. Pohár gőzölgő ellenséggel megtöltve, mit a tajtékzó ajk szilaj átkok kiáltása közt, halálhörgések hangjánál iszik meg, s elolt a szívben egy évtizeden át lobogott gyehennát vele. Hah!...

Nincsen tehát számomra az életnek semmi édessége hátra?... Van, van még egy.

Ez egy utolsó kéj, ez utolsó édesség - a halál perce.

V.

Volt egykor egy férfi, ki egy lányt örülten szeretett.

Elhagyta érte családját, a fénykört, melyben született, s melyet megszokott; elhagyta rangját, leszállt hozzá, hogy vele egyenlő legyen, megosztá vele falatját, s éjt, napot átfáradott, hogy legyen vele mit megosztania. - Viselte a gyalázat pírját homlokán miatta, hordozta a sors balkezét miatta, hordozta az apa átkának és az anya könnyhullatásának terhét miatta, s kiállta érte mindazt, ami az életben és a halálban keserű.

A férfi, ki ily örülten szeretett, én voltam.

Kéz kézben esküvénk egymásnak hűséget; egy fájdalom, egy élet, egy halál volt eskünk jelszava. Minden csillag fenn ragyogott az égen, láthatta jól, hallgatott az egész mindenség, hallhatta jól ez esküt.

- Ha lesz egy másvilág, mely egy új hazát ígér, s ennek ajtaja, a koporsófödél, számadra megnyílik, oda is veled megyek, ott sem hagylak el.

Ezt mondtam én a lánynak.

- Ha lesz egy másvilág, mely szebb hazát, szebb világot ígér a sír után, onnét is eljövök, hogy tied lehessenek.

Ezt mondta a lány nekem.

Van-e hát, van-e élet a síron túl? Elment a lány oda, s én nem mentem vele. Elment, s engemet látogatni nem jár.

Mi nyomot hágy a légben az elbocsátott hang, a villám dörgése s a szenvedő sóhaja, átok és áldás s Istent hívó eskü?

Üres hang az eskü. A lég sem tartja meg, hát még az emberi szív?

VI.

Midőn legelsőbb megsúgám szerelmem a leánynak, végigborzadt, elhalaványult. Olyan lett, mint a szobor, mit sírkövekre, kezében tört fáklyával, faragnak.

Pedig milyen vidám volt különben. Ha hajnalt akartam szívemben és szívemen kívül látni, csak az ő arcát kelle nézmem, és láttam azt.

Mint elsápadt ez arc, mint elveszté pírját, midőn első csókom szempillájára nyomtam... Megérezte-e előre?...

A második csók ismét visszahozta arca rózsáit. A lány szebb lett, mint azelőtt vala, s önkénytelen remegését kinevetve, enyelgő mesét mondott e titkos borzadásról, és vállamra hajolt és átölelt.

Hú lyánya előtt
Térdre borul a szerelmes,
És esküszik annak
Oly tiszta szerelmet,
Melynek heve s lángjai el nem apadnak,
S csókolja a lányt,
És vissza a lányka a térdepelőt...
Mért borzadozol,
Szép Emma, mi bánt?...
Künn a hideg éjben
A szél szava szól...
S rémes szekerekben,
Mit vonnak aranyszemű éjmadarak,
A bőjti boszorka lihegve halad...
S mint végigutaz
Az éj viharában,
Mormogva magában
Így szól: nem igaz, nem igaz, nem igaz...
Szép Emma, mi bánt?
Mért borzadozol?...

Alkonyat volt. Hallám, a lány mint nevetett e mese után, de érzém, tagjai mint reszkettek ölemben.

Érezte, hogy egykor...? Irgalmas Isten!

VII.

Emberszeretet, - embergyűlölet.

Mennyire tele van e két szóval a világ. Az ember azt hinné: e földön minden lény a más bajával törődik, a más örömeinek örül.

Pedig ez nem igaz.

Egy neve van e két szónak. E név önszeretet. Túl rajta semmi.

Ki a világot szeretni akarod, nem szereted-e benne legjobban azt, ki hozzád legközelebb van, tenmagadat? Ki a világot gyűlölöd, tudod-e gyűlölni azt, ki arra legméltóbb, tenmagadat?

Mi jogotok nektek az embert másutt gyűlölni, mint tenarcotokban? Egyik sem jobb a másiknál, ki mit szenved, magáért szenved. Utáld meg magadat, s nyugodjál meg szenvedéseidben; ez becsületedre válik. Minden gyümölcsnek megvan saját férge, minden embernek saját fájdalma, saját bűnhődése.

S ti a sorsot meritek káromolni? Tudtok emlékezni azon kézre, mely most benneteket ver, s nem emlékeztek azon kézre, mellyel ti vertetek más. Emlékeztetek a kézre, mely tőletek mindent visszavesz, s nem arra, mely mindent adott. A tövis magjából tövis terem. Ki bűnt vetett, fájdalmat kell aratnia.

Ha embert akarsz gyűlölni, gyűlöld magadat, megérdemelted. Ha emberek üldöznek, ha Isten karja ver, ha nyomorúvá lettél, s mindenki megvetett, gyűlöld meg magadat, megérdemelted. Ha te nem, - vétkeztek apáid, s mint most te vezeklesz értök, úgy fognak majd teérted fiaid lakolni. Az adósságokat fizeti az örökös.

Én is megtanultam gyűlölni. Gyűlölök mindent, ami él. Gyűlölöm, ki hozzám legközelebb van, barát, atyafi, rokon, azután az ismeretlen népek, az élet, a halál; de központja gyűlöletem örökéletének én magam maradok.

Óh, mennyit vétettem önmagam ellen!

Nincsen semmim a földön, nincs semmim az égben, minden világi birtokom a temető. Egy mohos síremlék s néhány száradt sírvirág. És ezt is én tevém. Magam vettem el magamtól mindent.

Szívem egyetlen seb, de legfájósabb ott, hol enkezeim pusztítanak rajta. Ki semmit nem hisz, semmit nem remél, és senkitől sem szerettetik... E nyomorú én vagyok.

Én vagyok az, ki kedvesét, a hűtlent feledni akarta, s miután nem tudta őt elfeledni, megölte őt, s azután még kevésbé tudta elfeledni...

Emlékezet? Átkos emlékezet. Semmi állatnak, semmi fűnek nincs meg e fájdalma. Csak az ember szíve viseli fullánkod...

...Ha a vidékre köd száll alá, elvesznek szem elől a távol remények partjai, s a távol hajótörések bércei. Miért nem tud az ember emlékei fölé is ily köd vonulni?

VIII.

Futottam a világból. Szeretőmet és csábítóját megöltem.

Éppen egymást tarták átkarolva, ajk ajkat ért, boldogok voltak, midőn egy döféssel keresztüldöftem mind a kettőt. Lelkeiket egymásba sóhajták, vérök összeömlött, s egymást átölelve meghaltak mind a ketten. A leány még egyszer felnyitá szemeit, azokat a nagy sötétkék szemeket, s rám tekintve velök... Hajh e tekintet mint szívembe égeté magát! Még most is, ha elsötétül, olykor előmbe áll, mint egy világló kép, és jövődöt mond fejemre. - Véréből egy csepp kezemre feccsent, siettem az erdőbe, hogy azt a legelső patakban lemossam kezemről, de nem ment le. Mostam, vérig mostam kezemet, hiába, a vérfolt ott maradt, mint egy örökké élő emlék. És azóta is sokszor mosom kezemet, és soha le nem megy róla. Ott lesz az rajt, mikor majd azt az ítéletnapkor fel kell tartani az örök bíró eleibe. Legyen ott, vétkeztem, bűnhődni fogok, de nem emberek kezétől. Az örök igazság pallosa nem enged el, ne is engedjen el semmit. Az emberek ítéletét megvetem.

IX.

Most itt lakom e kietlen vadonban. Embert alig látok, kinek ember alakja van is itt, vesztegetve van belé a lélek. Nyomorú, tengődő nép, még az emberméltóság is lekopott arcáról, s csak abban különbözik a többi vadállatoktól, hogy mindig részegen találni; gyermekei is borszeszen nevelkednek föl, azt szíják anyatej helyett. Mennyivel szebb fiai a

természetnek a fák, ezek a délceg óriások, mindenik megfelel a célnak, melyre alkotva van, zöldül, árnyékot tart, gyümölcsöt vagy virágot hoz, menedéket ad a madár fészkeinek, s védi azt a viharok ellen, míg az ember, ez a világ mézárósa, ez a mindent evő sáska, csak pusztítani tud. Miért nem teremté őt az Isten az első napon? hadd halt volna meg éhen a hatodikra...

S tán csak az embernek van lelke ennyi állatok közt? Egy időben istenkáromlásnak vették, ha valaki azt mondá: nem a világ forog e porszemnyi atom körül, melynek neve föld, hanem e paránycseppet csóválja maga körül a nap. Még rájövünk, hogy el fogjuk ismerni, hogy minden lénynek van lelke a világon... nézd: e virág mily kellemmel tudja megnyitni kelyhét, szinte látszik rajta, hogy mosolyog vagy kacérkodik. - Azt hiszed, hogy ez csak azért nőtt ki a földből, hogy legyen mit leszakasztanod? s tán ez nem fáj neki? Hiszen minden letört virág vért hullat, fehérét az egyik, másik arany színűt vagy világoszöldet. Azt hiszed, hogy csak a piros vérnek van élete? Vagy tán az illat nem lelke-e a virágnak? S ki ne ismerné meg a méregnövényen azt a baljóslatú sötét tekintetet? Ki ne látná az egyszerű gyógynövény alakján az életvisszaadás áldását? Ki ne látná a virágok legpompásabbjain, hogy semmi haszonra nincsenek? Egy görög bölcs hajdanában megtanult a madarakkal beszélni, kár, hogy a mai tudósok nem görögök és nem bölcsek, megtanulhatnak beszélni a virágokkal.

X.

Templomban voltam egykor. Régen volt, igen régen. De nem tudtam imádkozni. A templomajtó előtt kicsukva rongyos emberek ültek. Piszkos öltönyük volt, így nem jelenhettek meg az Isten előtt, s csak künn az ajtóküszöbön kiáltozák énekeiket; azokat is csak azért kiáltozák, hogy a jövő-menőket alamizsnavetésre bosszantsák. Hm! ha mindazokat kicsuknák innét, kiknek lelke piszkos, elrongyolt öltözetet visel, be üres maradna e ház!...

A szegletben három kalmár alkudott, hátat fordítottak az oltárnak, úgy alkudtak. Kezeik és szemeik jártak. Forintokról beszéltek és szarvasmarhákról. Jó sötét helyre vették magukat, alkalmasb helyet nem is választhattak volna az alkuvásra...

Két hölgy haladt el egymás mellett. Suhogott mindkettőn a selyemöltöny, ragyogott mindkettőn arany és drágakő, arcaikon vastag volt a kevélység. A koldus fillért rimánykodott tőlök, nem hallották, hanem végignézték egymást, ajkat pittyesztének, gúnymosolyra vonták arcukat, s büszkén, dölyfösen leültek egymással szembe. Az Isten szolgája alázatosságról beszélt, - nem hallák; hanem nyakláncaikat igazgaták, és rezgeték tollaikat fejükön, és hátratekingettek.

Egy férfi és egy lány léptek az oltárhoz. A férfi szép volt, fiatal és szegény, a leány éktelen, idejemúlt és gazdag. Kezöket egymás kezébe tették az oltár előtt, és Isten szent nevére esküdtek, hogy egymást szeretni fogják...

Ha én oltárképet festenék, nem úgy festeném a megváltót, amint ti szoktátok, nem a halál árnyékában, nem a keresztre feszítve, vérehullóan, elhagyva, elárulva; úgy festeném őt, mint mikor a kabbalistákat és a farizeusokat korbáccsal kezében verte ki a templom csarnokából!

Kijöttem az istenházából, nem tudtam imádkozni benne. Mulatni, kacagni, az ördögnek áldozni sokaság kell. Ha sírsz vagy imádkozol, vonulj magadba. Nincs földiebb tárgy, mint egy emberi arc...

Jaj a botránkozóknak, de százszor jaj a botránkoztatónak!

XI.

Egy embert láttam egykor kivégeztetni. Lopott, rabolt, gyújtogatott, megérdemelte a halált. - Pedig mindnyájan meghalunk, és így mindnyájan megérdemeltük azt; - csak hogy nekünk még egy nagy darab élet is van adva ráadásul a büntetéshez.

Fel hagyta az ember magát vinni a vérpadra, alig állt lábain, eszmélete nem volt többé, végigtekintett a bámuló néptömeg felett, mely ellepte a mezőt, és nézett, és tátotta száját, - mennyi fej! és e sok fej közül egyedül az övé az, melyet nem lesz szabad hordozni többé.

Közel a vérpadhoz egy ősz öreg ember feküdt, nem sírt, csak nyögött, szemei véresek voltak, ősz haját homokkal hinté tele, s amint ott fetreng, a népség összerugdalta őt. Hisz ez volt a kivégzendőnek apja...

Mint nézett a halálraítélt, mint nézett a távolba, nem jön-e a fehér zászló, a kegyelemparancs. De nem látott semmi fehérét. Le kelle térdelnie, kezeit

hátraköték, haját lenyírták. Még mindig nézett a távolba, még mindig remélt, végre beköték szemeit, és nem látta többé semmit. Kétségbeesetten feszíté akkor kezein a kötelet, szét akarta azt szaggatni, de nem engedett az. Erősebben rántotta, még erősebben, - végre elszakadt, - e percben gördült le feje lábaihoz. A vér magasra felszökellt, a hóhért fönn és az ősz embert alól összefecskendezé, az elszabadult test fejetenül ugrált a téren föl s alá hanykódva, két kezével a vérpad szélibe fogódzott, míg a levágott fő kinyílt szemekkel bámult a bakóra.

És a néptömeg? A néptömeg tombolt örömeiben...

Másszor egy várost láttam égni. Kiknek házaik égtek, örülten futottak alá fel, s imádkozának az emberekhez, és káromolták az Istent. Hát ha majd az egész világ fog égni, hogy fognak ezek jajgatni és ordítani akkor! Kiknek pedig semmijök sem égett, azok összecsoportosultak, összedugták kezeiket, s gyönyörködtek a fölséges látmányban.

S a látvány mindig nagyobbyszerű kezdé lenni. Tornokok gyulladtak ki, s lángoltak föl az égre, mily nagyszerű szép volt!

Emeletes házban csecsemősírás hallatszott, ajtók és ablakok s fenn a gerendázat tűzlángban lobogtak. Ekkor egy bátor férfiú elszántan betört a zsarátnokzáporon keresztül a házba, a népség kiálta: minő nagylelkű férfi! Visszajött, a csecsemőt ugyan nem hozta ki, de megtömte odabenn zsebeit ezüst és arany szerekkel, s odábbállt velök, mily nagylelkűség!

*

Pompás temetést láttam. Fáklyavilág kísérte a bársonnyal bevont, aranszegekkel kivert koporsót, harsonák éneke siratta a kimúltat, gyertyákat osztogattak és halotti címereket és fátyolt minden kísérőnek. Meghordozák a halottat minden piacon keresztül, s mikor a temetőbe értek, a megholt özvegye ráborult a koporsóra, leszállt a sírboltba vele, be akarta magát falaztatni azzal. Ájultan húzták fel őt onnét az érzékeny részvevők, nem szégyellt sírni és magát annyi nép előtt oly szép drága ruhában a földhöz verni és hívni a halált.

Szegény asszony.

Később valakinek eszébe jutott azt mondani, hogy az ember halála nem volt természetes, s a holtat ismét felferék sírjából, s úgy találták, hogy méreggel

végeztetett ki a világból.

Az özvegyasszony ezalatt eltűnt. Ki sem tudta, hová.

Szegény asszony!...

Egyszer zivataros éjszakán a felháborodott tenger egy hajót temetett gyomrába, egyetlen férfi úszott a villámfénynél a haragos habokban. A férfi sírva kérte életét a tengertől, mondá neki: hogy honn síró családja, apró árvái vannak, kiknek kívüle nincs senkijök. - A tenger hideg lény, sem szíve, sem lelke, de meg tudta szánni a siralom fiát, parancsolt szörnyeinek, hogy azt ne bánthassák, s kiveté őt sértetlen a partra. A parton kunyhók voltak fölállítva, e kunyhókban emberek laktak, mely emberek a hozzájuk folyamodó hajótöröttet - megették.

XII.

Irtóztatókat szokott lelkem álmodni. Kétségbeejtő, gyötrő képeket, miket az ébrenlét sem töröl ki emlékeimből, de mik ott ragadnak szívemben, újabb, sötétebb képekkel olvadva össze.

Egy óriási hegyet láttam egykor, melynek végtelen látása agyonfárasztá a gondolatot. Roppant fekete tömeg, alak és idom nélkül, láthatártalan óceán közepében. Semmi élet, semmi hang nem élt rajta; oldalain sem fű, sem bokor nem zöldült, csak a vihar vert oldalához veszni tért hajókat, s hosszú tengerútja felén a vándorfecske szállt meg vendégnemszerető kopár ormain. Éjenkint a viharok látogattak el hozzá.

És láttam, mint raktak e hegytetőre zsarnok várurak vastag sziklavárat, nagy, nehéz falakat, sziklába vájt börtönt, nehéz rostélyokat a keskeny ablakokra. Rabszolgahad, ki embervérrel élt, lakott e várban, s kízó ördögök, kik bor helyett emberkönyűket ittak, s Isten nevében átkokat követtek el. - És elveszének mind. - - Mert élő volt a hegy. Gyomrában élő lángok laktak, s mikor nem tűrheté tovább az átkok terhét, mellyel elhalmozák, megrázkódék, kirombola, tüzével leszórta a rabszolgaság tanyáját fejről, s haragja megolvadt érctüzével urat és szolgálakat mélyen eltemetett.

Még azután századok lefolyásaig hányt önvállaira lángokat, s a tengert maga körül tűzpatatokkal forralá fel, s nagy égő köveket dobált fel az égre,

mely egykor mennykövekkel sújtolá. - Aztán kihűlt, lecsillapult dühe, kiégtek égre támadt lángjai, s most ottan áll a tengersiztag közepén, magányosan, testvértelenül, kopaszon. Olykor nehéz füst üli ormait, mit a vihar kanyargva kapkod szét a légbe, s magános éjeiben meg-megrázkódik, megmozdul, mélyen dörg - s elcsendesül.

*

Másszor azt álmodám, hogy megöltem magamat.

Megátkozám az életet és a halált, a napot és éjszakát, a bölcsőt, melyben ringattak, s a temetőárkot, melybe majd ledobnak, mindent, ami él és mozog, azon kebeltől, mely fölnevelt, a sír férgeig, amely meg fog rágni, s szívembe döfem az éles kést. Omolt a vér, amint kihúztam belőle. A föld megitta véremet, s mikor a végső csepp vér kifolyt, a szív megállt, tárt ajtó rajta a seb, reszketve jött elő a lélek mezítelenül, remegve, halaványan. S megállt a sebnek néma, piros száján, s mint a madár, akit anyja elhagyott, bágyadtan, erőtlően maradt ott ülve, várva a halál bús angyalát, aki majd elvezesse azon sötétlő ország ajtajáig, mit élő szem még nem látott meg soha.

Várt, várt, a nemtő nem jött érte.

Alatta olykor meg-megrángatózott a sebhelyes tetem, megnyíltak fájdalmasan a halvány ajkak és a pirosuló seb. - A nemtő nem jött, ki őt elvezesse és megmutassa neki leendő lakhelyét, azon helyet, hol ezután élni fog.

Megindult végre kalauztalan, nem tudva, hova szálljon le a széles, végtelen világban. Hideg volt, merre ment; ismeretlen vad árnyakkal volt találkozása, kik holt szemeikkel merőn bámultak rá, és nem szólíták meg. Sorra járta a csillagokat, egy sem volt hazája; minden élethagyott testet fölkeresett, - egy sem fogadta be, egy sem volt az övé. Kereste a mennyet, kereste a poklot, de nem talált rájuk. Örök bujdosásra volt elkárhoztatva.

És vándorolt. Nem volt rá nézve többé idő: a földön túl nincsenek évek és napok, csak a rettenetes örökkévalóság.

Ment, ment. Hideg szél szárnya vitte. Sötét föllegek kísérték, vakító napok ragyogtak elé idegen, nem melegítő világgal, ismeretlen holdak, ismeretlen földek kerengtek körül. Megölelte a hulló csillagot, hogy vele együtt

semmivé lehessen, - a csillag meghalt, de ő élve maradt. Versenyt futott az égő üstökössel, kit átkos útja kívül kergetett a világ határán. Századokig, ezredekig járták meg ez utat, mire visszatértek, az örökkévalóságból még egy perc sem múlt el.

Kiáltani akart az Istenhez, és nem voltak szavai!...

...Óh örökélet, legrettentőbb eszméje az emberi szívnek, te kezdet és vég nélküli iszonyú lény, mily kínzó még álomnak is a te képed!

*

Egykor pedig azt álmodám, hogy a föld megfagyott.

Meg volt rá érve. Megvénült, kiégett. Rég elfelejté a napot, melyben született; el a népeket, miket egykor szült és ismét benyelt, a pyramidokat rég eltemette a homok, maguk a múmiák is elrohadtak. Nem lehetett a kerek földön sírt ásni, melyben már egykor halott ne lett volna, nem egy követ letenni, hol egykor már város ne lett volna.

És kietlen, puszta volt a föld minden határa. Az ember mindent kiirtott róla, ami él. Erdők, virágok és az állatok ezer nemei nem léteztek többé, csak az ember és annak kevélysége.

Dicsekvés lett a vétek, az erény szégyen és bűnhődés tárgya, jutalmat kapott a gyilkos, kígyófullánkot a jótevő, s mentül törpébb lett az emberi nem, annál magasabbra emelte arcát, és tagadta teremtőjét, az Istent.

Nem álltak templomok sehol; nem imádkozott senki, felvilágosultnak nevezte magát a kerek föld népe.

Csak egyetlen ember élt még, kinek lelkében Isten neve lakott, ez egy emberért élt még a világ, ez egyért kímélte meg a földet az Isten.

De ráakadtak embertársai.

Kínpadra vonták, töviskoszorút nyomtak fejébe, szegeket vertek körmei alá, hogy mondja velök együtt: nincsen Isten.

És az ember erős hittel mondá: "van Isten", és meghalt a hóhér kezében.

Ekkor máglyára hurcolták őt, hogy megégessék, midőn az élő föld, teremtője "ne legyen" szavára, fölszínétől magva közepéig keresztülfagyott, és minden tűz kialudt rajta, a két pólus jege közepén összeért.

Ugyanekkor két roppant hajóhad csatázott a tengeren. Két leghatalmasabb királya a földnek harcolt afölött, hogy melyiket illeti közülök az isteni név, midőn a tenger hirtelen fenékgig jéggé merevült.

Fehér, sápadt lett a föld körös-körül. A nap nem csalt ki több meleget belőle, mély, süket hallgatás lett úr körül rajta, e síri hallgatásban, e jéghegyek közt, e halott világban bujdosom én egy országból a másikba, egyik kietlen, hangtalan vidékből a másikba, mint utolsó, egyedül maradott lakója a földnek, mely élethagyottan, holdsápadtan függött a fekete égen, holt csillaga a kerek mindenségnek.

*

Egy apa fiát átkozta meg.

Tele volt csillaggal az ég, tele volt hóval a föld. A vén ősz ember fehér haját lobogtatta a szél.

Kilencven év fehéríté meg e hajakat.

És becsületben öszültek meg azok.

Egyetlen fia volt az ősz apának, ki e becsületben megőszült fűrtökre gyalázatot hozott... Hazáját árulta el.

És az apa kirohant a hideg, fagyos éjszakába, s égre emelt kézzel kiálta gyilkos átkokat egyetlen fiára. Szava túldörgé a vihar ordítását. A csillagok szemei kápráztak.

- Légy elátkozott! - kiálta vért sírva két szeméből.

És az ég millió csillagai közül egy megindult e szó után helyéről, s sziporkázva szaladt végig az égen, és aláhullt.

Az ember leátkozta helyéről fia őrcsillagát.

*

Ilyen látások kísértenek meg álmaimban.

De az ébrenlét semmivel sem jobb.

Óh, hányszor látogat meg ez a fekete kép, e néma száj, e beszédes arc, e titkos sejtelem, melynek emberi ajk még nem mondta ki nevét.

Olykor éjnek éjén fölver álmaimból, hogy megmutassa az égen ama vérfoltokat, miket kívülem senki nem lát, dúlt arcokat, kik engemet ismernek, de kiket én nem ismerek, - mély örvénynyílásokat a földben, miknek ingó szélén állok.

Egy tengersizem van az erdők mélyében, sötétzöld, ki nem apadó, fenéktelen tó, mely mindig sima, soha hulláma nincs. Ha olykor a sziklapartról e tóba letekintek, iszonyú arc tekint rám vissza onnét ijesztő rémtekintettel, kuszáltak hajai, de arca vonásai még kuszáltabbak, szemei, mint a léleklátóé. Naponkint elmegyek ez arcot megnézni, s mikor megláttam azt, rohanva futok el onnan ismét, hogy utol ne érjen... Saját arcom visszfénye az.

Néha úgy érzem, mintha látatlan ajk lehelne legszorosb közletről hideg sóhajtást arcomra, oly hideget, hogy szívem megáll bele, vagy el nem vonható titkos ujj mutat rám, felém fordulva, bárhova kerüljek, s kísérve, mint a mágnes az éjszakot, hogy lelkem rángatódzik bele, mint a kígyó levágott farka, mely naplementig életben marad.

Majd mintha repülnék. Rohanok egyedül határtalan síkon, sötétlő fellegek között, hol már csillag sem jár, hol a világnak vége van, s kezdődik az örökké tartó semmi. Onnét ismét a földre hullok...

Vad, gyötrő sejtelem, mit látogatsz meg annyiszor?

XIII.

Halál, halál...

Egy idő óta szüntelen a halál eszméi bántanak.

Tán érezi lelkem közeledtét e szomorú angyalnak.

Olykor önkénytelen megborzadok, azt mondják, hogy ilyenkor a halál ugorja át az embert, amint számítja főrről főre a tizenharmadikat. Ha tudnám, mily sorba vagyunk nála fölírva?

*

Egykor egy szép leányt láttam halottan feküdni. Milyen mosolygó volt rajt a halál képe. A halál képe. A halál képe nyájas kép.

Ki félné arcodat, óh megnyugtató angyala az emberiségnek? - Akit te megölelsz, nem sír többé. Örökre megpihen. Védője vagy te az üldözöttnek, terajtd túl nem üldöz ember embert. Rövid fájdalom előz meg, ez a fájdalom is az életé. Határidon belől nincs szenvedés, csak boldog álmak, - hosszú, csöndes álmak...

*

S mi volna abban rossz?

Oly szép hazában lakni, mint az ég? Angyalok énekét hallani, s azt, kit lelkünk szeret, ölelni elválástalanul, örökké. Kéz kézben körülrepdesni a csillagokat, s jótetteknek édes emlékre nyugtatni le gond nem ismerő fejünket. És azt a kéjt, mit érez az emberi lélek, midőn az első csókban lelkének másik felét magához szíja, örökké édesen élvezni ott. És hinni és meg nem csalatni. Nem vonzatni a föld felé semmi fájdalom súlyától.

Mi volna abban rossz?

*

Szomorú ország a halottaké.

Kik ide sorba temetve vannak, mily gazdagok lehettek egykor! Hogy ragyogott rajtok arany és drágakő és a büszkeség arca! Mily nagyra lehettek zsellérhatalmukkal, s kölcsönvett lelki erejükben milyen elbizottak. Koldusok most, egyik oly hideg, mint a másik.

Éjféleken bús szél keletkezik, mely fölveri a holtak álmait, magukra terítik halotti lepedőjüket, s mennek búval, bánattal bejárni a világot, melyből ki vannak zárva. Bezörgetnek a házak ablakain, melyekben egykor laktanak; az ágyat, melyben feküdtek, fölkeresik; az asztról, melynél életökben ültek, fölszedik a rajt feledt morzsákat, s kik porrá omlának, azoknak hamvait a szél ragadja fel, s mint nehéz sírbolti leheletet, végigfújja az alvótermeken...

Ember, vigadj! ki tudja, meddig élsz. A halál után nincsen vigalom!...

*

Ezek voltak a mizantróp utolsó sorai. Könyv nélkül tanultam meg azokat, bár most felejtani tudnám!

Az embert önkeze teszi legszerencsétlenebbé, s ki valaha e gondolatra rájött, hogy minden szenvedést emberi kéz, emberi fő teremté, e fájdalomából ki nem gyógyul soha.

A láthatatlan csillag

A múlt években egy öreg angol kereskedővel jöttem ismeretségbe, ki ifjabb éveiben, mint tiszt, az angoloknak Akbár sah elleneivel folytatott pártfogoló harcaiban részt vőn, s a katonai pályát ott kapott sebei következtében hagyta el, később úgy lett kereskedő.

A következő történetet tőle hallottam elbeszélteni.

A természetes és természetfölötti események csodás összefüggése valami regeszerű, mitológiai színt ad e történetnek, a benne uralkodó csillag- és szellemalakok bűbajos fény és árnyékul lengik körül a történet folyamát, csodás, fölfoghatlan uralkodó befolyást gyakorolva a különben természetes eseményekre; a rég megholtak és az örökké élők vándor árnyképei sejtelmesen bolyongnak az élő alakok között, néhol emberi lényekkel kötnek rokonságot, azokat pokoli magasságra emelve magukkal, s az emberi lélek üldöző tagadása elől tömegestül a szentírás sorai közé hátrálva, melyek lételt adtak nekik, amidőn anathemát mondtak rájuk.

Az események azonban megtörténtek nálok nélkül is. Akik a sors vakságában hisznek, kitörölhetik az alakok jelenlétét az események közül, s akkor egy rendes, kalandos eseményt fognak látni benne, minő emberek között szokott előfordulni.

Mister Drayson, az említett kereskedő ugyan komolyan állítá, hogy az általa elmondottak egy akkori hadi bulletinben is meg vannak említve s a főbb körülmények egy, az akkori hadjárat eseményeit tárgyzó hadi folyóiratban, mint lett dolog, híven följegyezve.

I. A Saul-templom

Még a mostani hindosztáni fejedelem őse, első Akbár hívta az angolokat segédül külellenségei ellen. Minden oldalról szorongatva volt; egyfelől a mysorei rajah, Hider Ali verte szét seregeit, másfelől a szomszéd nomád népek jöttek elő hegyeik közül; pusztítva, dúlva nyomultak birodalma belsejébe, Delhit elfoglalák, s kétszáz millió guinea-re menő kárt tettek az országnak. Ily helyzetben nem volt mit tennie, mint magát Anglia karjai

közé vetni. Az angolok védelme alatt ismét erősülni kezdte a birodalom, s bárha önállóságából sokat elvesztett, de külellenségeitől megszabadult. A nomád népek visszavonultak ismét bejárhatlan hegyeik közé, Hindukus és Himalája vad bércei tán újabb századokra elrejték őket, a Sind és Gangesz partjain a vándorfajok kecskebőrsátrai helyét elfoglalták a brit kereskedelmi társulatok bureau-i.

Csupán egy faj tartotta ki legmakacsabbul a harcot. Mikor már a többinek híre is múlni kezdett, ezek még akkor is elő-előtörtek a laktalan pusztákból, a Salamon-hegy havas bércei közül, gyalog, lóháton, olykor ördögös bőrcsónakaikon, mikkel a hegyek közül eredő Indus-folyam kataraktáin is tudtak hajókázni; rohantak előre sebesen, nyomában a jöttüket megelőző rémhírnek; ölték, aki halandó volt, rabolták, ami szemüknek megtetszett, s ha észrevették, hogy valahol komolyabb készültek vannak ellenök, ismét oly hirtelen eltűntek, mint jövének.

Betöréseik mindig sűrűbbek, mindig alkalmatlanabbak kezdtek lenni, a nép pusztá nevök előtt reszketett, volt is oka rá; ahol ők egyszer végigvonultak, azon a folton még a föld sem termett esztendőig.

Ezek voltak az afgánok.

Mikor én a kelet-indiai hadsereghez jöttem, még akkor is réme, ínsége voltak a hozzájuk közel lakóknak.

Egyszer azonban egy indigótelepítvényt találtak megrohanni, mely a Blackfort-ház tulajdona volt; a telepítvény helyén nem maradt egy élő fa, egy zöld növény, egy levert karó, egy felismerhető emberi holttest, nemcsak megölve, lerombolva, hanem a szó teljes értelmében semmivé volt téve minden. Csak az elébb elfutott szomszédok hozták hírül, hogy ott az afgánok jártak.

Ezt többé elnézni nem lehetett. Míg a vad szomszédok csak a falvak fölégetéseire szorítkoztak, addig senki sem gondolkozott mulatságaik megzavarásáról; hanem a Blackfort-ház már egyszer a legtekintélyesebb gyárházak egyike volt Angliában, s az ezen elkövetett injúriát megtorlatlan hagyni nem lehet.

Rögtön egy tekintélyes hadcsapat indított el Calcuttából a Hindukus felé, négy zászlóalj vadász, négy osztály lovas karabinier; egy lovas ágyúüteg és

egy röppentyűtelep kíséretében, melyhez egy század utász volt mellékelve. Ez utásszázadnál voltam én főhadnagy.

Egész a Malhavi határhegyekig legkisebb ellentállásra sem akadtunk, itt-ott találtunk csupán feldúlt, leégett falvakat, levágott erdőket, mik az afgánok itt jártáról tevének tanúságot.

Az erdő bevagása nekik sajátos védelmi rendszerök szokott lenni; - ha üldöztetnek, félig befűrészelik a fák derekait, ahol az út végtelen kiterjedésű erdőkön visz keresztül, s mikor üldözőik a veszélyes helyre érnek, a szélső fákat nekidöntik a többieknek, s azok egymásra zuhanva, gyakran embert és lovat ott temetnek.

Ily jelenetnek mindjárt a legelső napokban voltam tanúja; mielőtt egy afgánt láttunk volna, az előttünk vonuló karabinier-osztály előlovasait egy pillanat alatt összetörte a halomra zuhanó erdő. E jelenethez képest egy mína felvettetése csak színpadi tréfa. A fák irtózatossággal hullottak egymásra, a nőttön növekedő harsogást csak egy iszonyú kiáltás múlta felül, a közbeszorult vadállatok és madarak halálordítása, s a másik pillanatban, mintha a forgószelek ragadná fel magával, egész fellege a menekülő madaraknak támadt elő az erdő romjaiból, saját egybegyűlt ijedt kiáltásával töltve be a levegőt.

Szerencsénkre a lovas osztály nem volt még benn az erdőben, csupán az előre küldött két őrlovag veszett oda; hanem az utat felfogó fatörzsökkel még másnap is volt bajunk, s utóbb is csak ágyúütegünk hátrahagyásával hatolhattunk rajta keresztül.

A brigádvezér, sir Browding, semmi akadály által sem hagyva magát visszariasztani, parancsot adott másnap a továbbnyomulásra.

Déltájon elértünk a Hindukus hegyek aljáig, melyeknek cédruserdeiből vágatva rohan elő az aranyhomokos Sepra folyam. A távolban meglátszottak a Salamon-hegy csúcsai, melyek örök hóval lepve, e heglánc legmagasabb részét képezik.

Ez már az afgánok tartománya. Útközben több üres falura bukkantunk, melyekből jöttünk hírére minden élő lélek kiköltözött. Nem találtunk egyebet az agyagból vert üres kalyibáknál.

Hanem láttunk néha előttünk egyes, vad kinézésű lovagokat, nagy, magas, hegyes süvegekkel, vickádozó lovakon, egy-egy percre előtűnni az erdőből, s ismét sebesen visszanyargalni, rendesen oly távolban, hogy löni nem lehetett rájuk.

A lovagok mindig sűrűbben, mindig közelebb tünedeztek elő s a velünk hozott malayok, kiket kémekül ereszténk előre, hírül hozák, hogy a Sepra túlsó partján nagy csoportban várnak ránk az afgánok, átkelésünket meggátolandók.

A kérdéses hely közelébe érve, a gyalogezredek a folyam innenső partját ellepő kínabokrok közé lőnek elhelyezve, a röppentyűtelep egy dombra fölállítatott, s míg egy ezred vadász csatárláncban nyomult a folyam felé, a lovasság nagy része a folyam mentében fölfelé vonult, a folyam sekélyesebb részén keresztül az ellenség háta mögé kerülendő.

A legelső röppentyűre, mely a túlsó part bokrai közé röpült, egy perc alatt megelevenültek azok. Száz meg száz alak, mely eddig rejtve volt: gyalog és lovas, ugrált elő a part mögül, a bokrok, a sziklák rejtekéből, s rohant összezavarodva a távolabb erdőnek, egy lövést, egy kardcsapást sem kísértve meg.

Mi azt hívők, hogy könnyűszerrel legyőztük az átkelés akadályait, s rögtön hidat vertünk a sebes folyamon összekötözött bambusztörzsökökből, melyen gyalogságunk legkisebb zavar nélkül kezdett keresztülvonulni.

Alig valánk azonban felényire a túlsó parton, midőn egy mindenünnen hangzó pokoli ordításra, körös-körül az erdőből töméntelen vad, sátán alakú nép rohant elő, az átkelt csapatokat minden oldalról túlnyomó tömegekben támadva meg.

Nem első csata volt ez, melyben résztvevők, de félelmesebb ellenség szemébe nem néztem soha. Ezek a szilaj fekete alakok vickádozó lovaikon, sötét arcaik homályából, melyek csaknem egészen be voltak náluk növe szénfekete szakállal, nyugtalan, éles, vadállati szemek villogtak elő, feketén, mint az éjszaka. Öltözetük is oly vad, oly rendkívüli volt, mintha az emberek nemzeti szokást csináltak volna abból, hogy kinézésök irtózatos legyen, s ha szólani hallotta az ember, mintha démonok beszédét hallaná; minden, amit az ember álmaiban látott, regékben hallott

elmondadni, rémségest, csodálatost, föld fölöttit és föld alattit, eszébe jutott e szavakra, miknek kiejtése alig hasonlított emberi nyelvhez.

Csapataink rögtön tömegeket formáltak, s kemény sortüzeléssel fogadták megtámadóikat.

A décharge-ok azonban, mintha csak élettelen árnyékok közé lettek volna löve, legkisebb hatást sem idéztek elő a támadókban; lovaikra lehasalva nyargaltak felénk, úgy, hogy csak fölemelt fejeik látszának elő, villogó szemeikkel; körülszökellték négyszögeinket, pokoli vérszomjú gúnykacagás közt, nevetve és beszélve hozzánk azokat a vad, ijesztő szavakat, amik nem emberi nyelv és emberi fül számára látszának alkotva lenni.

Katonáink szuronyszegezve várták be a rohamot, mielőtt azonban összecsaphattak volna, egy vadállati bögéshez hasonló kürtrivalgás szólalt meg az erdőből, támadóink megdöbbenve látszának rá figyelni, s azzal irtózatos hahota, kecskemekegés és hiénanyívás hangjai közt megfordultak s hánykolódva, vickándoizva apró kusza lovaikon visszacsörtettek az erdőbe.

Perc múlva hallható volt oldalvást lovascsapataink trombitahangja, melyeknek átkelése okozá elleneink gyors visszavonulását, hátralévő gyalogságunk gyorsan átkelt a túlpartra, néhány röppentyű süvöltött még a rohanók után a banánfák labirintos sűrűjébe, azután csatarendben vonultunk előre az afgánok nyomában. Lovagaink egyszer-egyszer utolérték őket, a köztök támadt verekedés azonban alig tartott néhány pillanatig: úgy látszék, mintha nem tartották volna még magukat elég erősöknek velünk nyílt csatát elfogadni.

Naplementig üldöztük őket be a hegyek közé; a legvégső pont, melyet elértünk, egy a hegyoldalba épített puszta épület volt, a velünk volt malayok állítása szerint a Saul temploma.

Csodás, sajátyszerű rom, nem olyan, mint más romok szoktak lenni, összevissza düledezve. Ez épen, egészen állt, mintha csak félbe volna hagyva, s ezredévek után arra várna, hogy valaki folytassa. Az épülethez a legkeményebb anyagok vannak használva, színes porfír és fekete bazalt, miken az idők foga egy csorbát sem ejte, a sima lapok lazúrja még folyvást

tükörfényes, csupán oda, hol egyik kő a másikat éri, ültetett a vadon természet százados aloé- és óriási kaktusztöviseket.

Az építészeti modor is, mely az épület stíljét elvadítja, oly szokatlan, oly kiválólag merész, minőt sehol másutt emberi kezek művein nem találni: a vakmerő boltozatok, az óriás architrab, melynek több mint ezer mázsás bazalt oszlopát a legbámulatosabb erőművek által lehet csak a levegőbe fölemelve úgy keresztbe fektetni, ahogy az mind e mai napig látható, mindez arra mutat, hogy itt valaha magasabb, erősebb, hatalmasabb lények éltek, mint minők most, lett légyen azok neve démon, vagy ember.

A nagyszerű rom oldalához egy kis sárból rakott galyiba van ragasztva, mint valami fecskéfészek, gúnytanújelül annak, menyivel kisebb helyen megfér testben és szellemben a mostani ivadék, mint titáni ősei, kik helyt adtak neki.

E helyen túl a beközlgő alkony miatt nem lehet mennünk; éji szállásra tehát odább levonultunk egy tisztás tere, mely a sűrű erdő között csupán batatákkal és törpe keleti szilvabokrokkal levén benőve, tábori állomásra alkalmas helynek látszék. A Saul-templom több ezer lépésnyire maradt el előttünk, a keleti csillagok alkonyfényénél óriási formákban előtűnve, a mellé nőtt pálmák úgy lengtek falai közt távolból, mint aszú fűszálak.

II. Az ördög ivadéka

A takarodóra lovasságunk is visszatért az üldözésből; én és tisztársaim egy terebély kenyérfa alatt ütöttünk sátort, csak egy hiányzott még közülünk, legjobb barátaink egyike, Davidson.

Már éppen keresésére akartunk indulni, midőn az örök egyike hírül adá, hogy a Saul-templom felől látja őt nem éppen sietve erre felé jönni.

Mindenki fiatal, hevesvérű fiúnak ismerte őt, azt hívők, hogy az ellenséget kergeté mind ez ideig.

Társaink egyike figyelmezteté őt, hogy az ily magányos üldözéseknél könnyen otthaghatja az ember a fejét.

- A fejemet éppen nem, - viszonzá Davidson mosolyogva - hanem a szívemet, úgy látszik, hogy aligha el nem veszítém.

Mindnyájan kérdőleg tekinték rá.

- Hát vettétek észre azt a kis fecskefészket, annak az idomtalan épületnek az oldalához tapasztva? Ugye nem? Én is csak visszafelé jöttünkben kezdtem rá figyelmes lenni. Itt valaki el lehet rejtve, gondolám, s lovamról leszállva, befeszítém az ajtót. Képzeljétek meglepetésemet. A kunyhó lakójában afgán ellenség helyett egy királyi vadat találtam.

- Tigris?

- Nem, egy szép leányt.

- Áh, áh!

- Egyedül volt, soha csodásabb alak szemébe nem néztem. Magas, karcsú, mint az antilop, arc- és bőrszíne az itteni nők szennyes színétől elütőleg hasonló volt az aranyhoz, vállaitól kezdve egész csípőig fődetlen volt: minden tagja fényes és gömbölyű, mintha ércből lett volna öntve; azon alul hosszú hófehér gyapotöltöny folyt le sarkáig, festői redőkben tapadva természetéhez. Mindez elég lehet arra, hogy egy fiatalember agyát fölgyújtsa; de ha arcába tekinték, azon különös, földöntúli kifejezésű arcba, melynek aranyszínén egyszer-egyszer keresztüllövelt az indulat hajtotta vér rózsapírja, a vékony metszésű hallgatag ajkakra s a hosszúkás, félig zárt szemekbe, melyek szempilláin keresztül valami idegen tűz, valami pokolbeli fluidum látszott ereimbe átszivárogni, akkor a szerelmi hevülést valami bódult, önérzéstelen őrzöngés váltá fel bennem. Leigézve állottam előtte. Érzém, hogy megbűvöl, és nem tudtam ellene állani.

- Én azzal segítendő magamon helyzetemben, hogy átöleltem volna, - szólt közbe Smith, egy meglehetősen cinikus tűzértiszt, kinek haja már őszbe kezdett csavarodni.

- Tettem. De azt bántam meg leginkább. E csodás, elasztikus bársonysíma test érintésére egyszerre oly erővel szökellt föl minden vér agyam felé, hogy én, mint a gutaütött, lélegzetfogyottan rogytam térdeimre a leány lábaihoz, kezeimmel öltönyébe kapaszkodva. Ekkor néhány szót szólt hozzám azon a vad, idegen nyelven, amit az afgánok beszélnek, mintha valami sírból fölkelt lélek szavait hallottam volna. Lázás borzongás futott

végig; még egyszer félve, iszonyodva tekinték a csodás arcra, melynek arany színével oly szokatlan igézzel ellentétezett a rózsapiros ajk, a tűzlövellő szemek s a tekercekbe font hosszú, acélfényű hajzat. Betegesen-lázasan, égő főfájással, hidegjelős vérforgással léptem ki kunyhójából, s azon percben minden bajom elmúlt, nem hagyva egyéb utóérzést hátra, mint azt az emésztő vágyódást, melynél kezdődik. Kedvem lett volna újra visszamenni, midőn harmadszor hallám a takarodót s fölébredt bennem a katona, kit a kötelesség hív. Szeretném, ha nem mentem volna oda soha.

- Nagyon heves a fiatalember, - veté közbe a vén tüzértiszt.

- De az igaz, - szólalt meg egy vén katona közülünk, egy eszmét kapva meg Davidson beszédéből, - hogy az a nyelv, amit ezek az emberek beszélnek, alig hasonlít valamihez, ami emberi, és ha az a leány is azon nyelvet beszélt, úgy nem csodálom fiatal barátunk megrendülését; én vén ember vagyok s mégis oly saját hatással volt rám minden szavok.

- Pedig én szeretném nyelvöket ismerni, s nagy kár, hogy nem ismerem, - szólt közbe szivara hegyét elharapva s kiköpve Smith. - Hogy majd ha egyet-egyét elfogunk közülök, megtudhassuk, hova rejtette el kincseit. Te talán érted a nyelvöket, Meliah? Micsoda? Hát emberi nyelv é az, vagy állaté, vagy ördögé?

E kérdés egy vén malayehoz volt intézve, ki seregünknek vezetőül szolgált. Az afgánok feleségét, gyermekét megölték, tehát bízunk lehetett benne.

A malaye fölkelte a megszólításra ültéből s odajött közénk.

- Önök helyesen találgatták, - monda végigsimítva nagy hosszú szakállát - az afgánok nyelve a gonosz lelkek nyelve.

Többen gúnyosan kezdtek kacagni.

- Ha egy biblia volna önöknél, utánanézhethének, hogy igaz-e az, amit mondani fogok.

- Nálam van, - mondám. Nálunk skótoknál divatozó puritán szokásból soha sem indultam hadba, anélkül, hogy egy kis, nonpareille betűkkel nyomtatott bibliát magammal ne hozzak, most is zsebemben volt. Kérdém a malayet, mit akar benne kikerestetni?

- Saul királyt, ki ezt a templomot építteté.

- Ezt itt előttünk?

- A gonosz lelkekkel. Ó, ne tessék nevetni. Önök szentírása világosan mondja, hogy Saul király régi ismeretségben volt a földalattival. Gyakran eljárt hozzá az `úrnak gonosz lelke`, a pokolbeli fejedelem, Asasiel, amikor Saul reszketve, láztól gyötörve ült királyi székében, a dárdát kezében tartva, míg az ördög beszélt hozzá. Ilyenkor hivatá magához Dávidot, ki trónja zsámolyára ülve, verte a lantot, szent énekhanggal úzve a gonosz lelket a király elől, ki irtóztató szavakat hallott a lelkét háborító szellem szájából, szavakat, mik lelkéhez tapadtak, mik elől lehetetlen volt füleit elrejténie, miket lehetetlen volt elfelednie. Ilyenkor arra biztatá az ördög, hogy azon dárdával, mit a király örvénylő féltében kezébe ragadott, legkedvesebb emberét, fogadott fiát, a szent énekest verje keresztül. A király irtózott e gondolattól. Minden érzéke föllázadt ellene, és az ördög mégis kényszeríté őt; az izzadság csurgott homlokáról, szemei elhomályosultak a küzdelemben, fogait csikorgatá, és ajka tajtékot vert s kétszer hajítá az ördögtől kínozva dárdáját az énekes felé. A fegyver mindig kikerülte Dávidot s mellette fúródott a falba... Nemde, így van az írásban, uraim?...

- Igen, Meliah, csak folytasd.

- Egyszer elhagyta az Isten a királyt, a próféta megátkozá, s azontúl Asasielnek lőn fölötté korlátlan uralkodása. Ez kényszeríté őt, hogy Dávidot hegyeken, országokon túl üldözve kergesse. Az ördög tudta jól, hogy ez ember lesz egykor az Isten legnagyobb magasztalója, s kényszeríté Sault, elfeledve hajdani ellenségeit, egész hatalmát ez egyetlen ember ellen fordítani, ki neki nem vétett, sőt szerette, s kétszer adta tanújelét annak, hogy megölhette volna a királyt, és nem tevé.

E lélek megtanítá a királyt saját nyelvére, azon nyelvre, melyet ott alant beszélnek, a király megismerteté ezt kettővel fiaik közül; ezek voltak Izbózetth és Mefibózetth, a király legkisebb gyermekei.

Asasiel, látva a jövőben ama pompás templomot emelkedni, mit Dávid utóda építendett az egek istenének, biztatá, gyötré Sault, hogy építsen egy roppant templomot Astarothnak, mely név alatt tisztelik a vad népek a földalatti istent.

Saul nem mert hozzáfogni, félt, hogy az építők kitalálják titkát az épület alakjából; ekkor Asasiel maga hozott neki építőket - az alvilágból.

Fekete, szökdellő alakok, vad, sötét arcokkal, s villogó nyugtalan tűzszemekkel jelentek meg a földön, kik mind valami csodálatos, emberektől érthetetlen nyelven beszéltek, s csak Saulnak tartoztak engedelmeskedni. Ő és fia érték e nyelvet.

Egy napon hírül vevé Saul, hogy ellenségei táborba gyülekeztek ellene, ő is összegyűjté seregeit. Két, egymással szomszéd város falai alatt szállott táborba a két ellenséges sereg, a városok nevei nem jutnak már eszembe.

- Súnem és Gilbona, - mondám én, ráakadva a bibliában az érintett helyre.

- Úgy van, - folytatá a malaye. - Saul meglátta ellenei táborát, először életében rettent meg az ütközet előtt, az Isten lelke, ki a bátorságot adja, eltávozott tőle. Nem nyughatott, tudni akarta a leendő harc kimenetelét. Ingadozni kezdte Isten és ördög között, szeretett volna menekülni innen, s nem fogadtatott be amott, kérdezé a prófétákat a jövő sorsa felől, azok hallgatva távoztak el tőle; az Urim, Tummim, néma maradt kérdésére, az Isten nem jelent meg álomlátásai között. El volt hagyatva az égiektől, vissza kellett fordulni a földalattiakhoz...

Csodálkozva tekinték a malayéra.

- Olvastad te a bibliát valaha? - kérdém tőle.

- Sohasem; amit mondok, hagyományul tudom, hanem hallottam, hogy a ti szent könyveitek is bizonyosságot tesznek róla... A király nem nyughatott, ismerni akará sorsát, s miután prófétái nem adtak feleletet, a varázslókhöz folyamodott. Uralkodása elején vallásos buzgalommal üldözé őket, s most kénytelen volt azokat fölkeresni, kik előle elrejtöztek. Egy asszony élt Endorban, egy vén boszorkány, azt látogatta meg Saul, késő éjjel s álruhában: fölszólítá, hogy kérdezze meg a sírok lelkeit, a holnap jövője felől. Az asszony vonakodott, félt az ördögösökre szabott büntetéstől; Saul azonban esküvel és ígérekkel rávevé, hogy idézze magára a jövődők tudásának lelkét. Az asszony engedelmeskedett; amint a hívott lélek reá szállt s eltölté ereit nem-emberi lények számára teremtett érzésekkel, elkezdte vonaglani, szemei forogtak, haja felborzadt, ajka elkékült, látni kezdte, s felsikoltva rogyott Saul lábaihoz, rámutatva: "Te vagy a király! te vagy Saul." - "Ne félj, - monda a király - nem lesz bántásod, idézd előmbe a megholt próféta lelkét." Az asszony port hinte a földre, halálúzó szavakat mondott, kezeivel szétválasztá a levegőt, s akkor sírbolti halavány fény

mellett egy alak emelkedett elő, halavány testtelen légi kép, reszketve, mintha a szél fúná lengeteg átlátszó alakját. A király nem bírt ránézni, eltakará arcát palástjába, az asszony reszketve, sikoltozva tekintte az idézett tüneményre, mely fölött hatalma volt, de melytől irtózott. "Mit látsz?" - kérde tőle a király. - "Isteneket látok feljönni a földből." - "Nézd meg arcaikat, minőek?" - "Egy vén fehér ember, - szólt reszketve az asszony - hosszú bő palástban." - A király odanézett, s borzadva ismerte meg a próféta arcát, s leborult előtte a földre.

"Miért háborítál? - kérde tőle a lélek tompa enyészetes hangon. - Miért hivattál elő a sírból?"

"Holnap harcom lesz elleneimmel, - beszélt a király - szólj, mit tegyek? megmaradok-e?"

"Holnap te és fiaid - velem fogtok lenni", válaszolt a lélek, s visszahanyatlott a földbe.

A király csüggedten rogyott le a földre. Még azon éjjel, amint táborába menne, kísérői rémülve vevék észre, hogy a király természetének kettős árnyéka van, egyik háta mögött, melyet a holdvilág vet, a másik előtte, szemben a holdsütéssel. E másik árnyék volt Asasiel. Midőn sátorába ért, és magára maradt, hirtelen egy fényes alak szállt alá elébe, mintegy a sátor mennyezetén keresztül, egy angyal négy szárnyal és fényes arccal, mely hasonlatos az olvadó aranyhoz, s kezében éles, fényes, kétélű karddal.

"Én vagyok a Malach-Hamowesh, - szólt a tünemény - az úrnak halálangyala, ki átadott tégedet nekem, téged és a te fiaidat és a te népedet mind. Holnap meghalsz, és ketté vágatol."

Saul kiáltva hívta Asasielt. Az nem kelhetett, a földön feküdt, mint egy árnyék, az úrnak angyala egyik lábával fejére hágott.

Perc múlva eltűnt a tünemény. Saul reszketve kérte Asasielt, hogy szabadítsa meg a haláltól.

"Életet elvennem szabad, de adnom nem", - válaszolt a lélek.

"Tehát meg fogok halni?"

A lélek kivezette őt a sátor elé s fölmutatott az égre.

"Látod ott ama csillagot?" - kérde tőle.

"Egyet sem látok. Az ég sötét."

"Úgy meg fogsz halni", - monda a lélek szomorúan.

"Szabadítsd meg legalább fiaimat".

"Ha templomomat fel fogják építeni, élni fognak. Hívasd őket elő, kérdezd meg tőlük, melyik lát csillagot az égen; ha lát valamelyik, az élni fog, az menjen el a Paropamisus hegyek közé, hol szolgálaim építik a templomot parancsodra, ott készítsen egy hozzá hasonló alakot viaszból, azt ültesse a királyi székbe, hogy meg ne tudják, miszerint meghaltál és parancsoljon a te nevedben.

Saul úgy tőn, mint a lélek mondá. Előhivatá fiait, kérdezé tőlük, hogy látják-e azt a csillagot az égen?

Három közülök semmit sem látott. Ezek voltak Jonathan, Abinadab és Malkisuah. Nem tudom, úgy híják-e őket a ti szentírástokban?

- Igen.

- A másik kettő látta a csillagot. Ezek voltak Izbózeth és Mefibózeth.

Másnap megütközött a király az ellenséggel. Látta elesni mind a három fiát, s veszett csata után saját fegyverével ölte meg magát, az ellenség rátalált, és elvágta fejét. Izbózeth és Mefizóbeth megszabadultak.

Ezek úgy tőnek, mint apjuk meghagyá, viaszból egy alakot készítenek, mely hozzá hasonlított, azt felöltöztették királynak, koronát tettek fejébe, s nevében parancsolának a sötét szolgálaleányek fölött, kik iszonyú erőlködéssel hordának köveket kövekre az Astaroth templomához.

Egy napon azonban a fehér hangyák és méhek meglepték a szobrot, s mielőtt a fiak észrevették volna, összeórlék a viaszalakot, fejét elhordák magukkal. A visszatérő démonok ijedten vevék észre, hogy a király fő nélkül ül trónusában s összébb-összébb roskadozva, végre egészen összedül és porrá omlik.

Rögtön szétfutottak mind. Abbahagyták az építést, a templom így maradt félbe. Az idő nem bírta azóta egy követ is megmozgatni rajta. Amint egy száz mázsás követ hoztak keresztül a levegőn, azt ott ijedtökben elejték. A tudósok ráakadtak, s azt mondták rá, hogy "meteor".

Izbózethet ez eset után saját szolgálai megölték, s fejét elvivék Dávidnak.

Mefibózetth pedig elbujdosott a hegyek közé néhány hívével Beerótból, s minthogy mindkét lábára sánta volt, s bajnok nem lehetett belőle, ott a tudományokra adta magát, embereit megtanította a démonok nyelvére, a bűvészetre, a csillagjóslatra; ezekből lett az afgán nemzet.

Ezek is, mint őseik, folyvást a démonok nyelvét beszélnek, varázsolnak s az ég csillagaiból jósolják, mikor lesz jó idő harcolni. Oh, az csodás csillagászat, az övék. Itt nem egyes embereknek van külön csillagzatuk, hanem a sorsnak magának: csillaga van a szerelemnek, a hadnak, a lopásnak, a hajózásnak, csillaga minden sorsváltózatnak, s amint az ember egyik vagy másik befolyása alá botlik, úgy változik sorsa jobbra, balra.

- Ez a hindu nekem nagyon tudálékosnak látszik, - mormogá félig hozzám intézve szavait Smith.

- Azt nem kell önnek csodálni; egy országban sem foglalkozik annyi ember a teozófiával, mint Indiában, s Meliah azok közé tartozik, kik ifjabb korukban magasabb tudományos művelődésben részesültek.

- Hát te nem vagy-e ismerős a csillagzatokkal, Meliah? - kérde a malayétól a vén katona; - tán ismered azt a csillagot, melyet az ördög mutatott Saulnak, s amelyet az nem látott?

- Oh, igen, - felelt komolyan a hindu. - Most is ott van az, és most is a harcosok szerencsecsillaga, és most is megvan az a tulajdonsága, hogy akik a harcot túl nem élik, nem látják meg.

- Ah, ezt mutasd meg nekünk, - kiáltának fel tisztjeink, tréfás kíváncsisággal. - Egy ilyen csillagot szép volna nem látni.

- Szívesen, - felelt komolyan a malaye - álljanak ide mellém.

Körüle álltunk. Az ég tiszta volt, a csillagok szokatlan fényben ragyogtak.

- Látják önök itt fejünk fölött azt a három második nagyságú csillagot egy vonalban, délnyugatról északkeletnek fordulva.

- Azok az Andromeda csillagai, - szólt valaki közbe.

- Igen, a középső neve Mírák, a szélső Alamák... Alább kelet felé a Tejúthoz látszik az Algol, mely minden két éjjel fényes s másik éjjel homályos. E négy csillag között van egy kiseded ködfolt.

- Azt látjuk, - mormogák tisztjeink mind.

- És azon ködfolt közepében van az a csillag, melyet Asasiel mutatott Saulnak.

- Ah! - kiáltának fel társaim - ott semmi sincs. - S nevetve fogták körül az indust. - Meliah meg akart bennünket tréfálni.

A malaye eltitkolhatatlan zavarral fordult hozzájok: "És senki sem látja azt önök közül?"

- Én látom, - szólt ekkor közbe egy fiatal dragonyos kapitány, kit Drumfieldnek hívtak.

Mindnyájan megdöbbenve néztünk reá.

- Az ördögbe, ne tréfáljatok, lehetetlen azt nem látni, - kiálta közbe Smith hevesen. - Ott van világosan, és aki nem myops, láthatja.

- Ugyé, ön is látja? - kérde Drumfield.

- Mi az? mi az? - kérdezősködék a fiatal Davidson, ki eddig gondolataiba elmélyedve nem figyelt a beszéd folyamára, s most az élénkebb zajra előjött.

Megmagyarázták neki a helyet, hol a csillagnak látszani kelle, s feszült várakozással lesték, mit fog észrevenni?

- Hát természetesen, hogy ott van, - felelé - egy harmadrendű csillag; de igen könnyen kivehető, éppen a ködfolt közepében.

Most már igazán megzavarodottan tekinténk egymás szemébe, az arcok elhalványultak; az mégis különös volt, hogy egy és ugyanazon csillagot három ember lásson és a többi nem.

Még egyszer odatekinték, élesen benézve a ködfolt közepébe.

- Valóban, ott látszik egy csillag, - mondam elbámulva; - de rendkívül homályosan, alig lehet negyedrangú csillag.

- Ah ön nem jól lát! - kiáltának rám minden oldalról.

- Ott nincsen semmi, - kiáltának egyfelől, míg másrésről azért támadtak rám, hogy mint tudom azt a csillagot homályosnak nézni, mikor az a legszembeötlőbb fényes.

És valóban én a leírt helyen egy kis pislogó homályos csillagot láttam.

- Ez összebeszélés! - mondanak többen - próbára akarják tenni hitünket. Majd megkérdezzük sir Browdingot, ő nagy astronom, könyv nélkül ismer minden apró mécszet az égen, majd ő meg fogja mondani, hogy kell-e azon helyen csillagnak lenni?

S ezzel többen társaink közül elmentek a colonelhez s kevés idő múlva diadalmas arccal jöttek vissza. A colonel azt mondta: hogy az Andromeda ködfoltjában nincs csillag, nem is volt soha.

Társaink nevettek, bolondoztak velünk, csúfolták az öreg malayet, hogy felsült az asztrológiával; mi pedig halaványan, elijedve néztünk egymás szeme közé. Míg társaink azt hitték, hogy tréfálunk, mi világosan láttuk a csillagot, Smith, Davidson és Drumfield fényesnek, én magam homályosnak.

Az öreg malaye eltűnt körünkől; az örök azt mondták felőle, hogy félrement egy bokorba, ott lefeküdt, és sír.

III. A csillag védeneci

Másnap korán reggel sir Browding összehívatta a tiszteket és a vezetőket, s a napi parancsokat kezdé kiosztani. Nekem előre kell mennem, az elrontott utakat helyrehozhatni, Davidson parancsot kapott a Saul-templomhoz előőrségre menni, a malayok minden irányban elindítottak kémkedésre, Meliah pedig egy levelet kapott a coloneltől az afgánok vezéréhez átviendőt.

- Köszönöm, sir, - szólt a hindu, visszautasítva a megbízást, - erre nem vállalkozom, semmi kedvem - tevé utána halkan, de a körülállóktól hallhatólag - olyan néphez követül menni, aki a küldött idegeneket elevenen szokta megsütni.

- Úgy uraim, - szólt a colonel kegyetlen flegmával - önök közül kell valakinek parlamenterül átmenni. Többek között: ön Smith, - különben sincs semmi foglalatossága, minthogy ütege elmaradt, érti is a hindu nyelvet, üljön csak lóra, s adja kézhez ezt a levelet.

Smithnek különben nagy vörös ábrázatja volt, most az egyszer nagy fehér ábrázatot kapott helyette. Szó nélkül átvette a levelet, keblébe dugta, s lóra

ült. Ő jól hallotta a malaye észrevételét, s érdeemesnek sem tartotta tőlünk elbúcsúzni, oly bizonyosnak tartotta, hogy ott vesz.

- Ah uram, önnek nincs mit félnie, - biztatá a malaye; - ha az én hajam oly ősz volna, mint az öné, magam is neki mernék indulni; az ősz hajak ott tiszteletben vannak tartva, s ön a csillagot is látta.

Smith tréfának vette a biztatást, s bosszúsan vágta sarkantyúját lova oldalába. A heves paripa erre elkezdte böszülten ágaskodni, hánykolódni, Smith még élesebben nyomta oldalába a sarkantyút, mire a toporzékoló paripa egészen fölegyenesedett, s egy pillanat múlva lovagjával együtt hanyatt vágta magát, s még kétszer megfordult az alá esett lovag testén, míg lábra tudott állni.

Smith szájából ömlött a vér, az odafutott orvosok azt mondták, hogy meghalt s félrevitették.

- No ennek sokat használt a csillag látása. - E cinikus észrevételt hallám itt-ott ez eset után tétetni. A colonel egy másik tisztnek inte, hogy vegye át az afgánokhoz viendő levelét. E tiszt Drumfield volt, a fiatal, barna dragonyos. Ennek már nem volt mit bíznia az ősz hajakban, de annál inkább bátorságában, mely a veszély félelmét nem hagyta ismerni; kardját felakasztva, lovára ugrott, s bennünket büszkén üdvözölve elnyargalt.

Én magam is nemsokára elindulék az utakat javíttatni, mik készakarva lehengergetett sziklakkal egészen járhatatlanokká voltak téve. Az idő egész délig kellemesen hűs volt, déltájon a forróság miatt néhány órai nyugalmat engedék embereimnek. Alig ülhetek le azonban pihenni, midőn mintha a föld okádná ki, oly hirtelen száguldtak elő minden oldalról pokoli lármával ama fekete, ijesztő alakok, hegyes fejű, kurta, vickándozó lovaikon, s iszonyú ordítás, hahota és mekegés között támadtak reánk.

Én azonban előre gondoskodva a védelemről, egy részét csapatomnak mindig fegyverben tartottam, s most a csapat élére állva, jó közelre bevártam őket, s csak akkor adattam rájuk tüzet, midőn minden lövésnek találni kelle. A décharge nem volt hatás nélkül, mert a csapat ahelyett, hogy ránk rohant volna, hirtelen félre kanyarodott, s nemsokára újabb zajukat hallók a tőlünk távolabb eső Saul-templom felől. Nyomukban mindenütt folyt a vér, de egy halott sem maradt ott; ez a faj még holtan sem esik le a lováról.

Mikor félrekanyarodtak, néhány pisztolylövést tettek felénk, s ugyanakkor úgy érzem, mintha mellemet valami egy percre megütötte volna. Ahogy embereimhez fordulék, valami szokatlan megdöbbenést vettem észre, arcaikon, egyike a hozzám közel állóknak, odaugrott mellém, s megragadta karomat, ezen szavakkal: "Mindjárt el fog esni". S hevesen gombolta fel az öltönyt mellemen. Csak akkor vettem észre, hogy a vér egészen ellepte ruhámat, s valami lélegzetfojtó szűrást kezdtem érezni mellemen. Meg voltam löve. Egy pillanat múlva összefolyt szemeim előtt a világ, lábaim ingadoztak, eszméletemet veszítve lerogytam, s mire föleszméltem, már a táborban valék, s jól hallottam, midőn valaki azt mondá fölöttem: "Ez is látta tegnap a csillagot".

Amint mindinkább eszmélni kezdék, szokatlan robaj, szörnyűködés zajlott a táborban, száguldozó lovagok érkeztek az erdőből, s világosan hallám, amit a colonel beszélt hozzájuk és azok öhozzá.

A bennünket megtámadott afgánok tőlünk elriadva a Saul-templomi előőrsökre rohantak, s azoknak nagy részét leölték.

- Hol maradt Davidson? - kérde a colonel a megmenekültektől.

- Ott veszett, - felelé. - Én magam láttam, mint szúrták fel levágott fejét egy dárda hegyére.

- Miért nem szabadítottátok meg?

- Már késő volt, közülünk is mindenki ott veszett, aki közelebb állt.

- Ez is látta a csillagot, - hallám újra gúnyosan mondatni!

A rám jövő sebláz újabb eszméletlen állapotba helyezte, zavart alakok és eszmék rajzoltak agyamban, egyik a másikat üldözte, de jól emlékszem rá, hogy mind e zavart kép között lelegelevenebben láttam a vén malaye alakját, amint kezeit hóna alá dugva, szomorúan beszélé társainak a kémek által meghozott hírt: hogy az afgánok a hozzájuk küldött parlamentert holnap fogják kivégezni. "Különös! - suttogá az öreg hindu, - pedig mind a négyen látták a csillagot, s mégis mind a négy elveszett."

Borzadva hallám, hogy én is az elveszettek közé vagyok sorozva, de testemnek nem volt megmozdulásra való ereje többé, s ami kevés lelkemnek megmaradt, azt is letörték az újabb lázrohamok. Csupán azt

véltem még hallhatni, hogy másnapra általános támadás volt rendezve az afgánok ellen.

Amint a reggel első sugára sátoromba besütött, felébredék. Lázam elmúlt, csupán valami lankasztó bágyadtság érezteté még velem, hogy meg vagyok sebesülve; a belépő tábori orvos nagyon meg volt elégedve állapotommal. "Ah hisz önnek semmi baja sincsen, - monda - köszönje ön bibliájának, mint zsebében viselt, a golyó azon ment keresztül, a seb jelentéktelen, a biblia nélkül ön most igen csöndes ember volna."

- Anyám nem hiába unszolt, hogy el ne hagyjam magamtól.

- De nemcsak ön az, aki így helyre jött, - folytatá az orvos, beszédre kapva.
- Az éjjel Smith, kiről azt hittük, hogy a ló agyonzúzta, szinte magához jött, ma már beszél, és minden tagját bírja. Én valóban legkisebb csudálkozás jelét sem mutatnám, ha önnek másik két csillaglátó társa is föltámadna halottaiból. Szegények, jó volna biz az rájuk nézve.

E pillanatban valami zaj hallatszott a sátoron kívül, valami örvendetes, csudálkozó kiáltozás. - Az orvos kinézett, s perc múlva hüledezve tért vissza: "Nem mondtam? - szólt, - önnek társa éppen most érkezik a tanyára, épen, egészségben, mije sem hiányzik."

- Kicsoda? - kérdezém, kíváncsian emelkedve föl ágyamban.

- Davidson, kinek levágott fejét valamennyien látták, kik a Saul-templomtól megmenekültek.

Kíváncsi voltam őt látni, kivitetém magamat a szabadba, s kettős lőn csodálkozásom, egyfelől Davidsont pillantva meg, másfelől azt látva, hogy a sátorok mind eltűntek a térről, a tábor helyén csak gyöngye escorte maradt, mely a hátrahagyott betegeket őrzé. A főszereg hajnal előtt elvonult előre.

- Merre ment a parancsnok? - kérdé Davidson, s egész lényegén valami izgatott, bágyasztó kimerültség volt észrevehető.

- Azt nem tudom - felelé az orvos, - ma még titoktartóbb volt, mint egyébkor, nekünk azt parancsolta, hogy innen meg ne mozduljunk, és seregeivel jobbra-balra eltávozott, hogy még ne is gyaníthassuk az irányt, melyet kitűzött.

- Már most merre keressem őket?

- Legokosabban teszi ön, ha itt marad, úgylis oly rosszul néz ki, mintha négy éjjel egymásután virrasztott volna.

És valóban Davidson arca tegnap óta úgy elváltozott, hogy alig lehet ráismerni. Szemei beestek, arca elsápadt, ajkai megvékonyultak, és szemei körül valami idegenszerű tüzes veresség volt észrevehető.

Leült mellém, nem bírva lábain állani, alig látszott észrevenni, hogy én is beteg vagyok.

- Mi lett? hol jártál? - kérdezem tőle, kinézésén megütközve.

- Ah, az pokoli kaland volt, - felelé sóhajtva - pokoli kaland. Alig hiszem, hogy valaha kigyógyuljak belőle, vagy a fejem, vagy a szívem örökre meg van rontva.

- Az Istenért, mi történt veled?

- Az a leány... az a leány! Sohasem fogok nőre gondolhatni többet, anélkül, hogy borzadás ne fussa át lelkemet.

- Tőle jössz?

- Isten tudja, honnét jövök? Ah barátom, nem feketék az ördögök, hanem asszonyok, szép asszonyok, az ő szemeik lángjában van a pokol, ami engem most is éget, most is emészt, gyötör.

- Ön beteg - szólt közbe az orvos.

- Meglehet, meg vagyok igézve.

- Vagy tán megmérgezve? Evett vagy ivott ön valahol valamit?

- Semmit, semmit. Meg vagyok igézve.

- Az meglehet: ezek a hinduk nagy tökélyre vitték a méregismeretet, nem csak ételben italban tudják azt beadni; egy érintés a homlokon, egy leülés a megmérgezett helyre, a beszívott illat képes az ő éteri mérgeiket odább adni. Szóljon ön, hol volt, mit csinált, kivel érintkezett? Mondjon el mindent, nekem tudnom kell, mert orvos vagyok.

Davidson két tenyerébe hajtá szenvedő fejét, s reszketeg, izgékony hangon elkezdte beszélni.

- Amint a Saul-templomához kiértünk, csapatomat őrhelyeire elrendezve, magam egy szolgám kíséretében körüllovaglám a tájat. Valami mondhatatlanul kényszerítő érzés arra késztetett mennem a kunyhó felé, míg valami komolyabb benső szózat megdöbbenve állított meg utamban, eltaszítva onnan. E megdöbbenő szót akkor félelemnek neveztem magamban, s büszke daccal indultam leküzdésére a kunyhó felé, azon katonás határozattal, hogy akit benne fogok találni, legyen az férfi vagy nő, vagy ördög, mint ellenséges kémet elfogom, és magammal viszem. E szándékomat azonban rendkívül megzavarta azon körülmény, miszerint a kunyhó lakóját már mintegy reám várva találtam ajtajában, aranyszín arcán szokatlan mosolygás fénye piroslott, ajkai rubin hasadékán a legtisztább fogak gyöngysora látszott elő s az a tűz, mely fölemelt szempillái alól felém lövellt, nem volt az a leverő, visszataszító villámfény többé, mely első találkozásunkkor, hanem valami édes, éltető, melegítő, eleven napvilág. Oh, minő vágyam volt e napvilágnál melegedni. Elfeledém határozatomat, mellyel odajövök s lovamról leugorva, nem törődve semmivel a világon, odarogtam a csodás lény lábaihoz, térdeit átölelve s csókjaimmal halmazva el, ahol értem. Ő lehajolt hozzám, és fölemelt, s tiszta hindu nyelven megszólítva, hívott be magához. Szavai, kelet legköltőibb hangzatú nyelvén intézve hozzám, végképp elbűvöltek; rohantam, tántorogtam utána, kezét reszkető kezeim közt tartva és szemeimmel nem bírva megválni ragyogó arcától. A kunyhó hátulja, melybe vezetett, a Saul-templom falához van ragasztva. Csak akkor vettem észre, hogy a kunyhóból egy bejárás visz a rejtélyes épületbe s a kunyhó maga csak a bejárás elrejtéséül van idetapasztva. Két hosszú földalatti folyosón és számtalan csigalépcsőn keresztülhaladva, végre egy tágas gömbölyű terembe ért velem, melynek csodás faragványú oszlopai, középett mind összejőve, egy merész boltozatot képezének, minőről építésznek soha eszméje nem volt. Egyik oszlop a másikat tartja, egyszerre kellett mind valamennyit fölállítani, mert ha csak egy hiányzik belőle, az egész összedül; a terem közepén valami láng égett egy üres csészében, sem kanóc, sem olaj, semmi éghető anyag nem volt körül, ott lebegett a csésze fölött az üres légben.

- Nafta lehetett az, - vágott közbe az orvos.

- A terem oldalai nehéz virágos selyem és thibet függönyökkel voltak beaggatva, miknek egyike egy alacsony kerevetet látszott félig eltakarni, mely hosszú, fényes selyemszőrű angora-szőnyeggel volt beterítve; a leány

odafutott, félrerántotta a függönyt, egy ott közelálló kis elefántcsont asztalt odarántott, s mellém ülve, átkarolt, megölelt, s édes, kedves hangon elkezdte kínálni előbb étkeivel, azután csókjaival. Az asztalka rakva volt ízletes, zamatos keleti gyümölcseivel s metszett hegyi kristály üvegekkel, mikben narancs és rubinszín italok töltve, de én egyikből sem ízleltem semmit.

- Azt ugyan jól tevél, meg voltak mérgezve bizonyosan, - szólt közbe az orvos.

- De nem azért, mintha ez akkor eszembe jutott volna, hanem, mert sokkal édesebb gyönyör volt hozzám közel. A csodálatos lény kábító lehelete arcomat égeté és szemei égeték bennem a lelket; átkaroltam, magamhoz szorítám oly erővel, hogy azt hívém meg kell halnia ölelésem miatt, s mentül erősebben szorítám szívemhez, arca annál igézőbbben, bájolóbban mosolygott reám, s midőn ajkaival hévvel kereső ajkaimra hirtelen lehajolt, azt hívém, az ég szakad rám, minden túlvilági gyönyöreivel. E pillanatban homlokomra tevél kezét, s ekkor úgy érzém, mintha azon ujjai, mik halántékomhoz értek, nedves helyet hagynának magok után, s azon három ujj helyén még azután is valami hűsítő érzés maradt hátra.

- Az volt a mérég, - mormogá az orvos magában.

- E pillanattól kezdve csak azon üdvezítő érzésre emlékezem, mely ereimben végighullámozott, egy percre a fölmagasult gyönyör minden érzéseimet elvevé, megszűntem látni, hallani, lelkem és testem két különvált lényé szakadtak, nem eszmélék magamról.

- Ez mind a mérég hatása volt.

- Midőn ismét magamhoz tértem, az emésztő élvezetláng még forralta véretem, idegzetemet kínteljes csiklandozó gyönyör reszketteté, szívem szökellt. A leány ott ült mellettem, elbűvölő, észvesztő alakja alig volt tőlem egy lépésnyire; közelebb akartam hozzá menni, kezemet akartam utána kinyújtani, és nem tudtam megmozdulni többé... Minden tagom, minden izem meg volt merevedve. Szólni akarék, s nem bírtam ajkamat kinyitni, le akartam hunyni szememet, s az sem volt hatalmamban többé... Tetszhalottá voltam téve.

- Mondám, hogy mérég! - kiálta az orvos triumfáló hangon. - Ez éghajlat csodás növényei képesekké teszik az embereket oly hihetlen hatású mérgek készítésére, miknek mi neveit sem ismerjük.

- És vérem, szívem, lelkem élt. Láttam, eszméltem és nem tudtam mozdulni. A leány pedig oly gyöngéden, oly szelíden nézett reám, hogy nem tudtam őt magamban átkozni. Ekkor úgy tetszék, mintha alattunk, a padlat alatt valami tompa zörgés, zúgás moraja jönne közelebb. A leány hirtelen felugrott a kerevetről, a szőnyeg alól egy hosszú éles yataghánt vont elő. Szemei vadul villogtak, ujjaival végigpöngteté a fegyver élet, s azzal hirtelen kirohant a teremről. Perc múlva elfojtott kiáltás hangzék kívülről neszelő füleimbe s nemsokára visszatért a leány, egy levágott főt hozva kezében... ott künn hagyott szolgám fejét. Iszonyú erőlködéssel feszítém meg idegeimet, szét akarva törni a lebilincselő igézetet; most már nem a leány után, hanem kardom után akartam kinyújtani kezeimet... és nem tudtam megmozdulni. A leány leveté a padlatra a véres yataghánt, az angora-szőnyeggel egészen betakarta termetemet, szolgám fejét oda téve maga mellé, kardommal és tollas fővegemmel együtt. A földalatti zörej most ismét hallatszott, de már sokkal közelebb. Perc múlva hallám a függönyöket suhogni, a terem megtelt emberekkel, hallám azokat a kárhuzatos démoni szavakat, mik oly borzalommal tölték el a szívet. Ezek az afgánok voltak, kik egy földalatti rejtékúton jöttek ide, előcsapatom háta mögé. A leány egyik kezét és fél térdét rám tevé, odaszorítja a kerevethez, s néhány ördögi szót mondott az afgánoknak, azok mániákus örömmordításban törtek ki erre és odarohantak. Azt hívém, el vagyok veszve. Ekkor a leány odanyújtá nekik a levágott fejet és tollas kalapomat, azok feltették a véres főre a kalapot, s azt egy dárda hegyére szúrva, ordító ujjongatással rohantak ki a teremről.

- Ah, ön ezúttal köszönettel tartozik annak a dámának, hogy megszabadítja.

- Átkom reá! Birtam volna csak magammal, nem lett volna az ő szabadítására szükségem.

- Kétlem, Davidson barátom, mert akik a Saul-templomon túl voltak, azokból egy sem jött vissza, csak az utóőrök tudtak megszabadulni.

- Az afgánok eltávoztával ismét feltakarta arcomat a leány, odaborult rám, megölelt, megcsókolt, s azután valami balzsammal megkenve szemhéjaimat, lassanként érzém, hogy tagjaim merevültsége feloldódik, szempilláim könnyedén lecsukódnak, érzém, hogy testem visszacapja mozgását s azon gondolkoztam, hogy mint fogok rögtön felugrani, s

kardomat a varázsló kísértet szívébe döfni, ezt gondolám, s e gondolattól elaludtam.

- Ez volt a másik mérég mithridatja - ellenmérge.

- Midőn fölbredék, ismét e gondolat jutott eszembe. Fölugrottam. A kunyhóban találtam magamat egyedül és sehoh sem lelém a nyílást, mely onnan a templomba vezet. Ha a szerte elhullott holttesteket nem láttam volna, azt kelle hennem, hogy egy évig aludtam, s álmodtam mindazt, ami velem történt. És most úgy fáj minden tagom, idegeim érzékenyek, fejem kábult és vérem nem akart lecsöndesülni, semmivé vagyok téve.

- Nincs önnek mitől tartani, a mithridat előlte az erősebb mérég hatását s a vincetoxikont az erős ifjú természet kiheveri. Hanem az, ami a dologban legcsodálatosabb: hogy ön is látta tegnap az Andromedában a csillagot, s íme ön is a legvilágosabb halálveszélyből kimenekült, míg küldött társai többnyire ott veszttek. Még csak Drumfield van hátra; ha még ezt is ép testben látnám hazatérni, csakugyan azt kellene hennem, hogy a többiek mind el fognak veszni. Hanem ezt szegényt, az afgánok mai nap alkalmasint mártírrá tevék.

A doktor alig végezte beszédét, midőn az örök egy emberre kezdének kiabálni, ki az erdőből jött feljök. Alakja egészen fehér palástba volt burkolva, s födetlen feje ősz volt, mint a galamb.

Indusul kiabáltak rá, s ő tiszta angol nyelven felelt vissza, meg egy kicsinyt káromkodott is hozzá.

- Az ördögbe, ahány van, hát senki sem fog rám ismerni!

Embereink rábámultak, mindenkinek úgy tetszék, mintha látta volna valaha ezt az embert; de senki sem merte ráfogni, hogy kicsoda. Odavezették hozzánk. Amint meglátott bennünket, örvendezve kiáltá neveinket. A doktor még habozott, de én ráismertem; "Drumfield!" kiálték rá hangosan, amennyire sebem engedé.

Perc múlva sorra ölelte mindenki a jövevényt.

- A mennykőbe, - szólt az orvos - ön jól tudta magát maszkírozni.

- Micsoda maszkírozás? - kérdé Drumfield.

- No ezt a fehér parókát értem a fején.

- Semmi paróka, barátom. Ez tulajdon hajam.
- Lehetetlen! még tegnap hollófekete volt.
- Tán a nagy rémület őszítette meg.
- Azt kikérem magamnak. Ilyen indulatokat nem tartok. Ez a fehér haj engem igen érdekessé fog tenni, kivált a hozzákapcsolt események miatt. Azok nem mindennapi dolgok.

Mindnyájan kértük, hogy ismertessen meg ez eseményekkel.

- Előbb adjatok rám valami ruhát. Láthatjátok, hogy úgy vagyok felöltöztetve, mint valami ótestamentomi próféta... Meliahnak igaza volt, mikor a levelet nem akarta az afgánokhoz vinni. Még azok nem tanulták a jus gentiumot; egyébiránt Orfeusz óta, ki a pokolba ment parlamenterek, még eddig az ördögök közül senki sem is tért vissza. Ezek a tisztelt ördögök, amint közibök értem s a küldött levelet átadtam, egy pányvát vetettek a nyakamba, lerántottak a lovamról, s mielőtt az amiensi tractatumnak a követek sérthetlenségét illető paragrafusát felolvashattam volna előttök, megkötöztek s nyalábra fogva bevittek egy csodálatos alakú pagodába, mely oda volt építve valamelyik isten számára a legsűrűbb erdő közepébe. A pagoda közepén állt egy rézbálvány, ökör feje volt és kövér emberi termete, rendkívül hasonlított mister Snarkinshoz, az élelmezési biztosunkhoz. Homlokára zsidó betűkkel volt írva a név: `Moloch`. A bálvány lábainál egy asszonyosság ült, a bálvány papnéja. Úgy veszem észre, hogy itt e hivatalt mind a nőnem viseli, férfinak nem szabad magát e heverő mesterségre adni.

- God-dam, ott örömet járhatnak az emberek templomba, - monda az orvos.

- Ne fészkelődjél barátom, az asszony vén volt és rút mint az éjszaka, ha ugyan láttál már zöld éjszakát, mert képe tökéletesen hasonlított színére nézve az éretlen olajbogyóhoz, megaszalva. Az asszony látomra fölkel helyéről s odajött hozzám, kétrét görnyedve, s beszélt fölöttem mindenféle ördöngös szavakat, hadonászott száraz kezeivel fejem fölött s visszavisszafordult bálványa felé magát maghajtani. A bálvány erre elkezdett fényleni, izzani, belülről irtózatot tüzet gerjesztettek alá, az érc vöröslött a belső tűz miatt, iszonyú fényt vetve a különben sötét terem alakjára. Száján és szemein keresztül sugárosan lövellt elő lángtalan tűzlég, nehéz, tompa

bőgést hallatva. Azzal még egy sereg asszony jött elő, tíz vagy tizenkettő, egyik vénebb és zöldebb mint a másik, azok elkezdtek körülem táncolni és énekelni, oly táncot és éneket, aminőért megvesznének a balettsinálók, ha eltanulhatnák. Le-leterítették egy fekete lepedővel, azután azt megint lekapták rólam, elébem guggoltak, a számba néztek és énekeltek; a legmulatságosabb az volt az egészben, amint a ceremóniákból észre kezdém venni, miszerint nekem azon megtiszteltetésben kelle részesülnöm, hogy az izzó bálvány karjai közé vettessem, melynek képe már akkor oly vörös volt, mint mister Snarkinsé, mikor kisült rá, hogy lopott... E percben zaj hallatszott az ajtó előtt s egy magas néember lépett be a pagodába, fölhevült arccal járulva az áldozók elé s hevesen beszélve a jelenlévő afgánokhoz azon az irtózatosságon nyelven. A vénasszonyok erre dühösen veték magokat közbe. Az újon jött néember azonban előmbe állt, elfödve amazok rohama elől. Amint a gesztikulációkból kivehetém, azon támadott vita, hogy elfogóim az utóbb jött néember szolgálatában álltak, az pedig egy másik bálvány papnéja volt, s most a két hamis isten összekapott az áldozaton. Attól tartottam, hogy megfelelnek. De nem történt úgy; az afgánok úrnőjöknek fogták pártját, a vénasszonyokat elhajigálták az útból, azok aztán nekiestek bálványuknak, azt hitták, hogy tegyen igazságot, s hogy az meg sem mozdult a kedvökért, leköpködték, eloltották alatta a tüzet.

Engem pedig felkaptak az afgánok a levegőbe, s vittek úrnőjük után. Csak ekkor vettem szemügyre a néembert; magas, szép, karcsú alak volt, arcszíne hasonlatos az aranyhoz, vékony ajkain, félig zárt hosszúkás szemein valami különös megragadó komolyság honolt, hosszú acélfényű hajtekercsei hosszan lógtak le nyomában...

Davidson figyelni kezdte az elbeszélésre.

- Fején kerek ezüst korona volt négy hegyes ággal, különös ellentétben aranyszín arcához, - folytatá Drumfield - komolyan, hallgatagon ment elől, vivőimet vezetve föl a helyre. Mindig magasabbra, mindig közelebb a Salamon-hegy hófedett csúcsához. A növényzet lassanként gyérülni kezdett. Majd hófedett halmokhoz értünk, hol már alig tengett egy-egy törpe cédrus; végre semmi sem látszott más, mint az örök hó és jéghegymok, fehérén, ridegen. Itt egy barlanghoz vezetett bennünket a néember, mely egy jéghegy oldalába mélyed, belül éppen úgy bevonva ragyogó kristállyal,

mint Irlandban a Surturhule. Falak és boltozat milliárd gyémánttól látszottak ragyogni a fáklyák világa mellett.

E barlang torkából egy vízforrás buzog fel, több ölnyi magas oszlopban vetve föl magát gránit medencéjéből. E fontaine vize oly forró, hogy amit belévetnek, rögtön megfől benne, s körös-körül mellette, a hó és jég közepett, a legbujább növényzet díszlik fel, a legritkább, csodaszép kövér levelű növények, mik csak a melegforrások partjain tenyésznek, búbájos ellentétül a fehér hómezővel.

A vezető nő itt megállt, az afgánok letettek a forrás partjára s, tisztelettel hajták meg magukat előtte. Kitaláltam, hogy a forrás ama másik bálvány, mely engem áldozatul kér, hihetőleg ennek forró vizébe kell vettetnem. Legalább nem látom azokat a csúf zöldképű vénasszonyokat, gondolám magamban, s megnyugodtam benne.

A leány odalépett hozzám, egy fürtöt levágott hajamból, egy ércmedencéből valami kenőcsöt véve tenyerére, azzal fejemet, alig hallható szavak mormogása közben, bedörzsölé, s azzal egy fehér lepellel tetőtül-talpig letakart. Megvallom, hogy midőn sima bársony kezével hozzám ért, egészen más vágyakat érzék magamban, mint a halált.

Egy óra múlva a barlang megtelt vén és fiatal afgánokkal, a vének éppoly utálatos feketék voltak, mint a fiatalok, csak hajuk és szakálluk volt fehér. A hold besütött a barlangba. Éppen holdtölte volt. A leány kiállt a középre, kezeit keblén összehajtva, meghajtá magát a hold előtt, s annak foltos képére mutogatva, rövid, szaggatott tételekben valami vad hangzatú verseket mondott, miknek végén az öregek mindannyiszor nagy mekegve keltek föl ültökből, az ifjak pedig kardjaikat verték pajzsaikhoz. Tán a közlő csatáról mondott nekik jövendőt a papnő.

Ekkor megállt a forrás kráterénél, fölvette a hajfürtöt, mit fejemről levágott s a forrás krátere fölé tartotta. Néhány alig hallható igét mormolt, a forrás bugyogó vize szinte emberi hangokat látszott adni, a nő hangosabban szólt, hangosabban böfögött fel a forrásvíz hangja is, s mentül jobban kiáltozott a nő, a forrás hangja annál erősebben tombolt, bögött, harsogott, mintha két természetfölötti lény pörölne egymással egy ember lelke fölött, míg végre a nő hajfürtömet vad sikoltással veté a vízbe, s balkezevel felém mutatott. Az öregek felugráltak erre, rám rohantak szörnyű ordítással, fölemeltek a földről, levették fejemről a lepelt s azon pillanatban ijedten tántorodtak

vissza tőlem, s arccal a földre borultak le előttem... Én nem értettem a dolgot... A papnő ott állt a forrás fölött, a besütő hold ezüsthényt orzolt csodás aranyszínű alakjára, úgy állt előttem, mint valami túlvilági lény, ki előtt önkénytelenül törtek meg térdeim. Egyet intett az öregeknek, azok föloldották kötelékeimet, s a legnagyobb tisztelet kifejezéseivel vezettek ki a barlangból, felültettek egy lóra, azt ketten kétfelől gyalog vezették, így vittek végig a falukon, a népség mindenütt lefeküdt előttem a földre, s midőn egy berek közepén egy pagodához értünk, ott letettek, megcsókolták ruhám szegélyét, s bebocsátottak az ajtón. A pagoda közepén az aranyszínű hölgy várt reám, kecsesen, méltóságteljesen fogadott, mint egy királyné, kezét nyújtá elém, tiszta hindu nyelven mondva: "Szabad vagy; mehetsz, merre akarsz." Én nem tartóztathatám meg magamat, hogy az előmbe nyújtott kezet forrón meg ne csokoljam. Ah, barátom, ha ezen kezet érintettétek volna.

- Érintettünk ott egyebet is, - sóhajtja magában Davidson.

- "Minek köszönhetem életemet?" - kérdém hálateljesen a szép papnőtől. - "Hajfürteidnek", - felelé s egy gömbölyű ezüst tükröt tartá elém. Csak akkor vettem észre, hogy ősz vagyok, mint a galamb. A kenőcs, mellyel fejemet bedörzsölé, megfehéríté hajamat, hogy megmentse fejemet. Sebaj, hajamat megfesthetem még, amilyenre akarom; de bőrt nem tudom, hogy festenek magamra, ha abba a forró vízbe belédugtak volna. Azért éljen az én aranyszínű királyném, ki engem ezüstsínűre festett!

A víg fiú megnevette beszéde végét, és mi is utána neveltünk; csak Davidson bámult hallgatagon maga elé, mintha valami képet nézne, mely csak lelke előtt látszik.

A mi nevetésünk nem tartott soká. Néhány hírmondó érkezett eltikkadtan a csatából: "Siessetek innen! - kiálták, seregünk körül van véve, Colonel elestével fölbomlott a csatarend, a tisztek mind - mind elestek."

Csak mi négyen maradtunk élve: Smith, Davidson, Drumfield és én. Magam is meg voltam sebesítve. Azért láttam tán homályosnak a csillagot?

Így mondá el mister Drayson előttem e történetet. Lehet, hogy mindez eseményt anélkül hozta össze a vakeset, hogy valami magasabb fátumnak

befolyása lett volna rá... Mindenesetre emberi dolgot fogunk cselekedni, ha azt, minek lételet fölfogni nincs erónk, merészen megtagadjuk.

***

Ezt a novellát én 1850-ben írtam. Akiket a mese kútforrásaiul megemlítek, az angol nagykereskedő, Mr. Drayson, és az angol hadászati folyóirat csupán képzeletem alakjai, akiket soha nem láttam. Ez nemcsak költői szabadalom, sőt kötelesség ilyenféle bevezetést adni egy mesének, hogy az olvasó által azt könnyebben bevehetővé tegyük. Negyven év múlva a csillagászok felfedezték az Androméda köldfoltjában rejlő új csillagot. Egy külföldi obszervatórium igazgatója, aki angol fordításban olvasta ezt a novellámat, kérdést intézett hozzám, hogy hol vettem a tudomást erről az eddigelé észre nem vett csillagról ezelőtt negyven esztendővel. Nem tudtam rá választ adni. (J. M.)

A kalmár és a családja

Ennek az elbeszélésnek is van egy kis Hübner. Akkor íródott ez, amikor még a szépirodalmi műveket is szigorú esztregára fogta az osztrák cenzúra.

Ennek a bohóságnak ez volt a címe: »A görög és családja.« Szerzőt felidézték a rendőrségre.

- Mi jutott az úrnak eszébe? Kifigurázni a rácokat, akik az osztrákoknak hűséges fegyvertársai voltak!

- Hiszen kérem, az én alakom nem rác, hanem görög.

- No persze! A kutyánkat tegyük bolonddá! Ez a komikus alak nem maradhat görögnek. Ha azt akarja szerző, hogy a munkája megjelenjen, írja azt címnek: »Az örmény és családja.«

Az szabad volt. Az örmények nem voltak az osztrákok fegyvertársai.

Mit tehettem? A honorárium már fel volt véve, el is volt költve. Huszonöt forint nagy pénz! Kikorrigáltam a görögöt örménynek. Biz ez júdási cselekedet volt. De hát ha a Jézus személye megért harminc ezüst pénzt, az örmény is taksálva volt huszonöttel.

Ily címmel jelent meg az alábbi humoreszk.

Ámde szerzőre is elkövetkezett a nemezis.

Mikor a Heckenast-féle népszerű gyűjteményben új kiadásra került a sor ezzel a beszéllyel, ugyanabban az évben estek meg az országos képviselőválasztások (anno boszniai honfoglalás). Mi egyszerre népszerűtlenné lettünk. Én megbuktam a józsefvárosi volt kerületemben. Kivert belőle Szilágyi Dezső, az ellenzék vezérférfia. Tisza Kálmán azonban nem engedte, hogy kimaradjak a képviselőházból. Ő is megbukott a régi kerületében, Debrecenben (Baldácsy bácsi ellenében). De más három kerületben megválasztották. Két mandátumáról lemondott, s az egyiket, az erzsébetvárosit, nekem szánta. Ott föl is léptem. Az pedig tiszta örmény város. Én éppen akkor rendeztem sajtó alá egy füzet munkámat. Megszólalt bennem a belső bíró. »Ej! Hát te most magad is odamégy mandátumot kérni

az örmény választókhöz? Előbb tarts penitenciát, amiben ellenük vétkeztél!«

Néhány nap múlva ott volt nálam az erzsébetvárosi deputáció, vezérszónoka maga a múlt szesszióbeli képviselő, régi jó barátom.

- Hát megteszünk, az bizonyos, csak az a kérdés, hogy egyhangúlag-e? Mert tudod, van opposíció is. Azt hozzák föl ellened, hogy te egyszer minket, örményeket, egy mesédben kifiguráztál, s ezért ellenjelöltet emlegetnek.

Nekem éppen az asztalomon volt a revízió-ív.

- Igaz, hogy egy novellámnak azt a címet adtam, hogy "Örmény és családja", de arra az osztrák cenzúra kényszerített. Íme lássad, és vidd magaddal, itt van nyomtatásban, ki van korigálva »A Kalmár és családja«-ra.

Ez megnyugtatólag hatott, meg is választottak a derék jó örmények egyhangúlag képviselőjüknek.

Így lett a görögből örmény, az örményből kalmár s belőlem anabaptista.

Most aztán logikai rendben az következnek, hogy visszaállítsam ez összes kiadásnál a legelső »görög« címet, de attól ismét eltilt a »noblesse oblige« törvénye: oravicai képviselő vagyok és a Szent Száva-rend lovagja.

J. M.

Élt egyszer itt-amott egy szegény becsületes kalmár, akit nem tudni, hogy híttak?

Azért élt pedig »itt-amott«, mert az a különös szokása volt, hogy minden esztendőben más-más világrészben érte valami nagy szerencsétlenség, melyet aztán egy nagy crida követett s éppen azért nem lehetett tudni, hogy voltaképpen melyik az igazi neve? mert minden bukás után újra kikeresztelkedett, s az új országban új mesterséghez fogott, míg azt is valami új, válogatott és soha nem hallott sors csapása be nem fejezte.

Törökországban levantei árukkal kereskedett szegény, az egész kereskedő világ hitelezett neki, s íme egyszer kiüt a mameluklázadás, a keresztyéneket elkezdik öldösni, futott, aki futhatott, ez a szegény kalmár egy csibukkal a kezében, s két gyerekkel a hátán jutott el Belgrádba.

Itten - szegény - több atyafiak társaságában elkezdett marhakereskedést, s mikor felhajtotta a közös tulkokat Macedóniába, rajtaestek az albániai zsiványok, mindenét elvették, egy szamara sem maradt, kivéve azokat, akik pénzt kölcsönöztek neki.

Innen is elpusztulva, betévelyedett a Bánátba, ott belefogott a búzakereskedésbe, eleinte sok pénze volt, hanem persze, hogy utoljára minden hajója vagy elsüllyedt, vagy odafagyott, vagy megették az egerek.

Sehol sem volt maradása, mindenbe beleveszett szegény, mindenütt húzták, vonták, megcsalták, meglopták, kirabolták, tűz, víz, jégeső, marhavész és földindulás ártott neki; el-ement rakott szekerekkel a vásárra, s visszajött szekér nélkül, tarisznyájában egy fél vereshagymával, melynek másik felével három napig élt az úton; a gonosz emberek Pesten a nagy tolongásban kivágták a bugyillárist a kaputja zsebéből, még a kaputot is úgy kellett aztán viselnie, ablakkal az oldalán; otthon kiásták a háza oldalát, netto elvittek mindent, ami csak megmozdítható volt, a pénztárnoka rendesen mindenütt megszökött a kasszával, s hiába kurrentáltatta, sohasem akadt kézre; egyszóval, ami csak fatum, az ő rajta mind megtörtént.

Szegény ember! ily kifordított szerencse után képzelhetni kétségbeesését. Térdreesve könyörgött sűrű könnyhullatások közt hitelezőinek, kereskedőtársainak, hogy üssék őt agyon, vagy akasszák fel, neki úgymint jobb meghalni, mint azt látni, mint hálnak meg éhen felesége, gyermekei. Bele is ugrott a Dunába, vagy pisztolyt fogott a szájába; sőt egyszer meg is bolondult s kifutott a nádasba; a jámbor hitelezők azután megszánya a szerencsétlent, nemcsak hogy agyon nem verték, sőt adtak neki enni, inni, kihalászták a Dunából, elvették kezéből a pisztolyt erővel, felkeresték a nádasban s esztendeig gyógyíttatták valami tébolydában közköltségen; felesége ezalatt félrevonulva egy kis erdélyi városba, ott egy szegény kis cérnásboltot nyitott, melyben aztán a felgyógyult kalmár maga is megállapodék, nagy szegényül ott töltve élte napjait, a boltajtóban ülven, fején egy kopott vörös sipka, lábán egy halzsíros bagaria, mely soha sem volt újabb, kaput helyett egy prémes bőr vala reá övezve, melyet olyformán

vett magára, hogy két lyukat vágott rajta, melyen a két karját kidugta, s szíjjal keresztülköté derékban. Ily alakban ismerték őt legutóbbi időkben Gerguc név alatt. Azelőtt Dimitrinek nevezte magát.

Ha valaki megszólítja, elébb egyet sóhajtott, úgy felelt rá, ne kérdezte legyen senki, hogy mint szolgál egészsége? mert arra rögtön sírva fakadt, elmondá, hogy mikor mit vesztett, mennyi szerencsétlenség érte, hogy nincs annyi pénze, amennyivel a lábtyűjét kireperáltassa, hogy ha gyermekeit nem tekintené, rég felakasztotta volna magát s több efféle érzékeny dolgokat.

A boltban maga árult, Boldizsár diákkal egyben, s ha jött vásáros, egy garas ára szatyíngon három óráig elalkudott vele, megmagyarázva, hogy mennyibe kerül az, míg Egyiptomban megtermeszti, Szmirnában megszövik, Ázsiából ideszállítják, adó, vám, harmincad mennyi fordul érte! hát a gőzhajó taksa, a kövezetvám, az akcizák, a procento, az agio, a tantiémek, a cselédbér, a boltárenda! Neki magának semmi sem marad, csak az Isten irgalmából teng, leng.

Egyszer azonban egy marhakupec, kinek szintén roppant pénzekkel maradt adósa, azt a fáradságot vette magának, hogy nyomról-nyomra utána járva, felkereste Gerguc gazdát legutóbbi telepén.

Ott ült akkor is a boltajtóban, a csibuk a szájában volt, hanem dohány nem volt benne.

A kupec messziről megismerte s rákiáltott:

- Jó napot, Dimitri szomszéd!

A kalmár nagy szemet csinált, s rendületlen ábrázattal felele a kupecnek:

- Kit keresod te derik becsületes ember?

- Téged hínak Dimitrinak, ugye?

- Engem hínak Gergucot.

- Hát te nem az öcséd vagy, Dimitri?

- Én a bátyám vagyok, Gerguc.

- Ejnye milliom a lelke, már pedig azt gondoltam, hogy megkaptam azt a gézengúzt.

- Jaj, bizony talán tigodet is megcsalta az a semmirevaló?

- No meg engem, hogy akasztanák fel a neve napján.

- Kivánom neki tiszta szivbul! Engem is kirabult a gyilkus, a tulvaj, elvitte minden pinzomet, aranyet, ezustot, bankucédului. Hogy nyeljenek el neki a krukodélusok, ott, ahol vagyon, idegen országban.

- Hát idegen országba szökött a semmirekellő?

- Oda az istentelen haramia. Innen elfutott Girgácijába, ottan is felszedte a sok pinzt, futott odább Bulgárijába, Paplagonijába, Tótországijába; mind hiába! Mindenütt megcsalta a sok derik, becsületes, szamar, bolond embereket. Azok már most keresik nagy bolond módra, hogy sütnék meg, ahol megkaphatják, mert ha koldus nem lennék mind a két lábamra, magam mennék neki, s elhoznám a bőrit, ha nincsen egyebe.

- No azt már nem bánom, hiszen ha igazán szerencsétlenség érte, arról senki sem tehet. Ha csak a bőre maradt, azt viselje egészséggel.

- De ne viselje. Ha bajája van, ő az okája. Ha spekulátul, mért nem kalkulátul? Ne mássz a fára, nem fulsz belája; ne menj a vízbe, le nem esol. Ezt régen megmondta a bölcs Kajabuc próféta, amiker még senki sem élt a földre.

A kupec átlátta, hogy becsületes emberrel van dolga, s addig engesztelé Gerguc gazdát, a megszökött Dimitri ellen való átkozódásokban kifogyhatatlan férfiút, míg az hajlandó lön maga magának megbocsátani, könnyes szemekkel zokogván: hiszen hogy engem koldussá tett, azt csak megbocsátom neki, mert én neki is testvére voltam, meg az atyjának is, de hogy több ily becsületes embert is koldussá tett, mint kegyelmed, azt siralmas meggondolnom.

- Mit - kiálta fel büszkén a kupec. - Engem ugyan nem tett koldussá. Maradt még nekem azért elég. Ne gondoljon kend engem oly szegénynek. Mit árul kend?

- Cérnát meg tűt.

- Adjon belőle száz forint árát. Nem vagyok én koldus.

- Engedje meg, hadd csukuljalak meg a szájodat, a képet mellett, - rebegegé elérékenyülten a gyöngéd szívű boltos. - Mit adjak neked? Mivel

szolgálhassak? Parancsuljál, ha ezer forintot ír is, odádum.

- Nem kell nekem semmi. Itt a pamuk ára.

- Nem eresztlek, míg valamit magadba nem vettél tülem. Mit eszol, itt iszol?

- Adj hát egy pohár bort.

- Te is olyat kirsch, ami nincsen.

- No hát hozass a csapszékéből. Itt van tíz forint.

- Szalagy de fátyu, fog ezt a tíz forintot (s odaád neki öt garast), hozz a legdrágább borából másrásból, esszenciásból. Ne ez a poflé előre, hogy ne igyál belőle.

A borért küldött fiú aztán tenger ideig odamarad, a kupec megúnja a várakozást, otthagyja a tíz forintját, meg a száz forintját, meg az ezer forintját, visszamegy Hódmezővásárhelyre, s otthon elmondja, hogy milyen derék, becsületes testvére van annak a semmirekellő, országcsaló Dimitrinek.

Magát a becsületes embert ilyformán megismerve, mutassuk be annak tiszteletreméltó hozzátartozandóságait.

Tőle magától ne kérdezzük, hogy kit hogy hínak? mert ő sohasem tudott egy nevet is megtartani fejében, úgyhogy mikor egyszer utazott valahova, tízszer megkérdezte a fuvarost: hogy is hínak tigodet?

- Tóth Jánosnak, uram.

- Jól van, Nagy Miska.

A feleségét hítták Borbálának, a nagyobbik leányát Oliviának, a kisebbiket Minervának.

Mármost ha valaki előtt beszélt róluk: az egyiket nevezte Libuckának, a másikat Mincuckának, a feleségéről pláne nem hallatszott egyéb, mint az »aszuny!«, kivételesen pedig: te áspis, te sárkány, te krukodélus! és más efféle gyöngéd megkülönböztetések; a nagyobbik leány hallatszott ekként: te burzas! a kisebbik pedig: te arányus leányum! Ez volt a család kedvence.

Kiegészíté a családot Boldizsár diák, ki szintén maga sem tudta, mint jutott a »Birbuc« névhez. Ez volt a család bűnbakja.

Akármi rossz történt a kapukon belől, azért neki kellett meglakolni, és ha semmi rossz nem történt, neki azért is meg kellett lakolni. Amit pedig korán reggeltől késő estig cselekedék, az minden levonás vagy beszámítás nélkül pernek és patvarnak vala tárgya.

Ha korábban kelt, mint Gerguc, azért lön mortifikálva.

- De huvá kelsz nikem hajnálba, reggelbe, éjféibe? Nem fogádtalak én tigodet bakternek, sem kákasnak, hogy engemet felkukurikáluj!

Ha későbben kelt mint Gerguc, megint az volt a veszedelem.

- Te hét álvu! te lusta zürge, a nap a zurrodra süt, és mégis álussz. Mirt nem szegődtél medvének, ott szundikálhatnál egisz télen.

Birbuc sohasem felelt, menteni sem próbálta magát, úgy tett, mintha nem is hallaná, hogy hozzá beszélnek, még mikor ez a beszéd abból állott is, hogy a hátához vágtak valamit.

Délelőtt a boltot kellett őriznie. A kalmár félfüllel, félszemmel mindig rávigyázott, s szüntelen uzusba tartá fölötte paterfamiliási hatalmát.

Szegény diák azon korban volt már, mikor az ember elmosolyodik, ha fiatal asszonyi képet lát; ha tehát jöttek a vidéki leányasszonyok pamukért, halcsontért s Birbuc kezeit dörzsölve sietett szolgálatukra, Gerguc éppen akkor fordult neki az ajtóból, nagy vastag szemöldökeit, miket más bajuszként is megtiszteltetésül vehetne, felhúzza homlokára.

- Te náplupó! Ma sem süpürted ki a butyát! Majd aduk én tigodnek a hátadat.

Ezzel aztán a szegény diák agyon volt ütve.

Ha jött idegen, az előtt múlhatatlanul be kellett mutatnia, ilyformán:

- Te nágy lu! Te ingyenilu! Miért tartalak én tigodet drága pinzen? (sohasem fizetett neki semmit). Miért neveltelek tigodet ekkurának? A sárbul, a szemébul vettelek ki, mikor csak akkurka voltál, mint az ujom. Azuta én hizlállak, én ruházlak, én pinzellek, én uktátlak, mégis nem tudsz semmit.

Ha kellett az idegennek valami árucikk, volt futtatás.

- Nyargulj! Hozz ábul a jubul. (Csak egyféle volt mindenből.)

Ha az idegenek nem tetszett a portéka, jobbat kívánt:

- Mit mondtam, te filku! Nem azt mondtam, hogy a jobbikbul hozz? ugorj egyszerre. Nem ábul, amábul! felsőbul. Hát ott van felsül, te szamár? extrafainbul. No lássa zúr ezt a bulundot, nem ismeri az extrafaint. Pedig ha én elcsápum, az utcán hal meg.

Ha a vevő drágállotta az árut:

- Ne te Birbuc, honnan való ez a páruk?

Akármit mondott Birbuc, az csak az ő veszedelme volt.

Ha azt mondta, hogy Amerikából, a kalmár véghetetlenül lenézve, odább taszította könyökkel.

- Te hugass! Tutsz is te! Ausztráliájából. Az egész háju elsülyedt, aki hozta, csak ez maradt meg.

Asztalnál szüntelen szemére hányták a nagyon gazdaságos adagokban mért eledelt.

A ház asszonya, ki különben viseletére hasonlított bármely szurtos szolgálóhoz, félig tűz, félig víz, tudnillik korom és csatak, hogy idegen emberek akárhányszor kérdezték tőle, ha itthon van-e a nagyasszony? és mire ő azt szokta felelni, hogy itthon, ha ellenkezőleg megsejté, hogy valaki iránta a tiszteletnek valami nemével viseltetik, azzal gorombaságát nem szűnt meg éreztetni.

- De minek tartod ezt a torkos állatot? - szólt egy nap úgy, mint másnap az ebédnek címzett ételkóstolás felett, szavait Gerguchoz intézve, s Birbucra célozva. - Csak elnézem, ha hágy-e valamit abból a retekéből? Bizony megevett maga egy egészet a pokolbélű. Mire hízlalod ezt a kenyérpusztítót? Mintha nem ellehetnél nála nélkül; akárhogy dolgozunk, semmire sem megyünk, csak a cseléd szájának keresünk.

- Hágyd, ászuny, - veté közbe Gerguc feltolva állát, mint valaki, aki mindenét a szegények között osztotta ki. - Az irgálum szip szu.

Birbuc hallgatott, megtörülte - szemeit, mert száját nem volt oka megtörülni, s fölkel az asztaltól, jóllakva egy egész retekkel.

De ha két rossztól megszabadult, jutott a harmadikba, a legkisebbe, a leggonoszabba, az »arányus leányum« körmei közé.

Ez a kis tizenkét éves angyal egész nap azon élesítette elméjét, mivel gyötörhesse a Birbuc diákot. Odasompolygott hozzá, nyakába kapaszkodott, hízelegve, s mintha cirógatná, egész arcát bekormozta, akkor meg lármát ütött, hogy a Birbuc őtet meg akarta ijeszteni, s Birbucot meg is szidták, ki is nevették; vagy eldugta a kereskedőkönyveket, s denunciálta a segédet, hogy nem dolgozik. Egyik deláció a másikat követte.

- A Birbuc megint zsebibe dugta a kezét.

- A Birbuc valamit evett.

- A Birbucnak pénz van a zsebében.

- A Birbuc fütyölt. A Birbuc danolt, a Birbuc elejtett egy skatulyát.

- A Birbuc azt mondta, hogy elmegy a háztól.

- A Birbuc gorombáskodott, azt mondta, hogy elmenj te leány.

E delációk így folytak, különféle indorzátákat vonva maguk után; Birbuc diák nem léphetett, nem állhatott, nem köhinthetett, nem ásíthatott, hogy az menten föl ne lett volna jelentve, s bárha kezein soha egy fillér sem fordult meg, minden este ki kellett forgatni zsebeit a család tanács előtt annak bebizonyítására, hogy a kasszát nem lopta meg, s ha akadt itt-ott egy-egy vörös pénz néha napján nála, azt hitelesen kellett igazolnia, hogy hol kapta, kitől kapta, miért kapta, és mire fogja fordítani?

Ha Birbuc diák e kellemetes alkalmaztatást csupa keresztényi türelemből viselte volna több mint tizenkét esztendeig, bátran méltó volna csodálatunkra, mely csodálat azonban rögtön el fog enyészni, ha őt és a családnak egy még eddig be nem mutatott tagját, Oliviát, egy-egy pillanatra találkozni látjuk; néha midőn egyik kimegy az ajtón, a másik bejön és szemeik véletlenül összetalálkozva, arcaik egyszerre elmosolyodnak, s azzal rögtön ismét elharapja mindkettő a mosolygást, mintha semmi sem történt volna. Ah, az olyan apró titkolózás sokat megmagyaráz. Ha Birbuc diákot szidják, Olivia nem hallhatja, fölkel és kimegy a szobából, s ha Oliviát üldözik, Birbuc diák fülíg elvörösödik, s ami kezébe akad, jaj annak a skatulyának.

Mert Olivia is a család elhanyagoltjaihoz tartozik, amit abból is gyanítani lehet, hogy míg a kisebbik leány díszneve »arányus leányum«, addig az övé »te burzas«.

E nevet szép természetes göndörségű fekete fürtei hozták a leányra, ki szégyenelve gúnynevét, hasztalan iparkodott azokat lesimítani, mindig hullámosan maradtak, mi őt majd kétségbe ejté. Ha tudta volna, hogy ez milyen széppé teszi. Úgy hiszem, hogy Birbuc diák későbbben aligha fel nem világosítá e körülmény felől.

Szép, karcsú termete volt a leánynak, fél fejjel magasabb volt apjánál, anyjánál. Szegény, mennyit kellett neki ezért mindennap hallani.

- De huvá nősz az égbe, te lájturja te! még kiütöd valami csillágnak a szemit a fejeddel. Nem győzlek ruhával. Nem mer senki elvenni, hogy így megnőttél. Nyakámon vesztél.

Egy téli este szintén ott ült Birbuc diák a hideg boltban, körmeit szájánál melengetve, s egy rossz szalmaszéken hintálva magát; midőn Olivia észrevevé, hogy atyja egy percre kifordult a boltból, hirtelen odasurrant mellé, s valami papírba tekert csomagot nagy titokban átadván neki, az mintegy előre történt összebeszélés értelmében vevé kalapját, s miután egy gombot nagy kinnal begombolt szűk nyári kabátján, előbb óvatosan széttekintve az ajtón, ha nem látja-e meg a gazda, vagy a Mincucka, nagy sebtében elosontott, azalatt a leány őrizte a boltot.

Vesztére szegénynek a gazda hamarabb hazajött, mint a diák, s látva, hogy Birbuc nincs a helyén, se kérdett, se hallott, bezárta a boltot s megparancsolta, hogy senki ki ne merje azt nyitni a zörgetőnek; nagyobb biztonság okáért a kulcsot is zsebébe tette, s meleg szobájába távozva, leült vacsorálni.

Olivia reszketve figyelt az ajtóra, melynek kilincsét nemsokára nyikorgatni kezdte kívülről valaki, amit azonban abbahagyott, látva, hogy nem nyílik.

- Hadd várjun, - monda Gerguc. - Hadd fázun. Hadd zürgásun, hadd reszkásun; mit jár másun? má most lásun.

A zörgetés egyszer-kétszer szép szerényen ismétlődött; egyszerre, mint a mennydörgés, olyan rúgás esett az ajtóra, azután még egy, még kettő, és még tudja Isten hányszor kettő?

- Ne úgy te! - ordíta fel Gerguc. - Berugod az ájtut.

A dörgetés nemhogy megszűnt volna, sőt még újabb variációkban kezdett ismétlődni, mintha valaki kívülről a hátát nekivetette volna az ajtónak, s egyszerre sarkával, öklével és könyökével produkálná rajta az öreg dobot.

A kalmár magánkívül jött dühében, felkapta a rőföt, futott ki a boltba, utána az asszony, utána a Minerva, s egyszerre trióban kezdék el a szidást.

- Te Birbuc nem hallgatsz! betöröd az ájtut, kiütöm a fogad. Agyonütlek, s aztán elkergetlek.

A kívül levőnek azonban úgy látszék, hogy tetszett az időtöltés, s most már taktusra kezdett el dobolni az ajtón, szájával egész törökmuzsikát hangoztatva mellé.

A kalmár nem hitt kevesebbet, mint hogy Birbuc leitta magát valahol, s nehogy kivegye az ajtót a sarkából, beledugta a kulcsot a zárba.

A zörgetés e hangra megszűnt, s az így támadt pauzát jónak látta Gerguc gazda egy ilyen forma monológra felhasználni:

- Te csavárgu! Hun csavárugsz? Kávészházban? borosházban? promenádán? Csizmát rontani, időt lopni, pénzt vesztegetni! Kártyuznyi, biliártyuznyi! te akasztófárahuznyi! Kirj szípen mindjárt, hogy ne haragudjak.

A kérelem kicsinybe múlt, hogy le nem törte a kilincset, akkorát ütött egy kővel az ajtóra.

- Jaj te gyilkos, te haramja, azt gondolod, a pléh úgy terem, mint a gomba? Ne üss többet, majd én ütök.

E szavakkal kinyitá Gerguc az ajtót, s majd elesett ijedtében, midőn azon Birbuc helyett egy természetes kocsisféle egyéniséget látott bebukni, ködmenben, csizmában, ki oly ügyesen mutatta be magát, hogy három lépéssel mind a három családtagnak ráhágott a lábára.

- Keed árul kík cernát? - kérdé a jövevény rekedt hangon a meglepett boltostól.

- Én hát - bolond; állj meg, ne hágj rám.

- No hát adjon keed belüle egy meszelyt.

- Mészelyt? A vak apád. Ennek mészellyel mérik a fonalat. Eredj te ászuny, hozz neki mészelyt.

Gerguc tehát teletömte a mészelyt cérnával, s nyújtá a kocsisnak.

- Ne bolonduljon kee görög szomszéd, mert a fejihez vágom. Tudja, hogy nem ilyen »kík cérna« kell nekem.

- Nem ilyen? A lelked látott jobbat. Hát milyen kell?

- Hát nem érti? papramorgó kell.

- Pápramurgu? - szólt elmeresztve szemeit a boltos. - Csoéto? Kutya?

- Ejnye, hogy nem tud kee magyarul, nem kutya a, se nem cérna, hanem pálinka.

- Uh! Bolondulj meg, ha még van eszed. Hát korcsma az én házam, vagy vendégfogádu? Eredj apádnak, mert kápom ezt a rőfet s meglülek véle.

- Hát mért tart kee cérnásboltot, ha torkomba való cérna sincs benne?

- Cérna nincs, kötél van torkodnak! - lármázott Gerguc, kituszkolva a kocsiszt a boltból, s úgy bezárta utána az ajtót, hogy akarva sem tudta többet kinyitni.

Annyi bizonyos, hogy Birbuc diáknak ezúttal alkalma leendett az utcán megvirradni, ha annyi esze nem lett volna, hogy amint az első zörgetésre nem adatott válasz, a kerítésen mászott be, úgyszólván mire a kalmár feleségével és kisasszonyával nagy láрма közt (mert ez a faj lassan beszélni nem képes) szobájába visszatért, Birbuc diákok ott látta a kályha mellett fideliter sütkérezni.

- Hát te ördögfátyu a kulcslyukon jöttél be?

- Itthon vagyok én régen, - felelt Birbuc, egy titkos pillanatot váltva Oliviával.

- De ne támaszkodj a kályhának, mert kiégeted a ruhádat, vagy bedöntöd a hátadat a kályhával. Hol jársz még most is?

- Ne haragudjál, édes atyus, - veté magát közbe Olivia. - Az én kedvemért járt oda Boldizsár; ma neveestéje van az édes mamának, egy kis meglepetést akartunk neki szerezni.

- Csoéto meglepátus? megint pápramurgu?

Ezzel Birbuc diák egy skatulyát hozott elő s azt felnyitva, Olivia egy csinos, ízletes főkötőt vett elő abból, gyermekies érzékeny örömmel nyújtva azt anyjának.

Gerguc ráordított a diákra:

- Te gyilkus, hun vetted ezt? kit ültél meg érette?

- Én vettem atyus, - szólt a leány. - Éjjel gyermekfőkötőket szoktam horgacsolni, azok árából vettem.

- Az én cérnámból, te tulvaj!

- A cérnát Boldizsár kapta ajándékba a pesti kereskedőtől.

- De minek ez a rettenetes cifraság? - szólt erre feleségének fordulva; - kinek valu ez? grufninak, hercegninak, nem ilyen vin bolondninak, mit te vágyolsz. Tedd le, ne tedd fel. Ha meglátnának benne az utcán, még azt gondolnák, sok pénzed van, s kiásnák érted a házat.

Szó szót adott. Borbála asszonynak tetszett a főkötő, Gerguc gazdának pedig nem tetszett; az rögtön fel akarta tenni, s az utcára kiállani vele; emez pedig azt kívánta, hogy csak sátoros ünnepeken viselje, akkor is csak szobában, utoljára is fegyverre került a dolog, azaz hogy rőfre és seprűnyélre, melyből különös névnapi ajándékok származtak volna, ha Olivia gyöngéd szülei közé nem veti magát, amiből az következett, hogy őt verték meg mind a ketten, mint az egész baj okozóját, juttatva a maradékból Birbuc diáknak is, ki elég eszélytelen volt akkor ingerálni magát a perbe, mikor már az egzekúció folyt.

Míg tehát Olivia egy szögletbe kuporodva azt akarta mutatni, hogy nem sír, előjött az »arányus leányum« s felkapaszkodva szülei ölébe, miután azok által össze-vissza nyalatott, falatott és szorongattatott, kényes hízalgéssel nyafogá:

- Ugye én jó vagyok?

- Angyál vagy! te kis drágalátus leveli bíka. Amarántus, tulipántus. Te mizeskalácsosbábu, te husvéti tarka birka. Nem adnálak a kétszáz forintért, nem adnálak - a háromszázért!

Ilyenformán múlt el egy pár esztendő. Libucka már eladó lány volt, hanem ő róla mindamellet sem tudott senki semmit; ha kérdezték az atyjától, azt felelte rá: »Udben van, ulvás, apácunak készül, egész nap ulvás.« Voltak azonban, akik azt gyaníták, hogy a leány a legszolgaibb munkákat végzi ezalatt, s szüléi oly szegényesen járatják, hogy nem mer idegenek szemei elé kerülni.

Annál ragyogóbb volt Minerva kisasszony, mindig új ruhában, mindig új frizurával és új szeszélyekkel. Minden másodpercben kikukkantott az utcára negédes fejecskéjével, s mindannyiszor ment azon valaki, kinek egy pukedli kellett.

Többé nem tréfált Birbuccal. Sokkal kisebb személy lőn előtte, mint hogy észrevehette volna, ha valamit akart vele tudatni, elébb az apját kereste föl, attól izente meg neki.

Gerguc el nem tudta vélni, mit jár annyi ifjú ember az ő boltjába, mintha tele volna a város szabólegénnyel, kik minden nap felvarrnak egy motring cérnát.

Mincuckának pedig mindegyikkel volt valami beszélőnivalója, maga Gerguc alig jutott hozzá, hogy megölelgesse s megcsókolgassa aranyos leányát, akkor is kikapott érte.

- Eredj atyus, dohányszagú a szád. Eredj, megszúr a borzas szakállad; eredj, mind lenyalod a képemről a festéket.

- Te gyémántus bábu.

Különösen egy kis nyalka jurista szokott mindennap belépni a boltba. Rendesen egy gomb szakadt le kesztyűjéről, azt kívánta felvarratni.

- Mincucka! varrd fel az orfit arra a gombra! - kiálta Gerguc. (Az urfi apja vicispán volt és falukkal bírt.)

- Mit csinál az orfi édesapja? - szokta kérdezni Gerguc. - Egészségesek az ökrük? az a huszonnégy ökür?

- Harminchat - igazítá helyre az úrfi.

- Az a harminchat ökür! - szólt kezeit összecsapva a kalmár; - mindenik háromszáz forint. Háromszázszor harminchat: tízezer nyolcszáz forint! Áh,

jaj! bizony a maga apja derék ember úr. Hát a többi testvérjei, az orfiak, kisasszonyocskák? az a kétezer birka, mind olyan egészségesek, mint az orfi maga?

- Nincs testvérem, magam vagyok, - viszonzá az úrfi, nyakát tekergetve nagy büszkén kravátlíjában. - Birkánk pedig négyezer van.

- Áh maga derik orfi. Mincucka, meg ne szúrd a kezeit avval a tűvel.

A kalmárnak tetszett az úrfi látogatása, s ha ez olyankor talált érkezni, mikor Minerva nem volt a boltban, Gerguc ordítva dugta ki a fejét a hátulsó ajtón:

- Kuldjétek be a kisásszunyt! mingyárt jön a kisásszuny.

Saját maga is kisasszonynak nevezte a leányát.

Egy reggelen, mielőtt a boltot kinyitották volna, Birbuc diák félreszólítja a boltost nagy titkolózással, azt ígérve, hogy valamit mutat neki, csak jöjjön.

- De mit mutathatódsz te nékem? - szólt lenézőleg a kalmár, meg nem foghatva azon merészséget, hogy Birbuc diák mutathasson valamit, ami érdemes legyen arra, hogy ő megnézzze.

De Birbuc vonta magával bundaszárnyánál fogva a kalmárt a pitvarszobába, mely mindig üres szokott lenni s következőleg most is az volt.

- No mit mutatsz nékem abba az üres szobába?

Birbuc semmit sem szólt, hanem odahúzta a kalmárt az ablakhoz s egy tökéletes lábnyomot mutatott neki az ablak hídján, amely azon sárosan ott maradt, amint valaki oda az utcáról felhágott.

A kalmár felvonta szemöldeit, s miután végigbámulta a species facti hiteles másolatát, nem mondott egyebet, mint:

- Biz ez jul van.

Azzal ment a boltba, s kezeit hátra téve, egész nap járkált fel s alá, és egy szót sem szólt.

Este szokottnál korábban becsukta a boltot, s meghagyta Birbucnak, hogy akárkivel beszél, mindeniknek azt mondja, hogy semmit sem tud.

Maga pedig lesbe állt a kerítés mellé, rávárva, hogy megcsípje a hivatlan látogatót.

Az éjszaka oly sötét volt, amilyen csak lehetett kisvárosban, ahol még nem találták fel az utcai lámpásokat, s Gerguc gazdának minden törekvése mellett sem sikerült hat lépésnyire láthatni.

Egyszerre azonban kocogást hall a háta mögött s közel maga mellett egy frakkos alakot érez elurranni, ki az ablak előtt megáll, azt felnyitja, s az egyik lábát felteszi rá.

Gerguc gazda ilyen pozitúrában ragadta meg a hivatlan látogató frakkjának mindkét szárnyát, kérdezve:

- Hová oda orfi?

Amaz is megijedt, s iparkodott arcát elrejtetni a kalmár elől, ki a sötétben különben sem ismerhette őt meg, s komikus találékonysággal kérde:

- Hát nem szabad ide menni?

- De hogy szabadna? Mit akarsz itten?

- Keresztül akartam menni, azt gondoltam, hogy Durchhaus.

- Az én házam Durchhaus! Az ablákon be, a kiminyon ki? Mutasd nekem zábrázatodat, hadd lássam, te vágyolsz-e bulund, vagy én?

Az elfogott alak azonban ábrázat helyett az öklét mutatá meg Gergucnak, még pedig oly közel találta azt vinni a szemeihez, hogy az orra betörött miatta, s ő maga hanyattesett a sárba. Az alak elszaladt.

A feldöntött kalmár pedig felordítá az egész utcát, ott maradva a sárban fekve, hogy lássák mi történt vele, s föl nem hagyta magát addig emelni onnan, míg a publikum teljesen meg nem győződött esete felől, akkor is sántított kezére, lábára, s minden csontjaira jajgatott.

Másnap a családi tanácsban előterjeszté Birbuc diák azon felfedezését, miszerint ő azalatt, míg az utcán az éji rabló az ablakot nyitogatta, a pitvarajtón egy fehérszemély alakot látott kilopózni, ki a zaj hallatára ismét kifutott onnan, ő ugyan gyanakodni sem tud, hogy ki lehetett az?

Mincucka fülig elpirult e szókra, s azt mondá ujjait ropogtatva:

- Én tudom ki volt, de nem mondom meg.

- Paráncsulom, hogy megmund! - kiáltá a kalmár.
- Ha kéred sem mondom.
- De ha szípen kérem.
- Ha elfogadod, hogy nem szólsz neki egy szót sem róla, sem másnak meg nem mondogod, sem nem bántod érte.
- Fogádum, fogádum.
- No hát megsúgom. Tartsd ide a füledet. A Libucka volt.
- A... No megállj, most nem bántum, de majd bántum máskor. Majd vigyázok rá. Megtűröm a csontját.

E perctől fogva valahányszor nagyobbik leányát meglátta, mindig ököllel fenyegette, mondván:

- No megállj!

Az el nem tudta gondolni, hogy hová álljon, és miért álljon?

Egy éjjel Birbuc diák nagy sebesen felrángatja Gerguc gazdát az ágyából.

- Megint itt van a gavallér. Ott vannak mind a ketten a pitvarszobában.

A kalmár orrán-száján esett ki az ágyából dühében, de míg ő papucsát, bundáját s karikás ostorát kereste, azalatt Birbuc diák egy furkósbottal már a pitvarszobában dolgozott.

A kalmár ordítva rohant utána.

- Üsd ágyun! de ne nágyun. Dobd ki az ablákon, had szalágyun, mert nem tudod, hogy ki vágyun?

Eszébe jutott, hogy hátha valami nevezetes ember lesz a kópé, s Birbuc diák amilyen bolond, még agyonüti.

Birbuc csakugyan kivetette az ablakon a hivatlan vendéget, mire Gerguc odaért. A légyott személyzetének csak a másik fele maradt ott, a leányzó, ki bújni iparkodott valahova.

- Fugd el! - kiálta Gerguc dühösen. - Fugd be a száját, ne kiáltson! - s azzal kétrét fogva a karikást, elkezdé végig kenegetni az elfogott némbert, kire

minden ütésnél kiálta: - ne te Libucka! semmirevaló Libucka! nesze Libucka!

A bűnhődő személy dühös vonaglással erőlködött magát Birbuc kezeiből kiszabadítani, de az izmos siheder, mint egy vaspánt, oly erővel tartá őt fogva egy kezével, míg a másikkal száját fogta be, nem törődve a karmolással és tépéssel, melynek saját képe és haja volt kitéve.

Mikor aztán a kalmár kifáradt a verésben, rekedt hangon hörgé:

- Már most mars a háztul. Soha ne mondd, hogy az én leányom voltál, Libucka.

E pillanatban gyertyavilág érkezett; a háznép elősietett a zajra, s a kalmár a legelső érkezőben Oliviát látta meg, míg a megvert egyéniségben, ki Birbuctól eleresztve, dühében és fájdalomban a földhöz vagdalta magát, az arányus leányomat ismeré fel.

A kalmár sóbálvánnyá változott bámulatában.

Az ütlegetek oly adagokban szolgáltató ki kedvenc leányának, aminőkben azok csak Oliviának lehettek szánva. A kényeztetett gyermek, kihez kemény tekintettel sem volt szabad nyúlni, tarkótól talpig meg volt rakva keresztben, hosszában, mindenféle színű vonásokkal, miknek fájdalma és szégyene egyiránt égető volt.

- Már az megvan, - monda végre a kalmár hülye biztatással. - Erről bizony nem tehetek. Minek mondtad, hogy a Libucka volt? Hát mit csinálhatuk én most?

Azon városban, hol a kalmár lakott, hajdan sok görög és sok más cérnásboltos élt, de tudja Isten mi lelte őket, úgy kivesztek apródonkint, hogy utoljára csak egy kompatriótája maradt még Gergucnak, egy igen vén ember, ki szintén boltos volt, és mindenfélét árult, ami szemnek, szájnak és ostornyélnek való volt.

Utoljára ez is megúnta a sok ácsorgást ezen a földön, s egy szép éjszakán csendesen átszenderült azon boldogabb hazába, ahol örökké húsvét van s paszuly nem terem s hol a boldogultak megdicsőült szellemei egész nap nem tesznek egyebet, mint pénzt számlálnak.

Az egész város csodálkozott és sajnálkozott e jó ember halálán, csupán Gerguc vette sztoice a dolgot.

- Na bizuny. Ez a sorsnak az ü rendeltetise. Meghalnak a boltosok is, mert ha soha se halnának, csak mindig születninek, a sok cirnásbult nem férne egymástul a földön.

Így szólt mások előtt, de keblében másképpen érzett.

Valami borongós sejtelem szállta meg szívét, hasonlatos ahhoz, mint midőn a fél-hízásban levő mangalica egyszer csak elkezd nem enni, csak az ólat rágja, mintha érezné gyászos végét.

Gerguc gazda sejteni kezdé, hogy most már rajta kívül több boltos nem hal meg a városban.

E gondolat terhe vastag melankóliát hozott kedélyére. Leányaira nem ügyelt többé. Birbuc diáknak egész nap prédikációkat tartott a boltban, s míg egy-egy vásárló fuvaros kiválasztott magának egy ostor nyelet, azalatt Gerguc egész ünnepélyességgel elbúcsúztatta magát. Semmit sem evett és mindent eladott a boltból, utoljára csak úgy kongott másodmagával az üres boltban, hogy magát sem találta benne.

Csakugyan a legközelebbi hosszú bőjt ágynak dönté a becsületes embert; oly színben volt, mintha nemcsak ette volna az olajat, hanem festette volna is magát azzal. A hosszú bőjt egyszerű eledelei, melyet szigorúan meg szokott tartani, fölöslegessé tettek nála minden étvágyat, gyomra felmondotta a szolgálatot, s tagjai egyenkint nyugalmaztatásért folyamodtak.

Gerguc soha életében sem élt orvossággal. Nem azért, mintha a bevételtől, hanem inkább mert a kiadástól irtózott.

Homoeopatikus úton hitte elűzhetni betegségét: a bőjt által okozott bajt koplalással. De még ezáltal sem bírt erőhöz jönni. Végre látva, hogy a baj nagyobbodik, megtért az allopathiához, elővéve univerzális házi gyógyszerét, mely fiatalabb korában, ha a csömör a hátába állt, annyiszor segített rajta, tudniillik egy meszely jó erős törkölypálinkát, borssal, gyömbérrrel és szerecsendióval megfűszerezve.

Ettől természetesen hogy rögtön megütötte félig a guta.

A háznép sikoltozva tördelte kezeit ágya körül, csupán Birbucnak volt annyi esze, hogy elfusson egy borbély után, eret vágatandó rajta.

A borbély azonban megértve, hogy Gerguchoz hívják, célszerűnek látta addig meg sem mozdulni helyéből, míg előre ki nem fizetik a forintját. Birbuc diák tehát összekereste zsebeiből takarékos garasait, s valahogy kifizetve a borbélyt, nyargalt vele a beteghez.

Az semmit sem tudott magáról, csak miután eret vágtak rajta, tért magához, s természetesen első volt a borbély, akit meglátott.

- De minek híttátok ezt az embert? - kiáltotta hebegve - ki fogja fizetni? Én nem.

- Kifizettem én már, - szólt Boldizsár.

- Elig bolond voltál. Mennyit fizettél neki? Elig lett volna tíz garas. Tudom, hogy attál neki tizenkettőt.

A borbély inté, hogy ne lármázzon, jobb lesz, hívasson egy papot és gyónjon meg, mert egy óra alatt meghal.

- Dá te bulund! Add vissza pinzomet, Birbucét, ha megháluk. Meg tudtam volna én hálni ingyen is. Majd én neked hállok meg pinzért.

Erre azonban keresztényi módon meggyónt, s miután a lelkész által figyelmeztetve lőn, hogy készüljön ama mennyei hitelező elé, kit sem cridával, sem hamis váltólevelekkel, sem eltagadással megcsalni nem lehet, bezáratta ajtóit, s családját ágya körül gyűjtve, miután minden idegent eltávolította magától, még Birbuc diákot is, fölemelteté egy helyen a pallót ágya alatt, onnan a család összes erejével kihúzatott egy nehéz vasládát, s azt felnyitatta egy szüntelen nyakán függő kulccsal.

A láda színültig volt pénzzel.

- Itt vágyun félmillió forint, arányban, ezüstben; kétszázhatvanhétezernyolcszázötvenhárom forint, harminc krajcár ezüstben, kétszázharminckétezeregyszáznegyvenhét forint harminc krajcár arányban. Ezt én kerestem nagy fáradsággal ötven esztendőn keresztül, s nem viszek el belőle semmit.

- Jaj de sok pénz! - kiálta fel Minerva a láda mellé guggolva. - Ez a mienk lesz atyus, ugyebár?

- Lejányuk! - monda a kalmár haldokló szóval. - Kisászuny vagytok mind a ketten. Nem is tudtátok, hogy ti kisászuny vagytok; én tudtam. Kihoz mentek ti firhoz, mondjatok nékem. Hadd tudjam meg, ha megháluk, ki fogja nekem mondani: uram átyum?

Olivia szerényen lesüté szemeit, s felsóhajtva felelt:

- Én azé leszek, akit mindig becsültem, s ki tégedet szintén becsült és szeretett.

- Nem ismerok olyan bolondut.

- Boldizsárt.

- Haj te Libucka! megbolondultad magadat! Én hagyom nektek a félmilliót arányban, ezüstben, s te választod a koldust? Na ez szip van.

- Én jó szívéért szeretem, s az többet ér nekem a világ minden kincseinél.

- Na jul van. Gyere ide arányus leányum. Neked vágyun vicispányod fia.

- Kell is nekem, - monda kacér hetykeséggel Mincucka. - Kapok én már főispánt is, grófot, bárót, herceget, nem is egyet, hanem kettőt.

- Arányus leányum! - kiálta fel Gerguc. - Jer, had üleljelek a nyakadba a kezemmel. Te vágy csak angyul. Drágalátus ruzsavirág! Hercegnek, kettőnek kell néked. Adj csukut orcájámra. No jul van. Ti meglesztek a magatokénak, én nem bánom. Te Libucka, neked ju lesz Birbuc diák, neked hágyum ezt a cérnás bultut. Te pedig arányus leányum nagyságus ászunyra kiszulsz, te urnak születél, neked kell pinz, neked hágyum ez a fél milliót. Az ászunyt hágyom akinek kell.

E testamentomtétel után egy énekeskönyvet kért magának Gerguc, nagyot ásított belőle, és meghalt.

A temetés napján Olivia beteg volt a fájdalom miatt; a könny, mely szemeibe nem tudott jöni, szinte megfojtotta szívét, a diák sírt ő helyette is. Szegény Birbucnak oly vörös volt az orra a sok sírás miatt, mintha édes apjának tette volna.

Mincucka is tett annyi áldozatot ez ünnepély tiszteletére, hogy ez alkalommal pirosra nem festette ki magát, egyedül fehérre, s a gyászruhát csak kétszer verte a szabó fejéhez, amiért nem állt jól rajta.

A népség megtudva, hogy viaszgyertyákat fognak osztani a temetésen, roppant sokaságban jelent meg a derék ember utolsó tisztességtételén, nem győzte csodálni a megsomorult felek pietását, kik nem kíméltek semmi áldozatot, mely ez ünnepély pompájához megkívántatott. A koporsó fekete bársonnyal volt bevonva s ezüst szegekkel kiverve, a szomszédvárosból hozattak kántorokat és zenekart, s a szekerektől kezdve a ministránsokig teljes ornátusban lőn mindenki megrendelve.

Az özvegy ugyan jobban szerette volna, ha mindez legkisebb zaj nélkül egyszerűen ment volna végbe, de Mincucka akarta amúgy.

- Mit gondol, mama? Hogy mehetnék én egy fakó koporsó után, amit gyalog emberek visznek? minden fáklya, minden muzsika nélkül? Bizonyosan ott lesz a vicispán fia is, meg tán Fügefí gróf is eljön. A szemem égne ki előttük.

Minervának tagadhatatlanul helyes tapintata volt e tárgyban, mert amint a készülőt húzták, csakugyan megjelent a vicispán fia és Fügefí gróf, kit ugyan még nincs szerencsénk tisztelhetni, de majd lesz. Előbb csak messzire álltak, de miután meggyőződtek felőle, hogy a kiállítási pompa rangjokhoz illő, s minden kompromisszió nélkül megmutathatják magukat, keresztül furakodtak a népségen, szorosan a gyászoló népek közelében foglalva helyet.

Az egyházfi menten odanyomott volna a kezükbe egy-egy viaszgyertyát; a vicispán fia csak elvette, de Fügefí gróf véleménye oda ment ki, hogy ő bizony nem faggyúzza vele össze a kesztyűit, s nem fogadta el.

Minerva felsikoltva kapott szívéhez. Az úrfi kötelességének tartá a rögtöni fájdalom okai felől tudakozódni.

- Mindjárt elájulok.

- Csak ide az én karomba.

- Kicsoda az ott gyertya nélkül?

- Az bizony Fügefí gróf.

- Minő botrány! minő kigúnyolása a fájdalmas sziveknek.

- Megmondom neki, hogy menjen innen.

- Dehogyan azt. Mondja neki, hogy jöjjön ide, hadd adok neki egy gyertyát.

Már ez olyan szó volt, melynek föltétlen engedelmeskedni kellett. Fügefi gróf törte magát a vett parancs elé s őszinte kegyességgel fogadta el a gyászoló niobei alak kezeiből a pompás cirádákkal kékre, zöldre festett viaszgyertyát, melynél sem szebb, sem nagyobb más ember fiának nem jutott.

Tiszteljétek azon érzelmeket, melyek a fájdalom ily magasztos pillanataiban keletkeznek a szivek mélyén s ily ünnepélyes tények megragadó jeleneteiben nyilatkoztatják ki magukat!

A gróf az egész menet alkalmával szüntelen sarkában volt a gyászos szépségnek, nem egyszer taposva az úrfi tyúkszemeire, ki szintén iparkodott annak nyomdokaiba léphetni.

Olivia ezalatt hallgatva zokogott, Birbuc vállára borulva. A jelenlévő népség általánosan azon meggyőződésben élt, hogy Olivia a szebbik a megboldogult leányai közül, kit mind szerénysége, mind illendő magaviselete, őszinte fájdalma magasra helyeztek kisebbik testvére fölé; míg azonban a diákok énekeltek, az özvegy el találta beszélni titoktartás feltétele alatt valamelyik vigasztaló szomszédasszonynak, hogy ez a gazember, akiért most könnyei hullanak, neki egy fillért sem hagyott, a nagyobbik leányának is csak a cérnásboltot, a kisebbiknek pedig félmilliót. Amiből az következett, hogy mire a temetőben ismét összegyűlt a sokaság, Olivíát nem tartotta többé senki szépnek, jónak és kegyesnek, ellenkezőleg Minerva kisasszony emelkedett magas fokára a becsülésnek, mindaz, amit tett, avagy elintézte, csodálatnak és helyeslésnek levén tárgya.

E bátorító közvélemény benyomása alatt, ott a sír előtt háromszor ájult el a közrészvét által környezett hajadon. Kétszer az úrfi kapta el; akkor csakhamar felocsúdott, míg végre harmadszor csakugyan sikerült a gróf karjai közé hanyatlania; s ezúttal aztán annyira erőt vett rajta a fájdalom, hogy Fügefi úr le sem tehetette őt, míg csak kocsijáig nem vivé, s ott is aztán egészsége iránti aggodalomból kénytelen volt mellette helyet foglalni, s egész hazáig ápoló felügyelete alatt tartani.

A népség kifogyhatlan volt részint a gazdag örökös nő őszinte fájdalmainak, részint a gróf emberszeretetének és minden előítéleteken felül emelkedett leereszkedésének méltányos és érdem szerinti bámulásában.

Az úrfi gyalog sétálván haza a temetőből, éppen akkorra ért a néhai kalmár háza elé, midőn Fügefi úr kilépett abból. Egy fehér rózsa, mi az imént Minerva hajába volt tűzve, most az ő gomblyukában díszlett. Ez köszönt neki, amaz nem fogadta el. Egyenesen benyitott Minerva szobájába, minden kopogtatás és lábtörlés nélkül. Az a tükör előtt állt, és már nem volt halovány.

Az úrfi durcás pátozzsal lépett mellé. Nem tudta, hol kezdje a szót. Minerva nevetve veté magát egy karszékbe, hajfürtjeit rendbe rezgetve.

- Nos, miért jött?

- Miért jöttem? - szólt az úrfi, teátrális indulattal markolva üstökébe, - miért jöttem? semmiért sem jöttem, csupán azért jöttem, hogy önnek, hogy kegyednek, hogy nagysádnak kijelentsem, hogy az én szívem meg van hidegülve ön iránt.

- Ezt sokkal jobban kijelenthette volna azáltal, ha éppen nem jön ide.

- Ön mondja ezt nekem? Kegyed üt ily hideg töröket lázongó szívemnek keblébe?

A leány félrefordult s köténye bojtjából szélalmot csinálva, elkezdett dalolni.

- Lallalalá lallalalá.

- Ön a könnyelmű hidegvérűség északi pólusának jégbérce, mely fölött a kegyetlenség északfényének hazug sugárai mosolyganak! de én a földrengés leszek, mely vulkánna gyújtja a jégtengerek közepett megfagyott rideg sziklabércet pokoli tüzének hömpölygő lávarohamával.

- Lallalalá lallalalá.

- Kacagj mosolygó kísértet, kacagj, álmaimnak lábatlan ideálja, kiről az hívém, óh balga én! hogy égi szárnyalása közt még a virágok himporát sem szórják le égi talpai, s íme, alig lebbenté fel a viszályok zefirje álerényt hazudó palástját, meg kell látnom a szenvedélyek pokoli fertőjében besározott cipőit lelketlen szellemének.

- Lallalalá lallalalá.

- Da majdan sírni fogsz, ha a sötét bú fátyolát sorsod egére felvonja az égi bosszúállás keze, s az egész világ csak egy sötétség leszen, hol a semmiség

közepében csak egy szigetje lesz a nyugalomnak, csak egy virág fog nőni a szigetben. Az én borongós lelkem gondolatja lesz a sötétség, tudd meg ezt és a szigete a nyugalomnak az én kihamvadt érzelmeimnek sírja és e virág, e halvány lilium, mely a sírhalmom egyedül nyílik, halavány nefelejtse az emlékezetnek. Te kétségbeesve fogsz e sírhoz rohanni majd, hogy e virágot letépd halotti koszorúnak, de ekkor annak kebléből egy kígyó fogja kiemelni fejét, kígyója a lélekmaradosásnak, melynek szemeiből villámok fognak lövelni és e villámok harsogása azt dörgendi füleidbe:

- Lallalala lallalalá lallalalá lallala! -

- Minka! ide hallgass, vagy úgy megcibállak, hogy soha se láttál olyat! - kiálta fel az úrfi, egészen kihozva a textusból.

- Három lépésre tőlem! - viszonzá Minerva büszkén. - Nem ismerjük egymást.

Az úrfi hátralépett, karjait összefonva mellén s megsemmisítő tekintetet vetett a lányra.

- Háládatlan anakonda, gyöngyeitől megfosztott maradványa egy csigahéjnak, melyből szirének danája helyett csak tengerzúgás hallható; hát nem megmondtam, hogy elveszlek?

- Jaj, maga még gyerek, még magának sokan parancsolnak. Még magának egy esztendeig iskolába kell járni, egyig patvaristának, másikig jurátusnak lenni. Addig én megvénülök. Nem várhatok én magára. Azután ne is hitesse el magával, hogy ez valami szerencse volna én nekem.

- Mit? Tán bizony különb embert is kap nálam? Talán grófot is?

- Éppen azt.

- Hahhahahaha! - kiálta fel homlokára ütve az ifju. - Ti emberek, te összes emberiség! Hát nem örültök-e meg e pillanatban? Te lángzó üstökös! nem jössz-e még kivetni e silány földet sarkaiból? Hát azért hordtam én magának cukerlit? Hát azért költöttem én minden zsebpénzemet kaméliákra? Óh szörnyeteg asszonyi alakban.

- Hagyja el, hát mikor én magát kiségittem a bajból, hogy a szabóját nem fizethette ki, s az atyám aztán Birbucon vette meg az elsikkadt pénzt? Óh hagyja el.

- Hah! Ez már több mint sok. Vajon nem álom-e ez? kísértetnyomásos álom? Milyet estem az ablakon, mikor kidobtak miattad!

- Hát engem, hogy elpáholtak ön miatt?

- Ne szólj, szavaid mindegyike éles penecilus, mely életem fonalait metéli ketté. A csalódás skorpiói rágnak szívem fájának gyökerein. Én méheknek néztem őket, melyek mézet jöttek gyűjteni a virágokból, s ők skorpiók levének, melyek a gyökereket eszik meg. Hah, leány, ha én egyet-mást elmondok a kávéházban, pedig tudod, hogy én elmondhatok, ki vagy végezve a világ előtt.

- Világ! Ez a kis város, melyet holnap itt hagyok. Csak bátran. Az engem még érdekesebbé fog tenni. Nekem félmillióm van. Amiért mást meggyaláznak, engem marasztalni fognak. Agyó, kedves Othellom. El ne késsék ön a leckéről.

Az úrfi szemlesütve rohant ki a szobából, ilyen monológot dörögve a bolton keresztül:

- Omolj hát össze világ! oltsd ki fényedet nap, ti csillagok szakadjatok alá az égről. Rohanj elő enyészet vihara, szídd fel orrodba a tengereket, s köpd ki azokat a föld öt részeire, hogy haljon meg ember és barom. Világ elementumai, ragadjatok egymás üstökébe, s írjátok fel egymás vérével a pusztaságos égbe, hogy elveszett a mindenség az emberek bűnei miatt, s ti fellegek szédüljete le onnan a magasból, s adjatok helyet borongós lelkemnek, mely járjon egyedül az enyészet Palmirájának sivatag romjai felett.

Ezzel vágatott a kávéházba s a legelső alaguerre partiban kilyukasztotta a billiárdot.

Félév múlva a birodalmi fővárosban találjuk Minervát, mint egyikét azon ragyogó fenomenonoknak, kiknek fogatairól és estélyeiről az újságokban szokás beszélni.

Borbála asszony ott hagyva Oliviát a cernásboltban, természetesen félmilliomos leánya mellé csatlakozott, ki számára pompás hotelében delegált egy udvarsobát, ahonnan a jó asszonynak fényes nappal nem volt

szabad kijönni, sem pedig Minervát leányának szólítani mások jelenlétében, és így igen ritkán, miután Minerva sohasem volt egyedül.

Egyszer végtére mégis megsejté Borbála, hogy Minervának nincsenek látogatói s rajtarontott. A jó asszony nem bírva levetkőzni takarékosági elveit, mikbe belevénült, nem talált egyébre megbotránkozásnál a leányát környező pompában.

- De te Mincuska! kicsoda az a nagyságos úriasszony, aki te vagy? Vagy-e te babilóniai királyné, hogy ilyen bolond vagy? ha a te megboldogult édesapád látna téged, hogy mondaná: jaj te leány, mit cselekszel! Minek neked az a nagy palota, ilyen nagy szoba, ilyen nagy ablakkal, mennyi fa kell arra, hogy ez befüljön! Minek neked ez a sok cifra cseléd, én mindeniket egy hercegnek nézem. Semmi dolguk sincsen, legalább fonnának, vagy fosztának tollat, de egész nap lebzselnek. Az a legény is ott a kapuban, abban a nagy bundában avval a nagy bottal, egész nap semmit sem csinál, csak az utcára néz. Egyszer el akartam küldeni vízért a Dunára, még azt sem tette meg. Hát az a sok vendég? mind ingyen kap az itt enni inni? Egy sem fizet semmit? Hát az a sok muzsika estétől reggelig, meg az a sok tánc! Ha a te szegény édesapád látna téged, de megcsóválná a fejét.

Minerva végig hagyta őt beszélni, aztán felkacagott:

- Hagyja el jó mama, ez mind így divat. Igyék ebből a konyakból.

A jó asszony azt gondolta, valami jó gyenge likőrt fog inni, s majd megfúlt tőle.

- Mit gondolsz te bolond, - szólt nagy nehezen magához térve a köhögésből.

- Nem szoktam én inni vitriolt. Ez is divat? Hát grófod mit csinál? megkapta már a jószágát, a báró Juinszky-féle hercegséget?

- Már meg. Csak kézhez kell venni.

- A perköltségeket persze te fizetted?

- Ez így divat mama.

- De ha minden ember jószágának te fizeted a perköltségeket, majd magad jutsz crida alá.

- Mindegy: az is divat.

- Hát elvesz-e aztán a gróf?
- Mihelyt a jószágot rendbe hozta.
- Hát mi kell még hozzá?
- A zálogos sommát kell elébb letenni.
- Azt is te fizeted ki?
- Természetesen.
- Hát ha neked semmi sem marad utána?
- Cridát mondok, s megint meggazdagszom.
- Ész kell ahhoz, nem vesztéség, - monda Borbála asszony, s fejcsóválva hagyta el leányát.

A vigalom, a divatos őrjöngések folytak ezentúl is, Borbála asszony csak nagy néha bukkant elő szegletszobájából, egy-egy azon menő kuktától megtudakozandó, hogy megjött-e már Fügefi gróf?

- Még nem, - lőn rá az örök felelet.

Végre bátorságot vőn magának egy napon fölkeresni leánya pénztárnokát, s megkérdezni tőle, hogy hol fekszik a báró Juinszky-féle hercegség?

Az nagy pápaszemeket meresztett a kérdezőre, s mogorva arccal felelé, de példás rövidséggel:

- A holdban.

Borbála asszony szépen visszament felkeresni leányát. Nagy bámulatára igen könnyűnek találta ezúttal a hozzáférhetést. Sok gyanús képű és éppen nem elegáns emberek között, kik kocogtatás nélkül jártak ki s be az ajtón, ő is keresztül bocsáttaték.

Minerva könnyelmű volt, mint mindig.

- Tudom már, hová ment a grófod a jószágát kiváltani pénzeddel, - monda neki Borbála - a holdba. Azért van oda olyan soká, csak várd. Hát ezek a vendégek kicsodák? Már megint vendégek, ugyan minek ezek a vendégek mindig?

- Nem vendégek ezek mama, - szólt Minerva felkacagva. - Csak egzekúció.

Borbálát majd megütötte a guta azonnyomban.

- S nem ugrottál még a Dunába?

- Dehogy ugrottam, hisz ez is divat.

- Hát mit fogsz cselekedni most?

- Azt biz én, hogy ha ez a gróf elszökött az én pénzemmel, keresek magamnak másikat, akinek pénzével majd én szököm meg.

- Ez is divat?

- Ez is.

- No már olyan messze nem utazom veled.

Évek múlva a cérnásbolt ajtajában egy jó húsban levő férfiút látunk ülni, kinek térdén és nyakában egy pár pirosposzsgás ivadék pajkoskodik. E férfiú, mint a nagy aranyos betűkből a címeren megérthetjük, senki más, mint Boldizsár, - többé nem diák, hanem gazda.

Arcának boldog kinézése mutatja, hogy Isten áldása bőven volt mind rajta, mind boltján, melynek minden fiókja, skatulyája tömve van a legszebb csehországi csipkéekkel, legfinomabb kesztyűkkel.

A városban általános meggyőződés az, hogy Boldizsár nem árul rosszat, és sohasem csal meg senkit, ezért mindenki tőle vásárol.

Néha ki-kitéved egy elhízott asszonyi alak a fiúkkal perlekedni, hogy menjenek be a szobába. Ez Borbála asszony, persze, hogy szavainak nincs foganatja. Később aztán előtűnik egy szelídebb lény, egy boldog tekintetű, mosolygó arcú nő, kis kék szalagos főkötőben hullámos hajfürtein, ez Olivia. A gyermekek örömpresve futnak ölébe, atyjuk ölelését váltva fel az övével.

Mindenki azt mondja, hogy nincs náluknál boldogabb család a világon.

Még egy tagjáról beszélek a családnak, egy szegény elnyomorodott nőről, kiről senki sem tudja, honnan került oda, ki egy külön szobában van egész nap elzárkózva, és senkivel sem óhajt találkozni. Kik egy percre megpillanták, betegség rongálta arcán kora szépség s késő szegény nyomait vélik föltalálni.

Senki sem gyanítja, hogy a világkerülő lény, kinek éltét a rokonszeretet tengeti, s ki búvik az emberek szemei előtt: a boldog, az irigylett - a szerencsétlen Minerva.

Kelet királynéja

Én nem tehetek róla, ha gondolataim mindig visszavisznek keletre, ahonnan támad a fény és minden, ami fényes, - ahonnan támad a nap is.

Igaz ugyan, hogy illendőbb volna ehelyett, hogy azon földről beszéljek, mely bölcsőnk volt, arról beszélnem, mely sírunk lesz! de mit tehetek én arról, ha álmodni szebb, mint ébren lenni.

Ha olvasni akartok arról, mi újat talált föl tegnap óta a divatbölcsek, diplomataék, zurnaliszták és börzeüzérek tudománya? fordítsatok a túlsó lapra, ott talán megtaláljátok, amit kerestek: vezércikk orákulumokat, becsületes, józan, fekete kabátos rendszereket, telegráfi mondatokat, örvendetes híreket táncvigalmakról, s szomorú tudósításokat vasúti balesetekről, börzeflukuációkról és miniszterkrizisekről, ott megtudtok mindent ami lesz, lehet és aminek úgy kell lenni.

De ha akarjátok tudni azt, ami volt, ami elmúlt, ami nem lesz többet, ha megúntátok ezeket a civilizált utcákat, ezt az egyszínű esernyővel járó népet, hallgatni a kávéházak politikáját, s olvasni bölcs dolgokat, miket aki írt sem értett, - jöjjetek velem; én elvezetlek benneteket oly helyekre, oly időkbé, mikről maga a história is azt mondja: ennek fele is csak álom!

1.

Azon időkben, midőn Róma határa ott volt, ahol Perzsiáé, s a nagy világváros az ismert föld legvégső tartományait nevezte szomszédjainak - akkor volt Róma legkisebb.

A nagy respublika császárai bírták a félvilágot, melyet őseik meghódítottak, de nem azoknak szellemét. Rövid életű istenek voltak, ész és erő nélkül, - törpék, kikre óriások fegyverzete maradt.

De a hősök, a históriai gyászok szelleme nem maradt föld alatt, s ha Rómában obeliszkokat raktak hamvaikra, kitört a szabadság, dicsőség és honszeretet lelke távol Perzsia, Armenia és Palmíra ege alatt.

Míg Rómában egy Commodus, egy Caracalla trónra ültette a bűnt, s nyilvános tiszteletet adott a gyalázatnak, míg ott harc helyett árulás adta a győzelmet, diadal helyett pénz vásárolta meg a békét, míg Heliogabal rokka és orsó, Galienus főzőkanál által örökíté nevét, addig keleten új életre támadt a száműzött erény és dicsőség, s mintha szégyelné magát a férfiak által meggyalázott hősi szellem, egy nőbe költözött át, hogy azt minden élőkön túlemelje.

A keleti tartományok közt, mik Róma védurasága alatt álltak, volt Armenia is, veszélyes közelében Perzsiának, hol Sapor király Cyrus birodalmának helyreállításáról álmodozott. Tizennyolc satrapáját Ázsiának hajtotta már trónja zsámolya alá, s engedte őket királyoknak hivatni, hogy magát királyok királyának nevezhesse.

A tizenkilencediknek következék Chosrus király, Armenia fejedelme. Harminc évig tartott a harc, melyet Chosrus a királyok királya ellen országát védve viselt, s a szabadságharcba utoljára is a hódító fáradt bele; a hőst, kinek pajzsán kardja eltompult, orgyilkosok törével öletve meg. Csak így juthatott annak országához.

A hatalmas védúr, Róma, ezalatt folytatta ittás életét, saját fejével sem bírva többé, nemhogy távolabb eső tagjaira ügyelhetett volna. Csak akkor ébredt föl, midőn egyik kezét levágták.

Armenia elestét megbosszulni, összegyűjt légióit az akkori császár, Valerian, átkelt az Eufráton, s mielőtt a hír érkezhett volna, maga előtt látta Sapor király lovas seregeit, - s nemsokára háta mögött is, - a láthatár végtelenéből köröskörül porfellegek húzódtak elő, melyek nemsokára összeértek a római légiók körül, mint egy acélláncszem. A praefectus praetorio, Marcian, elárulá az ellenségnek a császárt, s az minden oldalról körülvéve látta magát, mielőtt seregeit csatarendbe állíthatá. Még a kétségbeesés sem segített: az első merész, de sikertelen menekvészi harc után lerakta a római sereg fegyverét, s császárját kiadta a barbár fejedelemnek.

A királyok királya láncot tetetett a császári fogoly nyakára, általa vezeteté magát saját provinciái ellen, miket a viharból sebesebben elgázoltak a perzsa lovasok patkói. Egyik város a másik után esett el, árulás, gyáva megadás, vagy vitéz védelem után. Antiochiában a színházi mulatság közepett lepte meg a népet az ellenség. Edesszában a főpap védte maroknyi

népével a várost és templomait, s Caesarea falai közt Demoszthenész állítja meg a diadalmenetet. Mind hasztalan; elvesztek a városok, palotáikkal, templomaikkal, a hősök és az árulók egy sírba lőnek hányva. Sapor király egész völgyeket töltetett meg holttestekkel, s míg a szétdúlt provinciákból kiölt mindent, ami élet, csúfságból új római császárt nevezett ki számukra, egy ismeretlen rabot a legalsó börtönökből, kit bűnei miatt halálra ítélték; azt felöltözteték az elfogott császár bíborpalástjába, s kikiáltatá és megéljenezteté az elfogott légiók által, míg az igazi császár, a szerencsétlen Valerián, a despota lova előtt térdelt, ki az ő nyakára hágott előbb, úgy ült fel nyergébe.

Valeriant megölte a szégyen. Egy rómainak tudni kellett a gyalázat miatt meghalni. Az elbízott győztes kitömette a holt fejedelem bőrét, s ott állt az századokig a nap templomában borzasztó diadaljelül, császári palásstal vállán, rabszolga-lánccal nyakában, barbár, kemény gúny a legmagasabb büszkeségen ejtve.

Három országot kipusztított már az eleven dögvész, a halál angyala emberi alakban; a határos birodalmak remegve várták, melyik fog közülök következni, midőn egy napon Sapor király elé követség érkezett Palmírából, egy levelet hozva neki, melynek tiszteletteljes, de bátor szavai haragra gerjeszték a despotát.

A levél Odenath palmírai polgár által volt aláírva, ki a hódító engesztelésére kétszáz tevét küldte kincsekkel rakottan, minőket csak a fejedelem adhatott fejedelemnek.

Kicsoda ez az Odenath? - kiálta föl büszke dolyffel az ellenállhatlan hódító; - ki a vakmerő, aki levelezni mer urával? hányjátok ajándékait az Eufrátba! Fejedelem-e ő, hogy nekem ajándékot mer küldeni? s nem alacsony rabszolga-e? kinek a porban fekve kell előttem megjelenni, mert amije van, az csak irgalomból övé. Mondjátok meg neki, hogy ha kegyelmet akar találni arcom előtt, s büntetése enyhítését reményli, hátán összekötött kezekkel csússzék térdenállva trónom elé. Ha késlekedni mer, gyors pusztulás fejére, pusztulás a családra, mely hozzá tartozik, pusztulás a városra, melyben született és a népre, mely azon várost fölépíté!

2.

Fel, fel, ti szabad lakói az ősi pusztának, ti pásztorok, kik csordáitokat legeltetitek a sivatag forrásai körül, te szilaj vadásznép, ki elfogod a futó antilopot, s kihúzod az oroszlánt barlangjából, ti, kik sátrak alatt laktok, ősidőktől fogva nem tanulva mást, mint fegyverforgatást, te soha meg nem számlált nomádfaj, ki adót nem fizettél, s hódító arcát nem ismerted soha, ti délceg ifjak, kik három nap, három éjjel kitartjátok a nyargalást a szilaj paripán, átúsztok ragadó folyókon, keresztültörtök országokat ellepő erdőkön, s megelőzitek a homokfelleget, mit a puszták szele hajt a láthatárra, - fel!

Im fényes ellenség közelg nyugalmas berkeid felé; jer, mutasd meg neki, hogy itt minden porszem szabad, s föltámad az ellen, aki reátapod, minden férfi bajnok, minden rekettye nyílvesző, s minden bérc fellegvár, mely ellen vívni kell!

Az arab síkságok mintegy varázsszóra egyszerre megnépesülnek. A vad homokpuszták, miken azelőtt alig találkoztak az átvonuló karavánok egyes kóbor csapatokkal, egyszerre eláradnak száguldó hadseregekkel, az ismeretlen helységek vad, bőrrel övedzett harcosokat bocsátanak alá végetlen rajokban a szíriai rónákra, kik mind Palmíra felé sietnek, s amint a hegyekről jövők találkoztak a pusztákról érkezőkkel, dacos örömmel szorítanak kezét, mint kiket egy közös cél egyesítette fegyvert fogni. A fegyver egyszerű volt, buzogány, nyíl és dárda; de aki látta az izmos karokat, amik azokat forgatták, el kellett ismernie, hogy azon fegyverek jók fognak lenni.

E zajongó tömegek közt két vezéralak válik elő, kik jelenlétükkel bátorságot öntenek a harcosokba, rendezik a csapatokat, s minden vészt, a táborínség nélkülözéseit, éhséget, fárasztó utat, forró napot, hideg éjet együtt tűrve velök, vezetik Palmíra felé.

E város kapuinál találkozik mindkét vezér.

Az egyik egy szelíd, de bátor tekintetű férfi. Mellét nem védi semmi vas, elégnek tartja a kardot védelemre, ruháján semmi arany; tetteiről ismerje meg a nép vezérét, ne palástja gombjairól.

A másik vezér - egy nő; magas, istennői alak, villámszemek, barnapiros arc, királyi homlok. Karcsú, idomos, mint egy antik szobor; sűrű, gazdag hajfürtei fel vannak szorítva arany-sisakja alá, mi arra mutat, hogy a nő piperével keveset szokott bajlódni, s a nagy, széles görbe pallos oldalán azt gyaníttatja, hogy a vállig meztelen, gömbölyű sima karokban férfierő van elrejtve.

A két vezér bámulva tekintte egymásra, mintha két nap támadna fel egyszerre az égre. A hölgy hófehér paripája büszkén emelte föl fejét, míg a fekete mén, melyen a férfi ült, aláhajtott fejjel húzódék hátra.

- Ki vagy te hős? Mi neved? Miért jössz? - kérde a nő, hangja édes volt, mint a szerelmi dal és erős, mint a harcriadó.

- Nevem Odenath, - felelt a férfi - palmírai polgár vagyok, ki fegyvert emeltem a hódító ellen, hogy fejemet ne hajtsam meg előtte. S ki vagy te, istennő, ki pajzsoddal védni jöttél minket?

- Én Zenóbia vagyok, Szíria királynője, egyiptusi királynők s macedón királyok utóda, ki fölemelém kormánybotomat, hogy országom idegen ellenségtől megvédjem; - vagy az ellen törjék össze, vagy királyi pálcám!

A férfi lehajlék lováról, hogy Zenóbia palástja szegélyét ajkaihoz emelje.

- Üdv neked királynőm.

- Hagyd a királyi címet, s nevezz egyszerűen nődnek.

- Mit mondál?

- Azt, hogy ki tőlem távol, tőlem nem ismerve, velem egy gondolattól lelkesült át, annak lelke egy lélek az enyimmel. Te férjem leendsz.

- Én egyszerű polgár vagyok.

- És én egyszerű nő. A sors, mely előttünk áll, mindkettőnkre nézve egyenlő, dicsőség vagy halál, trón vagy katafalk. Mindannyi király és despota közül, kik kezeiket ajánlák nekem, egy sem jelent meg, midőn kardjokat kértem, és én nem akarom koronámat oly főre tenni, mely porba hajol meg ellenségem előtt; ők királynak születtek, bár inkább férfinak születtek volna, a sors rabszolgákat alkotott belőlök. Az első férfi, akire találok, te vagy, különben egy asszonyban kellene kihalni a dicsőségnek. Így ketten leszünk. Ha te hős léssz, én méltó leszek hozzád, ha én király

leszek, te méltó leszel hozzám. Elfogadod-e jobbomat, arcom nem taszít-e vissza?

Odenath gyönyörteljes pillanattal voná ajkaihoz a nyujtott szép kezét s szívből eredt hódolattal viszonzá:

- Arcod Kleopátrától örökléd, ősanyádtól, jobbodat Nagy Sándortól, ősödtől apai ágon.

- Ősöm isteneire! - kiálta föl lángragyulladt arccal a hölgy; - e kard is oldalamon ősapámról maradt, s nemde Sapor király nem Dárius utóda-e? E kard, mely az ős kezében összetörte az őst, az unoka kezében össze fogja törni az unokát; Nagy Sándornak Dáriust adta a sors, nekem Sapor királyt!

A tömegek lázas kiáltása szájról szájra adta e hangokat, s Palmíra körül ércfal támadt lelkesült férfiak karjaiból.

A királyok királya közelgett győzelmekhez szokott táborával. Kétszázezer lovas jött legelől, a keleti ragyogás sokféleségével. A külön nemzetek hadai saját színeikben, fegyverzeteikkel, egész ezredek csupa fehér lovon, mások mind feketén, utánok jött ötszáz elefánt, ballistákkal, hajítógépekkel terhelve, mik mázsás köveket, dárdákat és görögtüzet hánytak ezer lépésnyire, magát a királyt tízezer válogatott lovas környezé, ezüst-sisakos, arany-pajzsos vitézek, drágakövekkel kirakott fegyverzettel, a legutolsó is pompásabb, mint egy skandináv király.

Ezeket követte a hadi zsákmány, tízezer dromedár hátára fölhalmozva. Kipusztított országok kincsei, föl nem számítható érték, arany és drágakő. Leghátul maradt a gyalogság, léha, rendezetlen csoport, dárdával és parittyával, csak ütközet után rabolni jó, vagy ostromlott városok árkait betölteni holttestével.

Sapor király sohasem hagyott háta mögött ellenséget, azért serege rosszát és kincseit mindig leghátul tartotta, s javát maga előtt hajtá.

Mi volt e rendezett hadak ellenében a palmírai sereg?

Hirtelen összecsoportosult nomádnép, pásztorok, vadászok és békés kereskedők, kiknek kezébe a kétségbeesés adott fegyvert, kopját, nyilat,

vagy buzogányt, s kikhél a hadirend helyét csak a szabadságszeretet pótolta.

De kettőjük között feküdt a sivatag!

És e sivatag ezeknek hazájok volt, amazoknak ellenségök harcra ellenök, s nem egyszer volt rá eset, hogy a perzsa hadsereg, midőn ellenét legyőzte, az éhség által veretett széjjel.

Az első nap megnyerte a csatát a perzsa had a sivatag ellen. Még ellenségre sem talált sehoh a pusztá homokon kívül, de ez is elég volt annak.

A forró szél, mely szemközt fujt arcaikba, keresztülszítáta a légen a finom homokot, mely mint megannyi tűszúrás hatott át a ruhákon keresztül, be a pórusokba, le a mellre, át a szemek idegein, az olthatlan szomj kiszárasztá a hőségtől égő ajkakat, a szúró napsugár elkábítá a főket.

A hadsereg kiállta e védtelen harcot az elemek ellen, s reggeltől estig éppen egy napi járóföldet foglalt el a sivatagból. Estefelé elmúlt a szél, csak az éhség és szomj maradt meg, a paripák fáradtan feküdtek le a földre, a tevék elszabadultak vezetőik kezéből, s böszülten nyargaltak valamely távoli forrás felé, melynek irányát hatalmas ösztönük megsejté. Az eltikkadt katonák csoportosan futottak a tevék nyomait követve, némelyik elmaradt, s ott eldőlt a sivatagban, aki győzte velök a futást, meglátta az alkonyégen az ingadozó pálmákat, melyek az oázst jelölik, honnan a forrás fakadt, s akik odáig vánszorogtak, nem is tértek vissza többet, mielőtt szomjukat elolthatták volna, láthatlan nyilak elolták az éltöket.

Éjfél tájon egy, az éj homályában is meglátszó, hosszú árny látszék húzódni a perzsa sereg sátorai felé, s amint csöndesen odaért, mint egy ijesztő kísértettábor rohant rémes ordítással a nomád lovagok ismeretlen száma az alvó, elcsigázott táborra.

A perzsák minden oldalról támadva voltak az ismeretlen ellenségtől, melynek erejét az éj sötétje még félelmesebbé tette. Ha visszaverték egy helyen, pillanat múlva a túlsó oldalon támadt, sokszorozva önmagát, s ijesztő üvöltésével fárasztva, csalva, böszítve elleneit. A süvöltő nyílveszők mindenütt élő célt találtak az összetömött hadsorokban, az őrtüzek által világított tömegekben, s ki lövöldözhetett ő utánok? a láthatlan éjbe, a külön álló, szökellő, nyargaló alakokra? Ki üldözhetette őket a fekete pusztaságban, hol csak az ő szemeik ismerték az utat?

Ez így tartott szürkületig; reggelre csatarendbe állítá a király egész éjjel nyugtalanított seregeit, s íme ellenség nem volt sehol; mintha valóban a puszta rémei lettek volna, kik körülrajongák egész éjjel a tábort, s reggelre visszatértek volna sírjaikba, a perzsa had előtt nem volt köröskörül semmi, csak a homokpuszta.

Sapor király elbízott döllyffel parancsola előrenyomulást a hadseregnek, s még egy nap folytatta hódító útját a pusztában, de már e nap sikere alig volt néhány órai út, az eltikkadt hadsereg minden forrásnál megállt, mindeniket holttestekkel találta betemetve, s azon véresen itta ki belőlük a vizet az utolsó cseppig.

Újra eljött az éj. Csatarendben állt mindenki, sok, ki lefeküdt pihenni, ott elaludt és meghalt. Várták az éji támadást, s most már azt sem tudhaták, melyik oldalról jön az? Sokáig nem hallatszott semmi hang, csak az elefántok szomjdühös ordítása verte föl szokatlan hangokkal az éj csöndjét s benn a tábor közepében a harsogó zene és pohárcsörgés.

Míg a sereg epedve itta ki a források vérrel kevert vizét s az elhullt tevék húsából lakozott, azalatt Sapor király sátorában a világ legtávolabb tengereiből hozott halak, a legdrágább madarak s gyümölcsök illatoztak arany tálakban. Sátora hátulját núbiai zenészek foglalák el görög eunuchok énekét kísérve hárfáik és tollas sípjakkal, s a sátor elején líbiai almék táncoltak áthevült arccal átlátszó öltönyeikben.

Sapor király maga hófehér, gyémántokkal hímzett pongyolában hevert bíbor nyugágyán; két kedvenc nője, kiket országok szépségei közül választott ki, mellette ült, egyiket ölébe vette, másiknak keblére hajtá ittas fejét, míg egy rabszolga ajkáig emelte az arany serlegbe töltött gránátszín ciprusit, melyre damaszki rózsák levelei voltak hintve, másik fűszeres gyümölcsökkel becsinált pávanyelvekből készült étellel iparkodék a királyok királyának eltompult étvágyát ingerelni, midőn egyszerre véletlenül, mint álomra az ébredés, rémes sikoltás hallik a sátoron kívül, s a nyílásnál őrt álló szerezsen halálra sebesülten bukik be a sátorba.

Sapor ijedten kapott fegyver után, s nem vevé észre, hogy amit kezébe ragadott, az kedvenc nőjének arany ollója volt.

A következő percben egy magas, harcias alak állt előtte, kivont karddal, csatától hevült arccal, villogó szemekkel.

- Ki vagy? mit akarsz? - ordíta rá Sapor mintegy helyére bűvölten.

- Nevem Odenath! - felelt a férfi. - Hivattál, itt vagyok.

Sapor dühös ordítással ugrott fel helyéről s sátora hátuljába futva, míg magukat közbevető rabszolgái élte megmentésében elestek, alvó testőrei közt lármát ütött és megmenekült.

Hogy neki kellett örülnie a megmenekvésen, hogy szemeivel kelle látnia, mint verik szét a mindenünnen támadó alakok egész gyalogságát, az éj sötétében háta mögé kerülve s egész sátoráig lopózva, mint oldják fel láncra fűzött rabszolgáit, mint hajtják el tevéit, mint rabolják el minden kincseit s két kedvenc hölgyét, kiket mind e kincsekért nem adott volna.

Ő rabolta el a babért, koronákat s rózsakoszorúkat, s mindazt más tette fejére, s ki tette azt? Egy megvetett asszony és egy tudatlan paraszt.

3.

Semmi sem oly jó tükre a napnak, mint a kivont kardnak lapja. A sugár, mely róla visszaverődik: a dicsőség.

Néhány év múlva, hogy Valerián császárral elbukott nyugot dicsősége, aki nagy tettekről akart még hallani, kelet felé fordítá figyelmét.

Ott ragyogott két új név, mint két új csillag, sugáraival egymásba fonódva, Odenath és Zenóbia. Az elgázolt tartományok mint bosszúálló nemtőt látták e királyi párt megjelenni, ki láncokat feloldá s a fölöttük civódó ellenségeket saját országaikba kergette.

Kétszer látta őket Sapor király Ktesiphon kapu előtt, hová futó seregeit beüldözik, s a római hadseregeken annyiszor diadalmas gótok dárdái ellen a fejedelmi pár pajzsa védte meg Ázsiát.

S amily messze a férj és nő győzelmeinek híre elhatott, elhatott szerelmőknek híre is: mindenütt egymás mellett lehetett őket látni, egymástól elválhatatlanul, a trónon úgy, mint a csaták zajában.

Szerelmök nem volt a galambok szerelme, kik szüntelen turbékolnak, csókolóznak, hanem a sasoké, kik egy évben csak egyszer szeretnek; hanem azontúl hűk egymáshoz.

S míg nyugoton Cato és Scaevola népének elkorcsult utódi asszonyruhákba öltözve piaci látványt csináltak a fürtelemből, s felforgatva a természet rendét, kényszeríték a gyönyört undorrá fajulni, összetévesztve Vénuszt Cupidóval, addig a tündérregék honában, keleten, hol lágyabb a szív, forróbb a vér és a napsugár, tudott élni egy nő, ki még férjében is csak a lelket szerette s a vér indulatait leláncolva tudta tartani erős akaratával.

Amott a vénség undorító szenvedélye, itt az ifjú szüzesség.

A római nép sóhajtva tevé az összehasonlítást s sajnálta, hogy nem született barbárnak. És a szenátus, melynek soraiba egyik császár kéjenceit nevezte ki, másik ugyanannyi számú kancsal, púpos és sánta vénasszonyt, a harmadik éppen jó nyerges paripáit, a patres conscripti, kiket majd pallossal, majd ostornyéllal, legutoljára éppen főzőkanállal kormányoztak, hódoló követeket küldöttek kelet királyi párjához, megerősítve őket azon trónban, melyet diadalaik által szereztek vissza az ellenségtől, ki Róma császáraját kitömve tartotta templomában, míg annak édes fia Galienus csodálatos rántásokat főzött szakácsaival egy sorban s kinek midőn hírül hozták Fönícia elvesztét, csak azt sajnálta benne, hogy nem fog több menyhal-ikrát kaphatni onnan, s vállvonva kérdezé, hogy mit vesz Róma azzal, ha ezentúl az egyiptomi vásznat s galliai szőnyeget nélkülöznie kell.

4.

Az orontes partján állunk. Jobbról a távolban látszik Emeza városa, tán inkább hihetnők a délibáb rajzolta ködképnek, magas palotáival, mik a távolban egymásba mosódva csak kék körrajzaikban tűnnek elő. Közepettük a nap temploma, mint egy roppant, emberkézrakta hegy, még a messzeségből is ragyogó arany kúpfödéllel.

Balra sík lapályos erdőség terül, mely felé egy pompás vadászmenetet látunk vonulni. Ezer lovas, selyem és bíbor öltözékben, fegyverekkel, miknek markolatja drágakövektől ragyog, s miknek vasán csaták dicsősége, vonul félkörben az Orontes partján alá. Mögöttük ötven elefánt lépdegél, ébenfa tornyaik arab szőnyeggel beterítve, mikben bájos keleti hölgyek ülnek, meztelen karjaikon felgyűrve a patyolat öltöny, kezeikben aranyozott acél ívek s ezüst tollú nyilak. Csupán egyikében az elefántos tornyoknak ül

egy férfi. Arcra, termetre az, de lélekre nem. A szegény, gyámoltalan ifjú Herode, Odenath fia első feleségétől, kinek apja lelkéből egy lehellet sem jutott; reszkető, érzékeny gyermek, ki elsápad, ha csak beszélni hall is azon veszélyekről, miken atyja és mostohája karddal szokta magát keresztülvágni, s ki most is csak úgy engedé magát a vadászatra kicsaltni, ha Zenóbia megígéré, hogy mellette fog maradni.

Zenóbia gyöngéd anyai szeretettel vevé pártfogása alá e szellemi nyomorékot; azon időben, mikor gyöngének lenni bűn volt, ő oltalmazta, kegyelte, ápolta e gyermeket, jobban, mint saját fiait.

Kettő azok közül, Timoll és Herend már csatában esett el, a harmadik, Vaballath, most is legelől lovagol apja mellett, a szegény Herodéval csak mostohája törődik, csak neki jut eszébe a lélekbeteg ifjúnak örömeiről gondoskodni, ő hoz neki tigrisvadászatról zengő madarakat, tengerviharokból ragyogó kagylókat, s vérengző csatákból bogláros csengőket, mikkel Herode el tud játszadozni, nem is gondolva arra, hogy az halállal játszott, ki ezeket hozta.

Zenóbia ott lovagol hófehér paripáján az elefánt mellett, melynek tornyából Herode aggodalmasan tekint le hozzá, félénken kérdezősködve: anyám, mi is bemegyünk e sötét erdőbe? vadállatokkal nem fogunk-e találkozni ottan? ugye nem hagysz magamra? légy mellettem, maradjunk itt a pálmák alatt, hallgassuk, a madarak hogy énekelnek? Nézzük a vízben a szökellő halacskákat. Nem, ne nézzünk a vízbe, mert én szédülök.

Az elefánt tulsó oldalán egy férfi lovagolt, izmos, vad tekintetű alak, ki Herode beszédjére hangosan felkacagott.

- Anyám, - szólt félénken Herode - Maeon itt lovagol mellettem és kikacag, nem merek odatekinteni, mert rám néz. Érzem, hogy sötét fekete szemei rajtam függnék, kérd meg, hogy maradjon el tőlünk, én szeretem őt, de mégis félek tőle.

- Maeon, - kiálta a nő - miért nem sietsz előbbre? - Maeon Zenóbia elé lovagolva, égető szemeit a hölgyre függeszté, s dacosan kérdé tőle:

- Mivel van nekem kevesebb jogom melletted lehetni, ki férjednek öccse vagyok, mint Herodénak?

- Te férfi vagy, ő gyermek, neked erős karokat adott a sors, neki gyöngeszívet. Eredj oda, ahol veszély van.

- Nincs rám nézve nagyobb veszély, mint szemeidbe néznom. Örömebb mennék a tigris barlangjába, s pusztá kézzel fojtánám meg, örömebb ülnék fel a szarvorrú hátára, minthogy téged lássalak, és én mégis tégedet akarlak látni, tégedet kereslek.

- Maeon! - monda a nő erényes borzalommal - arcom elpirul előtted. Még most csak a szégyen pirulása az, vigyázz, hogy a harag ne legyen!

- Haragudjál reám. Tégy semmivé, tapodj el lábaiddal, lássam szemeidben a gyűlöletet, csak a hidegséget ne. Én csak szivedtől félek, nem kezeidtől.

- Minő démon szól belőled?

- Hát démon-e a szerelem? Csak egy neme van-e a szeretetnek? te szereted Odenathot és szereted Herodét: nem találkozik-e kettőjük között számomra egy kis parányi hely?

- Férjemet szeretem mint nő, fiát szeretem mint anya.

- No hát szeress engemet mint testvér.

- Odenath bátor, Herode érzékeny, hát neked mi érdemed van arra, hogy szerettessél?

- Tudod te azt; tudod, mert mindig el akartál magadtól távolítani. Csatákban a legveszélyesebb helyekre küldtél mindig, a halálhoz én álltam legközelebb mindenütt: de visszajöttem ugye mindennűnen? nem sikerült elvesztened, és nem fog sikerülni soha. Hiába küldesz a viharos tengerbe egy rozszant naszádon, én visszajövök hozzád, hiába vettetsz oroszlanok vermébe, én kiszabadulok onnan, hiába küldesz rám bérgyilkosokat, férfi karja el nem olthat engem, ezt egyiptomi mágusok jósolták énnekem. Értettél engemet, vesztetre törhetsz. Ha te elhallgatnád is, amit mondtam, az a pulya ott fenn cifra tornyában füleit hegyezve szítte begyébe minden szavamat, s még ez órában el fog atyjának mindent mondani, de te látni fogod, hogy engem összetörni senki keze sem elég erős, s nincs oly magasság, melyről én leesve összezúzzam magamat.

- Bámullak. Nem hallottam férfit ennyi ideig beszélni egy huzamban. Ha csak azért nem hordtál fel ennyi vadat, hogy mire társaid a többi elejtik,

neked is maradjon valami. Attól ne tarts, hogy üres szavaidért megbüntessen valaki, ha csak úgy nem jársz, hogy kézjé-húrral hátadra nem vernek, mint olyan vadásznak, aki semmit sem lőtt.

- Értelek Zenóbia; szeretnél oly dühössé tenni szégyenemben, hogy azt a hírt vedd, miként engem valami fenevad összetépett. Odamegyek, de nem veszek el ottan. Elhozom neked a hiéna megfojtott kölykeit, a viziló agyarárt, a mérgeskígyó fejét, hogy azokat lábaidhoz rakva elmondhassam: ugye nem vesztettem el?

E szavakkal dacosan megsarkantyúzá paripáját Maeon s kopjája nyelével ráütve az elefánt ormányára, kacagva kiálta vissza futtában az egész beszéd alatt sápadtan hallgató ifjúra:

- Öcsém Herode! próbáld meg, belém tudnál-e lőni azzal a nyíllal ott kezdedben? - S azzal az erdőben eltűnt.

Herode borzadva rejté el arcát palástjába.

- Anyám, ez a Maeon ugye nem jól beszél?

- Ne hallgass szavaira gyermekem, - felelt nyugodtan a nő - apád előtt is hallgasd el, amit hallottál. Bolond beszédekre nem indul meg az ég.

- Hallgatni fogok, anyám - rebege a gyámoltalan, s reszketve nyujtá tegzét a mögötte ülő rabszolgának, kérve, hogy eressze le felajzott idegét, nehogy kárt találjon tenni vele.

5.

A nap délpontjára hágott, az erdők elcsöndesültek, hallgat minden.

A pálmák fényes kövér levelei harmatot izzadnak a hőségtől, s a fehér kérgű gumifák repedezett oldalaiból átlátszó aranyszín mézga szivárog. A nap fényében átlátszó minden lomb. Nem az éjszaki fenyves és bükkerdők egyhangú sötétje ez, a természet remekelni jött ide, csodás vegyületben állítva össze szépet és nagyszerűt; az ifjú természet országa ez, ki még nem tanult jó gazda lenni, a pazarló, fényűző, költői természeté.

Egész ligetek illatos fahéjfákból, miknek friss hajtásain rózsaszínű a lomb; a mirtusz, favastagságra növe; fák, miken virág és ért gyümölcs van egyszerre; komoly sötét berkek fügefabokrokából, miken keresztül

összevissza nőtt a folyondárok száz meg száz neme, mosolygó virágcsillagaival; magas, karcsú szálfák pikkelyes derékkal, tetejükben füzéres lombkorona, a levélsutakok alól óriási gyümölcsfürtök csüggnek alá, vagy gyermekfő nagyságú diók, miknek terhe alatt meggörnyed a sudár. Néhol egyetlen fa foglalt el magának több száz lépésnyi tért, melynek odvában egész majomcsalád tanyáz, terebély ágai hosszú inakat hajtanak a földre, mik legyökerezve egy élő labirintot állítanak elő, lombos sátozottal, melynek rengetegét egész népe lakja a majmoknak, papagályoknak, méheknek és pillangóknak. Másutt beláthatlan bozóttá fajul a növényzet, a vizenyős föld kiölte az árnyékos fákat, s a hirtelen felsarjult bambusznádak, cikkes kóróikkal, a túskebokrok, ujjnyi hosszúságú vörös tüskéikkel, küzdeni látszanak egymással az elfoglalt helyért, néhol belepetve egy mindkettőnél hatalmasabb jövevény, a kuszó iszalag és liánfonadék szövevényeivel.

A csendes magányban hűselve alszik minden állat, csak nagy néha csap el az ágak alatt egy-egy fehér páva, hosszú csillagszemes farka mint egy csodás uszály vonul utána: vagy egy-egy kis majom veti magát egy fáról a másikra, hosszú, kunkorgós farkával az ágakba fogózva.

Majd könnyű szellő lebben el a táj fölött, alig vehető egyébről észre, mint a levelek sutogásairól, s az ágakon csüngő fehér fügefészek könnyű ringásáról.

Egyszerre a távolból valami szokatlan zaj veri föl a csendet, valami kereplő hang, de csak a legnagyobb messzeségben, alig hallhatólag.

E hangra mozgás támad a bokrok közt, mintha valami nagy test futásnak eredt volna, messziről látni közeledtét, amint a karvastagságú csemeték elhajlanak lépteik alatt, s hol bokrostul nőttek ki az összesűrűsödött fák, a veszett alak ki sem kerülve őket, egyenes irányban ront rajtuk keresztül, jobbra-balra döntve azokat, mint hajlékony nádvegyőket. A nyugtalan mozgás, mely jöttét megelőzi, előre is sokat ígér, s a legsűrűbb tövisbozót eloszlik tekintete előtt, mint megvetendő gízgaz.

Még egy roham a venyigeszövevényen keresztül, mely azt, mint pókhálót a dongó, tépi összevissza, s egy borzasztó ordítással a síkon áll a legcsinosabb szörnyeteg, mely valaha erdőket evett, s mocsárokat ivott rá.

Egy délutáni álmából fölserkentett szarvorrú az, azon módon, ahogy a nyugvóhelyéről fölébredett, megnézni, hogy mi baj. Deli termete alig hosszabb két ölénél, s rövid lábcskái versenyeznek egy emberi derék vastagságával, három vastag körmön végződve, mintha három csizmát húzott volna föl egyszerre mindenik lábára. Vastag, páncélkemény bőre, mintha nem ily karcsú termetre volna szabva, pötyögős ráncokat vet nyaka és combjai körül, s ha megrázza magán, csak úgy inog rajta, mintha alatta még egy másik volna, egyik oldala tele van ragadva apró csigácskákkal, mikbe egyszer lefeküdt, s miknek ottlétéről tudomást sem látszik venni s egyik hátulsó lábával egy hosszú bambuszgyökeret vonszol maga után, mely körmei közé talált szorulni, s most zörgő leveleivel kíséri lépteit.

Megáll, orrát föltartja szaglászva, másfél láb hosszú szarva, jobbra-balra mozog rajta; hosszú, lelógó fülei egyszerre egyenesülnek, s nagy, széles száját eltátva, meglátszanak fényes, fekete fogai. Két kis homályos szem tévedt valahogy koponyájába, melyek nem arra levén alkotva, hogy lásson velök, nem veszi észre az előtte álló kókuszfát, s nekimegy az orrával, melyért megharagudva rá, azt menten ketté harapja, s azzal megnyugodva, térdre ül, s az egész fát, koronáján kezdve a száráig, szép csendesen megeszegeti, miközben orrának hajlékony szarvával különféle mozdulatok által iparkodik kedélyállapotának különféle változatait kifejezni.

Egyszerre ismét hallatszik a kereplő hang, most már éppen ellenkező irányban; a fenevad felszökik fektéből s a legcsodálatosabb ügyetlenséggel kétszer megfordul helyében, s azzal kiszámítva magában a két hang közti középutat, elnyargal, egyszerre két első, azután két hátulsó lábával lépve, s szagatott rőfögés közt tördelve az útjába akadó fákat.

Kevés idő vártatva több helyen szólal meg egymásután a kereplő, jobbról, balról, köröskörül hallatszanak üldöző hangjai, a csörtetés zaja ismét visszatért, s ugyanazon helyre, ahonnan kiindult, ismét visszaüget a szörnyeteg.

Most már dühös. Szájában egy fiatal pálma van keresztben, melyet felszakított, s nem ért rá lenyelni. Szemei be vannak dagadva véres pillái közé, s orrszava nem mozog többé, hanem megkeményülve hátragörbült. Szemeivel nem lát, de orrával annál jobban érzi ellenségei szagát, s hallja a közeledő lármát, melyet még emberi fül nem volna képes felfogni, s e láрма dühössé teszi. Főlemeli idomtalan fejét, s szörnyű száját eltátva, iszonyú

ordítással tölti be a léget, mintegy kihívó csatahangot küldve üldözői elé, s azzal nekidül féloldalával egy mohos kősziklának, s fenyegető morgás között kezdi el szarvát köszörülni rajta, meg-megállva, hogy egy rikoltó, recsegő üvöltésnek levegőt adjon.

Eközben mindinkább hallhatóvá lesz a vadászok lármája, a magas bokrok közül kitűnnek az elefántok tornyai, nyilas amazonaikkal, s a nyergeikben fölemelkedett vadászok struccollas kopjái, kiket mind e táj felé csalt a szörnyeteg ordítása.

Néhány perc múlva összeszorul a kör, az elefántok megállnak, ormányaikat fölemelve, s a paripák toporzékolva hánykódnak, amint meglátják az elszörnyesztő fenevadat, mely lábait megvetve, orrszarvát a kősziklához feni.

Ekkor két ellenkező oldalról két lovag nyargal a rinocérosz felé, fölemelt kopjáikat magasra tartva. Az egyik Odenath, a másik Maeon.

Az ingerelt szörny Odenathnak fordul, s orrát a földnek szegezve, szarvával hosszú barázdát hasít a pázsiton nyargaltában s azon pillanatban, midőn Odenath ágaskodó paripája sörényét félkézzel megragadva, kopjáját biztos kézzel irányzá a vad felé, Maeon hirtelen elébb ráhajítja a magáét, mely hegyével a szarvorrú oldalába furódva, annak vastag bőrében függve maradt, alig érve hegyével az elevenjét.

- Ostoba, mit cselekszel? - kiálta rá a király. A fenevad azon pillanatban villámsebessen megfordult, s kikerülve Odenathot, vérengző dühvel rohant másik ellenére, ki lováról leugorva, kardjával iparkodott annak hasa alá jutni.

A szarvorrú azonban nagyobb tárgyat szemelt ki bossúja tárgyának s böszült ordítással rohant az elefántok közé. A nyilak, miket a tornyokból lőttek rá, visszapattogtak bőréről, s a hölgyek, kik a megriadt elefántok tornyaiban hányódtak, mint bárkában hullámos tengeren, sikoltozva fogóztak hevedereikbe; a legelső elefánt, melyet a vad megtámadott, egy irtóztató csapást adott ormányával a szarvorrú hátára, melytől az térdeire bukott, de a másik pillanatban villámsebességgel rohant az elefánt alá s egy iszonyú döféssel hanyatt dönté azt a bokrok közé, s azzal elkezdte alakjától nem remélhető fürgeséggel ugrálni, jobbra-balra osztva csapásait, hallatlan

zavart idézve az elvadult elefántok között, melyeknek ordítása megbőszíté a vadászok paripáit, hogy lovagjaik alig maradhattak nyergeikben.

Már szinte keresztül törte magát üldözőin a vadállat, midőn Odenath másodszer elérte s mennydörgő hangjával rákiáltott:

- Nekem tarts, szörnyeteg.

E hangról megismeré az állat méltó ellenfelét s egy lépést hátrálva, nagy gondterhesen megforgatá fejét, első lábaival bömbölve szórta a földet, s azzal elhallgatott, fejét elbúsultan a földnek szegezé, két szeme, mint két veres pont volt ellenére feszítve, s azzal sebesen, mint a kilőtt nyíl, rohant Odenathnak.

A paripának minden szőre borzadt, fülei felálltak, szemei forogtak, orrlyukain forró gőz lövellt ki; a király nyugodtan tartá kezében dárdáját, s amint a fenevad közel ért, egyszerre szemébe dőfte azt annak, ahol éppen legsérthetőbb ez állat.

A roham sulyától hátulsó lábaira rogyott az erős csatamén, de Odenath meg nem tántorult nyergében, sem karja meg nem hajlott; a dárda hegyével leszögezve ott maradt lábai előtt a szörny, idomtalan fejének utolsó mozdulatával mélyen feltúrva a földet, s lábait szétmeresztve.

A vadászkiáltás örömhanga rivallt, s a környezők a király ügyességét és karja erejét jöttek dicsőíteni; Maeon mellé furakodva, dacosan dörmögé:

- Könnyű volt a vadat elejtened, miután én sebet ejtém rajta.

Odenath méltó haraggal viszonzá:

- Éppen e tettered volt oka, hogy az első találkozásnál el nem ejthetém; s ha e tiszteletlenségédért meg nem tudnék bocsátani mint király, kellene, hogy megbüntesselek szelességédért mint vadász.

- Tehát büntess meg, hadd lássam.

- Eredj előlem, hálátlan fiú; könnyen beszélsz velem, mikor tudod, hogy büntetésed nekem fájna jobban, mint neked.

Zenóbia ezalatt az Orontes partján horgászott Herodéval. Ósanyja példájaként parancsot adott bűvárainak, hogy a víz alatt a kivetett horogra aranyhalat akasszanak, s tudta osztani a mosolyt, mely e gyöngéd csel következtében az ifjú halvány arcán elvonult.

Mennyi lélekerő s mily női gyöngédség kellett arra, hogy e férfias munkához edzett asszony lemondjon legkedvencebb multságáról, midőn annak riadó hangjai füléig hatnak el, s leüljön egy lélekbeteg gyermeket mulattatni, kit rajta kívül mindenki megvet, kicsúfol; s míg férjét és tulajdon fiát fenevadakkal küzdeni tudja, szeretete gyöngédségével mostoha gyermekét halmozza el, ez erőtlen, hervatag ifjút, kinek minden öröme e csodás, e megfoghatlan szülői érzelem.

A vadászat zaja mindig hangosabbá válik, Herode remegve simul anyjához közelebb.

- Ó anyám! Hallod e lármát? Hallod ezt a szokatlan ordítást? Én félek.

- Az elefántok bőgése az. Jer tova, ha félsz hallani.

- Ó nem tova, ott szeretnék lenni, ahol ez a lárma van, akkor nem félnék tőle.

- Ne hallgass oda; vidám kiáltások azok, kedvtelő vadászok ujjongatásai.

- Nem hallasz valami sikoltást közbe-közbe? valami segítség-kiáltó jajgatást?

- Ki tudná ezt ily távolról kivenni?

- Én hallom jól. Nem apám kiált-e?

- Hova gondolsz? Mi baj érhetné őt? Nincs sem ember, sem vadállat, melyet puszta kézzel meg ne öljön, puszta öklével képes betörni a bölény koponyáját, s az oroszlánt fél kézzel megfojtani.

- Igaz, - szólt Herode, nevetve, mint gyermekek szoktak, kik apjuk erejéről, bátorságáról hallanak beszélni. - Apám erős ember. Aztán Vaballath is vele van. Anyám, mért nem vagyok én oly bátor, mint Vaballath?

- Minek volna e bátorság neked?

- Mert ott volnék apám mellett. Hátha mégis valami baja eshetik; lehet, hogy kardja eltörik a viadalban, akkor én a magamét nyujtanám neki,

orozva jöhetne rá valami veszély, melyet ő nem lát meg, én észrevenném, s rákiáltanék, hogy vigyázzon. Eltévedhet kíséretétől, s valamely mocsárban elveszhet, én nem maradnék el oldala mellől soha. Ez mind megeshetik rajta. Jerünk oda, ahol az a lárma hallik.

- Messzűnne is remegsz tőle.

- Ha látni fogom, nem félek. Aztán te mellettem maradsz, ugye, nem távozol tőlem? Mitől félhetnék, ha te itt vagy? Ki bánthatna, ha te oltalmazol?

Édes gyermeki érzélem, mely mindenhatóvá képzei a szülői szívet és kart!

Az ifjú nem bírt nyugodni, míg Zenóbia parancsot nem adott a hátramaradt kíséretnek, hogy induljanak a vadászok után.

Minél közelebb értek a zajhoz, annál többször iparkodék mondani s arcával és mozdulataival kifejezni, hogy nem fél, s midőn az első tanyához értek, hová éppen akkor vontatták az elejtett rinocérosz roppant tetemét, annyi bátorságot vett magának, hogy leszállt hozzá, és meg merte tapintani annak hosszú szarvát; hanem amikor aztán hallá, hogy az egy elefántot összegázolt, s kemény kérges bőrével összenézte azt a vékony aranyhegyű nyilat, melyet remegő kezében tartott, elsápadva emeltette magát elefántja hátára, vissza, s félve kérdezé a vadászoktól, hogy e tartós lárma hasonló szörnyeteggei küzdés zaja-e?

- Ez csak hajtás, - viszonzá egy vadász. - Egy tigrispár vette magát a berekbe, s most azt nem bírják onnan kihajtani.

- De apám jó helyen van, ugye?

- Az mindig jó hely, ahol apád kardja ki van vonva, - felelt a vadász, a királyné intésére megindulva az elefánt előtt, s azon táj felé vezette, hol a király állott.

7.

Egy széles, csalitos bozót volt, amelybe a tigris vette magát; iszapos fenéke, összebonyolódott szövevényei miatt lónak és elefántnak egyiránt hozzáférhetetlen.

A vadászok széles kört alakítottak a berek körül, mialatt annak egyik oldalán felgyürközött arabok jártak lármát ütve, s botokkal kongatva a vastag bambuszbokrokat.

Odenath figyelmét annyira elfoglalta e munka, hogy csak akkor vette észre nejét és fiát, midőn mellette álltak.

Az apa magánkívül lett örömeben, midőn Herodet megpillantá, ki nem látva semmi tárgyát a veszélynek, hanem csupa örömteli arcokat, inkább örülni látszott, mint félni.

- Te is idejöttél? - szólt Odenath atyai örömeben. - Tehát benned is megszületett a bátorság valahára. Helyesen van. Csak egyszer nézz szemébe a halálnak, többé nem fogsz félni. Itt jó helyen állsz mellettem. A tigrist éppen erre fogják hajtani. Fogd e dárdát s amint látod, hogy kiugrik a bozótból, hajítsd reá. Akár találod, akár nem, mindegy. Tied lesz a dicsőség, hogy az első kopját te hajítad reá, s a dicsvágy bátorrá fog tenni.

Herode elvette a kopját, de arca másfelé volt fordulva, félelem, borzalom tekintetével.

- Nos, merre nézesz? - szólt Odenath - ne onnan várd a tigrist, ott bátyád Maeon áll a bokor mögött, nehogy őt hajítsd meg.

Herode remegve hajolt alá apjához, susogva:

- Ama bokorból egy nyílhegyet láttam feléd irányozva.

- Rosszul láttad, a tigrisre les ő is.

E pillanatban rivalgó kúrthang szólalt meg a bozót belsejében, vadállati kétségbeesett ordítástól követve: valami vakmerő arab kürtöt vett kezébe s a csalitba lopózva, csendesen az elbújt tigris háta mögé került, s míg ez makacson fekve maradt a hajtók lármájára, s fektéből meg sem mozdult, ez egyszerre alig néhány lépésnyi távolban megfújta a kürtöt, mely véletlen hangtól fölriadva, bőszerűen szökött fel a fenevad, s ijedt ordítással törte magát ellenkező irányban a bozóton keresztül.

- Erre jön! erre jön! - kiáltozák a vadászok, kik Odenath mellett álltak, s már ki lehet a tigris alakját venni a nádbokrok között, midőn hirtelen egy elhamarkodva hajított kopja, mely nagy zörejjel esett a bozótba, észrevételé a vadállattal a lesben állókat, mire az hirtelen megtorpanva, borzasztó

nyávogás közt visszafordult, s szép csöndesen hasoncsúszva, ismét eltűnt a sűrűségben.

- Ki hajítá e kopját? - ordítá Odenath dühösen, megfosztva apai, vadászai és királyi örömeitől.

Maeon dacos arca elárulá, hogy e vakmerő ismét ő volt.

- Vegyétek el lovát, - kiálta haragosan a király. - Szállítsátok le lováról tüstént.

Ez a legnagyobb büntetés volt, ami lovagot érhetett.

Maeon szemeiben a düh és szégyen könnyűi égtek; kirántotta övéből hosszú törét, gyöngyös hüvelyét elveté magától, s anélkül, hogy egy szót szólna, a bozót felé indult.

- Hová mégy arra? - kiált rá a király.

Maeon megállt s visszafordítá fejét duzzogva.

- Vagy én ölöm meg azt, vagy az öl meg engem.

- Ragadjátok meg! - kiálta Odenath - facsarjátok ki kezéből a fegyvert, dugjátok be az őrzőngőt egy barlangba, s hengerítsetek követ a nyílásra, hadd legyen ott, míg a vadászatnak vége van.

A király parancsai egy pillanat alatt teljesítve lőnek, Maeont lefegyverzik s barlang hiányában beerőszakolták egy roppant baobabfa odvas üregébe, sűrű tövissel elzárva annak nyílását. A tigris azonban nem lehet többé berkéből kiverni. Már esteledni kezdett, s még nem bírtak vele boldogulni, ha egyik helyről elhajták, a másik oldalra ment, de a berket el nem hagyta.

Végre nem maradt más eszköz kiűzésére, mint a berket fölgyújtani.

Hosszú nyilakat kentek be cédrusgyantával s azokat meggyújtva, oda lövöldözék, ahol morogni hallák a vadat.

Az égő nyilak, mint megannyi lidérc, repültek az elsötétült égen, sűrűen hullva a cserje közé, mely itt-ott meggyulladva, egyszerre több helyen lángolni kezdett; a tűz tovább harapózott, az égő pontok összeértek, s a nedves rekettye ropogása közben megelevenedni látszék az egész csalit, mintha minden ágnak külön lakója lett volna, egész zivatara a madaraknak kerekedett föl az égő berekből, ijedt ordítózással töltve be a léget; s minden

irányban lehete látni a futó kígyókat, mik süvöltő fejeiket feltartva menekülni iparkodtak az égő zsarátnok alól, rémségesen hangzott a benszorult teknősbéka jajgatása s borzasztó volt látni egy roppant boát, mely a tűz közé szorulva, miután mindenünnen visszariadt, végre felcsavarodott egy magányosan álló pálmafára, farkával verve az égő lombokat, széles szájával dühösen tátongva az alatta összeérő lángokra, s midőn a pálma is meggyulladt, egy pillanatig kínos tekergéssel csavargott az égő sudar körül, s azzal hirtelen lebomlott arról, s a tűzre veté magát, fetrengő karikákat hányva benne, míg végképp megégett.

Az egész táj sötét volt már, mi annál borzasztóbbá tette a berek égését, a fellobogó tűzfény vérszint adva minden tárgynak. A tigrisnek semmi mozdulatát sem lehete még kivenni, egyszer azonban éppen oda eshetett az égő nyíl, hol a vad elrejtőzve feküdt, s amint a lángok melegsége kiállhatatlanná kezdé válni, hirtelen elordítá magát a vad, s böszülten rohant ki a még egyedül ép oldalán a bozótnak.

Ott vártak rá mind. A tigris látta őket rászegzett szemekkel, felé emelt dárdáikkal, s lehajtva a földre gyönyörű karcsu termetét, mérgesen összehúzva orrát és szemöldeit, körültekinte éles, topázzöld szemeivel, mintha kiszemelte volna magának azt, aki legjobban félt tőle, néhány apró kúszó lépéssel előbbre simulva, hirtelen egy óriási szökéssel azon elefánt fejére ugrott, melyen Herode ült.

Herode a bámulat és félelem által meg volt meredve, s a dárdát kezében tartá, anélkül, hogy legkisebbet tenne védelmére.

Az elefánt azonban készen várta ellenfelét, s ormányát hasa alá rejtve, amint a tigris fejének ugrott, egyszerre derékon kapta azt, s egyet lódítva rajta, fölhajta azt a levegőbe.

Az izmos állat kapálózva vetett bukfencet a magasban, s amint visszafelé esett, egy kézív pendülése hallék s a földre hullott vad nem ugrott fel többet, ott maradt végig elnyúlva, egy aranytollú nyíl szívét járta keresztül. E nyilat Zenóbia küldte neki.

8.

A tárogatószó hívása mindenünnen összetérite az elszéledezett vadászokat. Egy óriási banánfa alatt ütöttek sátort, melynek roppant területe alatt az

egész vadászsereg elfért. Fáklyák helyett két szálás cédrust gyújtottak meg, s ezek világánál ülték meg a vadászatot.

A langyos esti légben fegyvereiket s öltözetük nehezebb részeit lerakva, körülülték a pázsitból hányt kerek asztalokat a férfiak. Egyszerű ételek voltak azokra terítve, sült hús és bölényszarvakba töltött bor.

Minden ki volt fáradva a nap munkájától, csak a kedv nem még. A férfiak egyedül maradtak asztalaiknál, mialatt a nők rögtönzött sátoraikba s fák galyaira feszített függőágyaikba távoztak pihenni, hogy jelenlétük se ne gátolja a férfiak kedvét, se kicsapongásra ne ingerelje.

Az erőteljes férfihangok által énekelt kardalok lelkesítő riadalban hangzottak szét, a távolból hangzott egyes kürtszó, tán egy eltévedt vadászé, mire ismét a harci harmónia felelt vissza.

S midőn a bor lelke a sziveket átjárta, táncra ugráltak a férfiak, harcias kört alakítva, melyben nem a láb járta a táncot, hanem a kar, a fő, a szemek villogása. - Minden mozdulat harcot, viadalt kifejező, az egész egy csata fegyver nélkül.

Közepett ült a király. Trónja egy lefűrészelt cédrusfa törzsöke volt, baldachinja a harmattól ragyogó lomb. Lábainál játszott Herode, papagálytollakból kötözve bokrétát.

- Valaki hiányzik közülünk, - mondta Odenath, odaintve fegyverhordozóját.
- Bocsássátok ki Maeont s hozzátok közénk.

Herode fölneszelt e névre, s elveté a tollakat kezéből s karjaival átfonva apja térdét, annak arcába néze félelmesen.

Maeont elővezették; sötét képpel, szótlanul állt meg a király előtt, palástja vállai körül volt tekerve s mindkét keze eldugva alatta.

- Megbocsátom hirtelenkedésed, - monda Odenath, bizalmas szivességgel nyujtva elé kezét, - jer, ülj jobbomra; ami a vadászok közt történt, ne tartsák eszükben a rokonok.

S azzal két billikomot hozatva elő, egyiket fölvette maga, másikat Maeonnak nyujtá, nyájasan kínálva:

- E pohár az engesztelődésnek.

Maeon balkezeivel vette el a serleget, s azon pillanatban, midőn Odenath fölhajtá a magáét, kirántá palástja alól jobbját, melyben kardja villogott, s felordítva: »és ez a kard a bosszuállásnak«, Odenathra rohant.

Sebesebben, mint a kardcsapás, veté magát Herode apja testére, gyöngge kezével föl akarva tartani Maeon kardját. Nyomorú, elfonnyadt teste kevés volt pajzsnak, a villámgyors dőfés az ő keblén keresztül érte az apáét, mindkettő szivét egy vassal szegezve egymáshoz.

Maeon lekapta a hátrahanyatló király fejéről a diadémot, s azt saját homlokára téve, felszökött annak helyére, s véres kardját öklébe fogva, kiálta a rémülettől megkövült férfiaknak:

- Én vagyok királytok! E korona azzá tesz engem, és ha e korona nem, azzá teend e kard.

- Halál fejedre! - ordítá két férfi, kardot ragadva kezébe. Azon pillanatban mindkettő orgyiloktól átszúrva rogyott össze.

- Meg ne mozduljatok! - kiálta Maeon hiénai szemforgással - minden ellenségem háta mögött egy hívem áll! Minden lázadó mellett ott ül a bakó!

Az emberek tétovázva tekintének egymás szeméibe, mindenik a másikat gyanítva Maeon cinkosai közül seregleni kezdének körüle, míg a király barátai eldugott fegyvereiket keresték s a bosszú, a lovagiasság és önféltés elszántságával rohantak a gyilkosra a legelső fegyverrel, ami kezökbe akadt, s egyenkint estek el vad viadal közben, anélkül, hogy hozzáférhettek volna.

A zaj, a tombolás általánossá lón, mindenki ellenségnek nézte társát, s a szilaj tusa közepett az egyik égő szálfá, gyökeréig leégve, a küzdő tömegek közé zuhant, mint egy égi tűzkard, mely a harcolókat szétválasztani csapott le. Az ordítás közül egyedül Maeon mennydörgő hangja hallatszott ki.

- Én vagyok királytok! Én vagyok a megtapodott féreg, ki megöli az óriást. Rajtam nem fog sem fegyver, sem átok. Én vagyok a hetedik gyermek, ki burokban született, engem férfi keze el nem ejthet.

- Asszonyé fog hát elejteni, - kiálta közbe egy haragtól csengő szózat, melynek hallatára Maeon egyszerre elsápadt, elnémult; s a küzdő tömegeken keresztül egy nőalak tört felé, szétszórt hajfürtei a sötét éjben is feketék voltak, égő szemei világítottak benne.

- El innen, asszony! - kiáltának Maeon párthívei, elállva útját. - Ez harc, nem choraea!

- Én Zenóbia vagyok! - viszonzá büszkén a nő, s a kardcsapás, mellyel az ellenállók közé vágott, bizonyítá, hogy ő az.

Maeon hívei elhulltak egyenkint, gyalázatos halállal egy asszony kezétől; az utolsó, kinek a bosszúálló nő kardvillanása örökre kioltá szemevilágát, sikoltva terjeszté kezét Maeon elé:

- Maeon, védd magad! Ez asszony az égből esett ide, s minket a pokolra küld.

Maeon hallgatva, mozdulatlanul nézett a gyilkolva közeledő asszonyra, kinek tekintete megigézte a legbátrabb férfiakat, hogy nem tudták magukat védeni halálcsapásai ellen, s erőtlenül hullottak el körüle. A véres kard le volt eresztve kezében.

- Emeld fel ezt az orgyilkot! - kiáltá Zenóbia, Maeon kardjára ütve.

Maeon elborult arccal tekintte a hölgyre, s kardját elhajítá magától.

- Ha téged megölnének, akkor hiába öltem volna meg ezt.

S hogy szavai nem kegyelemkérés voltak, azzal bizonyítá, hogy ráhágott lábával Odenath holttestére.

Azon pillanatban markolatig merült szívébe Zenóbia kardja.

Szótlanul rogyott össze; Zenóbia hosszú hollófekete hajfürtei arcára omlottak, odavoná azokat ajkaihoz, összecsókolá, és meghalt.

9.

Ezelőtt másfélezer évvel...

Ha Egyiptomból az arab sivatagokon keresztül hat napig vándorolt az utazó, s nem talált egyebet egyes kutaknál, hetedikén a hasadó hajnal sugárai között messziről sötétlő pálmaerdőt látott megjelenni.

A tevék ezentúl nyargalva futottak, a lovakat nem lehetett visszatartani többé, az emberek arca is egyszerre felvidámult. Az a pálmák országa volt. Palmíra földe, a gazdag, a boldog, a hatalmas Palmíráé, hova kelet és

nyugot sietett kincseit hordani, s örömeit keresni; hol egyedül lakott még igazság a földön; hol egyedül állt fölemelt fővel a nép királya trónja előtt; hol egyedül volt még megjutalmazva az erény, üldözve a bűn, védve az ártatlanság; hol gazdag volt a becsületes, s boldog volt a tisztalelkű; hol igaz mértékkel mértek a piacon; hol üresek voltak a börtönök; hol egy asszony kezében volt a királyi pálca, kinek tekintete előtt elszáradt az ellen, s fölvirult az ország.

Ez volt Zenóbia, Palmíra királynője, a hasonlíthatlan városé, mely népek felett uralkodott, és akiken uralkodék, azok mind áldák és dicsőíték.

Három napi járás volt e roppant város falainak kerülete, melyek égetett téglából voltak rakva, védő tornyokkal, s száz kapuval, miknek portáléin diadalfaragványok díszlettek, királyok, hősök képei, kik négylovas szekéren, vagy fehér elefántokon álltak, kezeikben pálmaággal.

De jobban, mint e fal, védte Palmírát a körülfekvő véghetetlen puszta, védte népeinek karja.

Minden reggel korán lehet látni a kapukon gyakorlatokra kivonuló seregeket, kik a királynő láttára gyakorlák magukat nyíllövésben, kopjahajtásban s bámulatos fordulatok kivitelében.

S ha szükség volt rá, fegyvert fogott minden férfi, aki Palmírában lakott, s ha ez nem volt elég, fegyvert fogott minden asszony.

E város egy aranymarkolatú kard volt, kívül ragyogó, belül éles.

Ez óriási templomok, roppant oszlopsoraikkal, mind úgy voltak alkotva, mintha váraknak lennének szánva, miket egykor védeni kell. Szilárd, tömör épületek mind, amiknek külalakját ragyogóvá varázsolta a keleti költészet.

A tágas, egyenes utcák palotáinak homlokzatán művészi véső remekelt, a roppant kerek tornyok, miken köröskörül egy tekergő csigalépcső vezetett, porfír oszlopokkal voltak tetejükig rakva; nagy, magas házak tetején virultak a függőkertek, kettős, hármas fokozatban, virágok, fák és tavak, mikben hattyúk fürödtek a magasban. A város közepén emelkedett Odenath mauzóleuma, arany oszlopokkal, márványszobrokkal, miken a márvány becsesebb lőn az aranynál, az egész padlat a legragyogóbb színekből összeállított mozaikkal kirakva.

Vele átellenben állt Zenóbia palotája, egészen fehér márványból, alabástrom oszlopokkal, csak nagyszerűségben királyi, minden körülragyogvány nélkül. A királyné szerette látni a pompát, de nem magán.

És minden, amit a szem látott, olyan volt, amit a lélek megszeretett, nagy és szép együtt; az egymás fölé emelkedő csarnokok különböző színű kövekből építve; kék, zöld és rózsaszínű márvány, vereslő porfir, ragyogó fekete épületek, ezüst oszlopokkal; roppant kúptetők, miket réz elefántok háta emelt; csodás portikusok, miknek szövevényes bolthajtásai egymást látszottak támogatni, ellepve aranyozott rácsozattal, mely messziről úgy tűnt elő, mint egy arany csipkefodor; a szobrokkal rakott merész ívezetű hidak s a tágas téreken fölnyúló hattyu-karcsú obeliszkok, a sötét mirtuszberkek közepéről fellövellő szökőkutak, mikben bájos istenszobrok füröszték márvány tagjaikat; s mind e pompa és magasság fölött egy nagy uralkodó templom dombteteje, egészen megaranyozva, hogy még a nap is megismerhesse benne azon helyet, melyben őt imádják.

10.

Odenath halála után öt év mult el már; kelet népei hozzászoktak már a boldogsághoz és szabadsághoz. A nemzeti élet érzete átmelegíté a szíveket. A római szenátus ugyan még szolgatartományai közé számítá Szíriát, de a szomszéd fejedelmek nem küldék többé követeiket, sem a népek az évi adót Rómába, hanem Palmírába, s Zenóbia bíbor palástban s fején diadémmal fogadá a hódolókat, kik őt kelet királynéjának kezdték nevezni.

Béke volt a szomszédban is, a népeket józan nyugalomban tartá a hatalmas nő közelléte, s egy napon egyszerre négy követ érkezett a világ négy része felől Zenóbia trónja elé.

Nyájasan, de méltóságteljesen fogadá a követeket a kétszeresen hódító asszony: hódító szépsége és hatalma által.

Fegyver és drágakő ragyogott trónja körül, őt magát fehér ruha fődé, melyre bíborpalást hullott, amaz a tiszta erényű nő, ez a hatalmas királyné jelmeze.

Jött az első követ, Armenia királya küldé; csodabalzsamokat s varázsfűszereket hozott, miket bűvész-tudós mágusok készítenek az élet hosszabbítására, s azokat Zenóbia lábaihoz rakva, elfogódott hangon

rebegé: »üdv neked, kelet királynéja!« s háromszor veté magát előtte a földre.

A másik követ Perzsiából jött. Sapor király koronája gyémántjait küldé az egykor megvetett ellenségnek, kinek most szövetségeért folyamodott. A követ megcsókolá előtte a földet s elragadtatással kiálta: »üdv neked, kelet királynéja!«

A harmadik követ Indiákról vándorolt ide, tenger mélyéről halászott gyöngyöket s beszélő madarakat hozva a királynénak, s amint homlokával érintve a padlat mozaikját, monda: »üdv neked, kelet királynéja!« a madarak utána kiálták - üdv neked, kelet királynéja!

Zenóbia komoly arccal fogadá a hódolatokat, tekintetében nem látszott azon mosolygás, melyet gyöngé szívekből szokott előcsalni a hízélgés és szerencse.

Ekkor előállt a negyedik követ. Kemény tekintetű férfi: merész arc, éles szemek, görbe sasorr, vállig meztelen karok; rövid tunika, vékony bíborszegéllyel; ujján egyszerű aranygyűrű, az is vasszínűre festve; oldalán rövid széles kard; semmi páncél, semmi arany, selyem vagy hímzés öltözetén.

Merészen a királyné elé lépett, fölemelé fejét, s ujjával rámutatva, kemény hangon kiálta rá:

- Le onnan a trónról, asszony! Engem Róma küldött...

Az arcokon az ijedtség viaszszíne s a harag lobogványa váltogatá egymást, csak Zenóbia arca maradt nyugodt. Kit a hódolat föl nem emelt, a bánalom le nem süllyesztte.

- Beszélj, - monda a követnek - hanem arra gondolj, hogy neked ki mint követ sérthetlen vagy, mást sértened nem merészség, asszonyt sértened nem dicsőség.

A követ összevonta mellén karjait s rendületlen hangon szókokolt:

- Ez ország Róma tartománya s te Róma alattvalója vagy; e területen senki sem lehet úr, csak akit Róma tesz azzá. Férjedet a tanács engedé királynak lenni, téged nem ismerünk. A tanács határozata ez. Szíria trónja Odenath halálával ravatallá változott, s a koronát, mely utána sem téged, egy

asszonyt, sem fiadat, egy gyermeket nem illet, tartozol férjeddal együtt eltemetni. Ha királyhoz mégy nőül, az ellen senki sem szól, de hogy egy országot válassz férjül, azt tiltjuk neked, s ha te Palmíra neje lettél, Palmíra özvegye fogsz lenni.

Zenóbia arca lángolni kezdte e szavakra. Midőn a római elvégzé beszédét, fölemelkedék trónjában, s belső indulattól reszkető hangon válaszolt:

- Mondd meg Rómának ezt: sem Róma, sem én nem vagyunk urai e földnek; urai egyedül az istenek, kik országokat osztanak, s királyokat kennek föl. E trónt, melyen ülök, nem Róma ajándékozta nekem és férjemnek: kardom vívta azt ki, az övével együtt, egy ellenség kezéből, ki előtt légiótok lerakták a fegyvert, s ki legvitézesebb császártok alakját polyvával kitömve tartja bálvány istenei templomában - és ez ellenségen én álltam bosszút, míg Valerian tulajdon fia, Róma cézárja, otthon tűzhely és serpenyők között tölté el idejét!

A római arca égett e szavaktól; - igazak voltak.

- És a szenátus, mely reszketett, midőn a barbárok Róma falai előtt állottak, s midőn kardunk megvédte tőlük a keleti határt, megengedte, hogy mi is megpihenjünk saját hazánk földjén, most nem ismer engem; most szégyenel nevemre emlékezni? S ki ez a szenátus? Róma patrícusai talán? az ősi laticlavusok? A Catók, Horatiusok, Flaviusok dicső utódai, a háromszáz patres conscripti unokái talán, kik az égő város piacán currulis székeiken ülve nyugodtan várták be a halált? Ők nincsenek többé. Tiberius, Caligula, Nero, Commodus, Caracella, Heliogabalus - ez örült szörnyetegei a világnak - tövestül kitépték soraitokból e büszkeségeit Rómának s ültettek helyökbe borbélyokat, gladiátorokat, libertinokat, kéjhölgyek fiait! nem elég... paripáikat ültették oda közibétek!...

- Asszony, ne tovább! - kiálta közbe a római.

- Cáfolyj meg, vagy mondd, hogy Rómában az igazmondás vétek. És e szenátus szégyenl egy asszonyt ismerni királynak, mely kéjhölgyek előtt hajtotta meg nyakát! és egy római mer büszke arcot mutatni egy asszony előtt? midőn Rómában templom van emelve egy Faustinának, hol őt mint istenasszonyt imádják holta után, ki életében az utolsó gladiátornak volt rimája!...

A római szemeiből hullottak a könnyek düh és méltán érzett szégyen miatt.

Zenóbia méltóságteljesen lépett alá trónja lépcsőjéről, s kezét a római vállára tevée.

- Aki az oroszlánt a pusztára küldé lakni, fegyvert is adott neki, mellyel magát védelmezze. Hogy ha Galienus jól megtanult bánni a főzőkanállal, én megtanultam bánni a karddal, s ha neki illik a szoknya és főkötő, melybe férfi lételét megtagadva búvik, nekem meg illik a páncél és sisak, s ha kedve van engem attól megfosztani, jőjjön érte, és vegye el tőlem...

Ezzel ismét felült trónjába.

- Te mondád! - viszonzá a római s sebesen eltávozott.

11.

Nemsokára megindult Marcus Labio propraetor a kisázsiai és egyiptomi légiókkal Zenóbia ellen; az ország határán készen várta őket a királyné; apró előcsaták után előre hagyta őket nyomulni, akkor egész erejével rájuk veté magát. Hasztalan volt a római légiók összetartása, harcrendszere, gyakorlottsága a keleti fajok fanatizmusával szemben; mindenütt túlszárnyalva, hátravetve, csatát csatára vesztek; nem futottak sehoh, de fogytak mindenütt; egy kis csapat maradt csak utoljára, mely még folyvást küzdve hátrált egész a Boszporuszig, s ott az utolsó emberig elhullt, hogy vezérét és az utolsó sast megszabadítsa. A propraetor egyedül érkezett meg Rómába, elmondva, hogy látta Zenóbia kardját villogni.

A győztes királyné útját virágokkal hinték a népek, kiknek szolgaságát a légiók vérével letörlé; egész Kis-Ázsia, Egyiptom meghódolt előtte, az országok, miket egykor ősei bírtak, örömríadóval üdvözlék az unokaleányt, ki a régi dicsőséget visszahozta rájuk. S van-e öröm hasonlítható a dicsőség öröméhez!

Galienus császárt nem sokára utóleréte a római césárok sorsa. - Orozva meggyilkoltatott. - Utóda Claudius lett, bátor hadvezér, józan uralkodó, kinek nemsokára kemény harcai támadtak észak barbár népeivel: a gótokkal és alemanokkal.

Egy napon ismét római követek jelentek meg Zenóbia előtt, Claudius császár által küldve, kinek szónoka e szavakon kezdé beszédét:

- Üdv neked, kelet királynéja!

Claudius császár azon hízelgő üzenettel tisztelé meg a palmírai királynét, hogy míg ő nyugaton védi a birodalmat, addig annak fényét Zenóbia tartsa fenn keleten...

12.

Claudius császár nem tartá fenn a birodalom hatalmát nyugoton. Elesett a gótok elleni harcban. Ezúttal a császári trón a harcparipa nyerge lőn, s ki azt a több követelők közül legbiztosabban ülte meg, az Aurelián volt.

A nép ahhoz pártol, akit legerősebbnek lát; Aurelián rövid idő alatt markába bírta szorítani a szétbomladozó római birodalom részeit. Egyik lázadó a másik után elesett, vagy meghódolt, legyőzetett, vagy áruló lett.

Csak Zenóbia állt még, csak Palmíra mert még Róma vetélytársa lenni. Kelet minden népei szövetséget kötöttek vele a fenyegetve közlő Róma ellen, maga Sapor király is odaveté a harc mérlegébe kardját, míg Egyiptom népeit Firmus lázítá fel a közellenség ellen, fanatizálva a vad szaracén fajokat.

Európa minden határán köröskörül hallatszott a fellázadt népek csatakiáltása.

Mindez nem volt képes Aureliánt megdöbbenteni.

Egy reggelen a bizanti hajók az ázsiai partokra szállították Aurelián légióit, s a másik reggelen már meg volt hódítva Bythinia.

A nomád seregek bámulva hátráltak az előrenyomuló hadtömegek előtt, melyeknek szabályosan rendezett hadsoraikat semmi oldalról sem lehetett megtámadni. Hasztalan állták el útjaikat a hegyszorosokon, a velitesek fölkeresték a gyalogösvényeket s utat törtek a seregnek, hasztalan támadtak rájuk véletlen, midőn útban voltak, egyszerre minden oldalról. Azok rögtön, mint egyetlen gép, tömegekké alakíták hadsoraikat, miket sehosem lehetett megbontani; hiába rontottak rájuk éjjel. A római sereg ahol megjelent, egy óra alatt körülsáncolta magát, s egy perc alatt ébren és

helyén volt mindenki. Hiába temették be előlük a kutakat, hiába égették el az élelmiszereket; a légionárius, nehéz fegyverzetén kívül, tíz napi eledelt is hordott magával. A dunai légiók voltak ezek, az örök csatákban felnőtt veteránok, kiknek játék volt a háború, s a legnehezebb fáradság mindennapi szokott munka.

Ancyra megrettenve ellenállhatatlan közeledtük miatt, melyet előre elhíresztelt a futó keleti csoportok ijedelme, megnyitá a császár előtt kapuit.

Tiana bezárta azokat. Azon nép, mely közt Apollonius élt, nem adhatta meg magát ingyen. Aurelián faltörői nem üthettek rést a város kemény falain, sem ajánlatai a nép kemény szivén.

Hosszas ostrom után egy éjszaka egy tianai polgár kiszökött a városból, ki a császárnak illő jutalomért elárulá, hogy egy vízvezető üregén keresztül észrevétlen a város közepébe juthatni.

- Magadhoz méltó jutalmat fogsz kapni, - mondá a császár az árulónak, s válogatott triarusai élén belopódzott a fölfedezett úton az alvó városba.

A csatazajra ébredő tianai nép városa közepén találta az ellenség legbátrabb légióit, élükön Aureliánnal.

A kard még kezében volt az elárult népnek, s ha nem védheté magát vele, önszívének fordíthatá azt, hogy hősi öngyilkolással meneküljön az ostromló bosszújától.

Ekkor Aurelián nyájas, biztató arccal lépett közéjük.

- Bátrak voltatok, - úgy monda - nem gyávaságtok, hanem árulás adá a győzelmet kezembe; és én nem azért jöttem, hogy büntessem az erényt, s jutalmazzam a bűnt. Ti legyetek szabadok és sértetlenek, az áruló pedig legyen a tiétek.

Ezt mondva, megragadá az áruló kezét, s kilódítá azt a dühödt néptömeg közé.

Azok egy perc alatt ízekre tépték az árulót, s a másik percben hódolattal borultak a császár lábaihoz, ugyanazon kardot, melyet egy óra előtt ellene emeltek, most mellette ajánlván föl.

Így hódítá meg a népeket a római, előbb elfoglalá városaikat, azután sziveiket.

13.

Aurelián középtermetű, izmos, szélesvállú férfi volt, naptól barna arca vonásai a harc és szív küzdelmeihez voltak edzve, csak magas homloka mutatta a fejedelmi lelket.

Viselete éppoly egyszerű volt, mint a többi katonáké: harcon kívül fedetlen fő, vállig meztelen karok, kifejtett domború izmokkal, fehér rövid tunika, barna szandálok, mutatóján a közönséges aranygyűrű.

Igy járt-kelt a légiók között, midőn azok fegyvereiket lerakva mulatoztak. E mulatság is hadi gyakorlat volt. Tárogató melletti pyrrhusi tánc, merész szökések, életlen fegyverekkel viadal, mik kétszer súlyosabbak voltak a szokottaknál, s bajnoki tusák.

Aurelián leszakított egy ágat a legközelebbi borostyánfáról, mely imaei síkon bokrokban tenyészett, s azt fölmutatva, fölszólítja a bajnokokat.

- Ki akar küzdeni e jutalomért?

Egy zöld borostyán-gallyacska, nem igen gazdag jutalom ott, hol egész erdők vannak belőle.

Egyszerre száz pár vált ki a sereg legjobbjai közül e jutalomért küzdeni.

A győztesek ismét egymást vették elő, míg végre a küzdőterén csak egy magas, fiatal szicíliai maradt, ki küzdőtársait mind legyőzte, a kitűzött jutalomért a császár elé lépett.

- Ó, még nem nyerted azt el, - mondta Aurelián. - Még egy társad hátra van, aki a győzelmet kétségessé teszi.

- Nem látok senkit, - mond a legionárius.

- Engemet sem? Most énvelem jőjj küzdeni.

A légionárius arca büszkeségtől ragyogott e pillanatban. Egyszerre küzdő állásba téve magát, szembeállva a császárral, s minden erejét megfeszítve, elkezdte vele bírkózni.

A körülálló sereg tetszésdörgése hangzott e tusához.

A katona izmosabb volt, a császár ügyesebb, míg amaz óriási erejű karjaival a levegőbe iparkodott őt felkapni, Aurelián gyors fordulataival majd jobbra, majd balra rántá őt ki erős állásából, néha felhajíták egymást, s a leeső újra ismét talpon állt, s mikor legjobban hanyatlott, akkor fordult ismét egyet, ellenének új gáncsot vetve. Végre Aureliánnak sikerült arcát ellene mellére nyomhatni, s acélölelésével hátraszorítani karjait; a szicíliai már lassankint hanyatlott hátrafelé, lábai belefurakodtak a fűvénybe, midőn egyszerre eleresztve a császár kezeit, fejét sebesen kiölté annak ölelése alól s hirtelen félreugrott előle; Aurelián saját erőfeszítése által kihozva a súlyegyenből, előre bukott, s térde és egyik keze a földet érte.

- Győztél katona! - monda átnyujtva a zöld ágat a bajnoknak a seregek örömdítása között saját kezével tűzve azt föl annak sisakjára.

Adta volna egy országért a légionárius azt a kis ágat?

Hadrenden kívül bajtársa volt a császár katonáinak, a hadsor előtt imádott bálványa. Midőn aranyoroszlánnal ékített sisakját föltevé, szeme intésével igazgathatá az érc hadsorokat. Példabeszéd volt a rómainál, hogy jó katonának jobban kell félni vezérétől, mint az ellenségtől.

A gyávát, az engedetlent éppoly bizonyosan érte a büntetés, mint a bátrat, a hőst jutalom és dicsőség.

14.

Tiana elfoglalása után Antiochiának fordult Aurelián. Itt üresen találta a várost. A lakosok, jöttének hírére, fölszedték vagyonaikat, s elköltöztek a hegyek közé, nem hagyva hátra egyebet a puszta falaknál.

Aurelián fölhívást intézett az elfutott lakókhoz, oltalmat és bocsánatot ígérve nekik, ha visszatérnek s felszólítására nemsoká megjelent Antiochia falai előtt Zenóbia.

Kelet királynéja összegyűjté válogatott hadait s fiát, Vaballathot, s nevelőjét, a bölcs Longinust, Palmírában hagyva, személyesen jött Aurelián elé.

Az immaei rónán találkozott a két tábor. Antiochia felől jött Aurelián, Emeza felől Zenóbia.

Ezer lépésnyi távolban fölállíták egymás előtt hadsoraikat. A császár legelől állítá négy részre szagगतott csoportozatban a gall és teuton segédcsapatokat; a félmeztelen, vadbőrökbe burkolt hadfiak, szeges buzogányaikkal s hosszú pallosaikkal, az ellenség első dühének voltak szánva, a köztük maradt hézagok a könnyű parittyás had számára lévén föltartva.

Ezek mögött foglaltak helyet taktikai összeműködésben a légiók, fegyverzetük által mind egyformák, tojásdad pajzsokkal, jobbkezükből az irtózatos pilum, az ellenállhatlan hajító dárda, melynek súlyos rohama elől semmi páncél, semmi pajzs meg nem védhet, oldalukon rövid, nehéz, kétélű kard, páncélul egyedül a mellet védő lorica.

A légiók, tribunok és centuriók alatti cohorsokra osztva, szabályos négyszögeket képeztek, hol minden férfinak egyenlő hely volt engedve a küzdésre, s a cohorsok elején, hol a római sas állott, épen a vexillifer mellett lehet látni a szicíliai bajnokot, a babérággal sisakján. Ki fogja azt onnan elvehetni?

Leghátul egyetlen tömött négyszögben álltak nyugodt arccal a triariusok. A sereg legjobbjai, legvénebbjei. Harcedzett hősök, sebekkel díszes arccal, mikén nem látszék többé sem a győzelem előérzeténi öröm, sem a haláltóli félelem. Vasemberek, kiknek nem öltözetük van ércből, hanem arcaik.

A sereg két szárnyán állt egy illír és numid lovasság. Könnyen fegyverzett had, taréjos sisak, gömbölyű pajzs és hosszú kard minden fegyverzetük.

Az egész néma hadsereg fölött semmi sem mozdul, csak a sasokra és parancskezerekre kötött szalagok, s nem hallik benne semmi hang, csak a tribunok szájról-szájra kelő jelkiáltása, s ha egy tag indul, vagy fegyvereit megzörrenti, mintha egyetlen gép mozdítaná egyszerre száz kezét, egyszerre hangzik el minden lépés, egyszerre áll meg, a hajítódárdák közül egy sem áll elébb, vagy hátrább, maga a parittyások bonyolódott tekergése az utolsó lépésig betanult, szabályszerű.

A seregek mögött még egy csoport lovasság van hagyva a táborszerek és néhány csodás gép védelmére, mikkel köveket s óriási nyilakat lehet az ellenségre hajigálni.

Szemben a római sereggel félkör alakban voltak fölállítva a palmírai hadak. Csupa lovasság, ezredekre osztva; minden ezrednek más színű zászlója,

más alakú fegyverzete. Legszélről a beduin lovasok, hosszú dárdaikkal, fehér lepleik alól sötétlő szakállal s villogó szemekkel, a közepe felé a gyakorlottabb hadak: a kurdok, szaracénok nehéz harckardjaikkal s fűrészfogú hústépő pallosaikkal; legközépen tíz ezrede a legválogatottabb vitézeknek, tetőtől-talpig pikkelypáncélba öltözve, még a lovak homlokán is vaslemezek, mik kiálló dárdahegyekbe végződtek; e válogatott harcosok mögött volt a kétszáz harcelefánt elhelyezve, miknek hátán minden felekezetek papjai ültek, bálványukat kezeikben tartva, a legizmosabb elefántra volt föltéve a nap arany bálványa, az emezai templomból előhozva, melyet fehér palástba öltözött bonc őrzött hosszú csillagalakú buzogányokkal, maga a főpap a bálvány mellett ült: hosszú, fehér szakálla eltakarta a mellére hímzett arany napot.

A gyalogság itt is csak a had söpredéke volt, hátul hagyva fedezetül, mely a sátorokat őrzé, félmeztelen parittyás és kézijas csőcselék, melyet csak a zsákmány csalt a harcba. A keleti hősök nem jártak gyalog soha.

Az ezredek közötti hézagokat a kürtösök foglalák el; csodás alakú, sárkányfejű hangszereikkel, fejökre egy-egy oroszlánbőr sörényes feje húzva.

A palmírai sereg úgy állt a rómaival szemben, mint egy óriási félhold, mely két ércszarvával amaszt átölelni s ölelésével megfojtani fenyegeté.

Az első kúrtriadó megszólalt. Aurelián egy emeltebb dombtetőre állt föl, honnan egész seregét beláthatá, míg Zenóbia végtől-végig nyargalt seregei előtt, lelke erejét öntve át azokba. Ezüst láncszemekből fűzött páncél fődé a deli hölgy természetét, vállain gyémántos oroszlánfejekben végződve, s karcsú derekán széles aranyövvel átszorítva, fekete hajfürtei gömbölyű arany sisakja alá voltak felszorítva, melynek tetejét egy lángoló fönix ékesíté, óh annak könnyű volt meggyulladni szemei lángjától, orcája hevétől. A fehér paripa ágaskodva táncolt királyi terhe alatt, mintha azáltal is magasabbra akarná őt emelni. Amerre járt, a lelkesült hadak lázas örömkialtása terjedt mindenfelé, oly csodás ellentétül a római sereg hideg, néma nyugalmával.

A második kúrtszóra előnyargaltak az ezredek hadnagyai, s keleti szokáskint egyedül állva ki a had közötti síkra, hangos szóval fölhívták az ellenfél legjobb bajnokait lovagias párviadalra, bárminő fegyverrel.

A néma ellenfél velitesei parittyákkal feleltek e fölhívásra, mire a hadnagyok visszanyargaltak dandáraik elé s az erre támadt zaj és nyílsüvöltés közül csak Zenóbia szavai hangzottak elő, amint kardját kirántva, melynek csorbái sok harc küzdelmeiről látszottak beszélni, seregeihez szónokolt.

- Vitézek! szabad rónák, hódíthatlan bércek szülöttei! A harc napja megvirradt, az ellenség előttünk áll. Ő lánccal kínál bennünket, mi kínáljuk vissza karddal. Nem első ellenség ez, aki ellenünk jó, rohanjunk rá, hogy legyen utolsó. - Előttünk a dicsőség, hátunk mögött a gyalázat. - Előre!

A trombiták, kürtök, tárogatók harsogása folytatta szavait, s a hadsereg dörgő ordítása reszketni tanítá az egeket, egy kerek porfelleg támadt a nyargaló paripák robajában, a római sereg felé omolva, mintha a vihar hajtaná; belőle a kivont szablyák hánytak villámokat.

Legelsőbb a két szárny csapott a római seregére; az illír lovasság azon pillanatban össze volt törve a palmírai alvezér, Zabdas arab lovassága által. A nehéz harcszekerce szétrepeszté a pajzsokat, s a hosszú karcsú dárda kihányta a lovagokat nyergeikből, ezek vad futamodással rohantak a pusztának, Zabdas által üzelve. A tulsó szárny numid lovassága nem várta be a rohamot, mielőtt a szíriai csapatok összecsaphattak volna vele, hirtelen megfordult s szélesen kiterjedt sorban el kezdte futni a nehéz páncélos lovasság elől, maga után csalogatva azt a mocsáros lapályba, s egyszer-egyszer összecsoportosulva visszatámadt reá, s mire az rendbeszedé magát, ismét odább vonult, keresztül-kasul hordta azt a síkon s kifárasztva, anélkül, hogy harcba ereszkednék vele.

Zenóbia válogatott hada addig egész súlyával csapott le a római sereg légióira.

A germán légiók, mik legelől álltak, fogadták a roham első dühét. Mint a had istenasszonya nyargalt legelől a királyné maga, arca elé tartott pajzssal, a légió tribunját választva ki magának. Az, egy nő által látva magát megtámadtatni dühösen vágott hosszú pallosával Zenóbia felé. Az öblös pajzs nagyot kondult a csapás alatt, de a királyné karja meg nem hajolt tőle, s az ő csapása mint a villám csapott le a tribun meztelen nyakára; halva rogyott az le, látni sem maradt ideje a csapást, nemhogy kikerülni.

A germánok minden hősi védelme hasztalan volt e föltarthatlan roham ellen; a kard éle eltompult az átjárhatatlan páncélokön. Soraik összebomlottak; itt-ott látszott még egy-egy izmos herkulesi alak, maga körül csapkodva szeges buzogányával s egyedül küzdve tömegek ellen, hosszú szőke haja repkedett a szélben, míg az is dárdáktól átfúrva eldőlt, s összetapostatott. Nem futott és nem adta meg magát egy is; ahol állt, ott halt meg.

Holttesteken keresztül diadalordítással rohantak a palmíraiak a római légiókra. Azok nyugodtan várták be őket egész tíz lépésnyi távolra, kezökben tartva a nehéz pilumot s azon pillanatban egyszerre hajíták elleneikre az irtózatós fegyvert, mely keresztül rontva pajzson, páncélon, másfél lábnyi vasával öldöklött, ahova ért, s azzal kezökbe ragadva a rövid kardot, mint egy ércfal megállíták a rohamot.

- Ne vágj, hanem szúrj, katona! - kiálta Aurelián a harcosoknak; a tanács jó volt: a kard éle nem fogta a pikkelypáncélt, de a döfés keresztüljárt rajta, s a palmírai lovasság egy eleven bástyát talált maga előtt, melybe sehol sem lehet betörni; ha elesett egy, rögtön másik állt helyébe, s ha kifáradt az első sor, egy pillanat alatt fölváltá a második, pihent erővel.

Az első cohorsnál folyt a legdühösebb harc, minkét fél hősei itt voltak összegyűjtve, ahány palmírai esett el, annyi római halt meg érte. Végre a légió tribunjá is elhullt, s a cohors közepén ketté töretett.

Aurelián a dombról nézte a csatát. Látta Zenóbiát a tömegek élén harcolni, mint tördeli össze legjobb légiója sorait, az elsőt, a másodikat, végre csak az utolsó rend állt még. Az is keresztül töretett, a hősök egyenkint hulltak el, csak a vexillifer körül küzdött még egynehány végelszántsággal, köztük volt a szicíliai, a babérággal sisakján. Végre csak ő maradt egyedül. Az ellenég körül özönlé; maga küzdött valamennyi ellen; balkezébe fogta a sast, jobbával villámsebesen oszta csapást és döfést mindenfelé; egyik sebét a másik után kapta; arca, homloka vérzett, meg nem mozdult helyéből; végre egy nyilvessző állt meg szíve fölött, a bajnok féltérdre rogyott, a sisak leesett fejről, kezével a babérágot ajkaihoz szorítá, s egy jajkiáltás, egy sóhaj nélkül meghalt.

Ekkor jött elő Aurelián a triariusokkal.

A mogorva hidegség, mely a veteránok arcán honolt, most némi megtorló bosszú vonásaival elegyült; fenyegető tekintettel közeledtek a győztesen előre nyomuló palmíraiak felé, s az első dárdasuhintás kényszeríté azokat az elfoglalt tért nekik átengedni.

Zenóbia szemközt állt Aureliánnal. Mintegy új erőt gyűjtve megpihenni látszék leghatalmasabb ellenéveli végküzdelemre. Keble hevesen dobogott a harc küzdelmeitől, kardjáról a vér csepegett alá. Kigyulladt arcát, villogó szemeit közélről láthatta az imperátor, hogy megítélhesse róla, miként méltó ellenére talált; hajfürtjei kibomolva a sisak alól, szabadon lebegtek délceg vállai körül. A harctárogató rivallása, a haldoklók nyögése s a küzdők tombolása közül kihallatszott dörögve csengő hangja, amint harcosait új viadalra buzdítá; a veteránok minden oldalról látták ellenök gyűlni e vérlepte alakokat, kiknek arcán a fanatizmus lángja vonaglott.

E pillanatban idegrendítő ordítás hangzott a palmíraiak háta mögött, mely kényszeríté őket megdöbbenve hátratekinteni.

A jobbszárnyon levő numid lovasság, a nehéz arab seregeket a mocsáros lapályokba csalva, itt egyszerre keresztültört azoknak szétosztott sorain, s míg azok messze hátra maradtak mögötte, a tartalékul maradt szíriai gyalogságra veté magát.

Ez az első nyíllövés után a futásban kereste menedékét, s a kétszáz elefánt a bálványképekkel magára maradt a támadók előtt.

Az elefántok harcordinációja volt az, amely a csatazaj közepéből kihallatszott, midőn a győzelem már félig Zenóbia kezei közt volt.

A palmírai harcosok szívét egyszerre vad ijedtség állta el, midőn isteneik bálványait az ellenség által megtámadva látták. Egyszerre felbomlott a csatarend, visszafordult mindenki, s eszeveszett tömkelegben rohantak a bálványok védelmére, átengedve a vérrel kivívott csatatért a már félig leküzdött ellennek.

A papok ezalatt kétségbeesett küzdelmet kezdtek a numid lovasokkal, melybe az elefántok is belekeveredtek, a nap elefántja fölemelt ormánnyal rohant a lovasok közé, s felkapva egy decuriót nyakánál fogva, azzal mintegy buzogánnyal vágott a tömegek közé, utat törve iszonyú lábai gázolásával a legsűrűbb tömegek közt s hajigálva fel maga körül jobbra-balra az embereket, s a visszaesőket iszonyú agyaraival fogva fel.

Semmi sem volt képes a palmíraiakat rendbeszedni többé. Mindenki csak a veszélyben forgó bálványt látta, s annak megmentésére sietett a csatatérre. Maga Zabdas is elragadtatott visszatérő lovasai által, s iparkodott a zavargó csatazajban a királynét föltalálni.

Az még most is szemközt állt az ellenséggel s bátorítá, akik körüle álltak és küzdött a római veteránokkal.

Zabdasnak erővel kellett megragadni a királyné paripájának fékét, hogy elvihesse őt a csatatérről.

A numid lovasok azalatt körülfogattak a visszaroohanó tömegektől s leaprítették az utolsó emberig, de a palmírai sereg is szét volt verve. A bálvány megmenekült; hanem a csata elveszett.

- Minden veszve van! - kiálta Zabdas, magával vonva a királyné paripáját, mely ágaskodott, nyerített, kapálózott, nem akarva távozni a csatatérről.

- Nincs minden elveszve, - viszonzta a királyné - még áll Palmíra!

Azonban sietnie kell üldözői elől; a római lovasság ismét összeszedte magát, egyedül azon csoportot látszott üldözni, mely Zenóbiát követé. Kísérői egyenként hullottak el védelmében.

- Állj meg királyné és add meg magad! - kiálta utána egy erőteljes hang az üldözők közül, s amint Zenóbia hátra tekinté, meglátta, hogy ez Aurelián.

Egyszerre meglassítá lova futását, lekasztá tegzét nyakából, egy nyilat fektetett az idegre és visszafelé fordulva lován, megvoná csendesen a kézját s percig célzott. Az ideg pendült. A királyné lova nyargalt, az üldözők messze elmaradtak. A nyíl Aurelián vállát fúrta keresztül.

15.

Még nincs veszve minden, még áll Palmíra! - Hangzék Zenóbia szava a vesztett csata után.

- Föl a falakra, zárjátok be a kapukat, fegyverre, aki férfi! Nyissátok meg a templomokat, a vének, a világtalanok, a nyomorékok menjenek imádkozni, a többi harcoljon! Rakjátok tüzeket a téreken, a nők forraljanak ólmot és olajat, a gyermekek faragjanak nyilat, hozzátok föl a kriptából a halottakat, tegyétek ki az utcára, ők se pihenjenek! Mérget a nyilakra és mérget a

szívbe! Férfivá legyen a gyermek, és a férfi félistenné, villám legyen a kard!

Minden úgy lön.

Zenóbia legkisebbik fia, Vaballath, már ekkor harcos ifjú volt, ő járt utcáról-utcára, falakról-falakra a népet buzdítani. Ő volt a vezére, költője, lelke a népnek.

Az első napon, hogy Aurelián Palmíra alatt megjelent, követet küldött Zenóbiához, felszólítva őt a meghódolásra, s azon esetben biztosítva életét, trónját és birtokait.

Zenóbia körülhordozá a követet a város falain, megmutogatta neki a felállított hajító és kopjalövő gépeket, levezette a piacokra, hol a népség fegyvergyakorlatot tartott, megmutogatta neki a roppant földalatti raktárakat, telve kifogyhatatlan élelmiszerekkel, a gazdag forrásokat, a városba foglalt gyümölcsstermő pálmaerdőket, a szapora nyájakat, mik a hozzájárulhatlan mezőkön legeltek.

- Mondd meg uradnak, amit láttál. E falakon belől gazdag a föld, kívül rajtok koldus és sivatag. Velünk harcol az Isten, a föld és az idő.

A követ visszatért Aureliánhoz a dacoló válasszal. A város falain hallatszott az ezer meg ezer ajk által énekelt harci dal:

Föl csatára Palmíra!
Föl csatára a halálig!
Róma nem lesz úr e földön,
Rabfaj nem fog lakni benned,
Vagy velünk élj, vagy velünk vessz,
Vagy hazánk légy, vagy sírunk!

Aurelián ostromra készült. Levele, melyet a római tanácshoz írt, eléggé bizonyítja aggodalmait az ostrom kimenetele iránt.

A római nép - így szól a levél, - megvetéssel beszél a harcról, melyet egy nő ellen viselek. Azonban nem ismeri Zenóbia jellemét és hatalmát. Lehetetlen fölszámlálni harckészleteit kövek, nyilak, s mindennemű hajító fegyverekben. Minden bástyaoldal két-három ballisztával van ellátva s harci gépei mesterséges tüzet szórnak. A bünhődés előli félelem a kétségbeesés

bátorságával fegyverzé őt föl. Hanem én bízom Róma védisteneiben, kik eziideig minden vállalatomban megsegítének.

Rövid időn alkalma lőn Aureliánnak megtudni, ha Róma védisteneinek hatalma elterjed-e odáig!

Egy reggelen az általános trombitaharsogás a falakra idézte a palmírai népet. A légiók ostromra keltek, védelemre a palmírai nép.

Mintha kalászos vetés támadt volna a bástyákon, körös-körül fénylettek a dárdák s a tornyok párkányain megjelentek a csodálatos gépek, fogas kerekeikkel, acélrugóikkal. Minden emeltebb hely tetején lobogott a harci zászló.

A légiók megszokott csapatokban közeledtek lassankint a bástyák felé, mint egy-egy változatlan alakú folt; midőn néhány száz lépésnyi közelbe értek, a falakon álló erőművek kerekei mozgásba kezdtek jőni, mindig lassabban bírták azokat hajtani a melléjük állított izmos ballistáriusok, a gépek hátra facsart karjai lassudan hajlottak alább, alább; egyszerre félreugrottak mellőlük a gépészek, az elszabadult kerék bűgva gördült vissza, s a fölpattanó ércgerenda három mázsás követet hajított a messziről közelgő csoportok fejére.

Azok hulló nyílzápor s lecsapó kövek között jöttek előre, sem lassabban, sem sebesebben, mint azelőtt. Egyszerre támadtak minden oldalról a városra, a vízzel tölt árok nádkévékkel lőn betemetve, melyen keresztül pajzsokból egyetlen vastetőt képezve rohantak előre az ostromlók s míg egyfelől hosszú hágcsókat támasztottak a falaknak, másutt a tekenős tudokat gördíték a kapukhoz közel, miknek oltalma alatt földalatti aknákat kezdtek ásni a bástyák alá, s mindezek között lehete látni a lassan mozduló ostromtornyokat, miket aláakott faderekakon száz férfi hengerített előre. Fenn a toronyban, mely oly magas volt, mint a bástya, a legmerészebb harcosok álltak, eltakarva egy felvont híd által, s alól kilátszottak a faltörő kosok fejei.

A hajítógépek kövei e mozgó tornyokra voltak leginkább irányozva. Némelyiket megtalálta a sujtó gránitdarab, s az széthasadozva dűlt fel a bennlevőkkel együtt, másikat meggyújtá a repülő szurokkoszorú, az olthatatlan görögtűz, s az ott égett el a seregek láttára. Végtere egy közel jutott a falakhoz, vaslemezzel fedett oldalairól visszahullott a hajítódárda s

a kénköves kanóc szorosan odaférközék a sáncok mellé, s akkor egyszerre csörömpölve zuhant le a felvonóhíd, a bástya ormaiba kapaszkodva vasfogóival. A legelső tíz-húsz férfi, ki e hídra felugrott, egy perc alatt halva esett le az árokba, keresztül-kasul löve a mindenünnen oda irányzott nyilaktól, s az utánuk jövők egy pillanatra megdöbbenve álltak meg a keresztülláthatatlan nyílzápor előtt.

- Előre rómaiak! - kiálta ekkor a tribun, elkapva a vexillifer kezéből a római sast, s áthajítva azt az ellenség közepébe. Elvakult dühvel rohantak erre a rómaiak a hídon keresztül, zászlójukat visszavívandók. Pajzsát szeme elé tartá a katona, hogy ne lássa a halált; s míg tíz aláhullt a hídról, egy végre a sáncig jutott, s míg az orozsláni vitézséggel küzdött, másik tíz jött utána és ismét tíz, és végre száz, a torony egy fedett lépcsőt képzett, melyen keresztül folyvást újabb vitézek nyomultak előre, kényszerítve haladni az előttük levőket. A rómaiak már tért foglaltak a bástyán, mindig többet többet, már a vexillum vissza volt víva, s a csapatok előtt magasra emelve, már a palmírai hadsorokban megbomlott a csatarend, midőn egyszerre sebes futással látszék a rómaiak felé rohanni egy palmírai ifjú, pajzsát szemei elé tartá, kezében fegyver helyett egy szikrázó csóva.

Ez Vaballath.

- Félre előlem rómaiak! - ordíta vakmerően az ifjú az ostromlókhoz érve, s megcsóválván maga körül a szikrát okádó kanócot, az pokoli körfényt alakíta körüle, melynek olthatlan sziporkái megolvasták az ércet, s keresztülégtek a csontig.

A rómaiak néhány percig megriadva e vakmerő támadó elől, ki nem emberi fegyverrel látszott ellenök harcolni, utat nyitottak neki, eltakarva arcaikat a gyilkoló szikrák elől, s e néhány perc elég volt Vaballathnak arra, hogy a bástyafalra ugorva, valamennyi harcoló fején keresztül biztos kézzel a torony közepébe hajítsa a romboló görögtűzkanócot, s akkor kirántva kardját fölkiálthasson: »ide mellém palmíraiak!«

A toronyba esett kanóc mindent szikrája gyujtott, hasztalan oltották vízzel, tapodták el sarkaikkal, takarták be vérteikkel; vizen és vason keresztülégett az, néhány pillanat alatt tűzlángban állt a torony, a bástyán rekedt kis csapatnak senki sem mehetett segélyére, távolból nézhették az ostromlók, mint olvad lassankint összébb-összébb, míg végre csak a sashordozó marad

fenn, s midőn egyedül látja magát, a sassal együtt aláveti magát a mély árok hegyes palliszádjaira, kísérvé a palmíraiak düh- és diadalordításaitól.

A város tulsó oldalán ezalatt sikerült az ostromlóknak az árkot betemetniök, a kévékből rakott gát mindig magasabbra nőtt, s az összekötött pajzsok mindig közelebb látszottak emelkedni, dacolva tűzzel és kövekkel, miket a falakról leszórtak, s mik ártalom nélkül gurultak alá az óriási tekenőn, melynek minden pikkelyét egy férfi kar által szorosán a másikhoz kapcsolt pajzs képezte, s melyet sehol sem lehetett megbontani. Egy izmos férfi már harmadszor hajít egész gránithasábokat a megtörhetlen érclapra, a harmadik kísérlet után bősziült dühvel ugrik le maga a vastetőzetre, s lábaival az ostromlók feje fölött tapodva, rettentő csapásokat oszt az alatta levők fejére; egy-két pajzs betörik vaspörölye zuhanásaitól, s az ember maga elbukik a betört pajzsok alatt, mint aki beszakadó jégtábla alá tűnt el, de önfeláldozása megbontá az érc pikkelyzetét, s a falakról égő nyilak özöne repült az ott támadt résre. A fölhalmozott nádkötegek egy pillanat alatt meggyulladtak az ostromlók lábai alatt, s egy óriási rézcsoda kinyúló torkán keresztül a legmagasabb toronyból égő naftát s olvadt szurkot okádott a tűz közé. A pajzsok zavarodottan bomlanak szét, a föld maga ég a szétzavart sorok alatt, mindenki fut! s azon pillanatban, midőn fedetlenül maradnak az ostromlók, összebomolva, mint leforrázott hangyaboly, s visszahemzsegve a lángbaborult lejtőről, rettentő ropogás tölti el a léget, ezer meg ezer röppentyű lövell szét a toronyból, millió kék, zöld és veres csillagot rugva szét magából, miknek sziporkái pokoli tüzesővel hullanak a megrémült tömegek fejére.

A légiók hátrálnak mindenütt, emberfölötti erő küzd ellenök; de nem fordítanak hátat, arcot mutatva távoznak lépésről-lépésre; merész tekintettel fordulva a süvöltő tűzzápor elé, mely ijesztő ropogással tölti el az éjet.

Erre megnyílnak a kapuk, s vad ordítással rohan a hátráló tömegekre mindenünnen a palmírai lovasság, a csörömpölő kaszás-szekerek; a légiók szembeállnak az üldözőkkel, a vad csatalárma, fegyverzörej és tűzropogás között hallatszik a tibicenek meg nem szakadó harci zenéje, s a palmírai falakról áttörnek néha a felharsogó ének szavai: »Róma nem lesz úr e földön!« Az éjszakai égés fehérjében úgy állanak e visszavonulásukban is szabályos dandárok körülrajongva ama dühöngő csapatoktól, mintha egy kitörő vulkán tüze alatt küzdenének mesés őskori herosok, alvilági démonok rajával.

Amott egy nyugodt, félelmet nem ismerő férfi, mindenütt bátorítva; itt egy fehér asszony, vadul víva a hátráló csapatokkal. Amaz Aurelián, ez Zenóbia.

A palmíriaiak egész sáncaikig üldözték vissza ostromlóikat.

Aurelián átlátta, hogy ostrommal be nem veheti a várost, és mégis felfogadta, hogy el kell azt foglalni. S amit egy római komolyan akart, az sohasem volt lehetetlen.

16.

Nap-nap után múlt, anélkül, hogy Palmíra falai gyengültek volna; a nép kijárt a falakra, a rómaiakat gúnyoló fölhívásokkal bosszantani, mindenki el volt bízva.

Zenóbia legtitkosabb szobájába vonult félre Vaballathal s szétekintve, ha nem hallja-e meg szavait valaki? így szóla hozzá reszkető hangon.

- Vesztünk közelget. Ellenünk a sors. Szövetségeseink egyenkint meghódoltak Róma előtt, legbuzgóbb párthívünk Tirmusz, Egyiptommal együtt elveszett, s Sapor király, midőn éppen segítségünkre készült, meghalt, s halálával birodalma is szétomlott. Semmi reményünk a megszabadulhatáshoz. Isteneink is elhagytak, a szél nem oly dühös, a nap nem oly forró, a föld nem oly kopár, mint egyébkor. Ellenségeink kutakat ástak a puszta közelében, s minden világrészből szállítják számukra az eleséget. Az egyiptomi légiók vezére, Probus már útban van Aureliánhoz csatlakozandó; ha őt is bevárjuk, össze kell roskadnunk a támadás alatt. Még egy kétségbeesett merény van számunkra hátra. Ugyanaz, mely húsz év előtt megmenté Palmírát: a hegyek közt lakó nomád népeket föllázítani, s egyetlen rohammal elsöpörni az ellenséget falaink alól. E végre egyikünknek a környező ellenségen keresztül ki kell jutni a városból, s a másiknak védni azt azalatt, míg a segély megérkezik.

- Eredj te, anyám.

- Jó, határozunk kell gyorsan és tenni rögtön. Az éjjel rohamot kell intézni minden kapuról, s e zajban könnyű lesz kimenekülnöm. De visszatérek!

- Anyám, - szól Vaballath - vidd magaddal kisleányaidat is.

- Miért vigyem el őket innen?

- Ha vissza nem találsz tért, ha minket meg nem szabadítasz, gondolod-e, hogy Palmíra megadja magát másképp, mint romba dülve? vidd magaddal a gyermekeket.

- Te el vagy szánva.

- Mindenre. Ha meghaltak, akik a falakat védték, haljanak meg a falak is, vesszen el Tadmor neve is, ha népe elveszett! bennünket ne lássson senki rabszolgának. A dicső Palmíra történetét ne folytassa egy nyomorult, megalázott Palmíra!

- Véreből nőttél, - szólt Zenóbia, megszorítva kezét, s még az alkonyat leszálltával harcra rendezé a csapatokat, a királyné két leggyorsabb futó dromedárját hozatá elő, a puszták hajóit, mik pihenés nélkül futnak meg tíz mérföldnyi út.

Alig csöndesült el az éj, midőn egyszerre megnyíltak Palmíra kapui mind, s a szíriai seregek kirohantak minden oldalról a várost környező római hadakra. Azok egy pillanat alatt talpon állottak, s úgy várták be a rohamot. Hozzászórtak már a keletiek harcolásmódjához, éji rohamaikhoz, támadásuk zajához, elefántjaikhoz és görögtüzeikhez; de Zenóbia még egy új nemét találta fel számukra a harcra. Összefogatott kétszáz vad bikát a palmírai legelőkről, a legszilajabbakat, minők emberarcot tűrni nem szoktak, azoknak szarvaik közé szurokba mártott venyigenyalábokat kötöztetett, s ezeket meggyújtva, egyszerre kibocsátá valamennyit a rómaiakra.

Ezek hallák a rémséges üvöltést, láták az égő tüzeket sebes rohammal közeledni magok felé, miket a bősült állatok szilajon ráztak alá s föl kínokban, s el nem tudták képzelni, minő ellenséggel leend dolguk. Bátran megálltak előtte, s midőn a szarvaikon hordott tűznél megismerték a bikákat, már akkor késő volt a csatarendet megváltoztatniok. Szétszórt sorokban kellett volna azokat elfogadni, mert az okatlan ellenség nem törődött az összetömött harcrenddel, hanem a dárdák közepébe rohant s a fájdalomtól elvakulva keresztültörte az érchadsorokat, égő homlokával föltaszítva az előtte állót. A megtámadt dandár erre zavarba jött, nem csata volt az többé, hanem bős viadal dühös vadállatok ellen, alkalmatlan fegyverekkel; a légiók szétbomolva hátráltak sáncaik mögé s onnan

lődözték le nyilaikkal e bőszyűt vadakat, mik vad bömböléssel nyargaltak alá s föl a mezőn, a földet túrva égő szarvaikkal.

E látmány alatt senki sem vevé észre, hogy két dromedár sebesen vágat el a rómaiak sáncai között.

Az utolsó római őrszem észrevette a futókat, s a könnyű lovasság egy cohorsa rögtön utánok indult, hogy őket elfogja. A királyné meghallá az üldözők robaját s pihenés nélkül vágatott a pusztán keresztül. Az egyik tevét, melyen két kis leánya ült, maga előtt hajtá. A két gyermek egymást átkarolva ült a nyeregben, Zenóbia meghagyá nekik, hogy hátra ne nézzenek.

A reggel első sugarai a puszta közepén találták a királynét. Üldözői még mindig nyomában voltak; a láthatár tulsó szélén már látszott valami hosszú ezüst vonal csillamlása, az volt az Eufrát folyam, melynek partjain már a szabad nomád népek ménesei legeltek; ha azokat elérheté, többé nem kellett futnia az ellenség elől.

A dromedárok előrenyűjtott nyakkal röpülni látszottak a homokpuszta fölött, egyszerre azonban az első, melyen a két gyermek ült, megbotlott a kavicsstömegekben, még azután kétszeres erővel nyargalt egy darabig, úgy hogy társa alig bírta utólélni, akkor futása elkezdett lassudni, szügye reszketett, s egyszerre megállt, és hátramaradt. Zenóbia ijedten ragadta meg a teve kantárát, s erővel vontá azt maga után, az mindig lassabban haladt, s gátolta társának futását, végre két térdére rogyott, s onnan egész testével a földre. A másik teve lehajlott hozzá, s megfogta nyakán levő kantárát fogaival, hogy föl segítse emelkedni. Az ismét visszarogyott, lábai nem bírták többé.

- Kapaszkodjatok fel hozzám, - kiálta Zenóbia leányainak s maga mellé ültetve őket, egy ijedt pillanatot vetett közelgő üldözőire, s vágatott tovább.

Az elhagyott teve fájdalmasan bögvé vergődött ott a homokban, föl-fölemelt fejével az eltávozottak után fordulva, mintha nem az fájna neki, hogy meghal, hanem az, hogy elhagyatik.

Az üldözők és a királyné közötti tér azonban mindinkább fogyni kezdé. A dromedár futása lassúbb kezdé lenni a hármas teher alatt, már a római lovasok nyilai fütyültek a futók körül. Nem volt menekülés többé.

- Vess el minket, anyám, - szólt az egyik gyermek - s menekülj meg magad.
Zenóbia könnyezve csókolá meg a gyermeket s szorosabban ölelé magához.
Ha a dicsvágy nagyobb lett volna szívében, mint az anyai szeretet,
megszabadulhatott volna.

Hogy hajítná el az anya gyermekeit, még ha koronáját mentené is meg általuk.

Még egy félórai futás s kelet királynéja a reménylett partokhoz oly közel,
ellenségei kezébe jutott.

Az elfogott királyné nemsokára Aurelián előtt állott, legyőzve, megalázva.

- Miért támadtál fel Róma ellen? - kérde a büszke győztes.

- Nem hajthatám meg fejem egy Galienus, egy Aureolus előtt, - felelt Zenóbia, még fogságában is királyné. - Téged egyedül ismerlek el legyőzőmnek.

A hírnök trombitahangja a várfalakra idézte a palmíraiakat.

- Mit kívánsz? - kérde Vaballath a kapu tornyában állva.

- Meghódolást Rómának.

- Sokszor kérted azt, a választ sokszor elvived.

- Most nem kérem ingyen, hanem cserébe királynétok életéért; - ezt mondva, egy arany bilincsekkel leláncolt nőt s két gyermeket mutatott föl a hírnök.

E látvány a palmírai nép szívéből a lelket lopta ki, Vaballath halálra sápadva fordult társaihoz vissza, s csüggedten ment le a piacra.

- Minden el van veszve, még a dicső halál reménye is, - szólt leverten az egybegyültekhez. - Kapunk kulcsa van az ellenség kezében, anyám élete. De ne essetek kétségbe soha. Nyissátok meg a kapukat az ellenség előtt, de zárjátok be sziveiteket. Ássátok el a kardot, de ne ássátok el a gyűlöletet.

Nem utolsó napja ez még a világnak. Bocsássátok be az ellenséget, én esküszöm, hogy nem fog az megvénülni itten; legalább ha összeomlanak a falak, nem egyedül minket temetnek el.

A palmírai nép városa kulcsaival vásárolt kegyelmet királynéjának.

Aurelián megbocsátott neki.

De alig távozott el Palmíra alól, midőn a nép föllázadt az ott maradt dandárok ellen, s azokat az utolsó emberig kiirtá, és újra be lönek zárva a kapuk, kitűzve az ormokra a harci lobogók.

A császár rögtön visszafordult, s napok múlva, akik keletre néztek, midőn alkonyodott a nap, úgy tetszett nekik, mintha egyszerre két helyen volna az esthajnal: nyugoton is vörös volt az ég, keleten is.

17.

Míg Palmíra falai közé haldokolni járt a szellő, Róma utcáin végig vonult a triumfus.

Elöl a cserággal koszorúzott légiók, a tibicenek zenéje, a fehérruhás augurok, a virágfüzérés áldozat-bikákkal. Utánuk jöttek a gladiátorok, a cirkuszok áldozatai, az elfoglalt tartományok szelidített vadai; hús elefánt, négy királytigris, gyönyörű tevepárducok, hosszú, vékony nyakaikkal minden lépésnél köszöntve a háztetőkről ujjongató népet; óriási struccok, miket etiop fiúk nyargaltak, egész szekerek megrakva halomra döntött fegyverekkel, kincsekkel, drágakövekkel, más elfoglalt országok koronáival, vagy elgázolt népek zászlóival tetézve. A kerek világ minden birodalmának követei, pompától ragyogó nemzeti öltözeteikben, Aurelián fegyverhordozói, kik otthon a maguk országában mindegyik egy-egy hatalmas király. A fogoly vezérek és hősök hosszú sorozata, köztük tizenkét amazon, hófehér paripán, kik a csatában fogattak el, s végre, kiken az egész nép szeme függött, a gallusok császára, Tetricus, ki saját népét elárulá, és Zenóbia, kelet királynéja.

Legpompásabb ruhájába öltözve, fején gyémántkoronával ment a diadalszekér előtt kelet királynéja. Léptei ingadoztak a drágakövek terhe, vagy tán a gyalázat súlya alatt; hófehér nyakát arany békó övezte körül, melynek hosszú láncát egy rabszolga tartá kezében.

Nyomában a diadalmas imperátor jött, kezében pálmaággal, gyöngyökkel rakott kocsiját négy szelíd szarvas vonta. Mellette kétfelől két költő verte lantját, az egyik dicsérő panegyricont, a másik gyalázó epigrammokat zengedezve a győztes nevére.

Csak egy mosolygása a sorsnak! és az a nő, ki most gyalog megy a diadalszekér előtt, könnyeivel jelölve az utat, ugyanazon diadalszekéren ülve jött volna be Rómába.

És e pillanatban csak egy gondolatja volt e megbukott nagy szellemnek. Nem az elmúlt nagyság, nem a meggyalázás keserve, nem a bosszú, nem a félelem.

Egyetlen gondolatja az volt: miért, hogy fiát Vaballathot nem láncolták mellé? Hol maradhatott ő?

Hajh! az már ekkor megölt rómaiak holttestéből vetett magának ágyat, s templomok romjaiból készített temetőt!

Aurelián a diadalmenet végeztével egy gazdag uradalmat ajándékozott Zenóbiának. Leányait később római szenátorok vették el. Kelet királynéjának utódai sokáig éltek még Olaszországban, s emlékeztek az elmúlt dicső napokra.

18.

Ha most a vándor hat napig utazott az arab sivatagban, a hetediken pompás palotákat lát maga előtt megjelenni, miknek homlokai az égbe emelkednek; a ragyogó dómok, az óriás kúptetők egymás háta mögül tekintenek elő, minden színű paloták: kék, lilaszín, opálfehér anyagból tornyosulnak az ég felé, roppant magasságú falak, viruló kertekkel mosolyognak a távolból; széles pálmaerdők terjedeznek nagy sötétben s körülárnyékozzák a ragyogó várost.

A tevék csöndesen ügetnek tovább, az emberek szomorúan fordítják félre arcaikat. A fata morgana az, a fantasztikus délibáb, a puszta álmai elmúlt dicsőségéről. Jön egy szellő s elleheli a roppant várost a föld színéről, a sokszínű paloták eltűnnek, el a sötét pálmaerdő és a magas falak. A sivatag

közepén egymásra hányt oszlopok látszanak, miket félig behordott a homok, s egy tágas templom cirkuszában lakik nagy nyomorúan negyven család, kik nádból épített viskókat ragasztottak a templom oldalához; márványfalak közt kizöldült tövisiken néhány kecske legel. Három napi járóföldön tört szobrok, csonka oszlopok merednek föl a sivatagból, várva az időt és a vihart, mely őket lassankint eltemesse.

Ez Palmíra.

Szolimán álma

I.

A szultánnak örömnépe volt.

Egyik diadalhír a másikat érte. Szárazról és tengerekről, a világ mind a négy része felől győztesen tértek vissza az oszmán hadseregek.

A föld leghatalmasabb királyai hajoltak meg a félhold hatalmától s követeik meghódoló ajándékkal váraoztak a magas kapu előtt.

Egész Sztambul visszhangzott a diadalkiáltástól, a müezzin szava helyett új meg új örömhír kiáltotta meg az órákat. A nép betöltötte az utcákat, a nők tarka csoportokban ültek ki a házak tetőire, a gyermekek felmászta a házak mellé ültetett platánokra, s riadozva zúgták szakadatlanul Szolimán nevét.

Az Aja-Szófia templomától egész a Szolimanje-mecsetig hosszú kettős sort képezének a felállított janicsárok ezüstartól csillogó rendjei; a közbeeső út hosszan be volt vonva a legdrágább perzsa szőnyegekkel.

A két mecset között állt Mahmud síremléke, zöld és fehér corynthis márványoszlopokból emelve, melynek aranyozott rácsozatán keresztül a tuja és ciprus sötétzöld bokrai s a rózsza és jazmin eleven virágai kandikáltak elő.

Átellenben e ragyogó keleties síremlékkal állt egy szomorúbb épület: - elevenek sírja - a státusbörtön, melynek szűk ablakhasadékain halavány holteleven arcok sápadoztak ki a napvilágra.

Minden ember ujjongott, örült, remélt, a pórnép pénzszerzésre gondolt, a katona sokszorozott zsoldra, a papok új templomokra, a hivatalnokok előléptetésre és a foglyok szabadulásra.

Az idő gyönyörű volt. Kelő nap, keleti égen; egy elmúlt éjszakai eső után a ciprusok illata ülte el a levegőt, az arany félholdak sűrűen ragyogtak a hattyúnyakú minaretek tetején.

Egyszerre megdördültek a szeráj ágyúi, hirdetve, hogy a szultán megindult a diadalmenetre, a bömbölő hangokat sokszorosán adták vissza a távol hegyormok és a közel nép ajkai. A harsogó tábori zene mindig közelebb,

közelebb jött, kísérve egy szakadatlan üdvözlő ordítástól, mely nyomról-nyomra támadt, ahol a szultán végighaladt.

Az egész roppant város élni látszék, a régi omladozott palotákon, mik a görög császárok idejéből maradtak meg, s a körülök halmozott apró faépületek tetőin tarka néptömeg lebegtette hosszú kendőit, a sötétkék Boszporusz árbocerdeje, a csonka szobrok, mik a házak körül fölmeredeztek, a három összefont kígyó szobra a Hebdomon palota mellett, a sírkertek s a legtávolabb hegyek is ujjongó, tolongó néppel voltak megrakva, csak az Aja Szófia mutatott sötét, élettelen képet óriási kúptetejével, és a még sötétebb börtön.

A zaj, az üdvkiáltás, a tábori zene mindig közelebről hangzott, - egy pillanatra elcsendesült, midőn a szultán a Szófia-templomhoz érve, ott lováról leszállt s ájtatoskodni betért a mecsetbe. Azután ismét újrakezdődék a zaj és tolongás. Jött a végeláthatlan menet; elől a csatákból megtért katonaság, mindennemű fantasztikus fegyverzeteikkel; itt fényesre csiszolt pajzsok, középen kiálló törhegygel, gömbölyű sisakok, szeges buzogányok, amott turbános nép, lengő kócsagtollal, gyöngyökkel rakott forgók, bogláros övek, görbe kardok; majd cirkasz lovasság pikkely-páncélokban, tegezzel, puzdrával, hosszú, villogó hegyű dárdákkal s tekenős pajzssal, arany szegekkel kiverve; ismét puskás hadak, nehéz ezüsttel vert hosszú lőfegyverekkel, fejükön vörös fez, hosszú kék cafranggal; majd a testőr szpáhik, selyemmel hímzett keleties öltönyükben, arab méneiken, fegyvereik markolatja smaragd- és rubinttól ragyog; utánok a tábori zenészek, csodás alakzatú rézkürtjeikkel, dobjaikkal, csengettyűikkel s mind e tarka csoport között a felüllengő koszorúzott lófarkak, félholdak és színes lobogók.

A katonaság után jöttek a hadi zsákmánnyal megrakott tevék csoportjai, szerecsen fiúktól vezetve. A felhalmozott drága edények, ragyogó boglárók és fegyverek egymásra hányt tömegében három kirabolt ország kincseit lehetne szemlélni.

A nép még kísérte szemeivel a feltollazott és csöngettyűzött dromedárok sorait, midőn ismét új menet vont a magára a figyelmet.

Két roppant elefánt közelgett, ormányaikban pálmaágot tartva, s a hátukon vitt bíborral és keleti shawlokkal beagatott tornyocskákból két csausz hányt arany- és ezüstpénzt tele marokkal a tolongó nép közé.

A pénzdarabokon civódókat majdan a diadalszekerek dörgése választá szét, mik négy fehér lótól vonatva, a harcban elfoglalt zászlókat hozták; utánuk jöttek a bajadérek, karcsú táncosnők, piros rózsával koszorúzva, eszményi öltözetekben, miknek habkönnyű kelméje oly átlátszó, mintha ködből volna szöve; szökdelő lábaik alig látszanak a földet érinteni, míg a csengettyűs dobok, miket fejük fölött összeütnek, úgy összhangzanak szemeik vad villanásával.

Utánok jött az imámok és dervisek hosszú bús csoportozata, vezetve a főlemától, csodás tagjáratásokkal s még csodásabb énekléssel.

Végre jött maga a szultán, vezéreitől környezve.

Fejedelmi öltönye hímezetén Perzsia kimerítette művészetét, ragyogott turbánján és fegyverzetén rubin és gyémánt, de semmi sem volt rajta oly fejedelmi, mint hosszú hófehér szakállá és semmi sem ragyogott úgy rajta, mint villogó tűzszelei. Előtte vitte egy főcsausz hófehér paripán a próféta zászlóját.

A körüle lovagló basák kelet minden pompájában ragyogtak, csupán egy volt mindannyi közt egyszerű vas fegyveröltözetben, semmi gyémánt, semmi kasmír rajta, egy délceg, daliás férfi, ki a szultán jobbán lovagolt, - Ibrahim, a nagyvezér.

A szultánt riadó örömkialtással fogadta a mozlim nép, mindenütt, amerre járt, s a "Szolimán!" kiáltás közt sűrűn lehet hallani e nevet is: "Ibrahim!"

A szultánt követték háreme kedvenc hölgyei, a kislar agától vezetve, aki utálatos fekete vén ember volt, s valamivel kevesebb, mint férfi.

A hölgyek mind aranyozott palankinban vitettek, legelől egymás mellett a Szultána-Valideh, a szultán anyja, s Szultána-Aseki, Szolimán kedvenc neje, utánuk a többi hölgyek, a szultán nejei és leányai, mind valami fényes ragyogó fátyollal leterítve, mely úgy tűnt fel arcaikon, mintha félig átlátszó arannyal volnának fedezve.

A menet után újra az elébbi sorozat ismétlé magát, dervisek, almék, diadalszekerek, pénzt szórók és tarka fegyveres nép.

Amint Szolimán Mahmud síremlékéhez ért, ott megállt, feltáratá annak aranyozott rácskapuit. Intésére nyolc fekete rabszolga félrehárítá a cipruslombokat, mik a szőnyegekkel terített mauzóleumot elfedék, másik

nyolc egy nagy márványlapot emelt fel egy rejtett mélység nyílásáról s ekkor egy aranycsapot megfordítva, a mély üregből roppant vízoszlop lövellt föl, szivárványszíneket vetve körül a rásütő naptól. Egy szökőkút volt az, mellyel Szolimán népeit meglepé; a legnagyobb jótékonyság kelet forró éghajlata alatt.

A meglepett nép kitörő üdvkiáltással fogadá a szultán kegyét, ki ekkor balra fordulva, hol a sötét épület állott, inte a tömlöctartóknak, azok föltárták a csikorgó kapukat, s a börtön szomorú lakóit megszabadítva láncoktól, kibocsáták mind a tomboló tömeg közé, az élő napvilágra.

Az üdvkiáltás még egyszer oly magas lőn. Szolimán tovább lovagolt, szemei még jobban ragyogtak, mint egyébkor. Egy könny ragyogását lelete bennök látni.

A Szolimanje-mecsethez érkeve a szultán, leszállt lováról, leterítetté szőnyegét, leborult imádkozni, melyet buzgóan végezve, megtörlé kezével arcát, meghajtá magát jobbra és balra a két láthatlan angyalt üdvözölve, kik török hit szerint az imádkozó mellett kétfelül állanak, s azzal átadta az ulemának és imámoknak az új templomot, melyet akkor építettett, márvánnyal és mozaikkal kirakva s arabeszkekkel kifestve.

Minél tovább ment, az örömkialtás annál jobban nőtt. A nép, mely az elszórt pénzt fölszedé, s az új szökőkút kristályvizét ízlelte, a foglyok, kik börtönükből kiszabadultak, s a papok, kik új templomot kaptak, mely pompában, s a Korán mondatai nagyszerűségében, mik fekete márványra aranybetűkkel voltak vésve, még az Aja Szófiát is fölülmúlta, és a katonák, önmaguk látásától ittasak, nem szüntek meg Szolimán nevét visszhangoztatni. Az erkélyekről hulló koszorúk zápora borítá útját, s a hölgyek illatos víz harmatát hinték le rá.

Így jutott vissza a szerájba, melynek ajtai bezáródtak a tömeg előtt, csupán a szultán kíséretét, papjait és háremhölgyeit bocsátva keresztül, míg a nép a kapun kívül maradt, új örömhírt várva az erkélyen megjelenő kiáltótól.

A díván gyöngyházzal kirakott termében trónja párnájára ülve, maga elé szólítá Szolimán országa legfőbb embereit, s egyenkint mindeniket külön megajándékozá s magasabb hivatalra emelte. A hírnök minden új kinevezést trombitaharsogás mellett adott tudtul a népnek, s a nép harsogó kiáltásban adta tudtul öröme nagyságát.

Mindenki beteljesülve látta vágyait. E nap örömnapp volt mindenkinek, mely a legmerészebb reményeket gyümölcsözőkké tette.

Csupán egy volt még hátra, ki jutalmát el nem vevé: Ibrahim.

Őt hagyta legutoljára Szolimán.

Mindenki feszülten leste, mi tisztelet várhat arra, aki már a legnagyobbat elérte, amit a szultáni koronán alul bírni lehet, s midőn a szultán maga elé szólítá Ibrahimot, mindenünnen irigy szemek tekintének felé, óhajtva, hogy hulljon le az, ami már magasabbra nem mehet.

A szultán szeretetteljes arccal tekintte Ibrahimra.

- Országom nagyjai közt legnagyobb vagy, Ibrahim - szólt a nagyvezérhez -, ím én téged még nagyobbá teszek. - Íme összegyűlt agák, bégek, basák, padisahk és imámok, hajoljatok meg Ibrahim előtt; én őt fiammá fogadom, ki dívánom vánkosan jobb felől fog mellettem ülni. Hírnök, kiáltsd ki a népnek, hogy Szolimán Ibrahimot fiává nevezte ki.

A nép őrjöngő örömkialtása megreszketteté a palotát, s a dívánba gyűlt országnagyok mellükön keresztbevetett karokkal hajoltak meg Ibrahim előtt, ki szomorúan sóhajta fel s szemeit a földre szegzé.

- És, hogy ne csupán név szerint légy fiammá fogadva Ibrahim, íme lépj e rostélyzathoz és nyisd fel azt.

Az agák szöktek Ibrahimot megelőzni a szolgálattételben. Szolimán intésével visszatéríté őket: "egyedül Ibrahimot illeti annak felnyitása" - monda.

Ibrahim odalépett a rostélyhoz, felnyitá azt, a rostélyon túli nehéz selyemfüggöny kétfelé vált, s a rejtekből egy csodaszép hölgy lépett elő, egy karcsú, eszményi alak, rózsaszínű kaftánkában, oly lenge, oly éteri, hogy az ember szinte fél, hogy eltörik az öleléstől.

Ibrahim a fátyolon keresztül is megismeré a kedves, szép gyermeket; gyakran látta őt meleg, nyári estéken asszonyaival a Hellesponton hajókázni, s nem egy szerelmes szót váltott már vele titokban.

- Ahidalla! - rebegé, reszketve szerelem- s meglepetéstől.

- Ő leányom, ki által fiam leendsz, - monda a szultán gyöngéden, s a dívánjához járuló gyermek arcáról föllebbenté a könnyű fátyolt.

Ah, minő szépséget takart föl akkor! Ez arc az ezeregyéjszakai tündérek egyikére emlékeztetett, kik hivatta voltak az embereket örültekké tenni a gyönyör által. Ibrahim térdére rogyott, úgy fogadta keblére az imádott hajadont, s a körülállók arcain egy gondolat volt olvasható; e gondolat: hogy Ibrahimnak meg kell halni.

Ennyi gyönyör, ennyi dicsőítés több volt, mint elég arra, hogy életével bűnhődjék érte, aki azt elfogadta.

Szolimán nem látott örömkönnyeitől, Ibrahimot szerelme tette vakká, de a nő szemei mindig ébren vannak, midőn szerelme tárgyát veszély fenyegeti.

A szultán összecsókolá kedvenc gyermekét s ölébe ültetve, hízalgő hangon monda neki: "kérj tőlem, amit tudsz, e percben, ha országom felét kérended is, megadom."

Ahidalla apja térdeihez borult, s reszkető hangon szólt:

- Atyám, hatalmas szultán, mindent adtál nekem, ami e földön boldoggá tehet, nincs mit kívánnom egyéb, mint hogy e boldogságom tartós legyen. Azért ígérd meg nekem, azt, és esküdjél meg reá, hogy férjemet, Ibrahimot akárki és akármit mondjon is egykor felőle, soha megöletni nem fogod.

- Mi jut eszedbe ez órában, leány?! - kiálta fel Szolimán elszörnyedő arccal.

- Ne légy irántam haragos, óh atyám. Én tudom, hogy a nap, miután delet ért, aláfelé megy. Sokszor láttam palotádban ismerős boldog arcokat, mik jó kedved napvilágában ragyogtak; hallottam másikk éjjel bevarrott zsákokat nehéz terheikkal a tengerbe hullani, s a boldog kegyenceket nem láttam azontúl körüléd. Nénéim egyikét nemrég Ajasz basának adtad nőül, aki első volt kegyenceid között, nemrég Ajasz basa a magyarok által megveretett, s azóta néném szürke gyászruhát visel, s ha férjét kérdik tőle, könnyez. Óh atyám, veszélyes ott lakni, hol a villámok teremnek. Te nekem kérni hagyta országaidból, én nem kérek tőled egyebet, mint hogy ne öld meg azt az embert, kit most fiadnak fogadtál, s kit legjobban szeretsz.

Szolimán elkomorult; tekintete azalatt, míg leánya beszélt, néma szemrehányással járt végikk udvarnokain, kiknek örök cselszövényük egymás közül a legnagyobbakat megbuktatni, annyi áldozatot juttatott eszébe. Ahidalla leborult atyja ruhájának szegélyét csókolni, Szolimán pedig inte az ulemának, hogy hozza elő az alkoránt.

Az ulema lassú léptekkel közeledék a szultánhoz, a nehéz, zöld borítékú szent könyvet hozva két kezében, hosszú sovány arcán semmi vonás sem változott, úgy nyújtá a koránt Szolimán elé.

A szultán fölkel, jobb kezét a koránra tevée, baljával leánya kezét fogta meg. Az udvarnagyok leborultak a földre, homlokaikkal a padozatot érintve, s azon helyzetben maradva, míg a szultán esküvék, hogy Ibrahimot, amíg ő élni fog, bármi következék az idők folytán, soha meg nem fogja öletni és megöletni nem engedi; azután Ibrahimhoz lépett, megölelte, megcsókolá, s maga mellé ülteté jobb felől, míg Ahidalla lábainál foglalt helyet.

Az udvaroncok még egyszer lehajták magukat a földre, után mormogva:

"La illah, il Allah!"

Künn a tomboló néptömeg "Szolimán és Ibrahim" neveit üvölté kicsapongó örömében.

II.

A szultánnak rossz napja volt.

Egyik gyász hír a másikat érte. Kisded várak, apró hadseregek álltak ellen roppant hadainak, összetörték vezéreit, megsemmisíték terveit. A Zrínyiek maroknyi hada egy egész országot védett óriási hadereje ellen, a tengeren Dória János verte szét hajóhadait, majd itt, majd amott lettek vezérei árulókká, szövetségesei, vazalljai pártot ütöttek ellene.

A szultán haragra volt gerjedve, s haragját népein tölté, egy nap alatt kiüríte minden börtönt, s másnap újra megtölté azokat, a halál minden nemei segítének pusztító haragjának.

Az emberek elbújtak házaikba, a Besestán bezáratott, az ápoló-házakból kiűzettek a koldusok, helyt adandók a sebesülteknek; jaj volt annak, ki a szultán szeme elé került, sohasem volt bizonyos, hogy egy visszatetsző moccanásért nem fog-e megöletni. -

Nagy, kemény böjt volt kihirdetve az egész országra, a templomok előtt a dervisek szakállukkal söprék a földet, ordítva: Allah, allah, Illeha Mahomed, rasul allah usár!! Sztambul utcáin járt a búcsújáró gyászmenet,

zsákba öltözött papok, megtépett szakállal mentek legelő, egy óriási ravatalt emelve vállaikon, mely eltört kardokkal és kézívekkel volt tetézve, nyomukban jött a hadsereg, vérrel fecskendett ruhákban, sírva és Allahot ordítva, s korbáccsal verve hátukat, utánuk a harcban elesettek üres lovait vezették halálraítélt keresztyén rabok, kik közül minden száz lépésnyire egyet megöltek. Jöttek azután a janicsárok, övig meztelenül, derekaik tövissel körülövezve, vállaikon a harcban elesett vezérek koporsóit hozták, kiáltozva: "Allah, Jeri, Muffa, Ai!" Tovább hangzott a szomorú ijesztő gyászzene, a posztóval bevont dobok, s a sikoltó tilinkók, miknek hangja a gyermeksíráshoz hasonlít; itt egyszerre arcra borult az egész nép: oly látvány következék, melyet nem volt szabad látni a pór nép szemének, kétfelől kivont karddal mentek a csauszok, aki föltekint annak fejét rögtön elütendők; középen ment harminc basa, mezítláb; összekötött kezeikben egy-egy tevefarkat hordva, fejeik vérbe mártott kendővel körültekergetve és a basák között jött a nagyvezér egy sánta öszvéren, feje vérbe mártott kék kendővel becsavarva, szakálla hamuval hintve, egyik kezében hozta a "veszély zászlóját", a másik kezében egy nádszál volt, mellyel saját fejét verve kiáltozta: "Affát millei Zaffái!" Körül ordított, sírt a nép, s a port csókolta fel a földről. Végre jött két elefánt, szürke lepellel bevonva, melynek hátáról apró rézaspereket szórtak a nép közé; - befejezte az iszonyú jelenetet az őrjöngő dervisek csoportja, kik szédítő keringéssel ordíták: "Allah Buffaj! Allah Mitrei Chrestinnai! Óh!" s meztelen testüket éles késekkel szurdalák, hogy a vér körös-körül fecskendett róluk. Így járt a gyászmenet templomról templomra.

Végre rettenetes átkot esküdött a szultán, hogy azt, ki még egy gonosz hírt tudtára merészlend adni, a város legmagasabb hegyén húzatja karóba.

Az udvaroncok reszkettek és hallgatának.

Ekkor jött a híre: hogy Gritti, a szultán legkedvesebb megbízottja, ki alkudozás végett küldetett a portától, Erdélyben a magyarok által fiastul együtt lenyakaztatott.

Az eseményt lehetetlen volt elhallgatni, s ki legyen oly merész, hogy megmondja azt a haragjában beteg szultánnak?

A sápadt, sovány ulema volt az, aki elébe lépett. Szolimán megölő tekintettel pillantta rá fekhelyéről.

- Mi baj megint? Rossz hírt ne mondj, ha élni szeretsz. A hallgatás arany.

- Meghajtom fejem előtted, kegyelmes úr, tiéd az. Semmi sem jó, semmi sem rossz a nap alatt. Allah előre végze el mindent, s tőle rossz nem jöhet. Most hozatott hírül, hogy küldötted, és megbízottad, Gritti - a magyarok által megöletett.

A szultán felordítva szökött fel fekhelyéről, szemei vérben és tűzben forogtak.

- Ulema! te tréfálsz a halállal, hogy e hírt szemembe mered mondani. -

- Nem uram, te a rossz hír mondójára ítéltél halált, az enyim nem az. Grittinek jó volt meghalni, mert áruló volt ellened.

- Nem hiszem.

- Magának akarta ő Erdélyt és Magyarországot, s szövetekezett, hogy téged trónodról letaszítson.

- Holtat rágalmazol, ulema! - Kivel szövetekezhetett volna? Kinek van a világ fejedelmei közt elég hatalma engemet trónomon csak meg is ingatni?

- Annak, kit magad tettél ily hatalmassá.

- Nem értelek, - nevezd meg. Allahra! Holtakat akarok ma csinálni. -

- Nevét ki nem mondom, kegyelmes úr, mert lehet, hogy azt rossz hírnek vennéd, hanem íme olvasd e leveleket, mik Gritti irományai közt találtattak, s magad add tudtul a rossz hírt magadnak.

A szultán kezébe vette a leveleket, s végigfutott rajtok tekintetével. Arca elhalaványult, az iratok kihullottak reszkető kezéből.

- Ibrahim! - rebegé, kezét forró homlokára csapva; - "Ibrahim!" - hörgé újra s arcát dívánja vánkosai közé rejté.

- Ő volt az, - ő az, - viszonya az ulema -, ezért tért vissza a perzsa hadból parancsod ellenére.

Szolimán hörögve takarta el könnyes arcát, mintha egy halálra sebzett oroszlán sírna.

Azután fölemelé fejét, s egyszerre hideggé vált arccal fordula az ulemához.

-

- Megesküvém, - úgymonda -, hogy éltemben nem fogom, és nem engedem őt megöletni.

- Úgy volt, kegyelmes úr, az alkoránra esküvél.

- S az alkorán szent könyv.

- Valóban az. E szent könyvre esküvél, hogy amíg élsz, nem öleted meg őt; de e szent könyvben írva van e mondat: "aki aluszik, az nem él". Tehát ölesd meg őt mikor alszol. Így nem életedben öleted meg őt, mert a korán azt mondja: "aki aluszik, nem él".

- Te mondád, - szólt a szultán, s elbocsátá az ulemát.

Este odajött hozzá leánya Ahidalla, gyöngéd mandolinzenével üzve az ősz apa gondját. Szolimán sokáig mulatott vele, kérdezősködött gyermekeiről, megcsókolta homlokát s jó éjt kívánva neki, elbocsátá őt férjéhez.

Azután kioltottak minden mécset a szerájban, bezárták a kapukat, jeléül: hogy a szultán lefeküdt.

Az ulema ott örködött hálóterme ajtajában; s mikor a müezzin az éjfél énekelt, belépett a szobába, megtudandó, ha alszik-e a szultán?

- Ébren vagyok, - szólt Szolimán, meglátva a belépőt. Az ulema ismét csendesen visszahúzódott.

Mikor a müezzin a második órát énekelt éjfél után, ismét belépett az ulema. A szultán mégis ébren volt.

Az éj vége felé fordult már, a kakasok elkezdtek szólani, az ulema beüté fejét a szőnyegen. "Nem alszom!" hangzék elébe.

Már a hajnal látszott derülni. Az ulema fáradtan ült le a küszöbön és elaludt; nemsokára valaki felrázta álmából, felrezzent. A szultán állt előtte egészen felöltözködve.

- Te aludtál el, nem én.

Szolimán egész éjjel le nem hunyta szemeit.

Másnap a sors úgy hozta magával, hogy az egész napot családja körében töltse. Ahidalla, ki még most is kedvence volt, odaült apja ölébe s ősz szakállát cirógatva, játszadozott vele. Ibrahim még most is legdélcegebb, legderekebb volt mindazok között, akik ott körülé jártak. Szolimán úgy

szeretett volna nekik valamit megmondani, csak egy intő suttogást, hogy távozzanak e helyről, menjenek, hol rájuk nem lehet találni, de az ulema ott állt mindig háta mögött, s őrzé minden szavát, minden arcvonását.

És ismét eljött az est. Az ulema ott virrasztott a szultán hálósobája küszöbén. És ismét hiába. Szolimán egész éjjel nem tudott elaludni.

A harmadik éj első felét ismét ébren látta lefolyni a szultán, még hallotta a müezzin dúdolásának első szavait, de már az utolsókat nem, akkora elnyomta az álom.

És álmodott.

Leánya Ahidalla rohant oda fekhelyéhez, kétségbeesett tekintettel, tépett ruhával, szétszórt hajfürtökkel.

- Mit akarsz? - kérde az álomlátási képtől.

- Ibrahimot meggyilkolják a te parancsodra! És te nekem megesküvél, hogy nem fogod őt megöletni.

- Bolond vagy. Ibrahim itt ül jobbomon. Ülj ölébe, csókold meg. Látod, hogy él.

A szultán álmodott s künn hálósobája előtt a testőrök egy halavány nőt tartóztattak fel, ki oda akart hozzá rohanni. - "A nagy úr aluszik", mondának neki.

S a szultán újra álmodott.

Ismét ott volt előtte Ahidalla, összekulcsolt kezekkel veté magát lábaihoz sikoltva: "Ibrahim ártatlan, hazugul rágalmaztatott, ne gyilkold meg őt."

- Nem hal meg, - monda a szultán - nem hittem, amit mondtak ellene; - ha igaz volt, megbocsátom neki, eredj haza, és légy nyugodt.

S másodszor is elűzték a testőrök az alvó szultán ajtajától rimánkodó leányát, legkedvesebb kegyencét, a szerencsétlen Ahidallát.

És újra álmodott a szultán.

Holthalaványan jött elébe Ahidalla, hozta az Alkoránt, fehér ujjával rámutatott: "megesküvél" rebegé alig hallhatóan.

A szultán borúsan felelt.

- Jól tudom, távozzál előlem. Férjed bűnös, de megesküvém, hogy nem öletem meg. Hagyjátok el sietve országomat. Menjetek Palesztinába. Rejtsétek el magatokat; te pedig légy boldog, gondolj reám és szeress.

És látta azután, mint ültek lovaikra Ibrahim és Ahidalla. - Siessetek! siessetek! - kiálta utánuk, a porfelleg elnyelte alakjaikat, lovaik dobogása elhangzott, hajóra ültek, a hajó elvált a parttól, a szél kifeszíté vitorláit, a távol elnyelte alakját.

- Allah nagy! - sóhajtja a szultán megkönnyebbült lélekkel - ők meg vannak szabadítva.

E percbe harmadszor úzték el az örök Ahidallát, ki szétszórt hajjal, tépett öltönyben, kétségbeesve erőszakolta a bemenetelt atyja hálótermébe. - "A nagy úr aluszik", mondának neki.

- Allah nagy! Én megmentettem őket - monda az álmodó szultán.

E percben lépett hálótermébe az ulema, egy szőnyeggel letakart ezüst tálat hozva kezében.

A szultán felébredt. "Mi az?" - kérdé felriadva fekhelyéről.

Az ulema feltakarta a szőnyeget; az ezüst tálról egy véres, halavány fő bámult holt szemekkel a szultánra.

- Ibrahim! - hörgé eliszonyodva Szolimán, s visszarogyott fekhelyére.

Tsong-nu

Hol, merre nem jártál te egykor bujdosó magyar nép? - Merre nem hordoztad hajdan fegyveredet? Melyik föld, melyik nép nem látott még téged?

Hol a jeges tenger hófedett partjain alig teng az élet, odáig hatoltál, Oroszország legutolsó széléig; - végighajtottad legelő méneseid a Don és Volga végtelen rónáin; paripáid keresztül-kasul száguldották a három égöv alatt fekvő birodalmat.

Bizánc érckapuját bárdal beütötted; három lépéssel keresztüllépted a keleti Róma birodalmát.

Párizst, az egykori Lutetiát, csak védistene, a köd rejté el szemeid elől, s a chalons-i mezőn, hol a fél világgal küzdöttél, százezer halottja fekszik ellenidnek, kiknek neve sincs már.

Hol a világváros Róma, nemzeteknek anyja, hetes halmán fekszik, ott is voltál, láttad őt remegni, láttad könyörögni.

És túl e világrészen, a bölcsektől ismert határok mögött, ott is jártál, ott is megismertetted magadat.

Hol a mennyei birodalom, Kína, örökké egyforma századjaait éli; hol a sárga folyam mellett Peking áll porcelán tornyaival s roppant népségével, mely egy országnak is elég volna: te ott is megjelentél, évről évre adódat megkérni.

A kínai császárok roppant bástyát emeltek ellened, egy kétszáz mértföldnyi hosszúságú kőfalat, minden nyíllövésnyire magas tornyokkal.

De a bástya nem védi a népet, ha a nép nem védi a bástyát.

Alig volt készen ez óriási mű, a világnak e hetedik csodája, ismét megjelentek miriád és miriád lovas csapatjaid, ott, ahol senki sem várta, hol élettelen sivatag, úttalan rengeteg, parttalan folyamok állták el útjokat.

A hun raj átkelt rajtok. A sivatagon megette a vadat, megitta véréét, a rengetegen utat égetett magának, s a folyamokat keresztülúsza.

A nép, mely a bástyát építé, ijedve hagyta azt el, a véletlenül megjelent had elől.

A hun paripák ismét a mennyei birodalom földén dobogtak.

Ekkor a császár, Kao-Ti összegyűjté seregeit; - hegy nem volt elég magas, melyről beláthatta volna hadainak terjedelmét; - e roppant sereggel indult a hunok ellen.

Egy nagy rónát nézett ki magának csatatérül, ott négyszögbe állítá seregeit, maga középre állt, ahova semmi nyíl nem juthatott, s odavárta elleneit.

A hunok négy felé váltak, s roppant seregeiket szétosztva, elfoglalák a szomszéd hegyeket, körülfogva a császár táborát.

A megszámlálhatlan hadsereg nem tudott hová mozdulni, az éhség miatt hetednapra császárostul együtt megadta magát elleneinek.

Ez idő óta adót fizetett a mennyei birodalom a hatalmas nomád népnek; aranyat, selymet, porcelánt és a legszebb hölgyeket.

Ez így tartott éveken át. A hun nép nem szántott, nem kereskedett, nem szőtt, mégis gazdag volt és pompás.

*

Történt azonban, hogy Kao-Ti császár meghalálózván, legidősebb fia, Tsong-Nu szállana fel a megürült trónra.

Ennek első dolga az volt, hogy apja háromszázhatvan feleségét mind a tengerbe hányatta, s valamennyi testvérét, nagybátyját, rokonát lenyakasztatá, míglén egyedül állott a trónon.

Ekkor kezdte szétekinteni országa fölött. Kétszázmillió főnyi népen uralkodék, s mégis adófizetője volt kétszázezer embernek; a hun követek éppen akkor érkeztek oda a sarcolt harácsot átvenni, mit a meghalt császár mandarinjai eleve nagy gondosan elkészítettek, megrakva ötven nagy teherhajót arannyal és ezüsttel.

Tsong-Nu kivezetteté a követeket a sárga folyam partjára, ahol a hajók állottak.

- Íme, itt a kincs, melyért jöttetek, - monda nekik, s azzal inte a mandarinoknak, hogy sülyyesszék el a hajókat.

A mandarinok az ijedtségtől elsápadva hullottak térdre a császár előtt, könyörögve, hogy ne hozzon veszélyt országára s ne semmisítsen meg annyi kincset.

Tsong-Nu rögtön leütteté a mandarinok fejeit, s azzal maga ment a hajók fenekét megfúrni, a szittya követek szeme láttára süllyesztve azokat a víz fenekére.

- Most menjete, temessétek be az arany- és ezüstbányákat, a bányászokat vigyétek onnan a vasbányákba: nem arannyal, vassal fogjuk ezentúl az adót fizetni.

Úgy lőn, amint megparancsolá; a szittya követek elmentek, s a mennyei birodalom minden kovácműhelyei fegyvereket kezdtek készíteni.

Fegyver lett elég, de ember nem volt, aki azt viselje.

A népnek egy ezredrésze sem volt képes a hadra. A legnagyobb rész művész volt vagy mesterember; pap, kereskedő és hivatalnok több volt az elégnél; hemzsegett az ország koldusoktól, szemfényvesztőktől, - csak a katona volt ritkaság. Aki volt is, nem hivatása vitte oda, hanem a kaszt, melyben született.

Tsong-Nu rögtön parancsot adott ki, hogy egész országában minden szövőszéket össze kell törni, a porcelán kemencéket bedönteni, a kereskedők hajóit elsüllyeszteni, a bálványokat leszórni, a hivatalnokokat s szemfényvesztőket füleiktől fosztani meg.

Úgy lőn, amint parancsolá. Egy hét alatt össze voltak törve a bámulatos selyemszövőszékek, a himzórámák, az üvegfestő műhelyek, a porcelánhuták; megégették a selyempilléket, elgázolták a cochenillákat, kitépték tövestül a teafákat, a kaucsukerdőket; széthasgatták a kereskedőhajók bambuszról kötött gördülő vitorláit; városról városra kergették a kígyótáncoltatókat, sáskaviaskodtatókat, kötélén ugrálókat, betanított majmaikkal, egereikkel és papagályaikkal: felforgatták a pagodákat; összezúzták az agyaras, terpeszkedő állatfejű bálványokat; lekonzolták a hajcsárok tevéit: hasba szúrkálták, akinek a hasára arany, vagy kék, vagy piros kakas, mint hivatali rendjel volt hímezve; - volt üzés, hajtás az országban; a nekiszabadított katonák, akit elől-utól találtak, sapkáján keresztülhúzott caffjából vagy füleiből vagdaltak el, - pedig kínai ember mindkettőre igen hiú; végre nem maradt egyéb műszer az országban,

mint a földműves ekéje, az a csodálatosan ügyetlen X-alakú ásó, mellyel a kínai földjét fel szokta turkálni; ekkor ezt is megégetteté a császár s az asztagokat felgyújtatta, a gabonát beleszóratta a folyókba, tengerekbe.

Az embereknek nem maradt egyéb hátra, mint éhenhalni, vagy Tsong-Nu hadseregébe állani.

Vagy még egy harmadik: föltámadni ellene.

Ezt választák Quenn-Hinn tartomány lakosai, azon időben mintegy húsz millió lélekből álló nép.

E tartománya volt Kínának mindannyi közt a legszebb, leggazdagabb.

Halmain a legbujábban tenyészték a kávé- és teaültetvények, rónáin leggazdagabb volt a rizsaratás, kikötőiben legtöbb hajó fordult meg, tengerhomokjában legszebb gyöngyöket termelt a csigaház, egész erdei voltak kenyérfából és banánból, folyamaiban bottal lehetett ütni a halakat, s kavicsdombjain gyémántok teremtek.

Fővárosa, Lieu-King, terjedelmére megközelíté Pekinget: porcelántornyai, függőkertjei, festett palotái, színes üvegházai, csigákkal kirakott utcái, bronzból öntött kígyói, szökőkútjai, kalapfödelű pagodái éppoly csodálatosak voltak, mint azé; itt tudták legjobban készíteni a pálmabort, itt hímzettek legszebben selyemre, itt szőtték a legcsodálatosabb virágos kelméket, itt ismerék a titkokat, mint lehet az üveget hajlékonyá tenni, az aranyat rózsaszínűre, az ezüstöt azurkékre festeni; itt égeték a legátlátszóbb porcelánt, mely szikrát adott, mint a tűzkő, s melyet hajlítani lehet, anélkül, hogy összetörjék. Itt tanyáztak a vén tudósok, kik rég ismerék ama csodás port, amely lángot ad és mennydörög, kik föltalálták a könyvnyomást, az északtűt, a léghajót, mikor még mindezeknek Európában híre sem volt; s midőn az év tiszteletére a búcsújárás napján a tartomány népei idesereglettek, mennyi tarka népet lehetett itt látni! A mandarinokat tányéralakú üveggombos sipkáikkal, mellükön az aranykakassal; a teakereskedőket hasukig lelógó vékony bajuszokkal, amint a bazárok előtt keresztbevetett lábbal leültek, s egy öblös tálból két vékony fapálcával rakták szájukba a halból, zöldségből, s gyümölcsből összefőtt ételt; amott egy kötélen táncoló körül csoportozik a nép, ki rézalmákat hajigál a légbe, míg odább táncoló bajadér vonja magára a bámészok figyelmét, leterített szőnyegén kerengve, szökellve s csörgős dobját verve feje fölött; itt egy

kalitkában felgyürközött hentes árul jól meghízott kutyákat s póznára feltűzött kövér patkányokat, a kínai nép legkedvesebb csemegéit; amott a borbély háromlábú székét letéve az utca közepére, ügyesen tépdési ki az emberek állaiból a szőrt; a házak tetőin egy szép hölgy húsel nagylevelű illatos virágok árnyékában, tízhúros hangszerét pengetve rózsaszínre festett ujjjaival, lábacskaí, mik a selyem redők közül kilátszanak, a szánkóorrú papuccsal együtt alig nagyobbak, mint egy gyermeké. Másutt templomba siet a nép, hol bőujjú kaftánban hajtogatja szárnyalakú sipkás fejét egy kétlábra állított rézvadkan előtt valami vén főpap; a templomajtó előtt kígyótáncoltató éneklő ördögös danáit, mik kényszerítik a csörgőkígyót farkára állani s sziszegve táncolni köröskörül a nép előtt; néhol a nép között málhákkal rakott tollas dromedárok ügetnek keresztül, másutt poroszlók nyitnak utat egy potrohos tisztviselőnek, kinek feje fölött hosszúnyelű napernyőt visz egy félmeztelen szerecsen rabfiú, vagy cafrangos palankinban cepelteti magát egy kényes, elhízott mandarin, felálló hajcsapja sipkájából kilóg, utána ügyetlen katonák tolongnak, fejükön nyílvégű sisak, melynek görbe fogantyúja van, mint a teás ibriknek, vezetőjük fejről pávatollak lógnak, majd elbukik hosszú köntösében, a zászlótartónak cikkcakkos lobogóján sárkányok vannak festve, sisakján forgandó szélvitorlát visel, és valamennyi, míg egy kezében valami ügyetlen fegyvert hordoz, görbe kardot, melynek belül van az éle, nyilat, melyet kézzel kell hajítani, vagy dárdát, melynek hegye kígyófark alakú, a másik kezében lapátszerű legyezőt tart, mellyel a forrószagot, legyeket űzi magától.

De semmi sem volt oly becses, oly hírhedt Quenn-Hinn tartományban, mint az ottani nők; ezek a karcsú, érzéki alakok, pici lábaikkal, epedő, hosszúkás, sötét szemekkel, halvány arcaikkal, gömbölyű vállaikkal, sehol sem tudták a mandolint úgy pengetni, mint ők, a hajfürtöket fölfelé fésülve sehol sem tudták oly szeszélyes alakú kontyba csavarni, s a bogláros emailtűkkel oly ízletesen körülűzködni, az övet úgy kötni a karcsú derékra. A lefüggő fátyol, a hosszú bő patyolatujj senkinek sem illett oly jól, mint ő nekik.

Ez a nép szegült Tsong-Nu parancsai ellen. A vének, a mandarinok, a kereskedők, a selyemszövők testületileg tagadták meg rendeleteinek végrehajtását.

Tsong-Nu ekkor kiküldé katonáit, hogy a lázadókat menjenek megbüntetni, s egy hét alatt nem volt a Quenn-Hinn tartománynak sem kávé-, sem

teaültetvénye, sem bányái, sem szövőszékei, sem porcelánhutái; Tsong-Nu fegyveresei kivágtak, letörtek, összezúztak, betemettek mindent.

Ekkor összeszedete Tsong-Nu minden férfit, aki a Quenn-Hinn tartományban lakott; aki a gyermekkoron felül volt, azt elvitte katonának, aki a férfikoron felül volt, azt megölette; nem maradt ott egyéb, mint a gyermek és a nő.

A katonának vitt férfiak nem részesültek többé a kényelemben, heverésben, melyben azelőtt; korán reggeltől késő estig fáradságos hadi gyakorlatokat tartatott velük Tsong-Nu; az ügyetlen fegyverek helyett kézijhoz kellett szokniok, s a legyező helyett nehéz pajzst kellett emelniök. A legkisebb vétség-, mulasztásért bambusszal vertek a hibázó talpára, s egy engedetlen tekintetért fejét ütötték el.

Ha valamelyik elszökött, azon városra izentek, amelyből való volt s jaj volt neki, ha elő nem teremté a szökevényt, - a földdel tétetett egyenlővé.

Egyszer a Quenn-Hinn népfaj közül egyszerre tizen szöktek meg, mind Lieu-Kingből való ifjak.

Tsong-Nu ráparancsolt a városra, hogy a szökevényeket keresse föl, s midőn az engedett időre azok meg nem kerültek, kimondá a másfél millió lakosú városra, hogy semmivé legyen!

És tulajdon magukat az onnan elhozott férfiakat küldé irtózatoss ítélete végrehajtására.

Ez nála szokás volt. A fegyelem legiszonyúbb próbája volt ez, s még nem akadt rá eset, hogy a szülőtte városát elpusztítani kiküldött sereg a parancsot ne teljesítette volna.

Első eset lőn a Lieu-Kingé. A kiküldött sereg, ahelyett, hogy lerombolta volna apái lakhelyét, megerősíté annak bástyáit, s a piac közepére egy nagy, rézből öntött fenevadat állíta föl, és aláírta: "e vadállat Tsong-Nu", s azzal kimondá, hogy városát halálíg fogja védeni.

Tsong-Nu három napi böjtöt hirdete e hír hallatára az egész országra, mely idő alatt naponként háromszor kiálták ki a templomokban, a piacokon s a városok kapuibán a császár rettenetes esküjét, melyben felfogadta az isteneknek, hogy nyoma sem marad meg Lieu-King városnak, sem a népnek, mely azt építette.

A böjt után összegyűjté seregeit s minden oldalról betört Quenn-Hinn tartományba. Ki nem menekülhetett senki, az egész nép a főváros körül torlódott össze, ott kellett neki magát védeni, vagy elveszni.

A halálra ítélt ország a kétségbeesés erejével oltalmazta bástyáit. Három évig ostromolta Tsong-Nu Lieu-King várost, anélkül, hogy egy házat elfoglalhatott volna belőle. Szerencséjére a schythák messze fenn az Obi jeges partján táboroztak ekkor, s nem értek rá őt zaklatni, egész erejét a lázadók ellen fordíthatá.

De az ellentállás megtörhetetlennek látszott; az ostromlottak nagy árkokat fúrtak a föld alatt oda, honnan legerősebben hányták Tsong-Nu kőhajító gépei a mázsás sziklákat bástyaikra, s megtöltve azokat ama csodálatos porral, melyet később Európában Schwarcz Berthold fedezett föl, fölvetették őket a levegőbe.

Három év alatt Tsong-Nu több embert veszte hadaiból, mint amennyi a várost védte. Ekkor ő is az elemeket hívta segítségül; vizet a tűz ellen. Míg a városiak tűzagnákat ástak a föld alatt, azalatt ő a városukban keresztülhullámzó zöld folyamot óriási gáttal elrekeszté.

A megállított folyam iszonyú erővel fordult meg medrében s néhány nap alatt tengerré gyűlt a város körül, víz alá meríté annak utcáit, ledönté a földsáncokat, kiűzte a lakókat házaikból, s eloltá a föld alá fúrt tűzagnákat.

Tsong-Nu ekkor hajókra, tutajokra szállítá ostromló seregeit, s így támadta meg a védelemtől megfosztott lakókat, kik a nőttön emelkedő vízár elől házaik tetejére menekülve, minden rendszeres védelemmel kénytelenek voltak felhagyni. Az ostromlók egyenként támadták meg a házakat s utcáról-utcára foglalák el a veszni kényszerített várost, melynek sorsából nem volt egyéb hátra, mint a halál.

A kétségbeesés e pillanatában fölgyűjtá palotáit a nép, s a hullámok és lángok csatája közt vívta ki utolsó harcát, melynek végeztével az egész Quenn-Hinn népből nem maradt meg egyéb, mint a gyermekek és hölgyek.

-

Midőn sem tűz, sem víz nem talált mit rombolni többé Lieu-Kingben, akkor széttöré a gátakat Tsong-Nu, a kék folyam zuhogva rohant le a pusztult város romjairól, vért és holttesteket sodorva örvényei között. Tsong-Nu ekkor katonáit ereszté a városra, hogy azt eltemessék. A szó teljes

értelmében el lőn az temetve. A tornyok, a csonka falak, melyek még állottak, lehordattak a föld színére, a kőhalmokat behordták földdel, bokrot ültettek tetejükbe, a szétvert paloták helyét behantolták pázsittal. Semmit sem volt szabad elhozni a városból, a drágaságokat belehányták a kutakba, hogy még emléke se maradjon utána; nemsokára a hely, hol büszke város állott, egy zöld legelővé lőn varázsolván, melyen gyéren ingott a vadbokor, befutva szüros tövisindáktól, csupán azon szobor csonka talapja maradt fenn, melyen a réz fenevad állott, Tsong-Nu gúnyemléke; most e csonka kőre e szavak lőnek írva:

"Itt 'volt' Lieu-King város!"

Egyéb semmi. Száz mértföldnyi területben üres volt és lakatlan a vidék.

Az elhullottak koponyáiból egy roppant piramidot emeltek a zöld folyam mellett, melynek szögletköveire ez volt írva:

"Itt van azon népnek bölcsessége, mely Tsong-Nu ellen fellázadt!"

Az egész vidék erdői felgyújtattak, s hogy még a vizeknek se legyen lakója, a nagy zöld folyamba egész hajókkal hordták az ólmot, arzenikumot és timsót. Azóta sem lakhatik benne hal s vizével semmi állat sem oltja szomját.

A Quenn-Hinn tartomány megszűnt lenni.

A megmaradt gyermekeket szétosztá Tsong-Nu egész birodalmában rabszolgául s a hölgyeket díjul adta katonáinak.

Csupán egyet tartott meg magának, egy szép tizenhat esztendő hajadont, ki az általános romlás alatt a császár lábai elé rogyott s szépsége bűbájával egy percre még a bosszút is elaltatá annak szívében.

E hajadon volt Bir-mán-ha, egy árva, kinek apja és testvérei kard által estek el, s kinek arcán még piroslott családjának ráfreccsent vére, midőn Tsong-Nu csókjai azt onnan letörölték.

A leány legszebb volt a Quenn-Hinn hölgyek között, és a Quenn-Hinn hölgyek legszebbek voltak egész Kínában.

Szemeiben azon éjfélsugáros epedés, arcán a bársonyos virághamv, ajkain ama részegítő hópirosság, mely el tudja fordítani Tsong-Nu lelkét a halálkiáltástól, hogy egy percig ne abban gyönyörködjék, hanem ő benne.

És Tsong-Nu keblére ölelte a leányt, s kettős gyönyört érze, midőn ajkai annak égő arcát érinték, s fülei a kiirtott nép halálordítását hallák.

A láng az égre lobogott, a hullám döntögeté a tornyokat, a kardcsapások alatt százezrek sikoltása hallék, Bir-mán-ha karjai Tsong-Nu vállalai körül fonódtak; ő pedig látott, hallott; ölelt és az mind gyönyör volt.

A láng az eget, a vér a vizet, a csók a leány arcát festette pirosra; egyik szebb volt mint a másik, rózsaszínű folyam, rózsaszínű ég, rózsaszínű leány, - ott egy letört ország, itt egy letört mennyország.

Tsong-Nu beleszeretett a leányba, ki Lieu-King romlása közt osztotta szívének dobbanásait.

*

Lieu-King pusztulása után néma lőn az egész ország. A megrémült tartományok reszkettek a szörnyű példa előtt, s hallgatva teljesíték a kényúr parancsát.

Ha életüket, vagyonukat, boldogságukat parancsolta volna levetkőzni, - megteendék. Ha azt kívánta volna, hogy a két tengert kössék össze csatornával, vagy hogy a Po-yang-hu tavat kiszárítsák, s medrébe narancserdőt ültessenek, kivitték volna.

Tsong-Nu mind ennél nagyobbbat és váratlanabbat kívánt: összegyűjté seregeit, s tudokra adá, hogy át fognak menni Szkítiába, a hunokat saját országukban küzdeni le, s birodalmuk fővárosait elfoglalni.

A nép reszkette hallá a parancsot, és hallgatott, a bölcsek fejet hajtottak a császár előtt és nem mertek szólni.

Tsong-Nu egy intésére útnak indult a hadsereg. - Mielőtt összesereglettek volna, eszébe jutott Lieu-King elpusztítójának, hogy azon gyermekek, kiket a Quenn-Hinn nép közül elhozott, férfiakká fognak nőni azalatt, amíg ő oda lesz, s emlékezni fognak rokonaik halálára, s föltámadhatnak ellene, azért meghagyá a városoknak, hogy amely napon a hadsereg megindult, minden gyermeket megöljenek.

S akkor útnak indult.

Az ország határán mustrát tartott hadserege fölött. Több mint egy millió harcosból állott az, a számtalan paripák felhőket vertek porból a légbe; az

élelemvivő tevék, elefántok, s a bivalyoktól vont szekereknek nem lehet vége látni.

Amint a császár bölcsei e roppant sokaságot meglátták, szívök megesett rajta, s egy közülök a császár elé lépett, magát milliókért föláldozandó. -

Ott arca borult Tsong-Nu arany trónja előtt s fölemelve kezeit, ellentmonda néki.

- Hatalmas császár, minden népeknek parancsolója, napnak öccse, holdnak bátyja, minden csillagoknak igazgatója, egyedüli uralkodó a földön, minden fehér elefántoknak ura! ne vesd ki füleidből a te szolgádnak beszédét. Mert bizony nem leszen jó tenéked Scythiába általkelned, hogy a hunok városait elpusztítsad, mert a legközelebb lévő is azok közül messzebb vagon országod határaitól kétszáz mértföldnél, melynek neve 'Urdombha'. Út pedig nem vezet odáig, hanem szakadékos hegyek, rengeteg erdők, élelem nélküli földek; mert a szittyá nép nem vet gabonát a földbe, tejet és húst eszik csupán, s ha ellensége közelít, odább tereli élelmét, s üldözőit éhen hagyja veszni. De ha eljutnál is oda, gondold meg, hogy most a hunok ámbár messze vannak, ama mesés tengernek partjain táborozva, melyet ha "tó"-nak nevez a hajós, zivatart támaszt ellene; de hamar szemközt jöhetnek rád, s fegyvereik hatalmasak. Azért gondold meg szándékosat, ó hatalmas uralkodó, és ha már harcolni akarsz a hunokkal, várd őket határaidra, eljönnek ők, és nem kívánják, hogy elébök menj.

Tsong-Nu végighallgatá a bölc beszédét, s akkor leüttette fejét.

Azzal paripájára ült, s kinyargalt hadserege elé, melyhez ily beszédet tartott:

- Napsugárból eredt vitézek! Egeket reszkettető győzhetetlen bajnokok! Sokáig nyomott bennünket az idegenek rabigája, itt az idő, hogy azt visszavigyük nekik. Előttünk áll Schythia, zsákmányoktól gazdagultan, ahol tej és méz folyik, s zengő almákat terem az erdő; hátunk megett marad Tat-Sin-Koung elpusztulva, ugarrá téve. Én pusztítám el ezt, hogy annál több kedvvel rohanjatok Schythiára, s ne kívánjatok itthon maradni; - palotáitokat lerontám, erdeiteket kiváगतám, de ti szebb palotákra, illatosabb fűszer-erdőkre fogtok ott találni; - ötven hajót süllyesztettem a sárga folyamba arannyal és ezüsttel megrakva, de ti százannyi kincset fogtok zsákmányolni Urdombha városban, melyet elfoglaltok; - kiosztám közöttetek a Quenn-Hinn nép leányait, akik a csillagok sugaraiból születtek,

de ti szebb hölgyeket fogtok találni Schythia leányai között, kiknek szemeik ragyogóbbak, derekuk karcsúbb, ajkuk édesebb, szerelmük forróbb, s kik a ti öleléseitekre fognak jutni. Azért hagyjátok el itt az ország határán mindazon nőket, kiknek uraikká tettek, ők e harcos útban csak terhünkre lennének, s nehogy visszakívánkozzatok hozzájuk, ha elhagytátok őket, hagyjátok őket itten halva! -

Halotti csenddel fogadta a hadsereg Tsong-Nu szavait.

- Ím én magam megyek a példával elő! - kiálta fel Tsong-Nu, s maga elé hozatva kedvesét, a gyönyörteljes Bir-mán-hát, keblére ölelé őt, s csókjaival becsukva annak szemeit, hirtelen kirántá kardját s a szép leány szívébe döfte.

Aztán ismét megcsókolá, s kit pirosan, mosolygóan vett ölébe, halványan, halottan letette a földre.

A nép fölkiáltott, minden kard kirepült hüvelyéből, s minden hölgy holtan feküdt le férje lábaihoz.

Így indult ki Tsong-Nu Kína határából.

A Quen-Hinn népből egy lélek sem maradt élve.

Kietlen, puszta vidék volt Schythia határa. Vad erdők látszottak mindenütt a szem előtt, hová a fenevad is csak meghalni jár, s megmászhatlan sziklák hegyláncai, miknek koronás tetején örök a hó.

Tsong-Nu roppant fáradsággal utat vágatott a rengetegen keresztül; áttörette a hegyláncokat, a mocsárokra hidat építtetett, s mire megtevén a kétszáz mértföldnyi utat, seregének fele elveszett éhség és fáradságos munka miatt.

De még akkor is elég hatalma volt a hun várost elfoglalni. Kémei útba vezették, senki sem állt neki ellent, s midőn már azt hívé, hogy a várost kezében tartja, odaérkezve, annak csak hült helyére talált. A hunok városai nem voltak kőből, facölöpökre kifeszített bőr és vászon képezé házaikat; Tsong-Nu jöttének hírére fölszedték a sátorkarókat, összehajtották vászon falaikat, feleségeiket, gyermekeiket fölrakták ernyős szekerekre s gulyáikkal, méneseikkel együtt odább mentek.

A hatalmas császár nem kapott ott egyebet, mint a szétdúlt tűzhelyeket, s a zsákmányéhes hadsereg az ígért paloták, kincsek, s tűzszemű hölgyek

helyett nem talált mást, mint az otthagyt s írokat, azokat mohón feldúlták, de amit bennök találtak, nem volt egyéb fegyvereknél, s azoknak sem vehették hasznát, mert nehezek voltak nekik. Az összeragasztott ökörszarvokból készült kézív idegét nem bírta a kínai kar megfeszíteni, s a buzogányt magára ejté, ha fölemelte.

Tsong-Nu, mint a prédáját elszalasztott oroslán, futott az előle eltűnt hunok után. Látta őket, a láthatáron, amint sötét felhőként odább húzódtak előle, s nem engedte megpihenni népeit, míg őket el nem érik.

Az üldözött hunok belemélyedtek Hylaea idegen sivatagába, hol még a vadállat is éhen hal meg, ha eltéved; Tsong-Nu mindenütt utánok. Sehol sem érhetette be őket. Seregének ismét fele elhullt a kényszerített üldözésben, s még egyet sem bírt elfogni a szittyák közül; tevéi, bivalyai elfogytak, lovai kidültek, s már hétszáz mérföldnyire volt a sivatag közepében, még sem tudta elleneit ütközetre bírni.

Itt megelégette e dicstelen fáradságot, s miután népének és kincseinek millióit elpazarlára, kifáradva megállt Hylaea közepén, s amint ott egy kopasz gránit kőszálat látott a pusztaság közepett fölmeredni, e sziklára roppant betűkkel fölvésette e szavakat:

"Itt járt Tsong-Nu, a mennyei birodalom ura, minden fejedelmek fejedelme, a napnak öccse, a holdnak bátyja, az egész földnek örököse, az egyedül győzhetetlen úr: - s ez emléket hagyára itt Schythia közepében hétszáz mérföldnyire, ellenségeit idáig üldözve és általuk félve."

Másnap, amint táborát kerülné, seregeit véve számba, messziről három lovagot látta felé közeledni; a lovagok viselete, kócsagos süvegeik, vállaikra vetett kacagányuk s kéziveik mutatták, hogy hun nemzetből valók. -

Amint a lovagok a kínai tábort meglátták, megfordultak, s egy közülök hosszan kürtjébe fűtt, melynek mélabús hangjait sokszorosán látszott visszaadni a távol erdős bércek visszhangja.

Tsong-Nu utánuk kiálta: "megálljatok!" s parancsolára lovagjainak, hogy fogják el őket; a hun paripák azonban a széllel tanultak versenyezni, s míg a kínai ügyetlen lovasok messze maradtak mögöttük, egyedül a császár s válogatott kísérete érhetett nyomukba.

Már mintegy négyszáz lépésnyire lehettek egymáshoz, ekkor a középső a hun lovagok közül hátratekint s azzal lekapva válláról tegzét, amint nyargalva rohant, nagy nyugodtan hátrafordulva, egy nyílvesszőt illesztett ijára s lassan, figyelve megfeszíté az ideget.

Alig lelete oly távolból kivenni, hogy mit akar; a kínai lovagok lőttek hozzá, de nyilaik a köztük levő térnek felét sem repülték keresztül.

Ekkor pendült a szittyia íjász tegezhúrja, egy balhangzatú süvöltés hallatszott - és Tsong-Nu, torkán keresztülütve az íjász nyilától, holtan hullott le lováról.

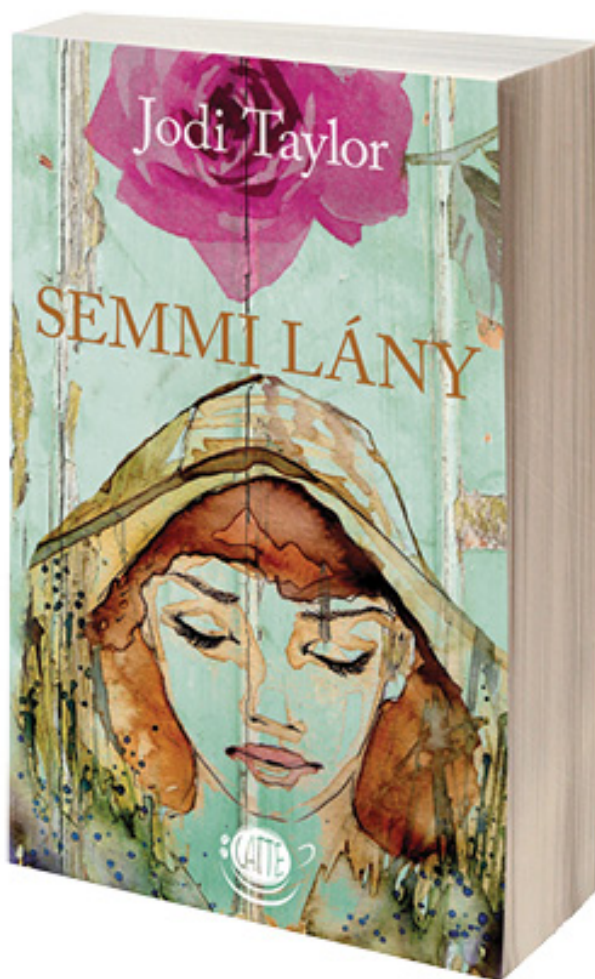
Erre köröskörül megzendült a vidék. A hun hadseregek visszatérve az Obi mellől, minden oldalról rátámadtak a vezére elestén megrémült táborra; - tíz napig tartott a harc s tíz országot festett végig vérével.

A harc végeztével visszajöttek a hun vezérek azon kősziklához, melyre Tsong-Nu nevét és tetteit fölvésette s ezt írták utána:

"Idáig jött, és itt veszett el minden seregével!"

Amikor a súlyos dadogástól és önbizalomhiánytól szenvedő Jenny Dove, a „Semmi lány” megpróbál véget vetni életének, megjelenik Thomas, a misztikus, aranyszínű, gyömbéreskeksz-illatú ló, melyet csak ő lát. Segítségével Jenny váratlanul szert tesz egy férjre – az elbűvölő és kaotikus festő, Russel Checkland személyében, s innentől már semmi sem úgy alakul, ahogy tervezte.

**MISZTIKUS THRILLER
ANGOL HUMORRAL FÜSZEREZVE.**

RENDELD MEG ITT: WWW.GALAKTIKABOLT.HU

Megjegyzések

[←1]

Az esemény 1704-ben történt. A beszélyt Jókai 1853-ban írta; a "Déliabáb" című szépirodalmi hetilapban adta ki először, másodszor 1854-ben, az "Erdélyi képek" című novellagyűjteményében.

[←2]

Miklósvárszéki nagyajtai Cserei Mihály Históriaja. 1661-1711.

[←3]

Józanító italt. (Ovidius, Ex Ponto, lib. IV. epist. III., 53. v.)

[←4]

Kr. e. 278. a gallok Phocisban, egy éjjel, "páni rettegéstől" megszállva, azt vélik, hogy ellenség ütött rajtuk, s a sötétben egymást öldösik le. (Pausanias X. 28-24.)

[←5]

A XLVI. zsoltár: hálaadás a megoltalmazásért. Luther Márton éneke.

[←6]

"Titirusom, te, a terebélyes bükk lombja alá heveredve..." (Vergilius)

[←7]

"a latinban a magánhangzók egy másik magánhangzó előtt megrövidülnek" (ismert latin nyelvtani szabály).